

TÜRK ETNOĞRAFYA DERGİSİ

SAYI: 1

1956

Maarif Vekâleti
Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü
tarafından neşrolunur

ANKARA 1956 — MAARİF BASIMEVİ

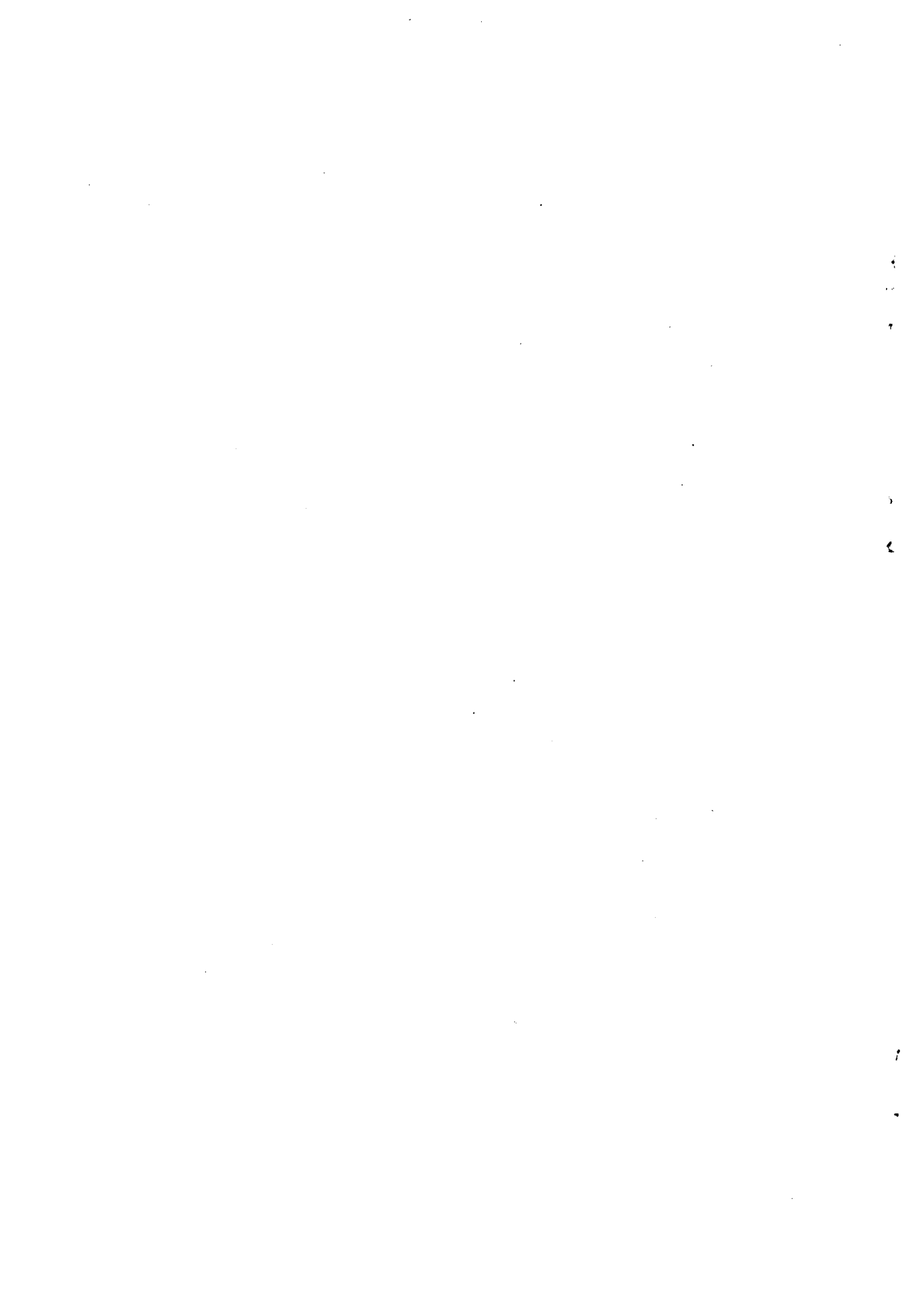
Türk Etnoğrafya Dergisinin bu sayısı Milletlerarası
Müzeler Haftasında Yayınlanmıştır.

(6 Ekim 1956 — 14 Ekim 1956)

TÜRK ETNOGRAFYA DERGİSİ

Sayı : I

	Önsöz	5 -
<i>Hâmit Z. KOŞAY</i>	Türkiye Halkının Maddî Kültürüne Dair Araştırmalar	7 - 55
<i>Kemal GÜNGÖR</i>	Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdırel- lez Törenlerine Dair Bir İnceleme ...	56 - 72
<i>Zeki ORAL</i>	Selçuk Devri Yemekleri ve Emekleri	73 - 76
<i>Mehmet ÖNDER</i>	Mevlevî Kıyafetleri	77 - 82
<i>İsmail ÜNAL</i>	Türk İşlemeleri	83 - 35
<i>Hâmit Z. KOŞAY</i>	Nazarlıklar	86 - 90
<i>Yusuf DURUL</i>	Halı ve Kilimlerde Kız Motifleri	91 -
<i>H. ONGAN</i>	Şer'îye Sicillerinde Geçen Türkçe Kişi Adları	92 - 95
<i>Perihan ÇETİN</i>	Etnografya Müzesindeki Bakır Eşya Kitap Tenkidleri	96 - 101 102 - 103

Ö N S Ö Z

Etnoğrafya ve folklor milletlerin maddî ve manevî hayatına ait tezahürleri inceler ve cemiyetin benliğini, karakterini, düşünce ve duygularını en veciz şekilde ifade eden belgeleri sunar.

Türk halkı ilk medeniyetlerin yerli kültürlerini tevatüs ettiği gibi kendi yüksek kültürünü de Anadolu toprağında geliştirmiştir. Eşsiz bir hazine mahiyetinde olan Anadolu etnoğrafya ve folklor mahsullerinin ilmî metodlar dahilinde sistematik olarak derlenip yayınlanması Türk harsının değerini tanıyacağı gibi batı Avrupa halk kültürünün karanlıkta kalan birçok meselelerinin çözülmesine de hizmet edecektir.

Binaenaleyh bu dergide çıkacak olan araştırmaların ve belgelerin bütün insanlığa şâmil kültürün değerli bir cüz'ü olduğuna şüphe yoktur.

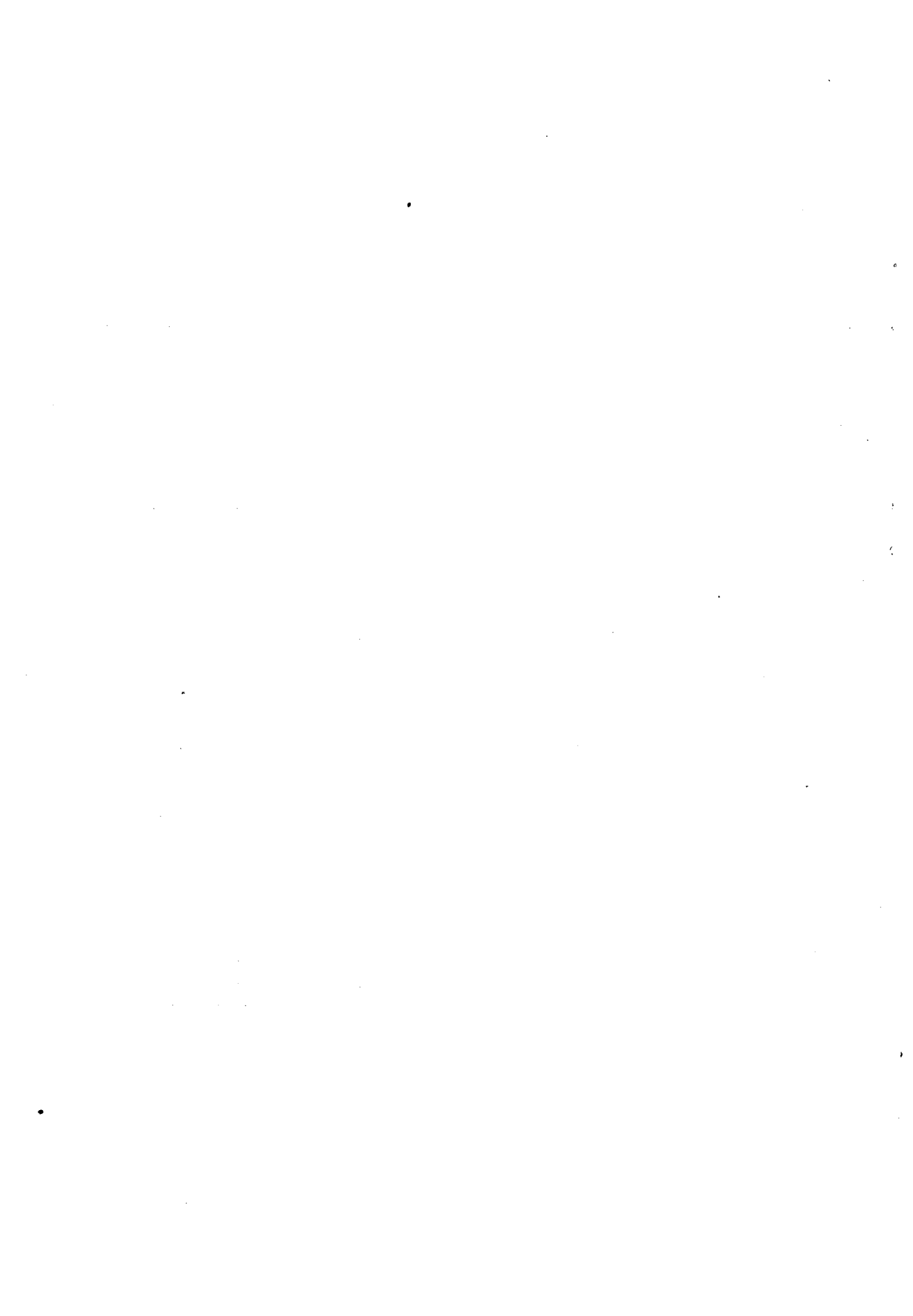
Bu dergi, 1933 yılında Maarif Vekili Dr. Reşit Galip merhumun bir takdim yazısıyla çıkmış olan "Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi" nin yerine kaim olmak üzere ve halen neşredilmekte bulunan Türk Arkeoloji Dergisine muvazi olarak çıkacaktır.

Türkiye halkının maddî ve manevî kültürünü aksettirecek olan Türk Etnoğrafya Dergisi'nin senede asgari bir nüsha olarak yayınlanması kararlaştırılmıştır.

Derginin sayfaları orijinal değerinde yerli ve yabancı ilim mensuplarının yazılarına açık bulundurulacaktır.

Bu ilk nüshayı, UNESCO ve ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) tarafından hazırlanan ve bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de 6-14 Ekim 1956 tarihleri arasında kutlanan Müze Haftasına bir armağan olarak sunmaktan zevk duyuyoruz.

Maarif Vekili
Prof. Ahmet ÖZEL

I. ÇİFTÇİLİK

G İ R İ Ş

Ziraatin esasını teşkil eden kültür nebatlarına temas etmeden konumuzun incelenmesine girişemeyeceğiz. Anadolu'da yapılan kazılardan Alişar (Yozgat)da "chalkolithik" tabakada, takriben M. Ö. dördüncü bin yıl devresine ait hububat bulunmuştu. Alaca - Höyük'ün eski Bronz çağı yangın katında da kavrulmuş olarak, takriben M. Ö. 2100 yılına ait anbarlar dolusu buğday, burçak ve fiy bulundu. Muhtelif kazılarda meydana çıkarılan orak ve kalıç, basit öğütme taşı gibi aygıtlar, bazı taş kabartmalardaki resimler ziraî istihsal hususunda fikir vermeğe kâfidir. Kazılar ilerledikçe Neolithik devre ait hububatın da bulunacağına şüphe edilemez.

Anadolu'da bugün iptidai görülen ziraat usulleri aslında insanlığın yaptığı en önemli hamlelerden biri ve binlerce sene süren gelişmenin neticesidir. Ayrıca Küçük Asya'ya gelip yerleşmiş olan Türkler eski medeniyetlerin varisleri oldukları kadar kendileri de Orta Asya'dan oldukça inkişaf etmiş bir medeniyet hamulesi ile gelmişlerdir. Bu sebepten karşımıza çıkacak etnografya malzemesi bizi eski Anadolu veya Orta Asya geleneği ile karşı karşıya bulundurabilir. Tabii muhitin imkân ve şartlarına intibak, eski tecrübelerden faydalanmayı zaruri kılar. Yurt kuruculara eski kavimlerin iltihakı kültür mübadelelerini kolaylaştırır.

Gıda bitkilerini yetiştirme usulü bidayette, eski dünyanın güney doğusunda tatbik edilmiştir. Tanınmış Rus nebat uzmanlarından N. J. Vavilov'un (Bull. Appl. Bot. Plant Breed. XVI. 2. Leningrad 1926) araştırmalarına göre kültür bitkilerinin ana yurdu Türkistan, Afganistan ve Küçük Asya yaylarıdır. Mezopotamya ve Mısır kültür bitkileri için esas menşe olmayıp ancak tâli merkezlerdir. Sabanla ziraatten önce ve beraber bir çapa zeriyaatı devri vardır. Kültür cereyanları Batı Asya'dan Avrupa'ya doğrudan doğruya veya Afrika yolu ile bilvasıta olmuştur. Campinien devrinde başak resimlerinin gösterilmiş olması ve Fransa'da Azilien tabakasında "Piette" de hububatın bulunması bunu teyideder. Mühlhofer ve E. Mayer gibi âlimler neolithikten önce Avrupa'da arpa'nın yetiştirildiğini kabul etmektedirler. Bu suretle hububat, muhtelif yollardan ve muhtelif şekilde Avrupa'ya doğrudan gelmiştir.

Arpa (*Hordeum sativum*): Buğdayla birlikte insanın yetiştirdiği ilk hububat nevidir. Hattâ arpa buğdaydan da eskidir. Schieman arpanın ana yurdunu Trans - Kafkasya'da arar. Arpa "Ancu"da M. Ö. 4500 ve Mezopotamya'da El Ubeyd'de 4000 senelerine doğru bulunur. Aynı yerde "emmer" ve buğdaya da rastlanmıştır. Adı geçen merkezden hububat doğu Çin'e ve güneyde Mezopotamya ve Mısır'a ve Balkanlar yolu ile Alplardaki göl sakinlerine yayılmıştır.

Arpanın muhtelif çeşitleri vardır: *Hordeum spontaneum* (ayabani arpa). *Hordeum distichum* (Anau I. de bulunmuştur). *Hordeum polystichum*. *Hordeum hexastichum*.

Arpa birçok dillerde müsterektir:

Türk *ârpa* (*Hordeum sativum*)

Mongol *arba*; Arvâ (*"Gerste, Hafer"*)

Mançu *arfa* "*Schwarze gerste*".

Macar *ârpa* (Türkçeden geçmiştir. Budenz Ny. K. X. 77)

Ermeni *gari* "*Gerste*"

Grek *xri* — (*x*) *keri*.

Afgan *Orbuşah*.

Ahd. *Gersta*

Bask *gari* (bilhassa bu kelimeye istinaden Baskların Kafkasya'ya uğradıklarına hükümlenmektedir).

Gürcü *k'eri*

Mingril, Abhaz *a-har* "*Gerste, Hafer*" A. Nehring, Studien zur Indogermanischen Kultur und Urheimat 1936.

Buğday:

Kaplıca (*Triticum spelta*) İndogerman kavimlerinde bronz çağından itibaren malûmdur. Kızılca buğday (*Triticum monococcum-Einkorn*) Mısır'da ve Sami âleminde yoksa da Troya'da, Macaristan'da, Bosna'da, Göl sakinlerinde (az miktarda) ve "band keramik" muhitinde bulunmaktadır. *Emmer* buğdayı (*Triticum dicoccom - Schrank*) Mısır'ın neolithik katlarında, Babil'de, Suriye'de, Anadolu'da, Bosna'da, İsviçre'de, Belçika ve Danimarka'da yetiştirilmiştir. En çok yaygın buğday cinsi (*Triticum vulgare*)dir. Kuzey Avrupa'da Kızılca buğday eskiden yoktur. Schieman'a göre bunun ana yurdu Küçük Asya ve Kafkasya'dır. Buna mukabil *Emmer* buğdayı Schieman'a

göre ilk defa Asya'da yetiştirilmiştir. Buğdayın en eski vatani Asyadır. Anau'da (M. Ö. 4500) senelerine ait "Triticum vulgare) cinsi bulunmuştur. Her iki cins buğdayı Küçük Asya'ya "brachycephale ırk,, getirmiş ve buradan yayılmıştır. (Alfons Nehring).

Buğdayla ilgili sözler:

Kore *pori* "Gestre" mâna değişikliği dik-kate değer.

Finn *puuro* "Brei, Grütze".

Güney Arap *bur, bori, bari*, kalsik Arap *burr* "Weizen".

Greğ *puros* "Weizenkorn, Weizen".

Litvanca *pûrai* "Winterweizen".

Eski Pers *pure* "Trespe".

Sanskrit *pir* "Art Getreide".

Türkçedeki *Buğday*, Mongolcada *buguday*, *bu-da*, Mongur *Budi* "froment" sözünün yukarıdaki kelimelerin (r) yerine (z) tahavvülü ile bir varyanti olup olmadığı ayrıca tetkike değer. Macarcaya *buğday*, *buza* şeklinde geçmiştir. Kazan lehçesinde de *buzay* telâffuz olunur.

Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi münasebetiyle yayınlanan "Türk Ziraat Tarihi-ne Bir Bakış. Devlet Basımevi, İstanbul 1938" adlı eserde rahmetli üstad İhsan Sungu ve Ragıp Ziya Madenin himmetleri ve Ziraat Vekili Faik Kurtoğlu'nun muzaheretleri ile çok önemli bilgiler bir araya getirilmiştir. Bu kitapta Türkiye'den çıkan ve yayılan nebatlar başlıklı yazıyı, daha önce söylediklerimizi teyid eder mahiyette olduğu için aynen istinsah ediyoruz:

Buğday: Berosionun, Yabani buğdayı (Frumentum agreste) Mezopotamya'da, Dicle ile Fırat arasında bulunduğunu, G. Syncelli, Chronogr adlı eserin 28 inci sahifesinde kaydeder. Olivier, Fıratın sağ kenarında, Anau'un şimali garbisinde "buğday, arpa ve çavdarı" bir arada gördüğünü; (Voyages dans l'Empire Ottoman) adlı eserinin 1807 de çıkmış olan III. cildinin 460 ıncı sahifesinde yazar. Avrupa ve Rusya'nın birçok buğdayları Türkiye'den alınmıştır. Biyolojik ve morfolojik bakımdan hususiyetler arzeden değerli Anadolu buğdayları, *Fuzaryu* denilen tufeyli hastalığa karşı fevkalâde umkavidir.

Kılçiksız buğdayların çok şekilli popolasyonlarının coğrafi merkezi, bilhassa merkezi ve şarki Anadolu'dur.

Amerika'nın Türkiye Buğdayı da Türkiye'den alınmadır. Sovyet âlimlerinden Jukovski ise, daha muahher olan "Zirai Türkiye" başlıklı eserinde bilumum hububat neveleri gibi, buğdaya da hüdai nabit halde Anadolu ve Asya

topraklarında tesadüf eylediğini ifade eder. Prof. Piccard ve Melikan gibi yüksek bilginlerin "Kozmik Şualar" hakkındaki nazariyeleri ve Vooley'in ise, Mezopotamya'nın vaktiyle sular altında olduğuna dair iddia ve izahları, Prof. Jukovski'nin sözlerini daha ihticaca salih kılmaktı, yani buğday için ilk vatan olarak Orta Asya ve Anadolu topraklarının kabulünü icabettirmektedir. Zaten bu cihet, Ankara Ziraat Enstitüsü Profesörlerinden Kristiyanzen tarafından da teyid edilmiş ve Ankara civarında ve Orta Anadolu'da, muhtelif mahallerde, hüdai nabit hububat neveleri tesbit olunmuştur. Diğer taraftan, sert buğdayların üç tipi, Anadolu'dan Rusya'ya geçtiği âlimler tarafından tesbit edilmiştir.

İki sıralı arpa: Menşeinin Kızıl Deniz ile Kafkasya ve Hazar Denizi arasında uzanan bölgeler dahilinde olduğunu, C. A. Meyer - Verzeichniss. adlı kitabının 26. sahifesinde kaydediyor. Türkistan'da yapılan hafriyatta, Milâttan 3000 yıl öncesine ait tabakalarda arpaya tesadüf edilmiştir. Anadolu arpalarının kütleli seleksiyon neticesinde, zirai diğer vasıfları gayetle yüksektir. Çünkü bunlar; kurağa dayanıklı, sapları sert, taneleri kolaylıkla dökmeyen, beyaz, büyük, nişasta ve şibih zülâl maddesine o kadar değişmez bir tabiatte, yüksek vasıfları haiz, ve seleksiyon noktasından birinci derecede gelmektedir. Diğer taraftan Anadolu'nun çıplak taneli arpaları, verimlilik ve soğuğa dayanma bakımlarından, bütün diğer memleketlerin çıplak taneli arpalarından daha yüksek vasıflar göstermişlerdir.

Çavdar: Çavdar ziraati, şarktan gelmedir. Şarktan da Saruma ve Hazar ovalarından Trakya'ya geçmiştir. Çavdarın gen merkezi, Anadoludur. Rus âlimlerinden H. İ. Vavilof'a göre: şimdi ziraat yapılan çavdarın cediti, Sencar dağlarındaki buğday tarlalarına, İranın Hemedan vilâyetinde cenubi garbi Asya'da, yabani halde bulunmaktadır. Yine aynı âlime nazaran, bugünkü ziraat yapılmakta olan çavdar, Önasya ve Asya'da bugün bile mevcuttur. L. Ross, çavdarın yabanisini Anadolu'da bulunduğunu, 1850 tarihli Flora, Bot. Zeitung mecmuasının 250 ucu sahifesinde kaydeder.

Yulaf ziraatinin pek eskidenberi ziraati yapılan *Gernik* ve *kaplıca* ziraatleri ile bağılılığı olduğuna şüphemiz yoktur. Bu hadisede, biz yabani cinslerden temiz kültürlerin çıkış seyrini görmekteyiz.

Kaplıca: Anadolu'dan çıkmadır. Olivier bunu, Voy. Dans l'Empire Ottomane adlı eserinin 3 üncü cildinin 460 ıncı sahifesinde kaydeder. sah. 15 - 16.

Darı: Altaylarda ve Kafkasya'nın cenubunda hüdai nabit olarak bulunduğunu: Le-

debour, Fl. ross. adlı eserinin 4. cildinin 469. sahifesinde kaydeder.

Darı, bütün Avrupa, Uzak Doğu ve Afrika'ya yayılmıştır. Tarihî devirlerde Karadeniz bölgesi (Pont) kavimlerinde büyük rol oynar. Vatani Orta Asya'dır. Vovilov, Buhara ve Çin Türkistanı olarak tasrih eder. Çünkü M. Ö. 2800 senelerinde mevcudiyeti tesbit edilmiştir. Darının "Panicum miliaceum-Rispen Hirse" cinsi Avrupa'da Neolithik devirde Galiçya, Bosna ve Batı İsviçre'de bulunmaktadır. Darının bir cinsi de "Setaria italica-Kolben hirse"dir. Yabanisine "Setaria viridis" adı verilir.

Darı ile ilgili sözler Türkçede ve Hind Avrupa dillerinde müşterektir:

Çağatay *tarığ* "millet" Osmanlı *darı*. Tat. *taragan* "die Hirse" R. O. XIV. 241

Çuvaş *tire* "sowings, corn, grain".

Mongol *tariyan* "id/Buryat *taria* Ny. K. XIII. 242.

Mançu *tari* "to plough and sow".

Kore *tirida* "to break up land" Ramstedt S. İ. K. E. 268.

Macar *dara* Türkçeden iare söz. Budenz Ny. K. X. 80.

Türkçede *tarımak* "to sow" mânasına gelir. *tarla* "saat feld".

Eski Hind *durva*, Hollanda *tarwe* "weizen" mâna değişikliği.

İngilizce *tare* "unkraut".

Greks *Thess. daratos*, Delph *darata* "Brot".

Litvanca *sora* "Hirse".

Türkçede Divanü Lûgat -it-Türk *ewintane*. Teleut *ebin*=tane, çekirdek I.77-20, 84-5. Bu söz yine Hind-Avrupa dilleri ile müşterektir:

Eski Hind *yava*- "Getreide, Gerste, Hirse".

Awesta *yava* "Getreide". Yeni Farsî *yav* "Gerste".

Osset *yau* "Hirse".

Awesta *yevin* "Getreide feld". Nehring: *Sudien zur Indogermanischen Kultur und Urheimat* s. 153.

Bu mukayeseler Türk kavimlerinin ziraat kültüründe pek eski bir geleneğe sahip olduklarını göstermeğe kâfidir. Bugün kullanılan ziraat terimlerin hepsi üzerinde tahlili bir mukayese yapılırsa kültürümüzü teşkil eden unsurlar meydana çıkardı. Bunlardan bir kısmının çok eski Anadolu kelimeleri olmaları da mümkündür. Eski diller sahasındaki araştırmalar henüz kâfi derecede gelişmediği ve ölü dillerden kalan malzeme de kıt ve mevcutların izahında muhtelif güçlükler olduğu için buna teşebbüs

erkendir. Gayemiz çiftçiliğin kelime ve kısımlarına ait resimlerle kadrosunu çizmekten ve bu sahada yol açıcılık vazifesini görmekten ibarettir.

Hububat neveleri Türkçede pek eski olduğuna göre ziraat aletlerinin de buna uyması gerekir. Gerçekten de bu böyledir:

Saban: (Osmanlı, Kırım, Kun, Kırgız, Karayım, Divanü Lûgat-üt-Türk I.402) *sapan*. Azeri (Radlof. IV: 402) "DerPflug, charrue".

Bu kelimenin Mezopotamya, Sumer dilinde yazılışı *APİN* aynı mânaya gelmektedir. Hititler de aynı ideogramı kabul etmişlerdir. Bakınız: Delaporte.

Apin "der Pflug" kelimesi başına daima (giş=ağaç) determinatifi gelir. Bu, sabanın ağaçtan yapıldığına delâlet eder.

Ormak kökünden *orak*: *or-* (Tuba, Şor, Lebet, Kırgız, Karakırgız, Baraba, Teleut, Uygur, Çağatay, Karayım) hemen bütün Türk lehçelerinde 1 — Mâhen, ernten, 2 — Schneiden mânalarına gelir. Radlof. Divan I. 145,3. ve yine Radlofda I. 1647: *ormak* şeklinde geçer.

Mongol: *olça* "to carve" Kore: *arosi* jagida "to carve, to cut".

Macarca *aratni* "hasat yapmak". mâhen, ernten. Türkçeden geçme. M. Bernhard. R. O. VII. 253.

Sumercede *ur* "ernten". Deimel Ş. L. 1091.

Hind - Avrupada dillerinde de müşterek bir kültür kelime olsa gerek:

Ahd. *aran*, *arn* "Ernte"/Got. *asnis*./Ags. *earnian* "ernten". Walde 45.

Türkçe bu kökten: *orak*, *orgak* (Çağatay, Osmanlı) "die Siechel". Radlof I. 1048.

En mühim ziraat kelimelerinden (zer) mânasına gelen *ekmek* kendisi de çok eski *ekmek* (Divan I.62. I) Radlof I. 674. Osmanlı, Çağatay, Sart, Azeri, Uygur) "sähen, pflanzen", Kırgız lehçesi aynı mânada. *ikmek* (Kazan, Tobol, Başkurt), 1 — Das Getreide, 2 — Das gebackene Brot.

Çuvaş *ak-* "sähen", *aga* "the plough". Paasonen.

Kore *ekta* (:ege, egin) "to drag along". Ramsted S. İ. K. E. 53.

Macar *ekélni* (vetni-tohum saçmak) *ekélö* "ekinci". Türkçeden.

Macar *eke* "saban-plough".

Sumerce *ek-lu*, *ek-kil* "Feld (bebautes), Feldmark. Ş. L. 265.

Hattili *aka* "anpflanzen". Scholtz. Sumerische. MVG. 33.

Türkler Anadolu'ya veya umumiyetle garbe ulaştıkları zaman, eskidenberi ziraat kültürüne sahip oldukları için esaslı kelimeleri beraber getirmişlerdir. Bunları başka halklardan almak lüzumunu duymamışlardır.

✱

Türkçenin en eski dil kaynağının, dağınık belgeler hariç, Macarcaya Milad tarihinden itibaren geçen iare Türkçe kelimeler olduğu malûmdur. Bunların mühim bir kısmı Bulgar Türklerine ait olmakla beraber, Peçenek, Kuman ve sair kabilelerden de kültür sözleri geçmiştir. Türklerin ötedenberi ziraate aşına olduklarının isbatı zımında bunlardan bazı örnekler vermediği faydalı bulduk:

Zoltan Gombocz'ın "Die Bulgarisch-Türkischen Lehnwörter in der Ungarischen Sprache. Helsinki 1912" adlı eserinde çiftçilikle ilgili sözler:

Macarca *arat* "ernten". Türkçe *ora-*, *or-ernten*, *schneiden*, *mähen*".

Macarca *árok* "Graben". Türkçe *ark*, *arg* "Furche, graben, rinne, kleiner bach".

Macarca *árpa* "Greste" Türkçe *arpa*.

Macarca *ártány* "verschnittener eber". Türkçe. Şor lehcesi *arlân* "castrirt".

Macarca *barom* "vieh". Türkçe, Orhon *barım* "le bien, die Habe".

Macarca *béko* "fessel, fusseisen". Türkçe Kun lehcesinde *bukağı*, *bugagu*, *bugav*.

Macarca *bor* "wein". Türkçe *bor* "vinum".

Macarca *bors* "pfeffer". Türkçe *burç*, *boroc*.

Macarca *borsó* "erbse". Türkçe *burçak*.

Macarca *búza* "weizen". Türkçe *buğday*.

Macarca *csepö* "weg" Türkçe. Kazan lehcesi *çübek* "weg".

Macarca *csiger* "lauer, nachwein, tresterwein". Türkçe *çakır*, *çagır* "brantwein".

Macarca *dara* "1 — Gries, Grütze, 2 — Die schlosse, graupe". Türkçe *darı* "die hirse, tarığ aynı mânada".

Macarca *eke* "pflug". Türkçe Çuvaş lehcesi *aga* "pflug-saban" *ekmek* "ackern, säen" kökünden.

Macarca *gyömölcs* "frucht, obst". Türkçe *yemiş*.

Macarca *karó* "pfahl, pflock". Türkçe *kazık*.

Macarca *kender* "hanf, Cannabis sativa". Türkçe *kendir*.

Macarca *kepe* "eine hand-voll, garbe". Türkçe Çuvaş lehcesi *kuba* "haufen". Kazan *kiben* "schober, fehmen".

Macarca *kobak* "kürbisflasche". Türkçe *kabak*.

Macarca *komló* "hopfen". Türkçe Çuvaş lehcesi *homla*, Başkırt *kumalak*.

Macarca *ökör* "ochs, rind, stier". Türkçe *öküz*. Çuvaşça *vıgır*.

Macarca *sajt* "käse". Türkçe Karayım lehcesi *çıgıt* "peynir-käse".

Macarca *ször* "wannen, worfeln, streuen". Türkçe *savurmak*.

Macarca *tarló* "acker". Türkçe *tarla*. Eski Türkçe *tarlag*.

Macarca *teker* "drehen, winden". Türkçe *tekerlemek*.

Macarca *tengely* "die achse". Türkçe *dingil*.

Macarca *tiló* "hanfbreche, schwinge". Türkçe Çuvaş lehcesi *tilig* Kazan *talı* "hanf brechen".

Macarca *torma* "armoracia radix". Türkçe Kazan *torma* "rettig".

Aynı karşılıkları hayvan yetiştirme ve idari ve dinî terimlerde de göstermek mümkündür.

Sekizinci asırdan kalan Orhon yazıtları daha ziyade siyasi bir metin olduğu için fazla ziraate ait kelime beklenemezdi. Buna rağmen Türklerin, Türklüğe adını veren bu zümresinde de, onların yüksek derecede hayvan yetiştiricilikle beraber ziraate de vakıf olduklarına delâlet eden kelimeler vardır. Vilh. Thomsen'in: *Inscriptions de l'Orkhon, Helsingfors 1896* ve Hüseyin Namık Orkun'un *Eski Türk Yazıtları 1941* adlı eserlerinde:

Orhon *bägni*, buğday, darı, arpa gibi şeylerden yapılan içki. Bak. Kaşgeri I. 434.

Orhon *äkinlig*, ekinlik, ekin.

Orhon *isigti*, darı (?).

Orhon *tarıg*, ekin.

Orhon *tarlag*, tarla.

Gök Türklerden sonra gelen Uygur Türklerinin ise çok medeni seviyede oldukları ve ırva iska suretiyle çiftçilik yaptıkları, sarayları olduğu, müteharrik harflerle kitap bastıkları malûmdur. Aynı kültürü İslâm devrinde yaşatan ve Uygur lehcesiyle konuşan Türkler de zamanımıza birçok dil vesikası bırakmışlardır. Bu kaynaklardan faydalanarak ve Dr. Caferoğlu'nun Uygur Sözlüğünü esas alarak çiftçilikle ilgili sözlerden örnek vereceğiz:

Uygur *abra*, *arpa*, arpa.

Uygur *batatu*, pamuk.

Uygur *bor*, şarap. *borlukçi*, bağçıvan. (Macarcada *bor*, şarap).

Uygur *buğan*, bezelye nevinden bir sebze.

Uygur *buğday*, buğday.

Uygur *Çuğ*, bağ, bağçe.

Uygur çüsüm, dut.
 Uygur äbin, ävin, tane, tohum.
 Uygur äkin, ekin.
 Uygur äkmek, tohum ekmek.
 Uygur idiş, kap kaçak, avani, çanak çömlek.
 Uygur i, nebatat, ağaç ve neşvü nüma bulan her şey.
 Uygur kâbâz, pamuk.
 Uygur kântir, kenevir, kendir.
 Uygur kitmen, bel, kazma.
 Uygur küb, küp.
 Uygur kürküm, safran.
 Uygur kürüç, kimyon.
 Uygur küzâç, testi, kazan.
 Uygur mäng (aş) hububat yemeği.
 Uygur mırç, biber issi ot.
 Uygur nuqut, nohut.
 Uygur ötmäk, ekmek (yenen).
 Uygur qaban, tabak, tepsi.
 Uygur qaula, sebze.
 Uygur qawalıg, ekin adı.
 Uygur qıra, tarla, ekin yeri.
 Uygur qıtıq, pamuk.
 Uygur sinsim, susam.
 Uygur sogun, soğan.
 Uygur yorunçqa, yurınca, yurunçqa, yonca.

TÜRKİYE'DE ÇİFTÇİLİK:

Manisa'da:

Manisa'da Kanuni zamanında zengin Saruhan sancağında 41 zeamet 874 timar vardı. Bu zamandan bir asır sonra Manisa'nın zeameti aynı rakamı muhafaza etmişse de, timar sayısı 674 e düşmüştü. Ayriyeten bu sancağın şehzade sancağı olduğu, şehzade ve sultanlara ait birçok hasırların bulunduğu da göz önünde bulundurmamak lâzımdır. Timar ve zeamet usulünün bozularak mukataaya raptedilmesi ve neticede zirai ve içtimaî hayatımızda derin yaralar açması, yurdun diğer kısımlarında nazarı dikkati celbettiği gibi, burada da 17. yüzyılda açıkça görünmekte idi. Timarların bu asırda azalmasının sebebi de bu idi.

Gerek vesikalardan ve gerekse ihraç ettiği meyva ve mahsullardan Saruhanda en çok pamuk, susam, kökboya, pirinç, tütün, üzüm, incir, zeytin, armut ve kiraz yetiştiğini anlamaktayız. Meyva ve sebzeler kemale gelir gelmez kadiya haber verilir nerede görüldüğü ve nasıl körüldüğü deftere kaydedilirdi. Bilhassa sınaî nebatlar ve hububat için büyük bir dikkat ve alâka gösterilmekte idi. Bu kayıt işin-

den sonra bunların biçilmesine ve dövülmesine kadı tarafından müsaade edilirdi. Bu suretle mukataa mültezimleri ve timarlılar hasad müsaadesiyle beraber işlerinin başlarına giderler, köylü ve çiftçilerin hiyleli iş yapmamalarına nezaret ederlerdi. Fakat biçme müsaadesinden sonra çok zaman mültezimlerin gitmediklerini, dövülen ve savrulan arpa ve buğdayların günlerce öşrü alınacak diye bekletildiğini, binnetice bir kısmının da yağmur, rutubet ve sisten çürüyüp kaldığını da esefle biliyoruz”.

M. Çağatay Uluçay: Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilâtı XVII. Asırda. 1942. sah. 40.

Karatepeli'de (Toroslar):

“Karatepeli'de tarlalar, her dağ başında müsait yerlerde dir. Bu tarlalar doğrudan doğruya sahibinin mülküdür. Ekseri tarlalar ormanlar bozularak meydana getirilmiştir. Bu gibi tarlaların ilk senesi adına *karahopur* denir. Karahopurdan sökölüp meydana gelen tarlaların içindeki ağaçlar kökünden çıkarılmayarak toprak seviyesinden elli altmış santim yukarı sakından kesilerek meydana gelir. Bu hopurlar ilk sene köklerinden verdikleri fidanlar Ağustos ayında kesilir. Ağustos ayı içinde veya Eylülde yakılarak imhası cihetine gidilir. Bu ameliyat tarlaya gübre de kazandırmış olur. Her sene *salak* olarak kalmış (istiraht eden) tarlalarda davar yatırmak ve ertesi sene için gübrelemek Karatepelilerin umumî âdetlerindedir. Tarlaların hazırlanmasına *tarla etmek* adı verilir. Tarla etmek için ameliyat bahar aylarında olur. Bu tarlalar Kasımda ikinci defa sürülür, istirahatate terk edilir. Üçüncü defa tarlaya (bider-tohum) serpidikten sonra yeniden sürülür.

Tohumdan sonra tarlalarda *çalı sürgü* ve *tapan* kullanmak âdet değildir. Tarla sürme işi Karatepelide yalnız *kara sabanla* değil, ekseriyetle kol kazması veya sivri kazma adını taşıyan kazmalarla hazırlanır. Karatepeliler arasında kazma kara sabandan çok iş görmektedir. Zir arazi çift sürmeğe elverişli değildir. Hele Kızıldam köyü sırtla toprak taşımak suretiyle bütün çift vazifesini kazmaya yükletmiş gibidir.

Toprağın içinde tohumun patlamasına *çillenmek*, toprağın üzerine çıkmasına *ılmık*, bu ılmığın çoğalmasına *çayır* adı verilir. Kelleden evvel ekinin adına *avurtlak*, kellenin gözükmemesine *çiçek*, sonra *firik* denir. Ekinin yetiştiği çağa *biçim* adı verilir. Ekin yetişince orakla biçilir. Bir tutam ekin adına *pırnat*, birkaç pırnata birden *deste* denir. Desteler ipe bağlanarak sırtla kadınlar tarafından harmana

götürülür. Desteleri burada merkebe yükletmek katiyen yoktur. Merkebe yüklenildiği takdirde çalı ve ağaçlara sürünerek ekin zarar görür.

Karatepelide ekin biçmeğe mahsus iki nevi orak vardır. Biri bıçkı yeri müdevver, diğeri *kosaya* (tırpan) benzeyen, bıçkı yeri düz olan ve sapı diğerinden uzun bulunan *doğru oraktır*. Orak işlerinde kadınlar erkeklerden az çalışır.

Karatepelide harmanlar ekini döğülecek tarlanın içinde yapılıır. Harmanın bir köşesinde ve ağzı cenuba doğru gelmek üzere çitten yapılmış bir *ağıl* hazırlanır. Kadın ve erkek müştereken harman yerini kürek ve kazma ile düzeltirler. Bundan sonra kadınlar su tulukları ile sırtlarında harman yerine su getirerek harman yerini güzelce sularlar, üzerine saman atarak ayakla teperler. Harman yeri kuruduktan sonra sapsarı çitten yapılmış *ağulların* içinde biriktirirler. Bu *ağullar* ekinlerin hayvan tarafından yenilmemesi için hazırlanır. Ekin taşınması bittikten sonra *ağıldaki* sapsar harman yerine yatırılır, ve *düğün* ile döğülür. Düğünlerde kısırak, merkep, öküz kullanılır. Karatepelide düğünün üzerine binmek âdet değildir. Fakat harman süren adam yorulursa düğeni çeken hayvanın sırtına biner. Karatepelide harmanın savrulacak hale gelmesine *yumuşamak* denir. Harman yumuşadıktan sonra döğülen ekin harmanın ortasına yığılır, ve *tınas* olur. Tınas kendi yaptıkları yabalarla savrulduktan sonra ayrılan ve *güzerden* geçen mahsule *çeç* adı verilir. Çeç yığının ismidir. Mahsul bundan sonra kıl çuvallara doldurularak sırt veyahut hayvan vasıtası ile eve getirilir, anbarlara dökülür.

Karatepelide menkul ve gayrimenkul olmak üzere iki türlü anbar vardır. Gayrimenkul anbarlar evin içi veya dışına tahtadan yapılmış büyük sandıklardan ibaret olup üstünde buğday dökcek kapağı ve altında lâzım oldukça buğday akıtacak deliği vardır. İkinci tip anbarlar *koğan* adını taşıyan anbarlardır. Bunlar, kutru vasatı 40 - 50 santimden yüz santime kadar olan ağaçların içi oyularak meydana getirilen anbarlardır. Bunların kalın tarafları dip ve daha ince tarafları ağız olarak kullanılır. Harmanda elde edilen saman *harar*larla evlerine nakledilerek samanlıklara dökülür. Karatepelide ekin ve saman gömme âdeti yoktur. Samanlık ayrıca evine göre, dam altı ve damın bir tarafından ibarettir. Buraya saman ekseriya damın üstündeki delikten dökülür. Saman döküldükten sonra delik toprakla kapatılır. Karatepelide mahsulat buğday, çavdar, ve suyu olan köylerde *mısır darısı* adını alan mısır ile domates, kabak ve patates gibi sebzelerden ibarettir. Buralarda yulaf ekme âdeti yoktur".

Ali Rıza Yalçın: Toroslarda Karatepeli Bölgesi. Ankara 1950 sah. 23 - 24.

Edirne ve Trakya'da ziraat (polikültür), çeşitli ekim esasına dayanır. Edirne tarihi (Osman Nuri Peremeci) 1940 sah. 428.

Erzurum:

"Erzurum ve havalisinde ot biçmek için *tırpan* istimal ederler. Bu tırpanın uzun bir sapı vardır ki *nat* tesmiye olunur. Natın ortasında el tutacak ufak bir sap vardır. Buna *elek* diyorlar. Bıçakla uzun sapı birleştiren *halka* vardır. Tırpan bıçağını döğmek için *kekkiç* (çekiç), *örs*, bilemek için *masat* ve *kösüne* istimal ederler.

Tırpanın sapı biraz kısa olur ve ortasında *elcek* bulunmazsa buna *keriindi* diyorlar. Orak ise kısa saplı ve eğri olur.

Kesilen ot *dırmıhla* toplanır. Otu bağlarlar. Buna *kım* diyorlar. Otu bağlarken bükmek için *elcek* denilen bir alet istimal ederler. Bu alet ağaçtan, yahut boynuzdan yapılıır. Dırmıhla toplanan otlar sıra sıra olur. Bu sıralara *horum* diyorlar. İki yahut üç horum bir *bağ* teşkil eder. Otuz bağ da bir *part* tesmiye olunur ki bir arabadır. Partlar bir yere yığıldıktan sonra *tava* diyorlar. Havluya getirilip kapalı yere konulan ot yığınınna *merek* denilir.

Çift sürme aleti: Erzurum ve havalisinde demir sapana *kotan* diyorlar. Sapanın kısımlarına verilen isimler de şunlardır: *Enek*, sapanın ekini süren demiri, *maç* korzivirin kayışlara bağlanacak yer, *malih* kayışlar bağlandıktan sonra çıkmaması için sokulan odun, *kıptı* boyunduruğun ortasında iki tane kazık. *Tapan*: Tohumu ektikten sonra toprağı düzlemek için kullanılan bir âlettir. Harman Hacetleri: *Gemdögen*, *tırmıh*, *yaba* (çatal), *derken* (demir çatal), *kürek*. Ziraat aletlerinin Trabzon, Bayburt ve Erzurum havalisinde pek cüz'i farkla hemen hemen yekdiğerinin aynı olduğu anlaşılıyor.

Trabzon, Bayburt ve Erzurum havalisinde iska ve ırvaya *suğarma* diyorlar. Su mecrasına Orta Asya'da olduğu gibi, *ark*, bunu idare eden adama *korumcu* yahut *sucu* diyorlar.

Araba: Erzurum ve havalisinde *kağni* kelimesi işitilmiyor. *Araba* diyorlar. *Araba* aksamı şunlardır: A. *tekir* (teker): Bu üç kısımdır. 1. *Göbek*, (ortasında köşeli deliği vardır. 2. *Demir* (büyük halka), 3. *Mazı* (bu iki tekerleği birleştirir ve tekerlekle beraber döner.). Bunlar arasında esas kısmını teşkil eder. Tekerlekten fazla çıkıp dışarda bulunan mazı kısmının başına bir çivi vurulur. O çivi *boylu* tesmiye olunur. Tekerleğin tahta kısmına *mari* diyorlar. B. *Kol*: Beher kol üzerinde beş delik vardır. Bu deliklere iki kolü birleştiren ve arkılı konulan ağaçlar (ki kulak denilir) konulur. Öküze yakın yerine aşağıdan yukarı

amudi olarak bir delik yaparlar ve ona *iğne* denilen bir kazık konulur. İğneye ipin ucu takılır. Arabanın ön ve arkasında iğneler üzerinde *dişkakan* delikler vardır. Tekerleklerin arka tarafında iki kol arasında *gergi* vardır. Orada bir kısma da *yastih* diyorlar. *Kup*'ların yanında *kezleme* ve kolların üzerinde tahtalar vardır. Bu tahtaları kol üzerinde sıkıştırmak için *baskı* konulur. *Kup* üzerindeki deliklere *kazık*, bunların arasına *tar* konulur. Arabanın üst kısmına *üstülük* diyorlar.

C. Boyunduruk: Öküzü arabaya koşmak için istimal olunur. Bunun kısımları şunlardır: *Kulak* ve *sami*. Kulak, iki kol arasına boyundurduğu sokmak içindir. *Sami* ise, öküzün boyunun iki tarafına konulan çivilerdir".

Abdülkadir: Türk Halk Bilgisine ait madeler IV. Rapor İst. 1930 sah. 9 - 10.

Alaca Höyük (köylü ağzından):

"Toprak çeşitleri: Kara toprak, beyaz toprak (hasılâtı kısa olur), sarı toprak, (danesi iyi, samanı kısa olur), çayır toprağı (danesi kısa, samanı çok olur), çorak (dam üstüne atıkları gök toprak), kepir (yağmur kısa olursa mahsul vermez. Bahar yağışlı olursa su fazla çıkar yine vermez).

Taş çeşitleri: Ağ taş (ak taş, kireç taşı), çil taş (bazalt), sarı taş, kis (kils), çağşak (yapıya gelen yumuşak taş), bıdık (ufak dere taşı).

Yağış: *Tisenti* - ince yağmur tav verir.

Siyen siyen yağın yağmur - rüzgârsız yağmur, bu da tav verir. *Deli yağmur* - ruzgârli gelir, çabuktan akar gider.

Sulusepkin - karla karışık yağmur.

Gırcı - dolunun ufağı.

Zırzımık - az ufak dolu.

Dolu (tolu) - keklik yumurtası kadar olursa malı mulu telef eder, ekini biçer. Beyaz buluttan dolu, kara buluttan rahmet gelir. *Çulu bulut* rahmetsiz buluta denir. Bulut yağmaz, buyruk yağar (Allah emrederse yağar). Rahmetsiz poyraz ekmeğinde yem var. Yayla yerinde poyraz ekmeğini yiyen çok ama, engin olursa faydası yok.

Ekinin düşmanları: *San* - poyraz inen ters arasından terse yakın eser. Dane alacağı zaman *san* düşerse ekinler çalınır, sap verir de, dane vermez. *San* eserse ekin çabita döner. *Ters* adamın hasmıdır. *Ters* (yel) adamı hastalandırır, *poyraz* eserse ortalık ferah olur.

Don kesmesi: Kışın fazla don olursa güzün ekilen ekinlere zarar verir.

Kırağı: Mayıs'ta kırağı fazla düşerse o da ekine zarar verir. Mayıs 7'de düşmezse iyi olur.

Dolu: Kimine vurur, kimine vurmaz. Dolu pek aç komaz. Dolu ekini bol ekini. *Çalıklik*, yağmursuzluk gibi aç komaz.

Ekine zararlı otlar: *Pıtrak*, *hardal*, *çakır diken*, *kangal*, *eşek otu*,... el değerse bunlar

ayıklanır. *Ayrık* çok zarar vermez. *Acımık* buğdaya acılık verir.

Ekilen buğday çeşitleri: *Üveyk buğdayı* - *sarı Bursa*: Her toprakta yetişen birinci buğday. İyi kelle altmış yetmiş dane verir.

Kara buğday—üveyk kadar sevimli değildir.

Urus buğdayı - Üveyk gibi danesi kırmızı, üveykten de parlak benizli olur.

Hicaz buğdayı - danesi ve unu beyaz olur.

Yazlık buğday, geç ekilir.

Kılçüksüz buğday, kılçığı olmaz.

Ekin ekme zamanı: 13 Birinci teşrin, orta güzün başlangıcıdır. Onbeşinde ekerler onbeşini ekmezler. *Songüzün* onbeşine kadar ekmezler, ondan sonra Mart'a kadar (eski Nisanın onbeşine kadar) yine ekerler. Suyu varsa su ile, rahmet varsa rahmet ile eker. Son güzün onbeşinden sonra ekti mi bitmez, bahara kalır. Karın kalktığı zaman yererir çıkar. Ekti de bitmedi mi buna *gömme* derler.

Karın kalktığı zamanekin sürmesine "*Çiğdem çötü* = yaz çötü derler. Mart'ın onuna kadar buğday ekerler. Kurtaramazsa Mart'ın onundan sonra arpa eker, ondan sonra yulaf, burçak eker.

Tohum atma: Önünde peştemal sol eli üzerinde bağlı, sağ ile tohumu *evleğe* saçar. Sağ eli sol ayağa uygunca tutar. Ayağı yanılırsa tohum noksan düşer.

Dua: Bismillahirrahmanirrahim. Ya Muhammed, ya Âdem ata, ya Ali, ya Hızır! Halil İbrahim bereketi ver. Kurdun kuşun kısmetini de ver. Ağzı dualı kullara nasibet. Muhannete muhtaç etme Ya Rabbi!.

—. Kurdun kuşun böğü bücüğün, cümle mahlûkatın nasibi ile beraber hayırlısını ihsan eyle Ya Rabbi!. Hazreti Âdem atamızın icadıdır bu icad, hayırlı nasibimizi ver Ya Rabbi, ağzı dualı kulların ile beraber yemeklik nasib eyle Ya Rabbi!.

Ekinin büyümesi: Tohum biter, içinden tek *zil* çıkar (*avunduruk sürerler*) büyümeye başlar. *Çatal* çıkartır sonra yere yatıştır, *pençelenir* karın altında. Kar kalktı mı büyür (*göceklenir*, sonra *iğlenir*, iğ gibi olur. Rastgelirse, soğuk dokunmazsa bir kökte sekiz on dane sürer. Mayıs'ta *kelle* çıkartmaya başlar. Haziranda çiçek açar, çiçeği döker, dane bağlar, sıkınca sütü çıkar, *firikleşir*. Temmuzda yetişir.

Ekinin içine tavuk saklanırsa cılk yumurta gömerik, (nazar değmesin için) iğde dalı da dikerik.

Hasat biçerken dua: "Ya Hazreti Âdem sen yetiş, ya Hızır sen de yetiş, Halil İbrahim bereketi ver Ya Rabbi".

Tarlayı biçip de nihayetinde kalan bir parça deste başında tırpancılar: "Eken eker, biçen

biçer Cennetin kapısını cömertler açar, Peygamber ruhuna, Muhammed'e selâvat, sallî âlâ Muhammed" der tarla sahibinden kuzu, cigara isterler.

Tırpanlar biçilince deste deste çoğalınca yığın ederik. Yığından sonra destenin yerlerini dırmıkla diş ederik. O diş de çatal ile yığının ağızlığına bastırırık, eğer ki tırpana gelmiyecek kısa boylu buğdaylar varsa onu da kalıç ile tutam tutam yolarık. Onu da deste, yığın ederik.

Mercimek, bıçak, nuhut, fasulya, zeyrek gibi mahsulleri de elimizle tırpansız, kalıcsız yolarık.

Harman: Irgatlığı kurtardıktan sonra kaçraç kağınıza kurarık, harmanımızı temizce süpürürük. Öküzlerimizi koşarık, harmanda sürerik. Harman yeri yapmak için tarlayı sularlar, taplaklarlar. Kuruyunca tahta gibi olur.

Tarladan sapı getirince dört beş kağından bir döşek yaparık. Döşen koşar sürmeye başlarık. O arada yağmur yağacak olursa o döşegi bilezik yaparık. Kuruduktan sonra dirğen ile ile saçarık, geri yine döşenimizi koşar sürerik. O sap ufanınca büyük yaba ile aktarmaya başlarık. Saman olunca hōbek yaparık. Küçük yabamızı elimize alıp hōbeğin başına gelirik. Poyraz eserse savurmada iyi sayılır. Ters yel eserse karışık eser, samana zarar verir. Savurma bittikten sonra kadınlara haber ederik, kalburu gözleri alın çeç hazır oldu, elenecek derik. Elenen buğdayı seklem çuvallara kor, kağınıza yükletir evimize getiririk. Anbarı olan anbara koyar, evinde kerpiçten, taştan herkil'i olan herkile koyar. Çeç tükendikten sonra rüzgârın götürmediği iri samanlar, döğende ezilmeden kurtulan kelleler kalırsa onu da kesmik derik. O kesmiği yaba ile saçar tekrar döşeni koşarık. Buğdayını aldıktan sonra kağınıza büyük çeten kor samanı samanlıkımıza taşırık, harmandan kalkarık (kalkarız).

Harmanda er kalkana güz yiğidi denir.

Ağustos on beşinde harman yerde iken rahmet yağarsa herkes harmanı bırakır çifte başlar. Harmanda hazır olan buğdayını gözü görmez, keyfinden tarlaya koşar. Yıllık buğdayını eker.

Aşar: Aşar zamanında mültezimlerin şerinden harmanın üstüne kar yağdığını bilirim. Mültezim bir köy alır. Savırım emrini vermez. Gözlekçi akşam çeçi mühürler, o görmeyince çeç bozulmaz. Bozulursa gelir ceza keser. Mültezim sekiz haklağı'da bir haklağı üşür alır, bir köyden ev tutar oraya otururdu. Elli dirhem

soğan eksen ona hezir keserdi. Kırdan biçtiğin ot etmez yüz kuruş, o yüz elli kuruş hezir yazardı. Bu yazmış olduğu hezirlere karşılık buğdayını, arpasını, yulafını rençberin kağınısı ile istediği yere taşıtırdı. Höyükte gümüş para zamanı bir sene aşarının kırk altın liraya sattıldığını bilirim. Bu hiç demektir. Hükümet bir kazansa mültezim dokuz misli kazanırdı. Höyükte şimdi en fazla vergi veren 50 lira verir, eskiden böyle bir ev üç yüz haklağı buğday verirdi. Harmandan şimdi yirmi beş günde, pek fazla olursa bir ayda serbest kalkılıyor. Aşar zamanında iki buçuk ay kalır rahmet yağarsa çürür, buğdaylar harmanda çim olurdu.

Değirmen: Harmandan kalktıktan sonra buğdaylarımızdan başta kadınlar bulgur kaynadır, yarma döğer, sonra buğday yur (yıkar), unluk tutar; yıkanan buğdayı kırk kırk beş şinik'lik kağına çuvalına doldurur, ağızını diker, kağınlara yükler değirmene götürürük. Değirmende değirmencinin şinik - çerik'i ile ölçerek değirmenin sepetine doldurur, orada öğütürük, çuvalarımıza basarık. Değirmenci yirmi şinikte bir şinik hak alır.

Ekin ölçüleri:

Mucur 3 okka,

Şinik 6 okka,

Haklağı 12 okka,

Kile 16 Çorum haklağısı, yahut 32 şinik, Kile 8 Amasya haklağısı, yahut 16 Amasya şiniği,

Bir dönüm Tohum ekme bakımından iki haklağı itibar edilir.

H. Z. Koşay

Alaca - Höyük 1951

(Anadolu Etnografya ve Folkloruna Dair Malzeme)

Çiftçilik ile ilgili ameliyeler ve aletler hakkında hazırladığımız Lûgatçe daha tam bir fikir verecektir. Bunlardan mahdut kısmının resimlerini ancak sunmak imkânını bulduk.

LÛGATÇE İÇİN FAYDALANILAN KAYNAKLAR:

A. D. = Anadilden Derlemeler. Hamit Zübeyir — İshak Refet. 1932,

A. D. I = Anadilden Derlemeler. Hamit Zübeyir Koşay — Orhan Aydın. 1952,

S. D. = Söz Derleme Dergisi Cilt: I - III. 1939 - 1947. Türk Dil Kurumu.

(Diğer iktibaslar sırası geldikçe metin arasında gösterilecektir).

LÜGATÇE

Ç İ F T Ç İ L İ K

I

ABANGES, Tarlanın seyrek sürülmüş yeri (*Tavara "Reşadiye - Tokat"*) (*Bak: Saban-gezek*).

ABARA, 1. Buğdayla karışık iri saman (*Kilis "Gaziantep"*) — 2. Çift demirinden nasıl olan çizgi (*Yozgat*) (*Bak: Baran*).

ABERECİ, Sırf buğday yolmasında kullanılan buğdaycılar (*Gaziantep*).

ABRAN, Hayvanların yemlerinden yemeyi payırdıkları iri saman parçaları, kesmik (*Gümüşane*).

ABRAŞ, 1 — Hayvanların kık tarafında görülen lekenin adı (*Kayseri*); 2 — Alaca benekli at, atlarda dudak ve göz kapaklarının etrafında hasıl olan alacalık ve beyazlık, atın tüysüz yerlerinde meydana gelen ve uyuza benzeyen bir deri hastalığı.

ABUNLUK, Tarlaların kıyısında önce gübre biriktirilip sonra arpa ekilen yer: Alinin abunluğu şu düzlükte (*Ünye "Ordu"*).

ACARTAV, Sürülecek tarlanın Şubat içindeki tavı (*Elmalı "Antalya"*).

ACENE, Tırpanın sap geçecek deliğini delmeğe yarar çelik aygıt (*Bünyan "Kayseri"*) (*Bak: İğdemiri*).

ACEM, Buğday çeşitlerinden biri (*Kamber köyü "Kayseri"*).

ADANAK, Üç çatallı diğren, anadut (*Sığma "Sarayköy - Denizli"*).

AFARA, Harman yerindeki hububatın taş ve toprakla karışık kalıntısı (*Mersin "İçel", Dört Yol, Osmaniye "Seyhan"; Dombaylı "Salipli Manisa"; Malatya*).

AFARACI, 1. Harman yerinde kalacak hububatı toplayıp almak için harmanda hizmet eden insan: Helvacı Hüseyin şimdi afaracılıkla geçiniyor (*Tire "İzmir"*) — 2. Harman işçisi (*Malatya*).

AFARLAMAK, 1. Harman bittikten sonra kalan tozlu topraklı, kesmikli taneleri toplamak (*Cebelibereket "Seyhan"*) — 2. Harman yerini süpürmek (*Civanyaylağı "Mersin - İçel"*).

AFKINLAMAK, Gübrelemek (*Trabzon*).

AĞBAŞ, Hastalıktan içlenmeyen buğday başağı (*Çorum ve dolayısı*) (*Bak: Kavuz*).

AĞBUĞDAY, Yassı ve beyaz bir cins buğday (*Hartlap "Maraş"*).

AĞÇA MERCİMEK, (*Ambar "Ereğli - Konya"*).

AĞLA, Tarlanın etrafına hayvanların geçmemesi için çalı çırpıdan yapılan mania, siyeç (*Bartın ve çevresi, Yakademirciler köyü "Zonguldak"*) (*Bak: Germeç, siyeç*).

AHBIN, Gübre (*Barguzu "Malatya"; Van; Erzincan*) (*Bak: Ahbun, akbın, akbun, albun, ahpın, kemre*).

AHBUN, Gübre (*Karas köyü "Erzurum"; Kars; Elâzığ; Trabzon; Reşadiye "Tokat"; Mesudiye, Alucra "Şebinkarahisar - Giresun"; Gerdan köyü "Adana"*) (*Bak: Fışkı, abgın, akbun, afkın, ahbun, ahpın, kemre, ahmun*).

AHIR AKTARMASI, Tarlanın ilkbaharda sürülmesi: Tarlada ahır aktarması yapan çiftçiler vardır (*Güdü "Ayaş - Ankara"*).

AHMIN, Gübre (*Darende "Diyarbakır"*) (*Bak: Ahbun, akbun*).

AHPIN, 1. Gübre (*Trabzon*)—2. Gübreli tarla (*Kurayiseba "Rize - Çoruh"*) (*Bak: Ahbın, ahpun, akbun*).

AHPUN, Gübre (*Zara "Amasya"; Ordu*).

AHPUNLAMAK, Gübrelemek (*Kazağaç köyü "Gümüşane"; Alucra, Şebinkarahisar "Giresun"*).

AHPUN, 1. Gübre (*Ficek "Reşadiye - Tokat"; Divrik "Sivas"; Harput "Elâzığ"; Peterek "Yusufeli - Erzurum"; Artvin; Mirangi "Bayazıt ili"; Gümüşane*) (*Bak: Ahpın*) — 2. Gübrelenmiş tarla ziraate elverişli tarla (*Mesudiye "Giresun"*).

AKBAŞ, 1. Tane tutmamış olan çavdar başağı (*İsgöbü köyü "Kayseri"*) — 2. Karnabihar (*Çulhan, Yenipazar, Aydın; İzmir ve çevresi*). — 3. Bir türlü ekin hastalığı (*Konya; Emirler köyü, "Bâlâ", Hisarlı, "Polatlı - Ankara"*).

AKBAŞAK, Sonbaharda ekilen kışa dayanıklı ve yumuşakça bir çeşit buğday (*Edirne*).

AKBIN, Fışkıtlı salma su ile sulanan tarla (*Erzurum*).

AKBUĞDAY, Sonbaharda ekilen, kabuğu beyaz, yumuşak bir çeşit buğday (*Doğubayazıt "Ağrı"; Kayseri; Koyunbaba "Kalecik - Ankara"; Gaziantep*).

AKÇALIBASAN, Bir cins buğday (*Koyunbaba "Kalecik - Ankara"*).

AKDÖRT ETMEK, Aktar dönder etmek, karıştırmak (*Dodurga "Bozüyük - Bilecik"*).

AKERE, Öküz yemliği (*Gaziantep*).

AKGERNAZ, Bir çeşit beyaz buğday (*Orman köyü "Akseki - Antalya"; Balkı "Ilgın - Konya"*). (Bak; *Akyarnaz, akkermaz*).

AKGERNEZ, (*Balkı "Ilgın - Konya"*) (Bak: *Akgernaz*).

AKGÖTÜREN, Yabannın büyüğü (*Edirne "Muh."*).

AKKERMAZ, Bir çeşit buğday (*Acem köyü "Aksaray - Niğde"*) (Bak: *Akyarnaz*).

AKLAMAK, 1. Toplamak; ayıklamak; ağartmak (*Kadıköy "Denizli"*) — 2. Pamukları fidanlardan ayıklamak (*Sarayköy "Denizli"*).

AKMIN, Gübre (*Çardak, Göksun, Efsus "Elbistan - Maraş"*). (Bak: *Ahbun, Ahpun*).

AKMIN, Gübre İğde "*Elbistan - Maraş"*; Alaca "*Çorum*") (Bak: *Akbin, akbun*).

AKOS, Sabanın açtığı iz, çizgi (*Nigzivan "Yusufeli - Erzurum"*).

AKPUSA, Bir cins beyaz buğday (*İzmir; Manisa dolayları*).

AKPUSANIK, Küçük taneli, donuk bal mumu renginde, çok özlü ve diğer buğdaylardan makbul sayılan bir çeşit kıraç buğdayı (*Gölmarmara "Akhisar - Manisa"*).

AKSARKAN, Tohumluk bir çeşit buğday (*Genek "Muğla"*).

AKTARMA, 1. Tarlayı sürme, sürülmemiş tarlayı ilk ve ikinci defa sürme (*Zencidere, Pınarbaşı "Kayseri"; Taşağıl "Antalya"; Sinop; Şiran "Gümüşane"; Mut "İçel"; Ficek "Reşadiye - Tokat"; Safranbolu, Bartın "Zonguldak"; İsparta; İsmahartı, Balcalı "Çarşamba - Samsun"; Güdül "Ayaş - Ankara"; Kadıköyü "Seyhan"; Simav "Kütahya"; Dağkadı "Karacabey - Bursa"*).

AKTARACAK, Evirgeç (*Samsun; Sivas*) (Aktaraç).

AKTOP, Bir cins buğday (*Tokat*).

AKTOPAÇ, Beyaz bir nevi buğday (*Ficek "Reşadiye - Tokat"*).

AKUZ, Baran, saban izi (*Ahlat "Van"; Rize "Çoruh"; Ardahan "Kars"*).

AKYARNAZ, Bir çeşit beyaz yumuşak buğday (*Ereğli, Sille, Konya; Buluklu "Mersin"*) (Bak: *Akgernaz, akgernez, akkermaz*).

AKYAZLIK, Kellesi dört sıra üzerine olarakkemâle eren sarı buğday (*Karahisar "Davas - Denizli"*).

ALACATEK, İyice olmtıyan ekin (*Ankara*).

ALADARBIZ, Ne tamamıyla yaş ve ne de kuru olan toprak, nemli, az tavlı toprak (*Önsen "Maraş"*).

ALAFLAMAK, Hayvana yem vermek, yemlemek (*Beyşehir "Konya"; Muratlı "Çorlu-Tekirdağ"; Evreşe "Gelibolu-Çanakkale"*).

ALAVIRT, Yarı tavlı yarı kuru toprak (*Kavıncı "Tefenni - Burdur"*).

ALAVZADA, Ekin biçilirken saptan dökülüp ertesi sene kendiliğinden çıkan tane, seyrek ekin (*Bozkır "Konya"*) (Bak: *Alaz 3. alaza*).

ALAZA, 1. Aydınlik, şevk, yalım (*Şumnu "Bulgaristan"*) — 2. Ekin biçilirken saptan dökülüp ertesi sene kendiliğinden çıkan tane, seyrek ekin (*Zencidere "Kayseri"*) (Bak: *Alavzada*).

ALGI, Vergi (*Edirne "Muh."*).

ALKARA, Yaba: Bu alkara çok sağlamdır (*Külfek "Havza - Samsun"*).

ALKARA KILÇIK, Kılçıkları siyah bir çeşit buğday (*Gökçam "Sungurlu - Çorum"; Sorgun "Yozgat"; Vezirköprü "Samsun"; Kararışar "Tokat"*).

ALKARA KILÇIK, Kabuğu karamsı buğday (*Sarimbey "Çorum"; Sinop; Samsun*).

AN, 1. İki tarla arasındaki sınır (*Kütahya; Konya; Bolu; Antalya; Denizli; İçel; Muğla; Aydın; Bilecik; Bursa; İsparta; Samsun; Kırşehir; İzmir; Kayseri; Ankara; Eskişehir; Çanakkale; Kocaeli; Seyhan illeri*).

ANADAT, Harmanlarda sap, deste, demet atmak için kullanılan üç parmaklı aygıt (*Eğridir "İsparta"; Bozkır "Konya"; Kozluca "Burdur"; Feruz köyü "Giresun"*) (Bak: *Anadut, anadot*).

ANADUT, (*Çorum; Kırşehir; Kayseri; Samsun; Giresun; Maraş; Gaziantep; Niğde; Çanakkale; Kocaeli; Seyhan; Sinop; Bursa; Ankara; Balıkesir; Edirne; Tokat; Çankırı; Sivas; Erzincan illeri*) (Bak: *Anadat, anadot, anavut, anazıt, andut*).

ANAMAS, Böğrülce (*İsparta*).

ANANAT, (*Bedeş "Suhut-Afyon"*) (Bak: *Anadut*).

ANANAT, Üç çatallı harman toplamağa mahsus alet (*Emirdağ "Afyon"*).

ANAT, Büyük saman yabası, ananat, anadut (*Konya*).

ANATUT, (*İşgöbe "Kayseri"; Kastamonu*) (Bak: *Anadut*).

ANAVUL, Suyun taksim yeri (*Niğde ve yöresi*).

ANDAL, Evlek (*Şeyhler "Ulubey"; Fatsa "Ordu"; Bulancık, Görele "Giresun"*).

ANĞ, Tarla sınırı (*Bilecik*).

ANG, 1. Tarla hududu (*Yabanabat, Ankara; Çerkeş "Çankırı"; Bizim tarlanın Angı kaybolmuş: Denizli; Cebel; "Isparta") (Bak: An) — 2. Mafsal (Ordu) (Bak: An, en) — 3. Yer damarı, takım; Tarla sınırı (Rumkuş "Kara-salı - Seyhan").*

ANGIÇ, (*Balıkesir*) anıç (*Bursa, İnegöl*): Çift arabalarında demet taşımak için arabaların iki tarafına takılan parmaklıklar A.D.

ANIZ, Firez, Ekin biçilince kalan kök (*Niğde ve yöresi*).

ANIZ (angız), 1. Ekin biçildikten sonra tarlada kalan kökler (*Saiteli, Kıraman, Ereğli, Akşehir, Karapınar, Karkın "Çumra", Kırelı, Göcer, Hatip, Konya; Mersin köyleri "İçel"; Dadya, Ula "Muğla"; Çıtak "Çal", Çömlek-saz, Acıpayam, Denizli; Abanaz, Bolvadin, Afyon; Moramul "Amasya"; Osmancık "Ço-rum"; Sinop; Samsun*) 2. Sonbaharda tarla bozumu (*Muğla*).

ANIZ BİÇMEK, Tarla kenarlarındaki hendek, ark ve yol gibi boşluk yerlerdeki ot-ları biçmek, yolmak (*Çankırı*).

ANNİK, Tarla hududu (*Kızallar "Kon-ya") (Bak: Anğ).*

ANNİK, Tarlalar arasındaki sınır (*Biga "Çanakkale"; Hereke "Kocaeli"; Pazarcık "Gaziantep"; Yaman köyü "Mudanya - Bur-sa"; Kaynarca, Osmaneli "Bilecik"; Silivri "İst."; Bahçe "Seyhan"; Edirne; Pehlivan "Kırklareli") (Bak: An).*

APSUT, (*Kültepe- Kayseri*), *İspit (San-dıklı), espit (Bolu, Kırşehir)*: Tatar arabasın-da tekerlek parmaklıklarının takılmış olduğu kavis. Kağnıda ise değirmi tekerin ağaç kıs-mı. Ilgaz köyleri çam ağacından yaparlar. Yük-sekliği manda için otuz pergel, kara sığır için on sekiz pergel olur. Apsut parçaları: *dalak, göbek, teker gözü.*

APUŞAK, Tarla kenarlarına dikilen ça-tallı ağaçlar (*Kuzulak "İskilip - Çorum"*).

ARAOS, Nadas edilmemiş tarla (*Kuru-çay "Erzincan"*).

ARASA, Hububat ve meyva gibi şeylerin satıldığı yer (*Diyarbakır; Malatya*).

ARIŞ, 1. Çift atlı veya öküzlü araba oku, kağnı oku *Uzunköprü, Hamitli köyü "Edirne,; Iğın, Argıthani "Konya"; Çorum; Balıkesir; Amasya; Gelibolu "Çanakkale" Mahmudiye "Giresun"; Cebelibereket "Seyhan"; Şile Bey-köz "İst."; Bursa; İzmir "Muh."; Sinop; Sam-sun) — 2. Düven oku (Karacabey "Bursa").*

ARGAÇLI, Verimli, sık ve kuvvetli (mah-sul) (*Kenger "Manisa"*).

ARGUS, Saban izi (*Kemah "Erzincan"*) (*Bak: Baran*).

ARKIT, 1. Düğenle boyunduruğu birbiri-ne bağlıyan ok (*Tepeli köyü "Konya") — 2. Semerin ağaçları (Silifke "İçel") — 3. Yayla atılan okun ucuna takılan ağırlık (Dört-yol "Seyhan") (Bak: Tekişken).*

AROS, Nadas edilmemiş tarla, hozan tar-la (*Armudan "İliç - Erzincan"*).

ARPA, Hububat çeşidi. Senesi olursa ar-pa taşın üstünde de biter. Senesi olursa, gün dönümünde (Rumi Haziran 9) rahmet yağarsa demektir.

ARŞ, 1. Araba oku (*Deresag köyü "Mu-durnu - Bolu") (Bak: Arış), 2. Kiriş, tel (Is-parta).*

ARUNA, Kulaklı saban (*Artvin "Çoruh"*).

ASABA, Tarlanın yüzü: Tohum asabada kalmış (*Antalya*).

AŞAN, Harman yerinde sap ve başakları devretme, samanı altüst etme, çevirme, karış-tırma (*Van*).

AŞAM, Harman mahallinde açılıp sa-cılmış ekin sapsarı (*Van*).

AŞLAMA, Anadut yapmak için eklenen çatal (*Çorum*).

AŞLIK, Kaynatılmadan öğütülen buğday, yarma (*Niğde*).

ATKI, Smanı arabaya yüklemeye yara-yan ve yabanın üç büyüklüğünde bir ziraat ayyığı (*Avşar*).

AVDANLIK, İş takımı (*Karaman "Kon-ya"*).

AVARLIK, Sebze ekilen tarla veya bah-çe (*Hatunsaray "Konya") (Avardı).*

AVGUÇ, Hayvanlara yedirilen yulafa ben-zer bir çeşit yem (*Dodurga "Bozüyük - Bile-cik"*).

AVLAĞI, Tarlanın muhafazası için ya-pılan çit, tahtaperde (*Araç*).

AYAĞINI ALMAK, Ekin biçmeği sona erdirmek, bitirmek, sonunu almak: Ekinin ayağını aldım (*Zencidere "Kayseri"*).

AYAKÇAK, AYAKÇALIK Ekin biçer-ken ayağa bağlamak için kullanılan ot demeti. (*Ankara*).

AYAKLANMAK, Toprağın üzerinde eki-nin görünmesi (*Adana*).

AYALAMA, 1. Evlerin üzerinden kar at-mak için büyük tahta kürek; harmanda buğ-dayla karışık samanı yığmak için kullanılan kürütkü, sıyırğı *Himmedede "Kayseri"; Karacaviran "Bolu"; Silifke "İçel"; Sirkeli, Ravlı "Çubuk", Güdül, Keşanuz, Başköy "An-kara"; Feruz "Giresun") (Bak: Kazavu, sı-yırğı) — 2 Harman döğüldükten sonra tınaz yapılırken altta kalan kısım ki samanı az, ta-*

nesi çok olur *Balçıkhisar "Afyon"; Boyaca köyü "Malatya"* (Bak: *Alama*).

AYALAMAK (C. A.) ,Ekilmiş tarlayı düzlemek sürgülemek. A. D.

AYİRDİM, Suyun taksim yeri (*Niğde ve yöresi*).

AYKIRILAMA, Tarlayı birinci sürülüşün izlerini amuden kateder şekilde sürme (*Gelibolu "Çanakkale"*) (Bak: *Aykırı doykuru*).

AZAP, 1. Erkek hizmetçi, yanaşma, uşak, ırgat (*Kayseri; Ankara; Sivas; Kırşehir; Çorum; Yozgat; Niğde; Samsun; Amasya; Ordu; Zonguldak; Maraş; Gaziantep; Mardin; Seyhan; Çanakkale illeri*) — 2. Güçlü, kuvvetli (*Dereköy "Kırkareli"*).

AZI, Kağnıda yastığa geçirilmiş iki adet meşe değneği - el.

BACICI, Tahsildar (*Bayburt "Gümüşane"; Yozgat*).

BADA, Saman yığılan yer (*Trabzon; Artvin "Muh." "Çoruh"*). (Bak: *Merek*).

BADAS, 1. Harmanda zahire kalktıktan sonra yerinde kalan toz toprakla karışık hububat (Harmanda temizlenecek biraz badas kaldı: *Alpı, Eskişehir; Dengere "Tefenni"; Yazı köyü "Burdur"; Aziziye; Karaman; Zıvarık; Konya; Köşker "Kırşehir"; Uzuncaburç "İçel"; Ali köyü; Kayı; Yakaemir; İslâm köyü "İsparta"; Niğde; Muğla; Kızılcaören "Kütahya"; Narlıdere; Tavas; Denizli*). (Bak: *Çepel*) — 2. Kir, pislik, talaş: Badaslı adam, badaslı üzüm ve zahire (*Niğde*).

BADASTAN, Döğende sürülmüş ekin (*Ankara*).

BAGAN, Mısırın muhafazasına mahsus tahtadan, havadar ambar. L. 25. (*Terme*).

BAĞLAM, Deste, demet (*Sarıoba köyü, Şabanözü "Polatlı - Ankara"; Taşrakarasan "Konya"*).

BAHNA, 1. Hayvan yemliği: Bu bahna yüksek yapılmış *Aşağıdana köyü, Safranbolu, Zonguldak* (Bak: *Bahana*) — 2. Odunluk (*Safranbolu, Zonguldak*).

BAKA, Dik (Çift demiri hakkında) (*Genezin "Anavos - Kırşehir"*) (Bak: *Soya*).

BALLIK, Zayıf buğday (*Alız*).

BARAN, (A. C. Çift demirinin sıra sıra görülen izi A. D.

BARI, 1. Duvar, bahçe duvarı, tarla etrafındaki örgü; — 2. Sık fundalık (*Seydişehir*). A. D.

BARSAK, Ekinlerin başak çıkarma zamanı: Bu sene barsak çok geç oldu (*Güdü "Ayaş - Ankara"*).

BASBAŞI, Gözerin üstüne gelen tohumluk büyük buğday (*Ankara*).

BASLI BUĞDAY, Saman ve toprak karışık buğday (*İçel*).

BASMA, Kalıp haline getirilmemiş tezek (*Tortum "Erzurum"*).

BASTIRIK, 1. Yağ yapılan veya saklanan yer (*Sille, Tömek köyü "Konya"; Kırşehir*) — 2. Hapishane (*Urfa "İzmir"; İst.*) — 3. Örtü (*Konya*) — 4. Tulum üzerine konulan ağır taş (*İst.*) — 5. Mısır veya mısır yapraklarından yapılmış yığın (*Köşker "Kırşehir"*).

BASTIRMA, Kışın hayvanlara yedirmek üzere biriktirilen yapraklı dallar (*Çorum*).

BASAĞ ETMEK, Mahsul kalktıktan sonra döküntüleri toplamak (*Erzincan; Adana*).

BASAĞLAMA, Mahsul kalktıktan sonra tarlada dökülüp kalan başaklar toplama (*Edirne; Yapıntı "Mut - İçel"*).

BASBAŞ, 1. Bulgur ve benzerlerinin kalburlandığı zaman kalbur üstünde kalan en iri kısmı (*Diyarbakır*).

BASINI SÜZMEK, Ekinlerin başak verme hali (*Gözene "Malatya"*).

BEDELKILIÇ, Saban veya düğen okunu boyunduruğa rapteden ağaç (*Bozkır "Konya"*).

BEGE ve BAGA, Hayvan yemliği (*Köy "Çıldır - Kars"*).

BEKÂR, Rençber, tarla işçisi (*Bursa; Kütahya; Kocaeli*).

BEKİ, Tarlanın duvarı, muhafaza duvarı. A. D.

BEKLİK TAŞI, (C. A. Tarla hudut taşı. A. D.

BELDENAT, 1. Ekin demetlerini arabaya yüklemek için kullanılan üç çatallı diğren (*Yedniğin köyü "Ilgın - Konya"*) (Bak: *Beldanat*) — 2. Büyük orak (O. A.).

BENDEK, Malı olmıyan rençber, ortakçı (*Epe "Develi", Fıraktın, Hamurcu "Kayseri"*).

BERÇİN, Bostan, tarla (*Maraş ve çevresi*).

BEŞERLEME, 1. Tarlada biçilen ekinlerin desteklenerek bir araya toplanması (*Alucra "Giresun"*) — 2. Bir çeşit at yürüyüşü (zıttı rahvan) (*Boyabat "Sinop"*).

BETNİ, Tarla belleyecek alet (A. D.) (*Çankırı*).

BEYAR, İki üç sene ekilmemiş tarla (*Van*).

BILAK, Saban okunun ucuna takılan halka biçimindeki kayış, çeki kayışı (*Kığı "Bingöl"*).

BIDIK, Ufak dere taşı (*Alacahöyük*).

BIRAKINTI, Ekilmeden bırakılan tarla (A. D.) (*Şarkışla*).

BİÇEK, 1. tarlaları sulamak için saat ve keşik su salımı (*Boyasın "Aydın"*) — 2. Biçer bağlar makinesi (*Ilgın "Konya"*).

BİÇENEK, Köy merası, otlağı (*Van, Taşlıçay "Diyadin - Ağrı"*).

BİDER, Tohum (*Kayseri; Yozgat; Sivas; İsparta; Balıkesir; Seyhan; İçel; Muş illeri*).

BİDERCİ, Para karşılığında tarlalara tohum serpen kimse (*Gaziantep*).

BİDER ÇAPIDI, Buğday ekilirken buğdayların içine konduğu özel bez (*Karalar aşireti "Adana"*).

BİDER PEŞTEMALİ, Buğday ekilirken tohumluk buğdayların içine konduğu özel peştemal (*Karalar aşireti "Adana"*).

BİÇİM, (C. D.) Hasat zamanı (*A. D.*).

BİLAK, 1. Meyilli: Bizim tarla az bilakana (*Cebelibereket "Seyhan"*) — 2. Saban okunun ucundaki halka (*Kiği "Erzincan"*).

BİLEZİK, Bilezik şeklinde harmana konan sap (*Zencirdere "Kayseri"*).

BİLEZİK, Harmanda daire şeklinde dizilmiş buğday desteleri (*Adana*).

BİTGEBESİ, Bitlenmek üzere bulunan hububatın hali (*Denizli*).

BİMİZ, Bir toprak cinsi (*Kayseri*).

BİTİN, Hiç sürülmemiş tarla, kıraç (*Paşayığıt köyü "Keşan - Edirne" (Bitinlik)*).

BİZDİLİK, Ağaç zirvesi: Ağacın bizdiliğine kuş konmuş bak! (*Yalarput "Malatya"*).

BİZMİLE, Nodul (*Yenipazar "Aydın"*).

BOCAR, Ormandan açılan tarla (*İst. "Muh."*).

BOĞARTLAK, Ekinin kelle vermeğe yakın olan hali: Ekin boğartlak haline gelmiş (*Mahmutseydi "Alanya - Antalya"*).

BOĞUMA KALKMAK, Ekin topraktan yukarı sürüp yükselmek: Yazının buğdayları bütün boğuma kalkmış (*Gözene köyü - "Malatya"*).

BOĞURTLAK, 1. Ekinlerin başak çıkarma zamanı (*Koyulhisar, Şebinkarahisar "Giresun"; Adana (Bak: Boğurdak, 2)*) — 2. Kılkuyrak cinsinden bir ördek (*İsparta (Bak: Bortak)*) — 3. Hançere (*Nevşehir "Niğde"; Lâpseki "Çanakkale"*) (*Bak: Boğurdak*).

BOKSAK, Harman dövülürken hayvanların pisliğini içine alıp dışarıya atmak için kullanılan içi oyuk tahta kap (*Burç "Burdur"; Uluborlu, Aliköy "İsparta"*) (*Bak: Boksak*).

BOKSALIK, Harman dövülürken hayvanların pisliğini içine alıp dışarıya atmak için kullanılan içi oyuk tahta kap (*Dede köyü "Çal - Denizli"*) (*Bak: Boksak*).

BOMBAR, Hububat kurdu (*Menemen "İzmir"*) (*Bak: Bambul*).

BOSDİLİ, Altı aylık oğlak (*Maksutlu "Çorum"*).

BOSTAN GÜZELİ, Kırılarda biten bir bitki. Yemeği de yapılır (*Bâlâ "Ankara"*).

BOR, Ekilmemiş tarla, sökülmemiş toprak, ekine yaramayan yer (*A.D.*) (*Maraş, Karahisar, Pınarbaşı*).

BOYUNDURUK Öküzünün boynuna binen aygıt (*Çorum v. s.*) *boyunduluk (Kültepe-Kayseri)*.

BOTLACI, 1. Gebe deve (*Anamur "İçel"; Bozkır "Konya"*) — 2. Gebe manda (*Doğanbeyli "Seyhan"*).

BOYLA KAZIĞI, Saban kulaklarının girdiği ağaç (*Görece "İzmir"*).

BOZ, 1. Bir deve cinsi (*C. A.*); — 2. Gen, kıraç tarla (*Kayseri*).

BOZ, Sürülmemiş, otlu bırakılmış tarla (*A.*) (*Bak: Bozan*).

BOZBAŞAK, Güzün ekilen kısa ve boz renkli bir çeşit buğday (*Edirne*).

BOZTEFTİK, Yufkası ince açılan bir çeşit buğday (*Kırıklı "Karaisalı - Seyhan"*).

BOZYAKALI, Rençber (*Halfeti "Urfa"*).

BOZUK, Ekini alınmış tarla (*Teke (A. D.)*).

BOZUMTUK, Beyaza çalar renk, taze buğday rengi (*Lâpseki "Çanakkale"*).

BÖZ, 1. Toprağı kireçli tarla (*Kırşehir*) — 2. (Zf.), Bu sefer, bu kerre (*Ankara; Bilecik*).

BUĞDAY NEVİLERİ: *Arı buğday, çapraz, ufak, kabak, çalıbaşan, köse buğday, çomak (kılçıksız), sünter, akyarnaz - ak buğday, çıradan (kılçıklı), deve dişi, kızıl yazlık (kılçıksız), kunduru - şahman (kılçıksız) A. D.*

BUĞLE, Sabanlarda kulağı sabana bağlıyan ağaç: Buğlesiz saban, lülesiz çeşmeye benzer (*Tire "İzmir"*).

BULUT VURGUNU, Vaktinden evvel sararmış ekin (*Ş. Karaağaç "İsparta"*).

BURANYA, Tarla sürgüsü, tırmık (*Galataköy "Gelibolu - Çanakkale"*).

BURUNLATMA, Saban demirinin ucunu yaptırma (*Çankırı (Bak: Zotlama, yolama)*).

BUYLU, Kağı arabasında eksenin yazının başına tekerin çıkmaması için geçirilen ağaç çivi. *Buylu çivisi (Kültepe-Kayseri) (Bak: Kağı. L. 19)*

BÜNE, Mandaların yattığı su birikintisi, gölcük (*Eskişehir*).

BÜYLÜ, Sabanlara takılan ince ağaç (*İnegöl "Bursa"*).

BÜTÜNLÜK, *Gendeme* dahi denir. Dibekte çok döğülen buğday (*Kurşunlu-Çankırı*).

BÜZLEMEK, Nodulla dürtmek: Öküzleri büzle de çabuk gidelim! (*Şehşaban "İncesu - Kayseri"*).

CAĞART, Tarla evleklerine suyu çıkartmak için önüne yapılan toprak yığını, set (*Karahöyük (?)*; *İspir "Erzurum"*) (*Bak: Bügek*).

CAKKIL, Ahırlarda hayvanlara su dağıtmak için kullanılan bir cihaz (*Erzurum*).

CALAZ, 1. Hububat sapı (*Ağrakos "Suşehri - Sivas"*; *Şebinkarahisar "Giresun"*; *Sarayözü "Ezine - Çanakkale"*; *Eskişehir*; *Trabzon*; *Tokat*; *Çorum*; *Hasandede "Keskın - Ankara"*) — 2. Mısırın dış kabuğu (*Verzirköprü "Samsun"*) — 3. Cılız ekin ve ot (*Ulaş "Sivas"*).

CALAZ, Mısır sapı (*Zıgala, Ezine, Efte, Girap "Amasya"*).

CANCAL, Deste, demet (*Sarıkamış "Kars"*).

CANGALAK, Dağ üstündeki tarla (*Yeniköy "Osmaniye - Seyhan"*). (*Cankala*).

CARCAR Çarhlı döğen L. 6. (*Doğu Anadolu*).

CARİF, Sabanın oku ile boyunduruğu birbirine bağlayan ağaç, yahut kayıştan bükülmüş halka (*Bostanlar "Bahçe - Seyhan"*).

CAVAN, Urgan, kalın ip (*Yellice "Posof - Kars"*; *Diyarbakır*; *Urfa*) (*Bak: Caban, cavana*).

CECÜM, Harmanda aktarılacak hale gelmiş hububat sapı (*Ünür "Çankırı"*).

CEÇ, Samandan ayrılmış buğday yığını (*Elbistan "Maraş; Kozan "Seyhan"*).

CEÇ GÖRMEK, Buğday yığını ölçmek (*Avanos "Kırşehir"*).

CEĞEN, Hayvanlara yedirilmek üzere doğranmış mısır sapı (*Kars*).

CEĞERT ve **CEGET**, 1. Sokaktan ayrılan küçük yol (*Malatya; Kastamonu; Sivas*) (*Bak: Ceket*) — 2. Çimlenmiş hububat tanesi (*Erzincan*) (*Bak: Ceğert*).

CEMEK, 1. Öğendirenin alt ucunda bulunan küçük yassı demir (*Dikenli "Çankırı"*; *Samsun*; *Dişli "Yozgat"*; *Erbaa, Fiçek "Reşadiye"*, *Tokat*; *Muhara, Şebinkarahisar "Giresun"*; *Boyabat, Sinop*; *Ordu*; *Efsus "Elbistan"*, *Maraş; Niğde; Ulaş, Sivas; Mucur, Kırşehir; Kelkit Bayburt "Gümüştane"*; *Sungurlu "Çorum"*; *Armudan "Kuruçay - Erzincan"*; *Aleşkirt "Ağrı"*; *Kargalı "Polatlı - Ankara"*; *Erzurum*; *Alişar "Merzifon - Amasya"*) (*Bak: Çemek, çikel, çikel, çekel, çemiş, çengel, çenkel, çerkel*) — 2. (*Merzifon "Amasya"*; *Erzurum*; *Kargalı"*; *Polatlı - Ankara"*; *Erbaa "Tokat"*; *Şebinkarahisar "Giresun"*; *Aleşkirt "Ağrı"*) (*Bak: Kazgıç, çekel, çekkel, çikel, eğiş*) — 2. Dikici keskesi (*Niksar "Tokat"*).

CEBEREK, Pullukların önündeki küçük tekerlekler (*Kars*).

CENDEK, Çiftçilerin öküz dehlediği ucunda sivri demir bulunan değnek (*Sivas*).

CEPEL, Ayıklanmamış çöplü, topraklı hububat (*Domanıç "Kütahya"*) (*Bak: Çepel*).

CEREDE El çapası (*Güney Anadolu*).

CERCER, 1. Düvene oku bağlayan enileme konulmuş ağaç (*Gaziantep*) (*Bak: Alkıt ağacı*) — 2. Düven (*Maraş*) (*Bak: Carcar, 2*).

CEVİRME, Orakların en büyük nevi (*Gaziantep*).

CIĞI, Tane ve saman karışık yığın halindeki harman (*Mucur "Kırşehir"*) (*Bak: Som*).

CIĞLAMAK, Ekinler hep birden başak vermek (*Avanos "Kırşehir"*).

CILKI, 1. Harmanda saman ile taneyi ayırmak için her ikisi arasına uzatılan ağaç (*Bolvadin "Afyon"*) — 2. Beygir sürüsü (*Bak: Yılkı*).

CIZZIK, 1. Saban veya tekerlek izi, çizgisi (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*) — 2. yağ eritilen tavaya, yağ bulaşğını aldirmek için içerisine konan birkaç kaşık yemek ve birkaç parça ekme (*Yapıntı "Mut - İçel"*).

CİBİK DARISI, Cin mısırı, beyaz taneli küçük mısır (*Marmaris "Muğla"*).

CİET, Güzlük ekinlerin yeşillenme çağı (*Zığana köyü "Turul - Gümüştane"*) (*Bak: Ciyet*).

CİMİZ, 1. Yapışkan (*Çakallı "Seyhan"*) — 2. Yaşlığını daima muhafaza eden sulak tarla (*Izgın "Elbistan"*; *Bozhüyük "Göksun"*; *Önsen "Maraş"*).

CİMİZ, Suyu azalmıyan tarla (*Kayseri*).

CİNAR, Büyük gözlü kalbur, gözer (*Elmalı "Kızılcahamam - Ankara"*) (*Bak: Gözer*).

CİVGAR, Yedeğe koşulan öküz çifti (*Kireli "Beşşehir - Konya"*).

CİZGİ, Hasat zamanı tarlada sapı toplamak için kullanılan tırmık (*Türkbeyli "Mengen - Bolu"*).

COCUL DARI, Kuş yemi (*Şıhlar "Ulubey - Ordu"*).

CODA, Yazın biçilip yığılan ot yığını (*Finike "Antalya"*).

COĞ, Saman tertibatı, (*Kayseri*).

COĞART, Sonbaharda ekilen tarla (*İspir "Erzurum"*).

COHUM, Bolluk: Bu yıl cohum var (*Ayvattı "Sivrihisar - Eskişehir"*).

COMBAK, 1. Saplarıyla birlikte birkaç tanesi bir araya bağlanmış mısır hengengi (*Sinop*) — 2. Su birikintisi (*Akköy "Söğüt - Bilecik"*).

CON, Çavdar (*Erzincan*).

CUCUKLAMAK, Tohum çimlenmek, filizlenmek (*Editne; Vize "Kırklareli"*; *Kütahya*).

CUCUL, Gayet ufak bir cins darı (*Ulubey "Ordu"*).

CUĞUL, Ekilecek tarlanın ortasına yığılan taş (*Tanrıvermiş "Çorum"*).

CUMRU, Fakir rençper (*Trabzon*) (*Bak: Çömürü*).

CUMBAR, Bir tarlanın ekim bölümlerini ayıran yüksek toprak, an (*Izgın "Elbistan-Maraş"*).

CUVUL, Mısır demeti (*Çarşamba "Sam-sun"; Sinop; Gavrız "Bolaman-Ordu"*) (*Bak: Cuğul, çuğul*).

ÇADAR, Mısır demeti (*Ordu ili*).

ÇADU, Mısır (*Trabzon*).

ÇAĞ, Kağında ince uzun değnek olup üzerine konulan eşyanın düşmemesini sağlar.

ÇAKIRLI, Yerini beğenmemiş, bozuk buğday (*Boyabat "Sinop"*).

ÇAĞŞAK, Yapıya gelen yumuşak taş (*Alacahöyük*).

ÇAKUM, Yiğın (*Alanya "Antalya"*).

ÇALARMAK, Ekin başak bağlamak (*Sunusa "Erbaa-Tokat"; Kurşunlu "Çankırı"*).

ÇALIBASAN, İri ve sert taneli uzun saplı ve kılçıklı bir cins buğday (*Artuva, Reşadiye "Tokat"; Kalfat "Çankırı"; Gülabi "Yozgat"; Hafik "Sivas"; Üçem "Bâlâ-Ankara"; Yarış "Emet-"Kütahya"*) (*Bak: Kunduru, örümce*).

ÇALI BASMAZ, Kara kılçıklı buğday (*Kirte köyü "Bayburt-Gümüşane"*) (*Bak: Örümce*).

ÇALI KAP, Diken v .s. iyi tutmak için kullanılan iki çatallı bir çeşit diyren (*Sivas*).

ÇALGI, Ilgın adı verilen bitkiden yapılan harman süpürgesi (*Kurşunlu-Çankırı*) *L. 14*.

ÇALIKLIK, Fazla yağmur veya sıcak tesiriyle hububat tanelerinin cılız kalması (*Alacahöyük, Konya, Edirne*). *S. D. 297*.

ÇALGIN, Sarı, ham, hastalıklı meyv (*Maraş*), Cılız kalmış hububat (*Şavşat "Çorum"*). *Bak: Yelöğü*).

ÇALKAMAK, Tohum atıldıktan sonra tarlayı bir kere daha sürüp sürgülemek (*Alayunt "Kütahya"; Atlıhisar "Şuhut-Afyon"*).

ÇALKAĞI, ÇALKAĞ, Hışva, temizleyici büyük ve seyrek sarat. Kalburun en seyregi (*Güney Anadolu*) *A. D. 63*.

ÇALKIÇ, Harman süpürgesi (*Belenkeşli "Mersin-İçel"*).

ÇALUŞ, Yardımcı olarak arabaya koşulan manda veya öküz (*Sırçalı "Safranbolu-Zonguldak"*) (*Bak: Çingar, çoruş, şıvgar, toruş*).

ÇAMA, 1. Toplu, çok *Üçkuyu*, "*İshaklı-Afyon*" — 2. Demet, deste, tutam (*Dombaylı "Salihli-Manisa"; Cihanbeyli, Konya; Üçkuyu "Bolvadin Afyon"*). — 3. Tahmin (*Kars dolayı*) (*Bak: Çamalamak*).

ÇAMAK, 1. Kılçaksız buğday (*Ereğli "Konya"*) — 2. Kendini beğenen (*İçel*).

ÇAMÇA, Ağaçtan yapılmış su kabı, maş-raba (*Kenger "Kula-Manisa"; Berendi "Ereğli-Konya"*) (*Bak: Çamçak, çomça*).

ÇAM BUĞDAYI, Ufak taneli ve kılçıklı kırmızımtırak bir çeşit buğday (*Dere köyü, Sulusaray "Artuva-Tokat"*).

ÇAMURLA, Arabalarda okun dingil hizasında durması için altına konan destek (*Berk "Bolu"*).

ÇAPIT, 1. Çiftçilerin işe giderken ayaklarına sardıkları aba parçası (*Tekirdağ "Muh."*) — 2. Kalın ve kabuklu kök (*Cumayarı "Zonguldak"*) (*Bak: Çil*).

ÇARPIM YAPMAK, Buğday ve sair hububat döğen yapılmazdan önce desteleri taş ve tokmakla ezip bir miktar yiyecek tedarik etmek. (*A. D.*).

ÇATAL, Ekin toplamaya mahsus bir aygıt olup sağ ayağına bağlar, hem tırpan çalar, hem de deste yapar (*Niğde*) (*L. 8.*).

ÇATITMA, Boyunduruğa konan mesnet (*Kayseri*).

ÇAVAMAK, Buğday veya arpa gibi ekinler başak çıkarmaksızın yükselmek (*Urfa*).

ÇAYRAK, 1. Sazlık ve çayırliktan açılan tarla: (Benim tarlam çayrakda olduğu için kuraklıktan korkmam) (*Azaplı köyü "Kadirli-Seyhan"; Gümüşane*) — 2. *Pınarlı*: (Bir yük çayrak kestim (*Narlıdere "Bolvadin-Afyon"*)).

ÇECE, 1. Ova köylerinde çalışmağa inen amele (*Piraziz "Giresun"*) 2. Seyyar satıcı, çerçi (*Hisarçer "Giresun"*).

ÇEÇ, Samandan ayrılmış buğday, arpa öbeği, yığını (*Konya; Denizli; Ankara; İzmir; Afyon; Seyhan; İçel; Niğde; Urfa; Kayseri; Antalya; Kırşehir; İsparta; Burdur; Sivas; Çorum; Gaziantep; Amasya; Bursa; Tokat; Yozgat; Ordu; Giresun; Kastamonu; Trabzon; Erzincan; Tunceli; Gümüşane illeri*).

ÇEK, 1. Hallaç tokmağı (*Süccüllü "Yalvaç-İsparta"; Çoran köyü "Amasya"*) — 2. Harmanda sap yığınlarını yıkmak için kullanılan uzun saplı çengel (*Argıthanı "Konya"; Yenipazar "Gölpazarı-Bilecik"*) (*Bak: Çekki, 3*).

ÇEKDİRİK, Harmanlarda saman toplamak için kullanılan tahta sürgü, sıyırğı (*Bursa*).

ÇEKERT, Yeşermiş güz ekini (*Bayburt "Gümüşane"*) (*Bak: Göcek*).

ÇEKMEN, 1. Tırmık (*Kargalı "Polatlı-Ankara"*).

ÇELİK, 1. Eski altı okkalık bir hububat ölçüğü (*Giresun; Salkuma "Kayseri"*) — 2. Kendisinden tahta çıkarılmak üzere hazırlanmış kütük (*Giresun köyleri*) — 3. Pencere kanatlarını tutturmak için tahtadan yapılan

mandal (*Adana "Seyhan"*) — 4. Ziyet altınlarına yapılan kulp (*Kastamonu*) — 5. Boyundurduğın oka bağlandığı yer (*Hölakal "Samsun (Muh.)"*).

ÇELMİK, 1. İri saman (*Sandıklı "Afyon"; Çal "Denizli"*) — 2. (*Sandıklı "Afyon"; Yusufu "Bayındır - İzmir"; Denizli*) (*Bak: Kesmik, kesmük*).

ÇELTÜK, (*Alucra, Şebinkarahisar "Giresun"*) (*Bak: Çelmik 1, kesmük*).

ÇEMEK, (*Çankırı*), çekel (*Bolu, Teke, Edirne*), çengel (*Ankara*), cemek (*Yozgat, Maraş, Kırşehir*), mecek (*Hacıbektaş*), çift öğendiresinin nodulsuz tarafına sabanı kazımak için takılan demir. (*A. D.*)

ÇENNEK, (*Ilgaz*), çeykel (*Isparta, Bursa*), çengel (*Çivril*) = çekem.

ÇENET, Düğenin bir kanadı. Badem gibi iki fıkalkı nebatların bir fıkası. (*A. D. 71*).

ÇEPİLEMEK, Tarlayı küçük kazma ile kazıp toprağı kabartmak (*İst.*).

ÇERESME, Pulluk bıçağı (*Umurca "Kavaklı - Edirne"*).

ÇERİK, 1. Eski dört okkalk bir hububat ölçęi (*Çorum; Şebinkarahisar "Giresun"*) — 2. Yüz dirhem (*Osmanlık "Çorum"*) — 3. Elli dirhem (*Mecitözü "Çorum"*) — 4. Yirmi dört okkalk bir hububat ölçüsü, İstanbul kilisi (*Niğde; Erzincan ve çevresi*) — 5. Altmış okkalk bir hububat ölçüsü (*Park "Alucra - Gümüşane"*) — 6. Bir şiniklik ölçek (*Gümüşane*) — 7. Tuzlanıp kurutulmuş et (*Şebinkarahisar "Giresun"*).

ÇERMİK, Döğen altında ezilmeyen harman artığı (*Niğde*) (*A. D.*).

ÇEŞ, Harman savrulduktan sonra kalan tane yığını (*Sileri, Acıpayam "Denizli"*).

ÇEŞ, 1. Hububat yığını (*İsmail köyü, Sille, Konya; Eğret, Sandıklı "Afyon"; İncir köyü "Fethiye"; Yalvaç "İsparta"*).

ÇETEN, Saman taşımak için kağnılara yerleştirilen özel sepet (*Çorum*).

ÇETEN, 1. Saman taşımak için kağnılara konulan büyük çit (*Genezin "Avanos" - Kırşehir; Sivas; Alaca "Çorum; Tokat; Bafra "Samsun"; Erzincan; Kalecik "Ankara"; Dört Yol, Adana; Kayseri; Çeçme "İzmir"; Dişli "Sorgun - Yozgat"; Niğde; Erzurum*) (*Bak: Çiten*) — 2. Üstü allı yeşilli kilimle örtülü gelin kağnısı (*Karabekir "Yahşihan - Ankara"*) (*Bak: Don*) — 3. Çamaşır sepeti (*Gerze "Sinop"*) — 4. Buzağı veya kuzu ağılı (*Balcalı "Çarşamba - Samsun"; Çeşen Kastamonu; Karahoca "Haymana - Ankara"; Gerece "Bolu"; Argıthanı "Konya"*) (*Bak: Kasu, çetene, 4*) — 5. Çitten yapılmış ambar (*Eskişehir*) — 6. İnce dallardan yapılan saman sepeti (*Sinop; Samsun*) — 7. Kamıştan çit, duvar (*İsmail "Çumra - Konya"*).

ÇETENİ, Arabanın üzerine konulan ve saman taşımakta kullanılan ağaç parçalarından örülmüş bir çeşit sepet (*Ficek "Reşadiye - Tokat"*).

ÇEVRENTİ, Hububatın cılızı (*Topçular "Eyüp - İst."*).

ÇEVÜRME, Etrafı çalı veya ağaçla çevrilmiş arazi (*Elâzığ*).

ÇEYKEL, 1. Ovenderenin ucunda bulunan çamur sıyırmağa yarıyan üç köşeli demir, cemek (*Atabey, Senirkent "Uluborlu - Isparta"; Bayat "Aziziye - Afyon"; Bergama "İzmir"; Tekirdağ "Muh."; Kemalpaşa "İzmir"; Bahadırılı "Bayramiç" - Çanakkale*) (*Bak: Çegel, çekel*).

ÇİĞİT, Pamuk tohumu (*Yenice "Maraş"*).

ÇİĞİŞTAĞI, Ucu halkalı nodul (*Urfa*) (*Bak: Çakşağı*).

ÇİKİM, 1. Bir evlek, bir ekimlik yer (*Seydim köyü "Çorum"*) — 2. Bölük, parça (*Balıkesir ve çevresi*) — 3. Tarla kazılırken evlek aralarına açılan yol (*Edirne; Şebinkarahisar "Giresun"; Ağrakos "Suşehri - Sivas"; Devrekâni "Kastamonu"; Amasya; Kalivya "Malkara - Tekirdağ (Muh.)"; Ulucak "Menemen - İzmir" Vize "Kırklareli"*) (*Bak: Ağızlık, 3*) — 4. Ürün (*Bartın "Zonguldak"*) — 5. Yolunacak ekinin bir baştan öbür başa kadar olan kısmı (*Kayseri*) — 6. Ekini biçerken tarlada yapılan iş bölümü (*Zencidere "İsgözü - Kayseri"*).

ÇIKIŞTAĞI, Nodul (*Kilis "Gaziantep"*).

ÇIKLAMAK, Toprağı atılan hububat taneleri intaşa başlamak (*Yozgat*).

ÇIRMAR, 1. Sebze ekmek için bahçeden ayrılan bir kısım, evlek (*İst. (?)*; *Malatya*) — 2. Küçük akar su (*Kemaliye "Erzincan"*).

ÇIRPIZ, 1. Yeni ekin, göcek (*Konya; Elâzığ; Tekirdağ*) — 2. Ağaç filizi (*Harput "Elâzığ"*).

ÇITIRMAN, Mısır, buğday, arpa gibi hububatın biçildikten sonra kurumak için mahrut biçiminde yapılan demetleri (*Karamaslı "Çarşamba - Samsun"; Ordu; Kürtün "Torul - Gümüşane"*) (*Bak: Dokurcun, çırakman*).

ÇİÇEK, Başağın ilk çıkma zamanı (*Adana*).

ÇİĞDEM ÇÖTÜ, Yaz çötü (*Alacahöyük*).

ÇİL, 1. Topraktan zayıfça biten ekin (*Moramul "Amasya"*) — 2. Islatılmış tütün tohumu (*Mardar "Samsun"*) — 3. Yatak (*Erzurum dolay*) — 4. Sepet yapılan saz (*Erzurum*).

ÇİNAĞAR, Buğday elemek için kullanılan yuvarlak gözlü büyük kalbur (*Genezin "Avanos", Kırşehir; Ahırlı "Ankara"*).

ÇİNEBAŞI, İri gözlü kalburdan geçen buğday taneleriyle taş toprak karışık olarak harmanda kalan küçük yığın, kesmik (Şaban-özü "Polatlı - Ankara"). (Bak: Kesmik).

ÇİPER, Çit, avlağı (Zara "Amasya").

ÇİRÇEL, Öğendire nodulu (Bozcaada "Çanakkale").

ÇİRK, 1. Gübre (Seyitgazi "Eskişehir"; Ayaş, Çubuk, Kızılcahamam, Haymana "Ankara") — 2. Gübre sırası (Karaman "Konya").

ÇİŞTEN, 1. Şımarık, yaramaz (Mut "İçel"; Seyhan) (Bak: Çişden) — 2. Saman, kömür v. s. taşımak için kağınların üstüne konulan ve dallardan örülen sepet (O. A.).

ÇİT, Harmanda döğülen samanı samanlığa taşımağa mahsus söğüt veya gerimşegi'den örülmüş ve kağnyı oturtulmuş nesne (Kuşunlu - Çankırı) (L. 17).

ÇİYAN ARPA, Kellesi iki sıra üzerine çıkan ve çiyana benzeyen bir çeşit arpa (Karahisar "Tavas - Denizli").

ÇİY TARLA, Sürülmemiş tarla (Balıkesir) (A. D.).

ÇİYİL, Küçük taneli nohut (Kaplanlı "Hadım - Konya").

ÇİZEK, 1. Sabanın okuna takılan, toprağı kesmeğe yarıyan bıçak (Fatsa "Ordu") — 2. Toprağı devirmeğe yarıyan pulluk kulağı (Sinop) — 3. Çizgi (Ankara) — 4. Yazı satırı (Devri köyü "Bucakdere - İsparta").

ÇOLAR, Üç dört çift öküzle çekilen yük (Çerkeş "Çankırı") (Bak: Çorana).

ÇOLUŞ, Yokuşlarda bir çift öküze ikinci bir çifti ekleme (Çoluş koşmayınca yokuşu çıkartamadım: Ovasaray "Çorum"; Bugü: çoluş olmasaydı arabamı getiremiyecektim (Yazıhamit "Taşköprü - Kastamonu") (Bak Çingar, toruş).

ÇONTU, Çiftçi yamağı; kuyu temizleyicisi (Konya) (A. D. 82).

ÇOP, Bir ölçek (Kayseri).

ÇORAK, Dam üstüne attıkları gök toprak; serpantin (Alacahöyük).

ÇORUŞ, Öküze yedek olarak bir çift veya tek hayvan ilâve etme (Sinop; Samsun).

ÇOTRA, tıkr, potuş; çamdan su kabı.

ÇÖMEK, 1. Sabanın toprağını kazmağa yarıyan üvendire ucundaki demir, cemek (Uzunkavak köyü "Taşköprü-Kastamonu") — 2. Kulübe (Pınaz "Fethiye-Muğla") — 3. (Sungurlu "Çorum") (Bak: Çövmek, çöğmek).

ÇÖMER, Tarladaki ufak taş yığınları (Kayseri).

ÇÖRTE, Oluklu pınar "O yamaçta bir kaç çörte var" (Araç "Kastamonu").

ÇÖRÜNTÜ, Buğday, arpa elentisi (Bursa).

ÇÖTE, Orak ile ekin yolarken kullanılan eğri değenek (Kırca "Bolvadin-Afyon"; Akşehir, Akçalar "Seydişehir-Konya"; Barla "Eğridir"; Aliköy "Isparta"; Kızılhisar nahiyesi "Kayseri"; Köprücek "Emet-Kütahya") — 2. Ağaçlardan meyva koparmak için dalları eğmeğe yarıyan ucu çengelli değnek (Karaoğlanlı "Manisa"; Konya) (Bak: Ke-vük) — 3. Harmanlarda hububat temizlenirken kalbur veya gözer altına konulan ağaç (Şükriye "Ceyhan-Seyhan") — 4. Çatallı çapa, (Güdül "Ayaş"; Keşanuz "Ankara"; Kapultu "Safranbolu"; Bulak "Zonguldak"; Çankırı). — 5. Baston (Bise "Akşehir"; Yeğren "Beyşehir-Konya") — 6. Fidan dikerken kullanılan ucu sivri küçük kazık (Çankırı) — 7. Fasulye sırığı, herek (Niksar "Tokat"). — 8. Fındık toplanan sepet (Ordu) — 9. Çiçek köklerini kabartmak için kullanılan küçük çatallı çapa (Eskipazar "Çerkeş-Çankırı").

ÇÖTEL, Taze buğday başaklarının ateşe ütölmüşü (Güdül "Ayaş-Ankara").

ÇÖVELEK, Köyde oturup da ekincilikle uğraşmayan kimse (Pertek "Elâzığ").

ÇÖVÜR, Mısır sapı (İmatlı "Gözele-Giresun").

ÇÖZMEKLİK, Hayvan gübrelerinin bi-iktığı yer (Telme "Şiran-Gümüşane").

ÇUĞ, 1. Demet halinde bulunan buğday sapları yığını (Bursa köyleri; Ereğli "Zonguldak") — 2. Kaya (Üçem köyü "Bâlâ-Ankara") — 3. Dağ tepelerinde biriken kar, çığ (Adana).

ÇUĞUL, Üç beş ekin demetinin baş aşığı konulmuş şekli (Gerze, Sinop, Samsun).

ÇULLU BULUT, Rahmetsiz yüksek bulut (Alacahöyük).

ÇUVAL, Yün ipinden veya kendirden yapılmış ekin kabı. Kıldan yapılanına harar derler. (Kuşunlu-Çankırı) (L. 18).

ÇÜNTÜK, Döğülmemiş iri tane (Adana "Seyhan").

ÇÜREK, Harmanda sapların büsbütün dökülerek saman olması (Karaışalı "Seyhan").

ÇÜT HALKASI, Çüt koşumu teferruatından, Halka da denir. Meşinden yapılmış olup kayışı oka bağlar (Kültepe-Kayseri) (L. 3).

ÇÜT SÜRME, Tohum atarak ekin ekme. Hızırilyasın onuna kadar ekin ekilir. Kasımın onsekizinden sonra ekilen gömme, daha evvel harmandan kalkar kalkmaz ekilen güzlük ve ilkbaharda ekilene yazlık denir. Orta Anadolu'da güzlük iyi olur. Kırac yer-

lerde rahmet kesildiğinde yazlık iyi olmaz. (Çankırı) (L. 1).

DAMAÇKA, Boyunduruğun alt kısmındaki ağaç (Kangırlı köyü "Lapseki-Çanak-kale") (Bak: Damaksı).

DAMAKSI, Boyunduruğun alt kısmı (Satılmış "Eskişehir"; Berk köyü "Bolu") (Bak: Damaçka, sakak).

DANDURMA, Kışın ekilen ekin (Kozagaç "Şiran-Gümüşane")

DARAS, Tarlanın ekilme zamanı (Reşadiye, Niksar "Tokat") (Bak: Darbız).

DARAZLAMA, Toprağı iki defa sürme (İncirli "Bilecik").

DARGAN, Çavdar (Ahlat "Bitlis").

DARTMA, Eni uzunluğundan fazla bir cins kürek olup tarlalara derince ark açmaya yarar (Niğde) (A. D.).

DARUS, Toprağın tavında olması, kış ortasında havala: müsait giderek tarlanın ekilebilecek halde yumuşak bulunması (Koyulhisar "Sivas"; Şebinkarahisar "Giresun"; Pazar "Tokat").

DAVLUM, 1. Başkası ekmesin diye tarlanın etrafını çevirme (Gelibolu "Çanak-kale") — 2. Tohum saçmak üzere toprak üzerinde yapılan bölmeler (Tohum davluma az geldi. (Bulayır "Çanak-kale"; Edirne) — 3. Tarla sürülmiye başlanırken fulluk veya sanbla ilk açılan çizgi (Tekirdağ).

DAVRA, Saban kılıcını sikan çivi (Selki köyü "Beyşehir-Konya").

DAYAK, kağı durduğu zaman yük hayvanın boynuna binmesin için dikilir. Bu dayak zincirle kağı okuna bağlıdır. Kağı yürürken sürünüp gider. (Kurşunlu-Çankırı)

DAYAKLEK, Tohum atma zamanı reңberlere yardım etme (Kaş "Antalya").

DABRE, Hayvanların saman, yonca gibi yedikleri ot (Van ve dolayı).

DEDEGÜLÜÇ, Sabanlarda eğegi oka bağlayan çivi, boyunduruğun ucundaki deliğe geçirilen ağaç (Sille "Beyşehir"; Argıhanı "Ilgın-Konya"; Kırca "Bolvadin-Afyon") (Bak: Develi, dedekilici, dedekilik, dedekil).

DEDEKİL, (Bak: Kocabaş demiri).

DEDEKİLİCİ, (Sorkuncak "Eğirdir-Isparta") (Bak: Dedegülüş, dedekil, dedekazığı, dedevli).

DEDEVELLE, Saban okunun ucuna geçirilen kazık (Muğla-Konya).

DELGEÇİR, 1. İçlik, içe giyilen pamuklu (Balıkesir) (Bak: Dermen) — 2. Oku delerek ökçeye geçirmek suretiyle yapılan saban (Aliköy "Isparta").

DELİCE, Buğday vesair ekin azman (Bak: karamık) (Malatya-Kayseri) (A. D.)

DEMDES, 1. Dümdüz ve geniş satırlı bir

avlu (Gaziantep) — 2. Olduğu gibi, yüz üstü: Bir çok işlerim demdes kaldı (Gaziantep).

DEMİ, Su gelmesi mümkün olmıyan tarla (Ağrı ili) (Dem, 2).

DEMİRLİ, Onbeş kilo buğday alan bir ölçek İhsaniye "Artova-Tokat").

DEMİRSEK, Saban demirinin konduğu yer M. Kemalpaşa "Bursa"; İnebolu "Karamürsel-Kocaeli").

DEN, 1. Kepeği çıkarılmış buğday (Beşiri "Siirt") — 2. Fiy otunun taneleri (Erzincan) — 3. Ekmek ve yemek kırıntısı (Gümüşane) — 4. Tane: Nar deni, mısır deni (Artvin) — 5. Akıl: Densiz = akılsız (Haran "Urfa").

DENE, Tane (Bayburt "Gümüşane"; Sinop; Ankara; Zivarık "Konya") (Denem).

DENEBAŞI, Ekilir ekilmez üzerine kar basan kış ekini (Hadım "Konya").

DERGİ, Hasat vakti (Malatya) (A.D.).

DERGİ, Çiftçi tırmığı (Çankırı; Sücüllü "Yalvaç"; Atabey, Köke "Şarkikaraağaç"; Aliköy "Isparta"; Dikmen köyü; Antalya; Misis "Seyhan"; İzmir).

DERME, Hasat mevsiminde ekinleri her hangi bir aletle toplama (Kayseri, Erzurum, Adana).

DERSİK, Hububat (İnebolu "Kastamonu").

DESTE, Bir kaç pırnastan meydana gelen küme (Adana).

DESTE ÇEKMEK, Buğday destelerini harman yerine taşımak (Adana).

DEŞTİ Susuz "deşti tarlanın ekimi susuz tarladan sonradır" (Gaziantep)—deşt-i.

DEVE GÖNÜ, Saban batmaz yer, killi toprak (Samandıra "Kartal-İst."; Eskişehir "Denizli"; Lâdik "Samsun").

DEYİRME, Hasat vakti, deyiği (Malatya), derme (Kayseri, Erzurum, Adana).

DIÇDAK, 1. Biçilen ekinle: (A. D.) — 2. Bir çeşit yabani çalı meyvesi (İpsile-Hafik) (S. D. 424).

DIĞLI, Buğday veya arpa gibi nesnelere saplarından yapılan düdük (Edirne).

DIĞRAK, 1. Erken yetişen mahsul; harmanda yiyinti için sürülüp savrulan ilk hasılat (Masa "Mut"; İçel; Ereğli, Karaman "Konya"; Kayseri) — 2. Seri, Çevik: O, doğrusu diğrak attır (Yeniköy, Hortu "Ereğli"; Konya; Bahçeli "Ezine-Çanak-kale"; Seyhan) — 3. Sarı renkli kısa saplı buğday, ufak buğday (İldızım "Çankırı").

DIRAF, Düğen sürülürken iç taraftaki hayvanı dışa alma, hayvanların istikametini geri çevirme (Atabey "Isparta"; Güneş "Akşehir-Konya") (Bak: Yan değıştirme).

DIRGEN, (Bor "Niğde"; Gündül "Ayaş-Ankara"; Haydarbeyli "Yozgat"; Girne "Kıbrıs-Ankara"; Antalya) (Bak: Dirgen).

DIYRAK BUĞDAY, Uzun ve kırmızı bir çeşit buğday (Bademağacı "Antalya").

DİBLİK, Dere kenarındaki bahçe, tarla (Gümüşane).

DİKE, 1. Sabanın toprağı iyi yaramadığı yer (İşgöbe köyü "Kayseri"). — 2. Sabanın çok derin battığı yer (Yalak "Pınarbaşı-Kayseri").

DİKİ, 1. Parça: Elbisem diki diki olmuş (Amasya; Develi, Talas "Kayseri") (Bak: Biti 6).

Dilkem, Tarla sınırı (Niğde) (Bak: Anı, 1).

DİNK, Bulgur ve dane (yarma) yapmaya yarar (Niğde), dik (Çankırı), soku. Niğde de yarmaya aşlık derler. Bu kaynatılmadan döğülen buğday demektir. Bulgur ve yarma ayrıca eltaşından da çekilir. Tahan için susam da dink de döğülür. Susam diğer adı ile küncü fırında kavrulur. Soğutulduktan sonra kabukları ayrılır. Üstünden bez gezdirilirse kabukları kavlar. Asıl susam bembeyaz olur. Bunu dinge korlar. Bir tarafında oluk vardır. Yağı oradan akar. Bu yağ şırılağan yağıdır. İcap ederse yağını alıp kalan pusasını kıl torbaya korlar. Bunun içine çöğen ile şeker karıştırılırsa tahan olur.

DİRGEN, 1. Harmanda sapları yaymak ve sürülen sapları karıştırmak için kullanılan iki çatalı sırık (Kars; Dereköy "Kırklareli"; Genezin "Avanos"; Köşker "Kırşehir"; Ficek "Reşadiye"; Tokat; Sille, Gömek, Akşehir "Konya"; Burhaniye "Ceyhan"; Misis "Seyhan"; Talas, Erkilet, Zencidere "Kayseri"; Dişli "Sorgun"; Yozgat Bucak "Burdur"; Uncuboz, Selimşahlar "Manisa"; Amasya; Kastamonu; Denizli; Susehir "Sivas"; Keçiborlu, Atabey, Barla "Eğirdir-Isparta"; Balıkesir ve çevresi; Bolvadin "Afyon"; Yanpar (?) Çandır, Şebinkarahisar "Giresun"; Tire, Torbalı "İzmir"; Yenipazar "Aydın"; Bâlâ, Feruz köyü "Kayaş-Ankara"; Parsut "Ulukışla-Niğde"; Tercan, Erzurum; Şihlar "Ulubey-Ordu"; Yerkesik "Muğla") (Bak: İki çatalı, dingin, diren dirkan, diyren, dilgön) — 2. Yemek çatalı (Kuşadası "İzmir"; Çulhan köyü "Yenişehir-Aydın") (Bak: Dirgende).

DİRGET, Dirgen (İşgöbü "Kayseri").

DIŞ, Döğen tabanına çakılan çakmak taşı.

DİŞEVİ, Dügünde çakmak taşının çakılacağı oyuklar (Gözene "Malatya").

DİZE, Tahta tırmık: Bizim dize artık kullanılmaz bir hale geldi (Bahadırılı, Çırpırlar "Bayramiç-Çanakkale").

DOĞDURME, Kışa yakın ekin ekme (Şarkikarahisar "Giresun").

DOLU, Buz afeti.

DON, Kağmı donu, deste düşmemek için karcava ip gerilidikten sonra içine don tesmiye olunan kıldan dokunmuş bir nevi örtü konur (Kurşunlu-Çankırı).

DONDURMA, Kışın ekilen tohum (Tokat; Erzurum; Çakır "Şebinkarahisar-Giresun").

DONKESTİ, Sonbaharda ekilen buğdayın soğuktan kesilmesi (Zincidere "Kayseri").

DÖĞEN, Sap ezmeğe mahsus düzen, döven Bursa, Kayseri, Tarsus), düğen (Niğde), düven (Kurşunlu-Çankırı), döven (Sandıklı). Parçaları: çente, kaş, ip, gergi, erkek, dişi, boyunduruk, tok, sürüt, sürüt halkası, sürüt çengeli, bokacak; düğen taşı Kültepe-Kayseri = diş. Kurşunluya düğen taşı Köprüliden gelir. Okka hesabıyla satılır. (L. 5).

DÖKKÜ, 1. Köylerde ocakların arkasına dökülen gübre (Kuruhüyük "Boğazlıyan-Yozgat") — 2. Hayvanların altına serilen ot (Kozan "Seyhan") — 3. Hayvanlara yedirilen ağaç (Ilıca "Kozan-Seyhan") — 4. Misafire çıkarılan yemek (Ilıca "Kozan-Seyhan").

DÖNEK YERİ, Harman yeri (Edirne).

DÖĞÜM, Harmanda sürülen ekin, sap ve dane'nin karışık olarak bir arada aldığı addır. Bu döğüm, ayalama adı verilen tırmıkla toplanarak tınaz yapılır. (Kurşunlu-Çankırı) (L. 17).

DÖNERCE, Tek demirli pulluk (Çal "Kütahya"; Alpanos "Seyitgazi - Eskişehir").

DÖNMECE, Ağaç pulluk (Edirne "Muh."; Balıkcıçeşme, Biga, Sıraçlı "Çanakkale "Muh."; Yenice köyü "Karacabey-Bursa") (Bak: Pahara).

DÖŞEK, Harman yerinde serilen ekin (Kayseri) (L. 6).

DÖVME, Döğülmüş buğday (Urfa; Adana "Seyhan").

DURNA DİLİ, Uzun taneli parlak bir cins buğday (Vezirköprü "Samsun"; Çimşit köyü "Bâlâ - Ankara"; Dişli "Sorgun - Yozgat"; Avanos "Kırşehir").

DUTAK, 1. Sabanı idare ederken tutulan ağaç (Karzaif "Şiran"; Bandula, Kelkit "Gümüşane"; Gündül "Ayaş - Ankara") — 2. Tencereyi ateşten indirmek için kullanılan paçavra (Zile "Tokat") (Bak: Dutaç).

DUTULGA, 1. Sar'a (Zile "Tokat") — 2. Buğday içinde yetişen bir çeşit delice (Bargızı "Malatya").

DÜĞEN, Harman yerine dökülen ekin saplarını küçülten âlet (Konya).

DÜĞEN OTURAĞI, Düğen sürerken üs-

tüne oturmaya mahsus sandalya (*Alaca, Kurşunlu - Çankırı*) (L. 18).

DÜĞENSELİK, Düğen oku (*Balıkesir ve çevresi; Ficek "Reşadiye - Tokat"*).

DÜĞENSİLİK, Düğen oku (*Kayseri; Türkbeyli "Mengen - Bolu"*) (Bak: *Düğensürüt, düğenselik*).

DÜĞENSÜRÜT, Düğen oku (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*) (Bak: *Düğensilik, düğenselik*).

DÜĞÜCEK, İnce bulgur (*Niğde*).

DÜĞÜL, 1. Buğday ve bulgurun döğülükten sonra kalan çok ufak kısmı (*Ovasaray "Çorum"*) — 2. Toprağın en küçük parçası (*Köyünbaba "Kalecik - Ankara"*).

DÜMENİT, Turfanda yetişen mahsul, yazlık buğday (*Reşadiye "Tokat"*).

DÜRTEÇ, Ucunda çuvaldız gibi ince bir demir bulunan değnek, küçük övendire (*Bolu*).

DÜRTLENGİÇ, Övendire (*Edirne "Muh"*).

DÜŞÜT, 1. Mahsul: Tarlanın doğusundaki düşüt iyidir (*Bayındır "İzmir"*) — 2. Bir masumun öldürüldüğü ve düştüğü yer (*Pınarbaşı "Kayseri (Afşar aşireti arasında)*).

DÜVENÇERE, Düveni çeken ağaç, düven oku (*Şebinkarahisar "Giresun"*).

DÜVEN KAYARLAMAK, Düvenin bozulan ve düşen taşlarını yeniden koymak (*Sinop; Samsun*).

DÜVENSELİK, 1. Düveni boyunduruğa bağlayan uzun ağaç (*Hocaköy "İnegöl - Bursa"; Çağış "Balıkesir"; Sinop; Honaz "Denizli"; Samsun; Avanos "Kırşehir"; Yukarısöğütünü "Eskişehir"; Çalıköy "Domaniç - Kütahya"*) — 2. Harman âletlerinden boyunduruk ağacını düvene birleştirmek için kullanılan zincir (*Tozman "Söğüt Bilecik"; Harman köyü "?"*).

DÜVENSELİK, Düvenlerin üzerinde bulunan eğri bir ağaç (*Balıkesir köyleri*).

DÜVENSİL, Düvene takılan ağaç çivi (*Ortaklar, Küflek "Havza - Samsun"*).

DÜVENSİLİK, Düveni boyunduruğa bağlayan uzun ağaç (*Gelibolu, Biga "Çanak-kale"; Büyükdere "?"*; *Karacaviran "?"*; *Korna, Kurtdoğan "İst."*; *Karacaköy "Ayancık - Sinop"*) (Bak: *Düvenselik*).

DÜVEY DÜVEY, Mandayı sevk için çıkarılan ses (*Başköy "Ankara"*).

EĞAN, Ekini harmana yaymak için kullanılan aygıt, diğren, anadut (*Bayburt "Gümüştane"*).

EĞEÇ, Bayırımsı bir tarlanın çukur yeri (*Ankara*).

EĞEF, 1. Saban okunu boyunduruğa rapteden halka gibi bükülmüş ağaç (*Bâlâ "Ankara"; Saraycık "Kütahya"; Düğrek "Muğla"; Durasılı "Salihli - Manisa"; Güvere "Silifke-*

İçel"; Barla "Eğridir", İsparta ve köyleri; Karkın "Çumra"; Karapınar, Marcalı, Manyan, Karaman, Ermenak, Keras "Ereğli", Tepelice, Bozkır, Iğın, Boyalı, Kırılıgiret, Holamış, Sille, Akşehir, Konya; Uluçak "Kemalpaşa", Bayındır, Tire, Bornova "İzmir"; Çivril "Denizli") — 2. Arabaya yük yüklerken iplerin kolaylıkla geçmesini temin eden ağaç halka (*Bergama "İzmir"*) — 3. Bez dokuma aygıtı (*Konya*).

EĞEK, 1. Sabanı kullanmak için çift sürenin eliyle tuttuğu yer, tutak (*Karahisar "Tavas - Denizli"; Seyhan; Ünye, Ordu; Lâdik "Samsun"; Gürcü köyü "Kızılcahamam - Ankara"; Bolu; Eskere, Geriçam "Köyceğiz - Muğla"; Yılâzeli "Sivas"*) (Bak: *Enek, 2*) — 2. Kara sabanın en büyük ve esaslı parçası, göğdesinin eğri kısmı (*Kayı "Tosya - Kastamonu"; Sarayözü "Amasya"*) — 3. Saban demirinin takıldığı ağacın ucu (*Maruf "Çankırı"; Sinop; Samsun*) (Bak: *Eynek*) — 4. Saban demirinin oturduğu yer (*İncesu köyü "Sungurlu - Çorum"; Yeğren "Konya"*) — 5. Saban demirinin takıldığı ağaçtan yapılmış eğri kısım (*Elbistan "Maras"; Alaçam "Samsun"*).

EHYALIK, Gübrelenmiş toprak (*Andırın "Maras"*).

EKECEK, Tohum: Ekecek zamanı geldi (*Vezirköprü "Samsun"*).

EKELGE, 1. Ekilme elverişli tarla (Bu köyün ekelgesi az: (*Konya; Civanaylağı "Mersin - İçel"*) (*Köserelli aşireti*); *Sarılar "Avanos - Kırşehir"*) (Bak: *Ekenek 1, ekerek, ekerge*) — 2. Mezruat: Bu tarlanın ekelgesi çok güzel (*İzmit "Kocaeli"*).

EKELGE, Ziraat sahası (C. A.).

EKENEK, 1. Ekilecek yer, tarla (*Görelle, Tepeköy "Pirâziz - Giresun"; Kemah "Erzincan"; Yapıntı "Mut - İçel"; Rize; Gümüştane; Erzurum; Osmaniç "Çorum"*) (Bak: *Ekelge 1, ekerek, ekerge*) — 2. Buğday v. s. gibi ekilecek tohum (*Niğde köyleri*) — 3. Saban demirinin geçirildiği ağaç (*Küpesi "Erzincan"*).

EKENEK, Ekilmiş ve ekilecek arazi (*Boyabat "Sinop"*).

EKERGE, Tarla, ekilecek yer (*Niğde; Mersin "İçel"*) (Bak: *Ekerek, ekelge 1, ekenek, 1*).

EKEREK, Tarla: Bir gün bizim ekerekte baktım ki bir davar geziyor (*İst. "Muh."*) (Bak: *Ekelge 1, ekenek 1, ekerge*).

EKİLGE, Ekilen şey (Bizim köyün ekilgesi yalnız çavdardır) (*Toroslar ve Çukurova*).

EKİN KELLEŞİ, Başak (*Ankara*).

EKİNCİ, Çiftçi, ziraatçi (*Gaziantep*).

EKSAN (*Alayunt, Kütahya, Akşehir,*

Eğridir), Eksen (Çumra, Afyon, Seyitgazi, Çal, Boldan, Denizli, Çanakkale, Kalecik), Eysan (Polatlı, Ayaş - Ankara, Çakırlar - Konya), Eysen (Taşpınar, Ağaeli - Ankara, Giresun, Senirkent - Isparta) Kağını dingili (L.).

EL, Kağnıda yastığa geçirilmiş iki meşe değnek olup eksenin çıkmamasını sağlar. Keskin'de buna azı derler. (L. 19).

ELLİK, 1. Yün veya tiftik eldiven (Kayseri; Samsun; Zonguldak; Yozgat; Amasya; Sivas; Konya; Ankara; Malatya; Isparta; Kars; Kastamonu; Kütahya; Giresun; İçel; Denizli; Ordu; Elâzığ; Çorum; Bursa; Gaziantep; Bolu illeri) (Bak: Elcek, 1) — 2. Ekin biçenlerin sol eli parmaklarına ayrı ayrı geçirdikleri tahtadan yapılmış aygıt, tahtadan muhafazalar (Sinop; Amasya; Malatya; Samsun; Çorum; Tokat; Balıkesir; Çanakkale; Kayseri; Konya; Seyhan; Antalya; İçel; Edirne illeri) — 3. Parmak ucu (Kemalpaşa "İzmir") — 4. Hükümet makamı: Mahkemem var, ellige gidiyorum (Sarayköy "Denizli") — 5. Eğlence (Kükürt "Kütahya") — 6. Kalabalık (Çomaklar "Ödemiş - İzmir") — 7. Adam, insan, kişi (Kızılcaören "Kütahya") — 8. Tercüman (Eşme "Manisa [Muh.]") — 9. Sahur yemeği (İncesu "Kayseri"; Boğazlıyan "Yozgat") — 10. Yabancı (Kırkağaç "Manisa") — 11. Umumî (Gâvurdağ "Cebelibereket - Seyhan") — 12. Kaydırak oyununda atılan büyük taş (Antalya) — 13. Topluluk; ev halkı (Çepni "Sandıklı - Afyon") — 14. Yemeniciler yemeni dikerken ip ellerini kesmesin diye parmaklarına geçirdikleri meşin parmaklık (Gerze "Sinop").

ELCİK, 1. Ekin biçerken parmak uçlarına takılan muhafaza, ellik (Kemalpaşa "İzmir") (Bak: Elcek, 6) — 2. İnsana çok alışkan hayvan, elden yem yiye hayvan (Tire, Kuşadası "İzmir"; Bağyaka "Finike - Antalya"; Burdur) — 3. Dokumacılıkta gücüleri aşağı yukarı hareket ettiren demir aygıt (Tokat) — 4. Haşhaş yağı makinesi (Nuribey "Afyon"; Kütahya) — 5. Çıkrık kolu (Karacabey "Bursa (Türkmenler)") (Bak: Elçek, 2).

ELDEÇ, Bulgur dövmeğe kullanılan taş veya ağaçtan yapılmış dibek tokmağı (Kayadibi, Şebinkarahisar, Alucra "Giresun") (Bak: Soku, solku).

ELÇİN, 1. Ekin biçilirken elde tutulan saplar (İçel) — 2. Kışın ocak başında öten cırcır böceği (Hayvanların sidik zoruna elçin birebirdir: Köprücek "Emet - Kütahya"; Konurlar "İnegöl - Bursa").

ELDİREK, 1. Taneleri küçük, yumuşak, rengi esmer bir çeşit buğday (Denizli) — 2. Kalaycı kısıkcı (Isparta; Çanakkale) (Bak: Eldeşik).

ELENTİ, 1. Arpa, buğday ve benzerlerinin kalburdan geçirilmiş kısmı (Erzurum çevresi; Erzincan; Kayseri) — 2. Üşüme, titreme (Kayseri).

ELÇEK, (Bak: Tırpan elçeği).

ELTAŞI, Küçük el değirmeni (Niğde).

EMBEL, Hayvanları sürmek için uzun veya kısa bir değnek ucuna geçirilen başsız çivi, nodul (Güvere, Silifke "İçel"; Babakale "Ayancık - Çanakkale"; Akşehir, Morcalı, Manyan, Karaman, Saiteli, Uğurlu, Ermenak, Akvıran, Karapınar, Boyalı, Bilecik, Karavıran, Alkaran "Cumra", Karacigan, Konya).

ENEK, 1. Sermaye 2. Sabanın geri tarafında el ile tutacak yeri (İskender "Edirne"; Ağaeli "Kalecik - Ankara"; Eskire "Geriçam", Köyceğiz "Muğla"; Uygur "Amasya"; Dişli "Sorgun - Yozgat"; Karamehmet "Çorlu - Tekirdağ (Muh.)"; Ortaköy "İnegöl - Bursa"; Dadya "Muğla"; Ortaköy "Çal - Denizli"; Narlıdere, Köprücek "Emet - Kütahya"; Seydin "Çorum"; Tokat; Kuruova "Akçadağ - Malatya") (Bak: Eğek, 1) — 3. Saban demirini tutan ağaç (Babadere, Çanakkale; Erzurum; Dikenli "Çankırı"; Eskişehir; Peterek "Yusufeli - Çoruh"; Zermut "Gümüşane"; Susıgırlık "Balıkesir"; Tarsus "İçel"; Beypazarı - Ankara"; Üçyüyük "Altıntaş - Kütahya"; Paşaköy "İpsala - Edirne"; Pınarbaşı "Erkilet - Kayseri"; Bargızı "İsmetpaşa - Malatya"; Eleşkirt "Ağrı"; Kars; Ergani; Osmaniye "Diyarbakır"; Elâzığ; Ficek "Reşadiye - Tokat"; Akköy "Söğüt - Bilecik"; Girap "Amasya") — 4. Tohumluk kuru fasulye: Elimize enek geçse de bahçeyi eksek (Turhal "Tokat").

ENENK, Sabanın tutağı, kulpu (Berk köyü "Bolu").

ENGİLİ BUĞDAY, Ak buğday (Selki "Beyşehir - Konya").

ENİZ, Boş duran tarla, anız (Tatların "Nevşehir - Niğde").

ENLERCİ, Ekin toplayıcıların yanında ve baş tarafında duran adam (Göcer "Karaman - Konya").

ENNİK, Ekin biçilirken sol el parmaklarına geçirilen muhafazalar (Yukarıhisar, Dinek "Konya") (Bak: Enlik, 3) — 2. Havacıva denilen bir türlü ot kökü (Konya; Fenike "Antalya").

ENYEK, Saban demiri taktıkları eğri ağaç (Miye "Taşköprü - Kastamonu") (Bak: Eğek, 3).

ERNEK, Saban demirinin geçtiği ağaç (Zıgan "Pazar - Çoruh").

ETEN TAVI, Arpa, buğday gibi hububatin son ekilme zamanı (Senir "Isparta"; Akçaköyü "?").

EVEK, (Bak: Enek).

EVLEK, Dönümün dörtte biri (*Kurşunlu-Çankırı, Yozgat, Çorum v. s.*) (Bak: *Gedik, tahta*).

EVEF, Saban kolu ile boyunduruğu bir ağaç bağlayan ağaç halka (*Durlas (Ereğli-Konya)*) (Bak: *Eyef*).

EVİN, 1. Buğday tanesi içi,, özü (*Aydın; Detseköyü, Ermenak, Konya; Bayındır, Tire "İzmir"; Balıkesir ve çevresi; Dedeköy, Çal, Sarayköy, Hasköy*, (Bu yıl buğdayların evini yok): *Denizli; Milâs "Muğla"; Manisa*) — 2. Çok taneli başak (Şu buğday evinli: *Akçao-va "Aydın"; Civanyaylağı "Mersin-İçel"; Eğrigöz "?"; Dereköy "Kırklareli"; Dereli "Antalya (Muh.)"*) (Bak: *Evcer*) — 3. Tohum (*Balıkesir*) — 4. Mahsulât: Yaylanın evini iyi olur (*Kesme "Eğridir-İsparta"*) — 5. Zeytin tanesi (*Ayancık "Sinop"*) — 6. Burçak başağı (*Bergaz "Ezine-Çanakkale"; Medar "Akhisar-Manisa"*) — 7. Yenmiyen yabani ağaç meyvası (*Bengü "Bafra-Samsun"*) — 8. Tâne (*Ünye "Ordu"*) — 9. Saman haline gelen ot (*Başköy "Ankara"*) — 10. Bulgurla yapılmış yaprak dolması (*Adana; Antalya*) — 11. Pişmiş yemeğin katı kısmı: Yemeğin evininden koyma, suyundan koy (*Samsun*).

EVİNLENMEK, Olgunlaşmak, kemâle gelmek (buğday arpa hakkında) (*Yeğenli "Tire-İzmir"; Bağyaka "Fenike-Antalya"*).

EVİNLİ, Özlü (buğday, arpa hakkında) (*Sandıklı "Afyon"; Karaçakal "Yenipazar-Aydın"*).

EVİNSİZ, 1. Özsüz (hububat hakkında) (*Alaşehir "Manisa"*) — 2. Lüzumsuz, kıymetsiz (söz hakkında) (*Dinar "Afyon"; Mesevle "Muğla"; Ergili köyü "Bandırma, Balıkesir; Tavas, Honaz, Çıtak "Çal-Denizli"; Alaşehir "Manisa"*) — 3. Zayıf, kuru (*Mesevle "Muğla"*).

EVİSMEK, Bulgur veya buğday gibi hububatin kepeklerini ayırmak için kullanılan silindir biçiminde, ortası çukurca bir aygıt (*Kilis "Gaziantep"; Maraş*).

EVSELEMEK, Hububatin yabancı maddelerini evsecek denilen kap içinde savurarak temizlemek (*Niğde ve dolayı; Erzurum; Kayseri; İsparta*) (Bak: *Evsemek, evsenmek, evsimek*).

EVSENMEK, Tahta tepsilerde hububatin üfleyerek tozunu savurmak (*Ünye "Ordu"*) (Bak: *Evsemek 1, evselemek, evserlemek, evsirmek*).

EVSİ, Hububat içindeki yabancı maddeleri bir araya getirme (*Seyhan*).

EVÜR, Çadır biçiminde tarlaya dizilen buğday veya kendir yığını (*Taşköprü "Kastamonu"*).

EVZELEMEK, 1. El ile araştırmak: Hasan evzelerken parayı buldu (*Salar köyü "Afyon"*) — 2. Buğday veya arpa başaklarını el ile ufalıyarak tanelerine bakmak (*Uluborlu "İsparta"*).

EYEF, Kağı veya saban oklarını boyunduruğa tutturan halka biçiminde bükülmüş ince ağaç (*Görece, Tire, Bayındır "İzmir"; Selimşahlar "Manisa"; Kadınhanı, Kameni "Konya"; Akseki, Serik, Antalya; Daday, Gölcük, Muğla, Kuşu "Hekimhan-Malatya"; Sivas; Tatarlı "?"; Dengere "Tefenni-Burdur"; Kızılhisar, Solmaz "Tavas"; Nikfer, Honaz, Acıpayam, Çifte giderken eyefi unutma: Denizli; Cebel, Keçiborlu "İsparta"; Alanlı "Aydın", Mahmudiye "Giresun"; Yakasinek "Bolvadin-Afyon"*).

EYGEF, Saban kayışı yerinde kullanılan eğri ağaç (*Kütahya*) (S. D. 564).

EYLEMEK, 1. Debagat etmek (*Aydınlı aşireti "Amasya"; Civanyaylağı "Mersin-İçel"; Aydın*) — 2. Buğdayı kalburlayıp kesmişünü ayırmak (*Konya*) — 3. Yufka açmak, ekmek yapmak (*Çavuşçu "Ilgın-Konya"*) — 4. Durdurmak, kısa kesmek (*İst.*) — 5. Yapmak (*Arapköyü "Keskin-Ankara"*).

EYLEYİCİ, Buğdayı temizleyip kesmişinden ayıran kimse (*Konya*).

EYNAL, Kaplıca (*Simav "Kütahya (Muh.)"*).

EYYAF, Saban kayışı ucuna yaş meşe ağacından örülmek suretiyle yapılan eğri halka (*Ayvalı "Tavşanlı-Kütahya"*).

EZELGİÇ, Saban okunu eyefe tutturan çivi (*Cebel, Kasımlar (Eğridir-İsparta)*).

FAK, Karaçay çatallarını geçirmeye yarayan iki başlı ve delikli değnekçik (*L. 19*).

FASULYE, Sebze nevi. Çeşitleri: *Barbunya, ayşekadın, çalı, yeni dünya, tango fasulye (sarı olur)*. (*İzmir*).

FELHAN, Baharda sürülüp gelecek sene için hazırlanan arazi. Arapçadan gelmektedir. (*Güney Anadolu*).

FEREZ, Ekin biçildikten sonra tarlada kalan kısım, anız (*Konya*).

FERG, Hıdırellezden sonra tarlayı kuvvetlendirmek için yapılan nadas (*Iğdır "Araç-Kastamonu"*).

FERHAN, Sürülmüş, hazırlanmış toprak (*Andırın "Maraş"*).

FIRAHTI, Tarlaları birbirinden ayıran parmaklık şeklinde çit (*Giresun; Samsun; Bursa illeri*).

FİĞ, Burçaga benzer bir çeşit hayvan yemi (*Ağrı; Trabzon; Niğde illeri*).

FİREK, Ekin saplarından yapılan deste (*Kütahya*).

FİREZ, Tarlanın ekini sürüldükten sonra sürülmemiş haline verilen isim (*A. ?*).

FİRİK, 1. — Henüz başak çıkarmağa başlamış arpa (*Kayseri*); 2. — Başağın ilk çıkma zamanından birkaç gün sonraki hali (*Adana*).

FİREZ, 1. Biçilmiş tarladla kalan hububat kökleri, anız (*Kadirli, Adana; Pazar "Kızılcıhamam - Ankara"; Bodrum "Muğla"; Ereğli, Konya; Pazarcı, Bünyan "Kayseri"; Haruniye, Kozan, Osmaniye "Seyhan"; Başlamış "Dörtöl - Hatay"; Izgın "Elbistan - Maraş"; Bor, Niğde; Çerkeş "Çankırı"; Gaziantep; Sivas; Karakız "Yozgat"; Niksar "Tokat"*) — 2. Ocakta odunları tutuşturmak için kullanılan kuru otlar, ince dallar (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*) — 3. Harman süpürgesi yapılan bir çeşit ot (*Üçem "Bâlâ - Ankara"*) — 4. Yeni çıkmağa başlamış ekin (*Gâvurdağ "Cebelibereket - Seyhan"*) — 5. Yeni sürülmüş tarla (*Gâvurdağ "Cebelibereket - Seyhan"*) — 6. Ekin (*İsparta*).

FİLFİL, Tohum (*Çorum*).

FİLTE, Tutam, bir demet, bir parça, bir avucun kavrayabileceği miktar: Bir kilo yünü hep eğirdim de bir filte kaldı (*Giritdüzü "Şavşat - Çoruh"*) (*Bak: Elçim 2, tana*).

FİRİK, 1. Kemale ermek üzere olan hububat (*Genezin "Avanos - Kırşehir"; Pınarbaşı, Erkilet, Bünyan, Dadağı, Karahisar "İncesu"; Kayseri; Gaziantep; Topaç, İncirli, Yozgat; Konya, Bâlâ "Ankara"; Elâziğ; Niğde; Tokat; Maraş; Tarsus "İçel"; Ceyhan dolay "Seyhan"*) — 2. Ateşte ütülen taze hububat (*Gaziantep; Urfa; Gâvurdağ "Cebelibereket - Seyhan"; Niğde; Haymana "Ankara"; Pütürke "Malatya"*) (*Bak: Çatırkaç*) — 3. Taze, turfanda (*Urfa; Başçayır "Kangal - Sivas"; Çandırlar "Seyhan"*) — 4. Piliç (*Aksaray "Niğde"; Akdoğan "Kızılcıhamam - Ankara"*) — 5. Piliçlik devresini geçirmiş olan tavuk, horoz (*Bozkır, Konya; İshaklı "Afyon"; Geylân "Ulukışla - Niğde"; Gelendost, Yalvaç "İsparta"; Seydiler "Manavgat" - Antalya"; Kumarlar "Bayramiç - Çanakkale"; Sinop; Siverek "Diyarbakır"*) (*Bak: Filik, 7*) — 6. Nemini yeni kaybetmiş tarla (*Elâziğ*).

FİTİRE, Yeni yeşermiş olan bitkiler (*Karaman "Konya"; Çarıklar "Anamur - İçel"*) (*Bak: Fitirek*).

FİTRE, 1. Henüz bitmiş ekin (*Bardas "Karaman - Konya"*) — 2. Kilenin 1/16 miktarında bir ölçü (*Çal "Kütahya"*) (*Bak: Kabak*).

FİTREK, Çimlenme halinde bulunan hububat (*Kesme "Eğridir - İsparta"*).

FİYEN, Yığın (*Çerkeş "Çankırı"*).

FİYİN, Harman yığınının büyüğü (*Deli-viran "Çubuk - Ankara"*).

FULE, Sabanın kulaklarını açık tutmak için kulaklar arasına sokulan kazık: Sabanın fulesini iyi koymamışsın (*Bayındır "İzmir"*).

FUND, Tarla kenarlarındaki tümseklik (*Pasinler "Erzurum"*) (*Bak: Tımt*).

FÜCÜRME, Tohum çatlama (*Kaplanlı "Hadım - Konya"*).

GAFUL, Çalı yığını, çalı öbeği (*Kelkit "Gümüşane"*).

GALIÇ, (*Bak: Kalıç*).

GALKAN, Boyunduruğun iki zelve arasındaki kısmı (*Berk köyü "Bolu"*).

GANGAZ, Siyah çürük toprak (*Andırın "Maraş"*).

GASİL, Buğday veya arpanın başak çıkarmadan önceki hali (Hayvana gasil götür de yesin: (*Yolgeçen "Seyhan"; Malatya*).

GASKAN, Saban işlemeyen toprak (*Gerçi "Bayburt - Gümüşane"*).

GAZEBİ, Tırpan (*Bornova "İzmir"*).

GEBELENME, Ekin başak verme haline gelme (*Batı Anadolu (A. D.)*).

GECEME, Övendirenin alt ucundaki keski demiri (*Dışlı köyü "Bolvadin - Afyon"*) (*Bak: Çegel, çekel, cemek*).

GEÇİN, 1. Fasulyanın hayvanlara yedirilen kuru sap ve yaprakları ve yeşil fasulyanın kılıçları (*Gölköy, Ordu*) — 2. İçinden taneleri çıkarılmış fasulyanın kabuğu (*Giresun*) — 3. Soyulmuş olan kendir sapları (*Kastamonu*) — 4. Kendirin taranırken taraktan dökülen döküntü ve yoluntusu: Saçları gecin gibi olmuş (*Tokat*).

GEÇİNE, Kenarlı büyük sepet, sele (*Sandıklı "Afyon"*).

GEDEKİL, Saban okunun boyunduruğa takıldığı yerdeki ağaç çivi, araba çeki çivisi (*Afşartarakçı "Gerede - Bolu"*) (*Bak: Gedavla*).

GEDEL, Yamaçlar üzerinde yapılan set set tarlalar (*Yozgat; Kapekli "Kaş - Antalya"*) (*Bak: Gedine*).

GEDELİÇ ÇİVİSİ, Boyunduruğu sabana tutturmak için saban okunun ucundaki deliğe sokulan çivi, çeki çivisi (*Şeyhler "Ulubey - Ordu"*).

GEHRE, Düven, harman dövme aygıtı (*Van; Ortabereket "Ayaş - Ankara"*).

GEKMEK, Gagalamak, hububat danesini gagalıyarak almak (*Lâpseki "Çanakkale"; Ayvalı "Tavşanlı - Kütahya"; Yalvaç "İsparta"*).

GELBERİ, KELBERİ, Ekinleri saçmak için çatal (*Kırşehir*).

GELEMGE, 1. Ekine elverişli kıraç tarla (*Akseki köyleri "Antalya"*) — 2. Fundalıklardan açılmış tarla (*Eksere "Akseki - Antalya"*).

GELEZ, 1. İyi yetişmiyen ekin (*Yalak "Pınarbaşı - Kayseri"*; *Seyhan; Büyükyapalak "Elbistan - Maraş"*) — 2. Ekinlerin seyrek ve fasıllı bitmişi (*Oymaklı "Seyhan"*) — 3. Başaklarından ayrılmamış olan buğday veya arpa saplarından yapılan küçük yığın (*İst. "Muh."*).

GEMİLTİ, Döven oku (*Kurucaova "Akçadağ - Malatya"*).

GEMİNTİ, Dövende boyunduruğa bağlanan uzun ağaç, ok (*Örenköy "Akçadağ", Gözene "Malatya"*) (Bak: *Gemilti*).

GEMRE, 1. Gübre (*Erzurum; Elezli "Vaktikebir - Trabzon"*) (Bak: *Kemre*) — 2. Su yollarına döşenen ağaç boru, künk (*Sinop*) — 3. Son turfanda yetişir pembe ve sert bir çeşit üzüm (*Tire, Bergama, Kuşadası, Bornova, İzmir; Aydın; Balat "Hadım - Konya"*).

GEMTAHTA, Düven: Gemtahtanın taşları dökülmüş (*Artvin "Çoruh"*).

GENDEME, Dibekte çok döğülen buğday; bütünlük (*Niğde*).

GENİM, Buğday (*Diyarbakır*).

GER, 1. Tufelyiyat (*Kayseri*); 2. Taşsız arazi (*Karatepli aşireti "Adana"*).

GERDELİÇ, Çift sürerken saban okunu vaziyete göre uzatmak veya kısaltmak için ok deliklerine takılan çomak (*Kaleşyaka "Perşembe - Ordu"*).

GEREDE, 1. Tarla kenarına uzun sırlardan yapılan avlağı (*Osmaniye "Seyhan"*) — 2. Karşılıklı çakılı iki ağaca enliligine, kaldırılır ve tekrar konulur tarzda üç beş sırk uzatılmak suretiyle yapılan kapı (*Gerze, Karasu "Sinop"*) (Bak: *Germeç*).

GERDEVUL, Sabanın çeki çivisi (*Çatalağıl "Karacabey - Bursa (Muh.)"*).

GERGİ, Döğen parçası (*Erzincan*).

GERİ, 1. Sabanlarda enek ile kılıç arasına konulan tahta (*Ziğdi (Erbaa - Tokat)*) — 2. Yamaçlarda toprağı tutmak için yapılan setler (*Karacahisar "Milâs - Muğla"*) — 3. (*Hadım "Konya"*) (Bak: *Gerey, 3*).

GERMEÇ, 1. Ekili tarlaları hayvanların girip yemesinden korumak için etraflarına uzun sırlardan yapılan avlağı (*Göl, Başköy "Kastamonu"; Turhal "Tokat"; Pazarköy "Eğridir - İsparta"; Safranbolu "Zonguldak"*) (Bak: *Ağla*) — 2. Çamaşır ipi (*Urfa; Halfeti "Kilis", Gaziantep*) — 3. Arabaların geçmesi için avlağın bir tarafına yapılan kapı (*Karamusa, Çaycuma, Bartın "Zonguldak"; Niksar "Tokat"*) (Bak: *Gerede*) — 4. Piliç veya tavuğun köz üzerinde yapılan kızartması (*Meçitözü - Çorum"*).

GERNİK, Bulgur yapılan ve kaplıca yani siyez gibi kabuklu olup, başak taneleri de siyezden irice ve parlakça olan bir çeşit buğday (*Çorum; Daday "Kastamonu"; Sinop ve Samsun illeri*) (Bak: *Siyez*).

GEVCİN, 1. Fasulyanın hayvanlara yedirilen kuru sap ve yaprakları, yeşil fasulyanın kılıçları (*Ordu*) — 2. İçinden taneleri çıkarılmış fasulya kabuğu (*Giresun*) — 3. Lifleri alınmış kendir sapları ve çöpleri (*Kastamonu*) — 4. Kendirin, taranırken taraktan dökülen döküntü ve yoluntusu: Saçları gevcin gibi olmuş (*Tokat*).

GEVE, 1. Saban kılıcına okun üstünden takılan çivi (*Konya; Çankırı*) — 2. Halı: Bu geve Kayseri gevesidir (*Manisa; Beyazıt "Ağrı"; Kars*).

GEVELE, 1. Saban okunun ön taraf ucuna çakılan ağaç çivi (*Ereğli "Konya"; Kütahya; Tatarlı "?"; Antalya; Burdur*) — 2. Ahır, samanlık gibi binalar üzerine atılan ağaç (*Söğüt "Bilecik"; Satılmış "Eskişehir"*) (Bak: *Ustun*) — 3. Kerestelik ağaç (*Bozüyük "Bilecik"*) — 4. İplik turası (*Avasköy "?"*) — 5. Elemye, çıkırık, çözüğü (*Acipayam "Denizli"*) (Bak: *Keçre*).

GEVEN, Harman süpürgesi (*Karacaviran "?"*).

GEVER, 1. Bostan veya bahçeleri sulamak için açılan ince su yolu, ark, karık (*Bozca, İncesu, Sadık, Mucur, Kayseri; Bükeler "Kızılcahamam", Ayaş, Ankara; Efsus "Elbistan", Önsen "Maraş"; Babayağmur "Boğazlıyan", Hisarbey "Maden", İncirli "Yozgat"; Kızılcaviran "Tokat"; Koyulhisar "Sivas"; Genezin "Avanos", Kırşehir; Halfeti, Gaziantep; Çakır "Şebinkarahisar - Giresun"; Urfa; Elishkirt "Ağrı"; Elâziğ; Üzümlü "Fethiye - Muğla"; Yarhisar, Büyükyenice, Bilecik; Acipayam "Denizli"; Darendede "Malatya"; Sinop; İnkili "İznik - Bursa"; Lâpseki "Çanakkale"; Çavuşçu "Ilgın - Konya"*) — 2. Ark suyunu maşalalara bağlamak için delinip konulan taş (*İşgübü "Kayseri"*) — 3. Boyunduruğun kayış bağlandığı yeri (*Argıthan "Ilgın - Konya"*).

GEVERE, Sabanın kılıcını saban oku ile kaşa raptetmek için kullanılan demir çivi (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

GEVİK, Nişastası alınmış buğdayın kabuğu (*Konya*).

GEVİN, Taşlı, çakıllı tarla; kıraç yer (*Elbistan "Maraş"*).

GEZ YAZILI, İki kuzusu bulunan koyun (*Konya*).

GİCIVA, 1. Sabanı boyunduruğa bağlayan bağ, kayış (*Devecikonağı "Mustafake malpaşa - Bursa"*) — 2. Sabanla boyunduruğu birleştirmek için kayış yerine kullanılan bü-

külü ağaç (Pazarcık "Bozüyük - Bilecik"; Satılmış "Eskişehir"; Mustafakemalpaşa "Bursa").

GIGALAK, 1. Deve pisliği (Karaman "Konya") (Bak: Gıg) — 2. Keçi ve koyun gübresi: Tarlaya gıgalak atmıştım, bu sene iyi mahsul aldım (Sücutlü "Yalvaç - İsparta").

GIGIS, Harmandan artan iri saman (Yanpar "İçel").

GIRCI, Ufak dolu (Alacahöyük, Avşar).

GIRGAL, Öküz ve ineklerin boğazına takılan ağaç halka (Taçın "Kars").

GILDİRİK, Koyunun veya keçinin yuvarlak pislikleri (Harput "Elâzığ").

GIRIS, Kesmik sürülüp savrulduktan sonra kalan parça ki, yakılmıya yarar (Ulucak "Menemen - İzmir").

GIRGIL, Tarla, bahçe, orman gibi yerleri temizleme (Çandır "Giresun").

GODA, Boyunduruğun ortasına geçirilen ve kendisine kayış takılan ağaç çivi (Kars).

GOVANLIK, Saban demirinin egege geçtiği yer (Ulubey "Ordu").

GORT, Sürülmemiş tarla (Elâzığ) (Bak: Geng, 1).

GÖBEK, İspitin merkezindeki kısım.

GÖCEK, Dalın göğdeden ayrılarak dâğılması hali (Alacahöyük).

GÖBEK KAPISI, Bileziğin lodos tarafından bırakılan kapı (Kastamonu).

GÖCEKLENME, Buğdayın boy atmada yapraklarının çoğalması (Adana).

GÖCEKLENMEK, Ekin uygun şartlar içinde esas daldan ayrılarak gelişmek, kardeşlenmek (Avanos - Kırşehir).

GÖCER, Tarlada kenarda çalışan işçi (Hisarlıkaya "Polatlı - Ankara").

GÖCERCİ, Hububat saplarını deren işçilerin sol başındaki adam (Göcer "Karaman - Konya").

GÖÇEK, Ekinin soğuğa tahammül edecek kadar büyümesi (Kayseri).

GÖÇERĞİ, Tarlayı biçerken veya sürerken bir istikamette ilerliyen amele (İsparta) (Bak: Eynelci).

GÖDÜREDİ, Beyaz renkli dolgun çavdar (Hâdım "Knya").

GÖLEN, Boş zamanlarda içine bol su salıvermek suretiyle göllendirilen tarla (Nar, Bor, Nevşehir "Niğde") (Bak: Gönen, 8).

GÖLENBEK, Gölcük, su birikintişi (Belen "Antalya") (Bak: Gölben).

GÖLENLEMEK, Bir tarlayı ekmezden evvel, bol su ile sulamak (Afyon).

GÖLENTİ, Arklardan su almak için açılan çukur (Kastamonu).

GÖMDEME, Düğeni boyunduruğa iliş-tiren ağaç (Reşadiye "Tokat").

GÖMEK, Çamurlu arazi, bataklık arazi (Güvere "İçel"; Nebiler "Serik - Antalya").

GÖMENİ, Döğeni boyunduruğa bağliyan ağaç (Göl köyü "Samsun"; Mesudiye "Giresun").

GÖMLEKSİZ ARPA, Top arpa da denilen ince kabuklu bir çeşit arpa (Bolat "Konya").

GÖNDEM, 1. Arpa, buğday başaklarını toplamakta kullanılan tırmık (Ulubey "Ordu") — 2. Usûl, tarz: Her işin göndemini bilmek lâzım (Ankara "bir Kıbrıslıdan") "Bak: Yöntem).

GÖNER, Ufak soğan (Kayseri) (Bak: İska, tıska).

GÖP, KÖP, Kağının genişliğini sağliyan ve iki oku ayıran tahta parçası (Kuşunlu - Çankırı (L. 19).

GÖPMEK, Tarla su ile meşbu bir hale gelmek (Niğde) (Bak: Göptürmek).

GÖP ÇİVİSİ, Kağında göpü oka bağliyan ağaç çivi (L. 19).

GÖRENGEL, Çiçekli yonca, kara yonca (Tokat).

GÖRK KAPISI, Harmanda bileziğin lodos tarafında açık bırakılan yer (Adana).

GÖRKEM, 1. Görünüş, zahiri hal (Niğde; Erzurum; Gaziantep) — 2. Gürbüz (Vezirköprü "Samsun"; Sungurlu "Çorum"; Çalış "Haymana - Ankara"; Yozgat; Sinop) — 3. Bol süt veren koyun (Köy "?") — 4. Uzun zaman yeşilliğini muhaza eden bitki (Kabalı "Sinop") — 5. İçinde bir kuş saklanacak dercede büyümüş ekin (Amasya).

GÖVCEK, Ekinin başak bağliyincaya kadar olan hali (Söksün "İncesu - Kayseri").

GÖVLE, Hayvanlara yedirilen fiy (Pazar "Kızılcahamam - Ankara").

GÖVLE ÇORBASI, Gendemeden yapılan çorba (Niğde).

GÖZAL, İri gözlü kalbur, gözer (Yozgat).

GÖZER, Kasnağı çamdan, gözleri koyun, keçi derisi sıvımı ile yapılan iri gözlü elek. Dane alta iner kesmik üstte kalır (Bursa) (L. 14).

GÖZERLEMEK, Hububatı iri gözlü kalburdan geçirmek (Bursa).

GÖZGER, Teskere (Kayseri).

GÖZLEKÇİ, Aşar mülteziminin kâtibi olup henüz üşrü hesap edilmiyen çeçleri mühürler (Alacahöyük).

GUBAR, İlk ekilen ekinin adı (Diyarbakır: Türkmenleri).

GÜVER, Dögenle boyunduruk arasındaki iğrimsi ağaç (Pazar "Tokat").

GÜBAH, Toprağı kabarık tarla (*Korkut köyü "Sivas"*) (*Bak: Gen, 9*).

GÜDÜN, 1. Keten tohumu (*Kayseri*) (*Bak: Göydün*) — 2. Güvercinlerin ayaklarına takılan ufak çingirak (*Konya*).

GÜDÜNE, Mısır koçanı (*Giresun ve çevresi*).

GÜĞÜRMEK, Ekinler yerden çıkıp yeşillenmek, çimlemek, yeşermek (*Amasya, Mengeser "Ağrı (Kafkas Türkleri)"*).

GÜMÜRZE, Doğranmış kuru ot veya samanla karıştırılmak suretiyle elde edilen hayvan yiyeceği (*Ahlat "Bitlis"*).

GÜRDENK, Yiğünlardan sap indirmek için kullanılan ucu çatal ağaç (*Torbali "İzmir"*).

GÜRDESEK, Tohumu atılacak tarlanın tava gelmesi (*Porsuk "Ulukışla-Niğde"*).

GÜVERTME, Sonbaharda ekilen ekin tohumun yeşillenip toprağın yüzünü örtmesi hali (*Parak "Alucra"*), *Çakır köyü, Şebinkarahisar "Giresun"*).

GÜVLEK, Ağaçtan otuz kiloluk zahire kabı (*Adana*) (*Bak: şinik*).

GÜZLÜK, Harmandan kalkar kalkmaz ekilen ekin.

GÜZ YİĞİDİ, Harmandan or kalkan kimse (*Alacahöyük*).

HAFT, Taştan oyma yalak. Deve katarı gibi birbirine eklenebilir. Çeşme başlarına konur (*Bilecik*) (*L. 31*).

HAK, İki İstanbul kilesi ağırlığında ölçek (*Bilecik*). *Haklağı (Çorum, Eskişehir)*.

HAKOS 1. Sabanın tarlada bıraktığı iz (*Çakırköy "Şebinkarahisar"*) (*Bak: Baran, 2*) — 2. Dayak (*Gümüşhane*).

HALACA, Bir sene sonra iki üç sene sıra ile mahsul alınmayan yer (*Yenişehir, Bursa*).

HALAYA, Saplardan tarlalara dökülerek ertesi sene yetişen hububat (*Eskişehir*) (*Bak: Halaza, 1*).

HALAZLAMAK, Tarlalarda dökülüp kalan tohumlar intaş etmek, çimlenmek (*Akşehir "Konya"*).

HALIÇ, Arpaları biçmek için küçük orak (*Kayseri*) (*Bak: Kalıç*).

HAMBOL, Sabanın önündeki birinci çift demir (*Bahçeköy "Erzurum"*).

HAMÇAR, Yarı sürülmüş tarla (*Bucağ "Kozan-Seyhan"*).

HAMEL, Toprak düzeltmek için kullanılan sıyrığı (*Gündoğdu "Rize"*).

HAPAN, Kırk elli seniklik hububat (*Tomarza*) (*A. D.*).

HAP KALDIRAN, Saman yabacı (*Balıkesir*) (*A. D.*).

HARAR, haral: kıl çuval (*A. D.*).

HARAZAN, 1. Pullukların önünde bulunan küçük tekerlek (*Kars*) — 2. Kağrı ara-

balarında öküzleri sürmeğe yarıyan övendire (*Erciş "Dörtöyl-Hatay"*).

HARGİN, Ekmiye elverişli yaş toprak (*Malatya*).

HARKUS, Saban izi (*Tercan "Erzincan"*; *Kelkit "Gümüşhane"*) (*Bak: Argus, baran 2*).

HARMAN YERİ, Sap dökülen yer. Harmanın birkaç safahsı vardır: tarladaki sapı getirme, mal yememesi için yığın yapma, sonra saçarak dögen sürme (*Alacahöyük*) (*L. 15*).

HAROL, Buğdayı bir hat üzerinde ekibilmek için sapanın arkasına iki uzun tahta konur. Toprağa gelen tarafı nisbeten dardır. Bu tahtalarla kurulan sabana *harol* denir (*Ahlat*) (*A. D.*).

HAROS, Sürülmemiş, işlenmemiş tarla (*Kars; Erzurum*).

HARTI, 1. Harmanda taneleri toplamağa yarayan sıyrığı (*Türkbeyli "Mengen-Bolu"*) (*Bak: Celberi*) — 2. Hayvan derisinin en ince yeri (*Sinop*).

HARU, Ağaç saban (*Hemşin "Pazar-Rize"*).

HASILLAMAK, Temizlemek (Buğdayı hasılladım mı? *Boyabat "Sinop"*; *Kargı "Tosya-Kastamonu"*; *Dikenli "Çankırı"*).

HASILLANMAK, Tarlada toprak iyice işlenmek (*Mardar "Bafra-Samsun"*) (*Bak: Tarazlamak*).

HASUL, haşıl, Mısır, buğday veya nişastadan su karıştırılarak özemek suretiyle pişirilen aş. Buğday el taşından çekildikten sonra kalburdan geçirilir. Kalburun üstüne gelen irisini *haşul* yaparlar (*Niğde*) (*S.D.708*).

HATAR, Odun yığını; toprak yığını (*Kuyudan bir hatar toprak çıktı: Gündoğdu "Bursa"*; *Dursunbey "Balıkesir"*; *Akseki "Antalya"*).

HATAYRA, Senesinde sürülemediği ertesi seneye kalan sap yığını (*Nar "Nevşehir-Niğde"*).

HATIRIP, Saban okunu boyunduruğa iliştiren ağaç çivi (*Yeniçe, Maraş; Pınarbaşı, Kayseri; Bürhan köyü, Mersin "İçel"*; *Kozan, Seyhan*) (*Bak: Develi*).

HAVAYİ, Bir çeşit hububat ölçüğü, yarım şinik (*Seyhan; İçel; Niğde; Konya*). "*Kars*".

HAVTAN, Hayvan yemliği (*Konya*).

HAVUÇLAMAK, Karışık ekilecek tohumları birbirine karıştırmak (*Ordu*).

HAVUL, Daire şeklinde çevrilmiş tarla (*İncesu "Kayseri"*).

HAVUL, Tarla (*Kayseri*).

HAVZAR, Elenen şeylerin kötülükleri, kalbur artığı, elenti (*Zile "Tokat"*) (*Bak: Havzal, 1*).

HAYAN, Biçilmiş tarla (*Erzincan*).

HAYAN, Döğülmüş fakat savrulmamış harman yığını (*Van, Ahlat*) (A.D.).

HAZIN, 1. İnsan ve hayvanın kış yiyeceği (*Büyükafşar "Ankara"; Tavlısın, Erki-let, İncesu "Kayseri"; Karakız, İncirli, Yozgat; kaleboynu "Saimbeyli-Seyhan"*) — 2. Yakılmıya yarıyan odun (*Sadık "Kırşehir"*) — 3. Hayvanlara yedirilen kuru ot (*Mara-buz "Elbistan-Maraş"*).

HEBÜK, Harman aygıtlarından sıyrığı (*Berk köyü "Bolu"*) (*Bak: Kazavu*).

HEKÖVÜ, Hendek, ark (*Gölköy "Or-du"*).

HEKÜGE, Taştan yapılmış üstü kapalı su yolu (*Harput, Elâzığ*) (*Bak: Hekürge, livas*).

HEKÜRGE, Üstü örtülü su yolu (*Ma-latya*) (*Bak: Heküge*).

HEL, 1. Harman sıyrığı (*Şıhlar "Ulu-bey-Ordu"*) — 2. Kartal; havada süzülüp du-ran ve civcivleri kapan bir çeşit yırtıcı kuş (*Dikkat et civcivleri hel kapması: Turhal "Tokat"; Orta "Çankırı"; Samsun*).

HENNÜK, 1. Yağmur yağdıktan sonra tavlanan toprak (*Giresun*) — 2. Yeni çimlen tohum (*Giresun*).

HENS, Saban izi (*Şeyhler "Ulubey-Or-du"*) (*Bak: Argus, baran, 2*).

HERGİL, Bulgur, un ve saire muhafaza-sına mahsus küçük anbar (*Mecitözü, Sam-sun, Safranbolu*) (A. D.).

HERİK, 1. Kazma, kürek (*Poyraz; Ma-pavri "Rize"*) — 2. Uzun kuyruklu koyun (*Güdü "Ayaş-Ankara"*) — 3. Sürülmüş tarla (*Kars: Gölpazarı "Bilecik"*).

HERK, 1. Sürüldükten sonra bir sene dinlendirilen tarla, nadas (*Gümele "Söğüt", Yenipazar "Gölpazarı - Bilecik"; Sivas: Kuyuluk "Kozan - Seyhan"; (Ya herk et veya terket: Nallıhan "Ankara"; Kurt köyü "Küre-Kastamonu"; (Mısır ve darı herkinde ekin ekeceğim): Adatepe "Devrek - Zonguldak"; Boyabat "Sinop"; Bayburt "Gümüşane"; Ge-nezin, Köşker "Kırşehir"; Cumayanı "Zongul-dak"; Tokat; Şebinkarahisar "Giresun"; İski-lip "Çorum"; Kumarlar "Bayramiç - Çanak-kale"; Palanga "Hekimhan - Malatya"; Çankı-rı; Gerede, Dadanı "Bolu"; Eskişehir; Eleş-kirt "Ağrı"; Başalan "Samsun"; Merzifon "Amasya"; Arzutu, Erzurum; Artvin; Kartal "İst."; Erzincan; Matat "Karaman - Konya"; Niğde; Zincidere; Elbaşı "Bünyan - Kayseri"; Haydarbeyli, İncirli "Yozgat"; Nilüfer "Bur-sa (Muh.)").*

HERKİL, Büyük zahire sandığı, hergil (*Kastamonu*) (A. D.).

HERKETMEK, Tarlayı sürmek, nadas etmek (*Sivas; Erzurum; Yozgat; Ankara; Kozan "Seyhan"*).

HERNÜK, Sürülmüş ve kabartılmış top-rak (*Ordu; Erzincan*).

HESERLİ, Ecnebi mevadlı, topraklı buğday (*Güney Anadolu*) (A. D.).

HEVKERE, 1. Köylerde, çiftliklerde ev-lerin yanlarında bulunan birkaç evleklik seb-ze bahçesi olabilecek yer (*Toros köyleri "Adana"; Kocaeli*) — 2. Avlu, ev avlusu (*Ye-nisu köyü "Silifke"; Taşucu "İçel"*).

HEVLEK, Sabanın tarlada açtığı iz (*Ka-rahisar "İncesu - Kayseri"*).

HEVÜS, Sabanın tarlada oçtığı iz (*Ha-vuz "Kangal - Sivas"*) (*Bak: Hevlek*).

HEZİR, Aşar mülteziminin sebzevattan aldığı vergi (*Alacahöyük*).

HİCAZ BUĞDAYI, Bir çeşit buğday (*Alacahöyük*).

HILTAN, Saplarının uçları kürdan ye-rinde kullanılan bir ot, diş çöpü (*Ortaköy "Bor - Niğde"; Dereköy "Kayseri"; Adana "Seyhan"; Kuz köyü "Bucak - Burdur"*).

HIRK, Nadasa terk edilen tarla, hirk (*Kayseri*).

HİŞTEK, 1. Koltuk altına yama olarak konulan köşe parça (*Malatya*) (*Bak: Hiştek, 2*) — 2. Yüzünün bir tarafı geniş, bir tarafı dar olan şibimünharif şeklindeki tarla (*Ka-rakoyun "İğdir - Kars"*).

HİŞMA, Bir avuç, bir kısım, bir hapaz alınan şey (*Ahlat "Bitlis"*).

HİLKE, 1. Çeşme ağızlığı (*Üsküdar "İst. (Muh.)"*) (*Bak: Filke*) — 2. Düğeni boyun-duruğa bağliyan ve çeken ağaç (*Derinkuyu "Niğde"*).

HOLLETMEK, Hayvana tırnağıyla ez-dirmek suretiyle mısır harmanı döğmek (*Ga-ziantep*).

HOLUZ, İri gözlü kalbur (*Kızılıhisar "Denizli"; Çeşme "Daday - Muğla"; Isparta*) (*Bak: Holos*).

HON, 1. Ekin biçilirken bir hizaya sırala-nan işçi takımı, işçi bölüğü (*Honun başına durmuş, tırpan attırıyor: (Kelkit "Gümüşa-ne"; Şebinkarahisar "Giresun")*) — 2. İşlenen arazide toprak, makta, hendek (*Malatya ve çevresi*) — 3. Bir defada tırpanın biçtiği yer (*Hasankale "Erzurum"*).

HONCU, Ekin biçici (*İriağaç "Malat-ya"*).

HONCUBAŞI, Ekin biçicilerin sağ veya sol tarafta bulunarak en iyi biçeni (*Gümüşa-ne*).

HOP, Saban demiri (*Şavşat köyleri "Ço-ruh"*).

HOPAN, Bakımsız kalmış bağ, bahçe, tarla (*Van, Pütürge "Malatya"*) — 2. Büyük tahıl çuvalı (*Kadirli "Seyhan"*) — 3. Bardak eriği (*Boyabat "Sinop"*) — 4. Yaban güverci-ni (*Mecitözü "Çorum"*) (*Bak: Hopal, 1*) — 5. Üzümlü az olan bağ (*Urfa*).

HOPSA, 1. Gözer köyü "Karaman - Konya" (Bak: Cemek) — 2. Uzun müddet sürülmemiş tarla (Emirdağ "Afyon").

HOPUR, 1. Orman yakılarak veya kesilerek açılan tarla (Cebelibereket, Karaisalı, Saimbeyli, Kadırlı, Seyhan, Konya) — 2. Kabartılmış, kabalaştırılmış: Hopur yataкта rahat uyku uyunur (Sungurlu "Çorum") — 3. Armut kurusundan yapılan mürabba, marmelâ: Hopur yiyen hoplasın * Vur davula patlasın * Sallan gitsin kız gelin * Düşmanların patlasın (Yiğren "Boyabat - Sinop") — 4. Sürülmüş tarla (Erzurum).

HOPUR, Ormandan açılmış tarla (Varanlı "Maras"; Doğanbeyli "Seyhan").

HOPUR ETMEK, 1. Ormandan, ağaçları yakmak ve kesmek suretiyle tarla açmak (Kadırlı "Seyhan") — 2. Sürmek, bellemek, kirizme yapmak (Nize "Kayseri").

HOROM, Mısır saplarının beş onu bir araya getirilmek suretiyle yapılan küçük yığın (Kavala "Yomra - Trabzon") (Bak: Kumul).

HORUK, Kağrı veya sabanı çekemiyen bir çift öküzü ilâve olunan ikinci çift (Ahlât "Bitlis") (Bak: Toruş).

HOTÂRE, Hububat saplarının harman yerinde yapılan yığınları (Karkın "Çumra - Konya") (Bak: Hotayra).

HOTAZ, 1. Dibekte dövülen buğday veya pirincin, savrulmadan önceki hali (Gölyaka "Düzce - Bolu") — 2. Hiddet, sertlenme (Kızılcaören "Kütahya").

HOYUM, Demet (Kozan "Seyhan").

HOZAN, 1. Bir iki yıl ekilmemiş olan tarla (Çorum; Havza, Samsun; Yaslı "Bahçe - Seyhan") — 2. Orta malı olan tarla (Tekkeköyü "Samsun").

HÖBEK, Buğday, mısır gibi hububatın sap yığını (Alacahöyük, Ordu).

HÖDÜME VE BÖDÜME, Çiftçi çizmesi (Ula "Muğla").

HÖGÜL, Yığın: Ot högülüne hayvan yavaşmış (Adapazarı "Kocaeli").

HÖLÜMEK, Pamuk tohumunu öfelemek (Boynuyğun "Seyhan").

HÖRÜK VE ÖRÜK, Bir çift öküzün önüne ilâve olunan tek öküz (Arpaçay "Kars").

HÖRÜM, Burçak, mercimek veya nohut gibi nebatlardan yolunarak yapılan yığın (Talas "Kayseri").

HÖSSÜKLEMEK, Üvendirenin ucundaki sivri demiri öküzün sırtına batırarak çıkarmaksızın itmek (Konya).

HÖŞÜRÜM, Kayadan hızla akan suyun açtığı gedik (Genezin "Avanos - Kırşehir") (Bak: Şarlağan).

HULAK, Mısır saplarından yapılan dört beş bağlık yığın (Trabzon).

HUN, 1. Hazine (Türkmen "Eskişehir") — 2. Tarla biçilirken herkese ayrılan parça (Ben kendi hunumu bitirdim: (Kars; Ahlât "Bitlis").

IMBAL, Üvendire nodulu (Kırşehir; Âlemdar "Bolu"; Alpanos "Seyitgazi - Eskişehir"; Niğde).

IMBAR, Üvendirenin ucuna takılan demir çivi, nodul (Yukarıakhisar "Aksaray - Niğde") (Bak: Imbal).

IMBARLAMAK, Öküzü nodullu üvendire ile dürtüşlemek (Yukarıakhisar "Konya").

IMBİL, Evlek, takriben 25x4 eb'adında yer (Develin "Kayseri").

IMIRGILAMAK, Hububat toprak altında sürüp çıkmıya başlamak (Yeniceköy "Kırşehir").

INDIR, Harman yeri (Kayseri).

IRIM, 1. Sokak içi, çıkmaz sokak (Nazilli "Aydın"; Ankara) — 2. İşaret (Himmetoğlu "Zonguldak") — 3. Arazi üzerindeki burunlar (Atabey "İsparta") — 4. İki tarla arasındaki dar yol (Bornova "İzmir").

İRİNTİ, Kalbur ve elek üzerinde kalan maddelerin irileri, kalbur üstü (Malatya).

İBEZ, Cılız kalmış hububat tanesi (Saraycık "Kütahya").

İBRAN, Buğdaylar içinde biten ve yenilirse baş döndüren deli yulâf (Kazancı "Konya") (Bak: İram).

İFDOĞUM, Yazlık olmak üzere ekilen buğday (Çakırköy "Şebinkarahisar - Giresun").

İGAN, İki parmaklı yaba (Gümüşane) (Bak: Diğren).

İGLEZ VE İLEZ, İnce, zayıf, cılız: Arpalar bu sene çok işlez (Dombaylı "Salihli - Manisa").

İĞNE ATMAK, Tütün yapraklarının tarladan koparılması işine son vermek: Bugün iğneyi attık (Balcalı "Çarşamba - Samsun").

İLİPİN, Tarlaları sulamak için açılan küçük ark (Umranlıhamidi "Konya") (Bak: İlimar, 2).

İLMEÇER, 1. Boyunduruğun ucundaki kayışın ucuna takılan eğri demir (Yaylak "Pınarbaşı - Kayseri") — 2. Çapraz (Keskin "Ankara").

İLMİK, 1. Henüz topraktan yükselmiş olan arpa, yulaf gibi hububat filizleri (Misir Adana "Seyhan"; Yalak "Pınarbaşı - Kayseri") — 2. Ebegümece (Ahı köyü "Muğla").

İMBAL, 1. Üvendire ucuna çakılan küçük çivi (Üvendireye imbal yapacağım: Emirler, Sirkeli, Sorhun, Etimesğüt "Çubuk", Bâlâ "Ankara"; Güllühüyük "Çiçekdağı - Kırşehir"; Kürt köy "Altıntaş - Kütahya"; Çankırı; Yozgat) (Bak: Meşes, embel, imdal) — 2.

Eşekleri yürütmek için kullanılan ucu çivili veya sivriltilmiş küçük değnek (*Hortu köyü "Ereğli - Konya"; Gündül, Kızılcahamam, Handede, Büyükafşar "Ankara"; Afyon; Eskişehir*) — 3. Uzunluğu altmış, eni on adım olan bağ bölümleri (Benim onbeş imbal bağım var: (*Sungurlu "Çorum"; Babayağmur "Boğazlıyan - Yozgat"*)) (Bak: *Ombul, andal*).

İMBİK, Rakı çıkarmıya mahsus aygıt (*Niğde, Alacahöyük*) (L. 28).

İNBAL, Nodul (*Çerkeş "Çankırı"; Niğde ve çevresi*) (Bak: *İmbal*).

İNBİZ, Nodul (*Konya'*) (Bak: *İmbiz*).

İREZ, Hububatın içindeki çör çöp (*Tarsus "İçel"*).

İRİLEMEK, 1. Hayvanlar saman yerken irisini ayırıp bırakmak (*Kastamonu*) — 2. Kavun, karpuz alırken veya tarladan toplarken irisini seçmek (*Uşak, Kütahya*).

İRİN, Köşebaşı (*Trabzon; Aydın; Çarşamba "Samsun"*) (Bak: *İrim, 4*).

İRİMİK, İri olan şey, iri savrulan saman (*Bakırdağ "Kayseri"*).

İSİK, Sıcığın tesiriyle sararmış buğday (*Ayaslar "İğın - Konya"*).

İSKEL, Balta, çift demiri gibi şeyleri çelikleme (*Elâzığ; Urfa*).

İŞKİL VE İŞGİL, Boyunduruğun demir kısmını bağlayan kayış (*Erzurum*).

İTEK, Tarla tarığı, tırmık (*Maraş*).

İYEF, Saban okuna geçirilen ağaç halka (*Edirne*) (Bak: *Eyef*).

İYENK, Saban tutağı (*Küçükçaylı "Dörtöl - Hatay"*) (Bak: *Eğek*).

İYLEME, Buğdayı harmanda kalburdan geçirme (*Boyalıca "Çankırı"*).

İYLEZ, İyi dolmamış hububat taneleri (*Viranköy "Kütahya"*).

İZA, Kaplıca (bir çeşit buğday) (*Gölpazarı "Bilecik"*).

KABA, 1. Mağara (*Hemşin "Pazar - Rize"*) — 2. Döğülmek üzere harman yerinde koni şeklinde yığılan mahsul (*İznik "Bursa"; Elmalı "Antalya"*).

KABAK, Sebze çeşidi (*Helvacı kabağı, bal kabağı, asma kabağı, sakız kabağı*) (*İzmir*).

KABAK, 1. Mısır ve benzeri hububatı tartmağa mahsus 24 okkalık bir ölçek (*Balcalı "Çarşamba - Samsun"*) — 2. Ön, ileri, cephe (*Merzifon, Amasya; Bornova "İzmir"; Sultaniye "Aydın"; Kars; Erzurum*).

KABAL, 1. Toptan, götürü (*Ezine, Amasya, Genezin "Avanos - Kırşehir"; Elâzığ; Şebinkarahisar "Giresun"; Konya; Ahlat "Bitlis"; Nizip, Gaziantep; Sivas; Malatya; Hisarcık "Kayseri"; Bayburt "Gümüşane"; Maraş*) — 2. Sopa (*Trabzon*) — 3. Çamaşır tokmağı (*Sinop*) — 4. Sebzelere alınan güveri vergisi (*Şabanözü "Polatlı - Ankara"*).

KABALCI, Götürü usulü ile ekin biçen ırgat: Kaç kabalci tuttunuz? (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

KABAL ALMAK, Toptan, götürü almak (*Erzincan; Ankara "bir Lefkoşalıdan"*).

KABALA, 1. Toptan, götürü, tartısız (*Sinop; Samsun; Ezine, Amasya; Kayseri; Pasinler "Erzurum"; Kilis "Gaziantep"; Maraş; Köşker "Kırşehir"; Silifke "Antalya"; Konya*) — 2. Küçük çömlük (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*) — 3. İçinde hububat saklanan kap (*Merzifon "Amasya"*).

KABALAMAK, 1. Saman veya pamuk gibi şeyleri kaba bırakmak, sıkıştırmamak (*Honaz "Denizli"*) (Bak: *Kabatlamak*) — 2. Tarlayı ikinci defa sürmek (*Kargı "Tosya - Kastamonu"*).

KABAŞUK, Birer tek öküzü olan iki kişi, öküzlerini birleştirerek nöbetle koşmak (*Şehli "Piraziz - Giresun"*).

KABATLAMA, Ot ve saman gibi şeyleri çuvala gevşek doldurma (*Avanos "Kırşehir"*) (Bak: *Kabalamak*).

KABRAN, Hububat ölçęi, şinik (*Evreşe "Gelibolu - Çanakkale"; Kocayayla "Çan - Elâzığ; Koruoba "?; Kavaklı "?"*).

KACAR, 1. Kaynatılmadan piriç gibi pilâvı yapılan bir çeşit buğday (*Zincidere "Kayseri"*).

KAÇAL, Buğday, nohut, mısır, mercimek, ceviz içi ve benzerleri karıştırılarak ve içine kırmızı biber de katılarak yapılan bir çeşit çorba (*Bağyaka "Finike - Antalya"*) (Bak: *Kölle*).

KAÇINA, Üvendire, sopa, büyük değnek (*Bakırköy "Celibolu - Çanakkale (Muh.)"*).

KADI, 1. Harmanda buğday elerken kalbur altına konulan destek (*Berk köyü "Bolu"*) — 2. Büyük fıçı (*Veliköy "Çoruh"; Hemşin köyleri "Rize"*).

KADIRGA, Harmanın rüzgâr gelen tarafına ekin demetlerinden yapılan mania (*Ge-yikli "Kastamonu"*).

KÂF, Tarla kenarındaki yüksekçe toprak setler (*Karadere "Görel - Giresun"*).

KÂĞAN, 1. Boyunduruğu arabaya bağlayan kayış (*Mengeres "Doğubeyazıt"*) — 2. Bağ ve bostanlardaki zararlı otları çapalama (*Bayburt "Erzincan"; Iğdır "Doğubeyazıt"*).

KAĞNI, Dingili ile dönen iki tekerli araba. Parçaları: *Üstlük, göp, buylu, mazı, teker, diş, gergicek, ok, çağ, çağ kazığı, yastık, yan çereği, çatal, ön tapan, çavga, arka kazık, arka tapan, göt cereği, köplengi, azı = el, fak, çatal, dayak, küp basan, doğuca, doraba, ok başı, dayak zinciri, döşek, makas, boy yuğruk, ok tutan, şına...* gibi adlar alır. (L. 18, 19).

KAĞNIK, Tarla, çay veya arkın yüksek

olması dolayısıyla suyun arkaya yığılması (Sertaç "Burdur").

KAĞNI EVİ, Kağni teferruatından arık (Sandıklı) (A. D.).

KALADAK, Döğülmemiş ekin sapı (Köse "Kelkit - Gümüşane").

KALDAVAR, Saman ve ot koyulan yer, samanlık (Erzurum).

KALDI, Düveni boyunduruğa bağliyan ağaç, düvensilik (Bahadırlı "Bayramiç - Çanakkale").

KALEF, Tarlalardaki bekçi kulübesi (Rize).

KALEM, 1. Buğdayın boy atma zamanında uzaması, başak (Erzincan) — 2. Sepet Turhan "Boşabat - Sinop"; — 3. Bağ kütüğünden kesilen kısa çubuk (Köşker "Kırşehir") — 4. Üzerine iplik sarılmak için ağaçdan yapılmış bir aygıt, masura (çulhacılıkta) (Manisa; Bursa).

KALKITMAK, Buğday veya bulguru samandan ve kepeğinden ayırmak için savurmak (Gaziantep; Alpanos "Seyitgazi - Eskişehir").

KALMAST, Harman kaldırılırken fakirlere, çocuklara dağıtılan buğday (Ahlât "Bitlis").

KALLELİ, Karışık buğday: Sattığım buğday kelleli idi (Yenikişla "Boğazliyan - Yozgat").

KALOÇ, Küçük orak: Ekinleri kaloçla biçtim (Amasya).

KALSIRA, Sepet, çiten (Edirne).

KAMALI TOPRAK, Taş haline gelmiş toprak (Emet "Kütahya") (Bak: köyke).

KAMANA, Dışarda yapılan saman yığınları (Necatiye "Havas - Edirne (Muh.)").

KAMANTI, Tarlayı sularken çıkmıyan yerlere su çıkarmak için açılan ark (Çarık-saray "Şarkikaraağaç - İsparta").

KAMİLDER, Düğenle boyunduruğu birbirine bağliyan kalın ağaç, ok (Ağın "Arapkir - Malatya").

KANDAL, 1. Sırtlara yapılan setler, seki (Ferhenk "Anamur - İçel"; Ural "İzmir"; Narlidere "Boldan - Denizli"; Zencidere "Kayseri") (Bak: Andal) — 2. Ağaç diplerine gübre dökülmek için açılan çukur (Bayat "Aziziye - Afyon") — 3. Tarlalardaki çalılıklar (Dindebul "Ermenek - Konya") — 4. Evlek (Gündüzbey "Sandıklı - Afyon"; Çapak "Torbalı - İzmir"; Karamanlı "Burdur"; Ya-manlı "Saimbeyli - Seyhan"; Atabey, B. Fidos "İsparta") (Bak: Andal, maşala) — 5. Orman veya kayalıklar arasında bulunan küçük tarlalar (Tarsus köyleri "İçel").

KANDİRİF, Sığırları boyunduruğa bağlamak için kullanılan "U" harfi şeklinde bükülmüş ağaç (Kuzkişla "Kuruçay", Erzincan; Horzaf "Şiran - Gümüşane") (Bak: Mankur, dedegülüç).

KANDİRİF, Okla boyunduruğu birbirine bağliyan ve kayış gibi bükülmüş ağaç (Aleş-kirt "Ağrı").

KANGIC, Ciğdem veya kar ciceği çıkarmak için kullanılan ucu sivri değnek (Pınar-başı "Kavseri").

KANGIN, 1. Suyu doymuş toprak (Gerede "Nallıhan - Ankara") (Bak: Gönen) — 2. İtikatlı, inanan, mümin (Çetmigüvem "Balıkesir").

KAPU, Harman âletlerinden sıyrığı (Gelibolu "Canakkale").

KAPRAN, Zahirle ölçüsünde kullanılan şinik (Sükrüve aşireti köyü "Ceyhan - Seyhan (Muh.)"). Ekinlere arız oluo tane yaptırmıyanbir hastalık (Taşpınar "Ankara").

KARACA, 1. Gizli rastık denilen bir cesit buğday hastalığı (Yusufeli "Amasya (Muh.)"; Van) — 2. Soğanın çiçekten sonraki tohumu (Sungurlu "Çorum"; Çırpılar "Bayramiç - Çanakkale"; Pulluca "Demirci - Manisa"; Sandıklı "Afyon"; Keciborlu "İsparta"; Konya; Osmaneli "Bilecik"; Akcaalan "Eskişehir"; Ilıpınar "Eskifoça - İzmir"; Kayseri; Yakaköy "İsparta"; Gaziantep) (Bak: Galik, 2) — 3. Çöret otu (Akdoğan "Kızılcahamam - Ankara") — 4. Susam tanesi büyüklüğünde, hububata musallat olan bir böcek (Sarıcılı "Çanakkale") — 5. Siyah ve yuvarlak taneli ekşi bir üzüm (İsparta).

KARAÇAV Ekin taşımak için genişletilmiş kağni. Karaçav ile okun arası urgan ile şeritlenir. Karaçav, ekin harmana geldikten sonra çövdürülür (L. 16).

KARAÇAV, 1. Sicim (Büğdüz "Çorum") — 2. Urgan (Büğdüz "Çorum").

KARAÇAV ÇATALI, Kağnıda hayvanın üstüne yük basmaması için kullanılan aygıt (L. 19).

KARAÇOBAN, Siyahça renkte bir cins buğday (Hartlap "Maras").

KARADAVA, Ekin çiçekte iken yağmur yağdığı zaman meydana gelen ve başakları karartan hastalık (Zemma "Kütahya").

KARADOĞU, 1. Buğday başaklarının kararmasıyla meydana gelen hastalık (Şebinkarahisar "Giresun"; Ovasaray "Çorum"; Bayat "Aziziye - Afyon"; Önür, Çerkeş "Cankırı") — 2. Her tarafı siyah, kulakları doğuştan küçük, kürük keçi (Kargı "Tosya - Kastamonu").

KARA HARMAN, Ekin başaklarını yakarak yapılan kavurga (Tokat) (Bak: Çatır-gaç).

KARAKILÇIK, Siyah renkte ve kılçıklı bir cins buğday (Hartlap "Maras").

KARAYAPILDAK, Kelleyi çıkartmadan önceki ekin (Boğazkale "Çorum").

KARAYAPILDAK, İçinde bir tavuk sak

lanacak kadar büyüyen ekin (*Sarılar "Avanos - Kırşehir"; Yalak "Pınarbaşı - Kayseri"*).

KARAYEL, Kuzeyden esen ve harmanda samanı uzağa götürmeyen en iyi rüzgâr (*Kurşunlu "Çankırı"*).

KARDAŞLANMA, Ekinin kökünden çatlaması (*Adana*).

KARDEŞLENME, Ekin bir kökten birkaç sap birden verme (*Adana; Konya*) (*Bak: Göceklemek*).

KAREVLEK, Yağmurun toprağa 25 santimetre geçerek nemlendirmesi; toprağın nemlilik tavi (*Süller "Çal - Denizli"*) (*Bak: Telbis*).

KARIKLI, 1. Arpa, buğday, çavdar gibi hububat tanelerinin karışmasıyla meydana gelen halita (*Gürcü, Bükeler (Kızılcahamam), Gündül "Ayaş"; Ankara; Hacıkadın "Devrek", Yakademirciler "Zonguldak"; Çulpara; Amasya; Veliköy "?"; Boyabat "Sinop"; Korzaf "Şiran - Gümüşane"; Kargı "Tosya - Kastamonu"; Göynük "Bolu" Osmançık "Çorum"; Karakuş "Ünye - Ordu"; Samsun*) (*Bak: Göremez, 1*) — 2. Arpa ve buğday karıştırılarak yapılan un (*Çankırı*) (*Bak: Göremez, 1*).

KARIKLI, Arpa ve buğday karışığı (*Merzifon ve köyleri "Amasya"*).

KARIM, Harmanda tınazdan savrulmak üzere ayrılan parça (*Kurşunlu "Ilgaz - Çankırı"*).

KARGAN, Ekilmiş ve yorulmuş toprak (*Andrın "Maraş"*).

KARGI, Kamış (*Umurlu "Aydın"; Karaoğlanlı "Manisa"; Beyköyü "Adana - Seyhan"; Antalya; Üçem "Bâlâ - Ankara"; Milâs, Marmaris, Daday "Muğla"; Denizli; Balıkesir; Balçova "İzmir"*).

KARGI DALI, Mısır (*Yoncalı "Doğubeyazıt - Ağrı"*).

KARGILIK, 1. Kamışlık (*Gâvurdağı "Seyhan"*) — 2. Barut ve saçma saklanan yer (*Antalya*).

KAROT, Dinlenmiye bırakılmış tarla (*Sinop*).

KARGIN, 1. Bente birikip taşan su (*Temürlü "Kırşehir"; Develi "Kayseri"; Satmazlı "Şile"; "İst. (Muh.)"; Gaziantep ve çevresi; Kolukisa "Konya"; Samrı "Söğüt - Bilecik"; Niğde B. Findos "Antalya"*) — 2. İlkbaharda karların arimesi ve buzların çözülmesiyle akan şiddetli su (*Kelkit, Bayburt, Mavrangel "Gümüşane"; Kars; Apsarı "Çankırı"; Genezin "Avanos - Kırşehir"; Hamitli "Uzunköprü - Edirne"; Karakulluk "Tercan - Erzurum"*) — 3. Suların yükselip taşması, met (*Edremit "Balıkesir"; Hayrabolu "Tekirdağ"*) — 4. Karla karışık yağın yağmur (*Elâzığ; Gözene "Malatya"*) — 5. Sulu kar (*Kars*) — 6. Tarlanın sudan çamur haline gelmesi

(*Küre "Kastamonu"*) — 7. Suların etrafa taştıktan sonra donması (*Erzincan*) — 8. Taşkın su (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*) — 9. Üstü kuru gibi görünüp, altı bataklık olan yer (*Görece "İzmir"; Ahiköy "Söğüt - Bilecik"*) — 10. Dereler çekildikten sonra kalan toprak (*Kocaeli "Muh." — 11. Nemli toprak (Armutlu "Burdur") — 12. Meyli az, sakin ve şartlısız akan su (Toprakkale "Osmaniye - Seyhan"; (O. A.) — 13. Bent (Cebelibereket "Seyhan") — 14. Bol, çok: (Bugün mal pazarda kargındır: (Apturrahmanlar "Serik - Antalya"; Çardak "Göksun - Maraş"; Gelibolu "Çanakkale") — 15. Malın çokluğundan fiatın düşmesi: Pazar çok kargın (Küre "Kastamonu") — 16. Doymuş, tok (Çavdarhisar "Emet - Kütahya"; Balıkesir) — 17. Değirmenin alt taşının konulmasına yarıyan çatal bir ağaç (Kaçavera "Maçka - Trabzon") — 18. Çağlayan (Çandır "Perşembe - Ordu") — 19. Sık, pek sıkışık: Arpa bitti de tane tutmadı (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*) — 20. Tarlada mahsulün fazla büyüyerek yere yaması (*Yenişehir "Fethiye - Muğla (Muh.)"*)*

— 21. Çok alevli ateş (*Til "Elbistan - Maraş"*) — 22. Hesabını bilmiyecek derecede çok zengin (adam) (*Çimi "Akseki - Antalya"*) — 23. Su çevrintisi, girdap (*Bursa; Kütahya; İnhisar "Söğüt - Bilecik"*) (*Bak: Dönek, 3*).

KASAN, 1. Sellerin getirdiği teressübat (Kasanlı toprak; kasanlı yer: (*Orhaneli "Bursa"; Emet "Kütahya"*) — 2. Cılız buğday sapı (*Geyve köyü "Söğüt - Bilecik"*).

KASAR, 1. Harman savrulduktan sonra kalan ve tekrar süren samanlı taneler (*Tarsus; Büyükçaylı, Misis "Seyhan"*) — 2. Manevî kuvvet: Çocuğun kasarı kırıldı (*Sarıkavak "Eskişehir"*) — 3. Hatır, gönül: Refikâkâmın kasarını kıracak lâflarda buldum (*Sivrihisar "Eskişehir"*).

KASIN, Sellerin getirdiği kum ve mil (*Kütahya; Anafarta, Sarıcalı "Çanakkale"; Müstecep "Samsun"; Eskişehir; Nallıhan - Ankara*).

KASTEL, 1. Çeşme (*Kilis "Muh.", Gaziantep; Urfa; Ankara*) (*Bak: Kastar*) — 2. Mısır koparıldıktan sonra toprakta kalan kısmı (*Trabzon*).

KATKI, Düğün günü davetlilerin öğleye kadar gönderdikleri hediyeler (*İbradı "Antalya"*).

KAVLAN, Çınar ağacı (*İnebolu "Kastamonu"; Yakademirciler "Zonguldak"; Elemen, Düzce "Bolu"; Ahmetçe "Ayvacık - Çanakkale"*) (*Bak: Kavlağan*).

KAVŞAYIK, Yaban yulafı (*Söğüt "Köyceğiz - Muğla"*).

KAVŞIK, İki yolun birleştiği yer (*Atlas "Sivrihisar - Eskişehir"*).

KAVŞIT, 1. İki yolun, iki suyun, iki dağın birleştiği yer (*Köşker, Kaşektaş "Avanos - Kırşehir"; Kadirli "Seyhan"; Gaziantep*) — 2. Ek, bitişik yer (*Âlembeyli "Sungurlu - Çorum"*) — 3. Yerle gökün birleştiği yer, ufuk (*Civanyaylağı "Mersin - İçel"*).

KAVUK, 1. Hayvanların sidik torbası (*Tel "Elbistan - Maraş"*) — 2. Kuka, yumak, makara (*İsparta*).

KAVULCA, Tek dişli ve kabuklu buğday (*Safranbolu "Zonguldak"*).

KAVURGALIK, Kavrulacak buğday (*G. A.*).

KAVUZ, 1. Hastalık veya pek sıcak rüzgârlar dolayısıyla içi boşalmış, foslaşmış buğday, arpa (*Sinop; Samsun*) (*Bak: Ağbaş*) — 2. Zahire yıkarken veya çeç elerken kalburda kalan kaçıklılı taneler (*Adana; Genezin "Avanos - Kırşehir"; Erzincan; Sungurlu "Çorum"*) (*Bak: Hızmik, 2.*).

KAVZALAMAK, Muhafaza etmek (*Bodrum "Muğla"*).

KALKITMAK, Buğday veya bulguru samandan ve kepeğinden ayırmak için savurmak (*Gaziantep; Alpanos "Seyitgazi - Eskişehir"*).

KAYIŞ, Çift koşumu parçası. Bu, öküz veya manda sırt derisinden yapılır. Deriyi yüzer, tuzlar, diler sonra süte yatırılır. Bir hafta süt içinde kaldıktan sonra üstüne şap=siy (*Kursunlu*), sey (*Niğde*) ekerler. Koyun kuyruğunu parçalıyarak katlanmış kayış içine koyarlar. Yağ, gönü öldürür. (*Alacahöyük*).

KAYLAN, 1. Küçük taşlarla dolu tarla (*Çepni "Mudurnu - Bolu"*) — 2. Killi, kayraklı toprak (*Kızılcaören "Kütahya"*) — 3. Sarı ve gevşek siva toprağı (*Yörükhacısungur "Malkara - Tekirdağ"*).

KAYLANMAK, Ekilmiş tarlanın yüzü yağmur tesiriyle sert bir kabuk bağlamak: Tarla kaylandı, ekin çıkmadı (*Sücüllü "Yalvaç - İsparta"*).

KAYLIM, Çift sürerken bir noktadan diğer noktaya yapılan devir (*Kurugöl "Nevşehir - Niğde"*).

KAYLIMBAŞI, Çift sürerken öküzlerin varıp da döndüğü yer (*Niğde*).

KAYRANMAK, Kış hazırlığı yapmak (*Mut - İçel*).

KAYRANSI, Toprağın oynak hali (*Ordu "Sinop"*).

KAZAĞAÇ, Övendirinin ucuna takılan demir, cemek (*Kozluca "Burdur"*) (*Bak: Mizmile*).

KAZAĞU, Harmanda toplanan mahsulü bir yere yığmakta kullanılan saplı bir âlet, sıyrığı (*Sinop; Samsun*).

KAZAVU, 1. Harman sıyrığı (*Havza "Samsun"; Berk köyü "Bolu"*) (*Bak:*

Ayalama 1, hebük) — 2. (*Çaycuma "Devrek-Zonguldak"*) (*Bak: Cemek, 1.*).

KAZAVU, KAZAĞI, Düğen bittikten sonra sürülen sapı toplamak için tahtadan aygıt (*Bolu*) (*A. D.*).

KAZMIK, Harmandan artan cılız daneli saman ve çepel. Kesmik. (*Güney Anadolu*) (*A. D.*).

KEBİK, Sert, donmuş toprak (*Mutmur "Arapkir - Malatya"*) (*Bak: Gebik*).

KEÇ, 1. Nemli yer (*Ahlât "Bitlis"*) — 2. Samanı ayrılmış buğday (*Bargızı "İsmetpaşa - Malatya"*) (*Bak: Seç, çeç*) — 3. Bal pe-teği (*Mapavri "Rize"*) — 4. Destek. Keç olmazsa direk tutmaz (*Vezirköprü "Samsun"*).

KEF, 1. Orakçıların bir kısmının ellerine taktıkları uçlarında parmak şeklinde tahtalar bulunan meşin eldiven (*Gaziantep*); — 2. Su ile kaynatılan şeylerin su yüzüne çıkan kirli köpüğü (*Gaziantep ve köyleri*).

KEH, Sınır (*O. A.*).

KEHAN YAPMAK, Tarla içerisinde bulunan yabancı otları temizlemek (*Erzincan; Kars*).

KEKİLLİ NADAS, Haziranda yapılan nadas, (*Emirdağ "Afyon"*).

KELBUĞDAY, Bir buğday cinsi (*Sivas*).

KELEMİY, Yeni sürülen toprak (*Konya*).

KELEMNE, 1. Evvelce ekilip sonra birkaç sene boş bırakılan tarla (*Osmaniye "Ilgın - Konya (Muh.)"*) — 2. Yıllarca sürülmiyen tarla (*Pazarcık "Bozöyük - Bilecik (Muh.)"*) — 3. Ot bürümüş boş arazi (*Gölcük "İzmit (Muh.)"*) — 4. Papatya (*Emet "Kütahya"*).

KELEN, Mahsul yapmıyan toprak, verimsiz toprak (*Belvar "Merzifon - Amasya"*).

KELE, Sürülmemiş tarla (*Turgutlu "Manisa"; Nevşehir "Niğde"; Konya*).

KELEP KESMEK, Tarlayı tekrar sürmek (*Güney Anadolu*) (*A. D.*).

KELEŞİRMEK, Güzelleşerek büyümek: Diktiğin fidan budanınca keleşiriverdi (*Denizli*).

KELEZ, 1. Hasta, cılız, zayıf (*Salı, Çı-takköyü "Ayancık - Sinop"; Kastamonu; Çerkeş "Çankırı"; Karaköy "Nallıhan - Ankara"; Satılmış "Eskişehir"*) — 2. Gübresiz yavan toprak (*Göl "Kastamonu"*) — 3. Kertenkele (*Ankara*) — 4. Büyüyememiş, tekemmül etmemiş (inek, öküz hakkında) (*Kütahya "Yürükler"*) — 5. Fındık (*Abolar "Havsa - Edirne (Muh.)"*).

KELEZ YER, Ekin ekilmeyen verimsiz toprak (*Kastamonu*).

KELİMİYE, Nadas edilmeden tohum ekilen tarla (*Kayı köyü "?"*).

KELLELEMEK, Aşı yapmak için ağacı kesmek (*Budak "Mucur - Kırşehir"*).

KELLELENME, Ekinin baş bağlaması. Daha önce *gebelenme* devresini geçirir (*A. D.*).

KELPEKE, Yüzü az topraklı, altı taşlı olan verimsiz yerler (*Tepelice "Bozkır-Konya"; Silifke "İçel"; Çakalkuyusu "Adana-Seyhan"*) (*Bak: Gelteme, 3.*).

KELTE, Ot bitirmiyen, mahsul vermeyen yerler (*Pazar "Kızılcahamam - Ankara"*) (*Bak: Toyla, hozan.*).

KELTEME, 1. Az mahsul veren toprak, çorak yer (*Taşkacalar "Çankırı"*) — 2. Düz-
lüklerdeki toprak tümsekleri (*Karahoca "Haymana - Ankara"*) — 3. Altı taşlı, üstü hafif toprak olan yerler (*Dikenli "Çankırı"*) (*Bak: Gelpere.*).

KEMRE, 1. Gübre (*Şahmelik "Vakfıkebir - Trabzon"; Sivas; Sinop; Balıkesir ve çevresi; Berges "Ezine - Çanakkale"; Çoruh; Bolu; Adatepe, Safranbolu, Yakademirciler, Kilimli "Zonguldak"; Tirebolu, Piraziz "Giresun"; Gürcü "Kızılcahamam - Ankara"; Kelkit "Gümüşane"; Büğdüz "Çorum"; Balıkesir; İnebolu, Kastamonu; Dereköy "Havza-Samsun"; Alaybey "Malkara - Tekirdağ"; Girap "Amasya"; Maraş; Alibeyli "İzmir"*) (*Bak: Gemre 1, ahbun, ahbın*) — 2. Ahırlarda hayvanların çiğniyerek sertleştirdikleri gübre, tezek (*Mut "İçel"; Yukarısöğüt "Seyitgazi - Eskişehir"; Alayunt "Kütahya"; Çankırı; Gelibolu "Çanakkale"; Kızılcaşöğüt "Çivril", Çal "Denizli"*) — 3. Gübreli toprak (*Kastamonu*) — 4. Tezek (*Konya; Afyon*) — 5. Kuru koyun gübresi (*Senirkent "Uluborlu - İsparta"; Edirne; Çankırı; Konya.*).

KEMSÜK, 1. Odun kesildikten sonra kalan kırıntılar (*Çarşamba "Samsun"*) — 2. Mısrır koçanı (*Çarşamba, Havza "Samsun"*) (*Bak: Kemsik, 2.*).

KEN, GEN, Birkaç sene ekilmemiş tarla (*Malatya, Ankara*) (*A. D.*).

KEN, Yeni açılmış, bitme kuvveti fazla olan tarla (*Araplı "Sorgun - Yozgat"; Sor-kuncak "Eğridir - İsparta"*).

KEPİLLİK, Killi arazi (*Edirne*) (*Bak: Kepirlik.*).

KEPİR, 1. Yapışkan, çamurlu, çorak toprak (*Şereflikoçhisar, Üçem "Bâlâ", Ahırlı "Haymana - Ankara"; İnebeyli "Gebze"; Gaipler "Kandıra"; Yuvacık "İzmit - Kocaeli (Muh.)"; Çal "Kütahya"*); Bu tarlanın toprağı kepirdir: *Sungurpaşa "Yenişehir - Bursa"; Büyükteflek, Kepir* tarlada bir şey bitmez: *Çıplak, Avanos, Kırşehir; Bahşılar "Havsa - Edirne (Muh.)"; Borcak "Söğüt - Bilecik"; Vize "Kırklareli"; Körküler "Yalcaç - İsparta"; Kastamonu; Bornova "İzmir"* — 2. İş-

lenmemişyerler, boz arazi (*Köprüköyü "Keskin"; Karaköy "Nallıhan - Ankara"; Toprak-kale "Seyhan"; Hamitli "Uzunköprü - Edirne"; Bayafşar "Konya"; Urfa; Uşak "Kütahya"*) — 3. Mahsul vermeyen killi arazi (*Görece "İzmir"; Ulukışla "Niğde"; Malkara "Tekirdağ"; Temürlü, Kırşehir; Kadırlı, Gâvurdağ "Cebelibereket", Çakaldere "Ceyhan", İncirli "Seyhan"; Şebinkarahisar "Giresun"; Kocaeli (Muh.); Akseki "Antalya"; Denizli; Birecik "Urfa"; Urla "İzmir"; Göles, Derekülât "Çankırı"*).

KER, 1. Kızılcağ ağacından yapılan bir çeşit rastık (*Maraş; Olus "Amasya"; Sırçalı "Safranbolu"; Zonguldak*) — 2. Arpa ve buğday hastalığı (*Reşadiye "Tokat"; Ovasaray "Çorum"*) — 3. Kalem aşısı (*İnebolu, Miye "Taşköprü - Kastamonu"*).

KER, Fazla yağmur yağmasından ileri gelen bir ekin hastalığı (*Sinop; Samsun il-leri*).

KERİMTİ, Bir çeşit orak (*Görece "Giresun"*).

KERİN, Hiçbir mahsul vermeyen toprak (*Gökeyüp "Salihli - Manisa"*).

KERİNDİ, Sapı kısa ve elceği bulunmayan tırpan (*Erzurum*).

KERİNDİ, Tırpan (*Erzincan; Çoğander "Ovacık", Erzurum; Kars*).

KERİNTİ, 1. Tırpan (*Sürmene "Trabzon"; Parak; Başağrı "Mesudiye - Giresun"*) — 2. Fındık bahçelerini temizlemeye yarıyan aygıt (*Akpınar "Ordu"*).

KERİT, 1. Tavlı toprak: Kerit toprak iyi mahsul verir (*Güneybodaklar "Bursa"*) — 2. Taşlı, sert ve sıkı toprak (*İlyas köyü "P"*) — 3. Yumuşak taş (*İncesu "Dinar - Afyon"*) — 4. Taşlaşmış killi toprak: Tarlanın altı kerit çıktı (*Böbekler "Sertaç - Burdur"*).

KERK, Tarlanın sürülüp aktarılması (*İsgöbü "Kayseri"*).

KERME, Tezek; kerpiç (*Erkilet "Kayseri"*).

KERNİK, Kökünden birçok çatallar, kollar çıkmış olan buğday veya arpa sapı (*Lâdik "Samsun"*).

KERPİÇ, Sığır tezeğine iri saman karıştırılıp güneşte kurutulmak suretiyle yapılan yakacak (*Tavlısın, Süksün "İncesu", Gesi, Kayseri, Sarılar "Avanos - Kırşehir"; Gülâbi "Yozgat"*).

KERZEVİL, Sabanın okunu sabana bağlayan yirmi, yirmi beş santimetre uzunluğunda çivi (*Aleşkirt "Ağrı"*).

KES, 1. Düven altında ezilmiyerek diri kalan buğday kellesi (*Balıkesir*); — 2. Harman sonu (*Kastamonu*).

KES, Hayvanların yemedikleri samanın iri kısmı (*Kemer "Sertaç - Burdur"; On çeten*).

kes aldım: (Çorum); Bir torba kes getir de yakalım: (Çivril "Denizli"; Balçıkhisar "Afyon"; Amasya; Antalya; Elâzığ; Gebeciler "Simav - Kütahya"; Bornova "İzmir"; Sücüllü "Yalvaç - İsparta"; Kazmasöku "Sinop") — 2. Hububat kalburdan geçtikten sonra kalburun üstünde kalan kısım (Antalya; Eskişehir; Malatya; Aslıhantepeciği "Çalış - Balıkesir"; Niğde) (Bak: Kavuz) — 3. Harmanda kalan başaklar (Kocabergos "Erdek - Balıkesir (Muh.)") — 4. Yaprakları soyulmuş küçük mısır koçanı (İnebolu "Kastamonu") — 5. Fiy veya kuru ot samanı (Çankırı) — 6. Koza çöpü (Karalarbucağı "Seyhan").

KESEK, 1. Sabanın, belin veya çapanın çıkardığı iri toprak parçası, tezek (Manisa; İshaklı "Bolvadin - Afyon"; Çiftlik "Çeşme - İzmir"; Honaz, Denizli; Körkükler "Yalvaç"; İsparta; Burdur; Beşkarış, Kurt "Altıntaş - Kütahya"; Konya; Adana "Seyhan"; Lâpseki "Çanakale"; Ağaali "Kalecik", Pazar "Kızılcahamam - Ankara"; Salmanlı "Yozgat"; Sinop ili; Gaziantep; Harput, Elâzığ; Kemaliye "Erzincan"; Kars; Erzincan; Ahlât "Van" Erzurum; Birecik "Urfa") — 2. Funda; çalı (Turanlı "Bergama - İzmir").

KESİK, 1. Köye yakın ve yol kenarında bulunan tarlaların etrafına çekilen mania (Çivril "Denizli"); — 2. Ayakkabı (Ankara); — 3. Tahammülü ve sebatı olmayan (Kastamonu); — 4. Çok arızalı arazi (Maraş).

KESİK, 1. Sudan, dondan, çoraktan sararmış ve çürümüş ekin (Zincidere "Kayseri") — 2. Başaklı kaba saman, kesmük (Balıkesir ve çevresi) — 3. Hendek (Ula "Muğla"; Finike; Elmalı ve çevresi, Kaş, "Antalya"; Germencik "Aydın"; Denizli; Kuşadası, Menemen, Urla, Karaburun, Ödemiş, Seferihisar, Tire, Bergama "İzmir") — 4. Köye yakın tarla (Bakacak "Balıkesir") — 5. Yağı alınmış süttten yapılan yoğurt kuru su (Lâpseki "Çanakale") (Bak: Keş) — 6. Yağı alınmış kötü peynir (Germencik "Aydın"; Edirne) (Bak: Ekşimik) — 7. Tepe üzerindeki az düzlük (Lâgus "İsparta"; Hisarlıkaya "Polatlı - Ankara") — 8. İki bağ arasındaki çalılıklar, hattıfâsıl (Muğla "Muh.") — 9. Topraktan örme bağ duvarı: Tavşanı bağın kesiginde vurdum (Bahşılı "Ankara") (Bak: Harım) — 10. Köy evlerinde anbar işini gören kerpiçle ayrılmış bölme (Çoğu "Bolvadin - Afyon").

KESİM, 1. Dört dönümlük arazi (Sinop; Samsun illeri) — 2. Güzel, biçimli (Ünye "Ordu").

KESİME VERMEK, Bir tarlayı belli bir para veya kararlaştırılan mahsul karşılığı olarak bir kimsenin işlemesine bırakmak (Trabzon).

KESLEMEK, Hayvanlar saman yerken irilerini ayırma (Alayunt "Kütahya").

KESLİK, Harmanda ezilmeyen saplar (Beyköy "Kavak - Samsun").

KESMİK, Harmanda dövülen buğdayın boğumlu ve iri parçacıkları (Kayseri, Gaziantep).

KESMİK, 1. Başakla karışık iri saman (Kırşehir; Kayseri; Urfa; Çorum; Konya; Antalya; Gaziantep; Eskişehir; Çankırı; Ankara; Niğde; Denizli; İsparta; Bursa; Sinop; Burdur; Kırklareli illeri) — 2. Kesilmiş süt (Balıkesir ve çevresi; İst. "Muh."; Alaca "Çorum").

KEŞEN, 1. Tırmık (Edirne; Gerze, Ayancık, Sinop) — 2. Boz renkli toprak (Çumra, Taşağıl, Ereğli, "Konya") — 3. Su kovaşı (Gaziantep) — 4. Azmış ve yayılmış yara (Kastamonu).

KEŞGERE, Üzerinde taş ve toprak taşınan tezkere (Çukurbağ "Mut - İçel") (Bak: Dezgenç).

KEŞKARIĞI, Harmanda kullanılan tahta kürek: Keşkariği ile buğdayı kileye doldur (Kurt köyü "Kartal - İst.>").

KEŞKEK, Döğülmüş buğdayla etten yapılan yemek (S. D. 890).

KEVİK, 1. Tütün hevenklerini ve buna benzer şeyleri asmak için ağaçtan yapılmış çengel (Bafra "Samsun"; Çorum) — 2. İncir toplamak için uzun ve ucu bükülmüş değnek (Marınca "Merzifon - Amasya"; Niksar "Tokat"; Sinop (Bak: Eymeç) — 3. Boynuzlu koyun (Erzurum) — 4. Yere düşmüş fakat içindeki taneleri çıkmamış başak (Tarsus "İçel") — 5. Buğday kavuzu (Bâlâ "Ankara"; Karaman "Konya") (Bak: Kesmik, gevik 9) — 6. İri saman (Akdağmadeni "Yozgat"; Civanyaylağı "Mersin", Mut "İçel") — 7. Bir şeyi aşırma, çalma (Yampar "İncesu Kayseri").

KEVİKLENMEK, Yardakçılık etmek (Sarıoğlan "Kayseri").

KEVİKLİK, Samanlık (Adana; Elbistan "Maraş").

KEVLEK, Kuru mısır sapı: Zayıflıktan kevek gibi olmuş (Ortaköy "Çorum").

KEVS, Hayvan artığı saman (İğdecik, Sancaklıboz "Manisa (Aşiret)").

KEVSEK, 1. Bir çeşit kaba, yumuşak beyaz taş (Emirler "Bâlâ - Ankara") (Bak: Kesmük, kevsenk) — 2. Harmanda mahsulât kalburdan geçirildikten sonra tekrar sürülmek ve savrulmak için ayrılan kalın saman ve başaklar (Yusuflu "Bayındır - İzmir") (Bak: Kesmük, kevsenk) — 3. Gevşek toprak (Radık "Cimin - Erzincan").

KEVSENK, Özü alınmış buğday kabuğu (Tire "İzmir").

KEYDİRMEK, Savurup atmak (*Ulubey "Ordu"*).

KIDDI, Leblebi (*Ankara*).

KIFLAMAK, Arpa, buğday ve sair hububatın kellesini koparmak (*Malatya*).

KILAPA, 1. Hatılların üzerine vurulan yarım metre uzunluğundaki ağaçlar (*Edirne*) — 2. Zayıf ve bozsuz ekin (*Navdalı "Mut-İçel"*).

KILIÇ ARPA, Hayvanlara yedirilen sivri, uzunca ve kuvvetli bir arpa (*Bademağacı "Antalya"; Gülâbi "Yozgat"*).

KILIÇ, 1. Saban ökçesini oka bağliyan ağaç parçası (*Karataş, Narmar "Erzurum"; Kars; Çınarlı, Şeyhsami "İçel"; Kilis "Gaziantep"; Alan "Çumra-Konya"; Şebinkarahisar "Giresun"; Üçkuyu "Altıntaş-Kütahya"; Lâdik "Samsun"; Hacımuslu "İlgaz-Çankırı"; Burdur; Genezin "Avanos-Kırşehir" İsgöbü, Yalak "Pınarbaşı-Kayseri (Afşarlar)"*) — 2. Boyunduruğun ortasındaki deliğe takılan kısa ağaç (*Osmaniye "Seyhan"*) — 3. Kendir liflerini dövmek üzere kullanılan çatal ağaç (*Tire "İzmir"*) — 4. Tekerlekle eysenin vaziyetini tesbit eden ağaç parçası (*Zencidere "Kayseri"*).

KILIÇ BASKISI Sabanda kılıcı aşığı yukarı sağmasın için çakılan ağaç çivi (*Çivril =Lokma çivisi (Çankırı) (L. 2.)*).

KINACIK, Rütubet tesiriyle buğdayların küflenmesi (*Çorum*).

KINCIRAK, Tosunu çifte alıştırmak için kullanılan aygıt (*Antalya*).

KIPI, 1. Mutbak (*G. A.*); — 2. Sapan boyunduruğunun ortasında bulunan iki kazık (*Erzurum ve yöresi*).

KIRAĞI, Çiy zıddı: Mayısta kırağı ekiner zarar verir.

KIRCAN, 1. İri saman, kesmil (*Şiran "Gümüşane"*) — 2. (*Bolvadin "Afyon"*).

KIRÇAN, 1. Ekinleri vuran sam (*İçerenköy "İst."*) — 2. Kış günlerinde insanların sakal ve bıyığı, hayvanların tüyleri üzerinde hâsıl olan buz (*Artvin "Çoruh"*) — 3. Kıl iplik (*Cumayanı "Zonguldak"*) — 4. Rüzgârla karışık yağmur (*Hayrabolu "Tekirdağ"*) — 5. Kırgın, hastalıklı, rahatsız (*Krutlar "İzmit-Kocaeli"*) — 6. Koyun, keçi ve emsali hayvanlara ârız olan bir hastalık (*Vezirköprü "Samsun"; Evreşe "Gelibolu-Çanakkale"; Silivri "İst." (Muh.)*) — 7. Diken ucu (*Gökçeboğaz "Bafra-Samsun"*) — 8. Öz dikeninin yeni sürmüş filizleri: Bizim karılar kırçan toplamağa gittiler (*Karamaslı "Çarşamba-Samsun"*).

KİREŞ, Kıraç yer (*Büyükkabaca "Ulu-*

borlu-İsparta"; Gazelyakup "Tavşanlı-Kütahya").

KIRF, Yere dökülen, serilen ve bu suretle işe yaramıyan ekin, sebze, meyva (*Çıkrık "Mecitözü-Çorum"*).

KIRIM, Bir tarla sürüleceği veya tohum atılacağı zaman bir günlük iş için tarlada ilk önce çizgiyle açılan yer. (*Urla "İzmir"; Atça "Aydın"*).

KIRF, 1. Buğday başağı: Kırfılar sararmağa başladı (*Şekeroba "Maraş"*) — 2. Yufka ekmeği kırığı (*Büyükçalı "Dört Yol-Hatay"*).

KİRİZMA KAZMASI, Bir tarafı balta, o bir tarafı kazma olan aygıt. (Beylik kazma, toprağı ancak kazar. Kirizma kazması ise, hem kazar, hem karıştırır. Toprak altından çıkan dallarını balta tarafı keser. (*L. 10*).

KIRKALIK, Ekin bitmiyen kıraç yer (*Kıbrisköy, Kayaş - Ankara"*).

KIRMANDAL, Yaş tütün dizilerini kurutmak için serilen yer, ıskara (*Çiğdem kırmandaldaki dizileri örttü*): (*Düğerek "Muğla"; İzmir*).

KIRŞARMA, Davarlarda olan bir hastalıktır ki, kulaklarından kan alınarak tedavi olunur (*Küplü "Kavaklı" - Edirne"*).

KIRTABAN, Az ürün veren toprak (*Urla "İzmir"*).

KIRTAK, Taşlık ve az ürün veren yer (*Devrek "Zonguldak"*) (*Bak: Kırtaban*).

KIRTAN, Sürülüp ekilemiyen arazi (*Yukarısöğüt "Seyitgazi-Eskişehir"; Görmel "Ermenek-Konya"*).

KIRTIKIRAN, Ot ve ekin yetişmiyen yer (*Kılvar "Daday-Kastamonu"*).

KİTİZ, Harmanda sap yığını (*Güney Anadolu (A. D.)*).

KIVICIK, Peynir yapmak için süt pişirilirken kazanın dibine yapışan kısım (*Çayhan "Ereğli-Konya"*).

KIVRIZA KARMAK, Tarlaya ekilen tohum derine düşerek, yahut tabaka halinde gübre parçaları altında kalarak yükselip çıkmadığından sararmak (*Dursunbey "Balıkesir"*).

KIYIR, Kumlu toprak (*Gaıpler "Kandıra-Kocaeli"*).

KIZAMBUK, Amberbâris denilen buğday büyüklüğünde, mor renkli yemiş veren bir çalı (*Narman "Erzurum"*).

KIZILGEREN, Toprağı kızıl veya sert olan yer (*Peşrefli "Tire-İzmir"; Irlamaz "Turgutlu-Manisa"*).

KIZILKIVRIM, 1. Tohumun yanlış biterek intaş edememesinden dolayı aldığı kıvrımlı şekil (*Adana "Seyhan"; İsgöbü "Kayseri"*) (*Bak: Kıvrıza karmak*) — 2. Kuluçka tavuğun yumurtada çok yatmaması yüzünden

civcivlerin ölmesi (*Sindelhöyük "Devrek-Zonguldak"*).

KIZIL KIVRIM, Tanelerin filizlenmeden önce toprak altında, susuzluktan yok olan kısmı (*Önsen "Maras"*).

KIZIL SAVU, Kızıla çalan toprak çeşidi (*Hunu köyü "Elbistan - Maras"*).

KİRE TOPRAK, Kireçli sert toprak (*Kocaözü "Hekimhan-Malatya"*).

KİRİK BUĞDAY, Soğuğa dayanan ve Ekimde ekilip yaza kadar filiz vermeyen sarı buğday (*Ağrı*).

KİRS, Killi ve çakıllı kaypak toprak (*Ereğli - "Konya"; Sungurpaşa "Yenişehir-Bursa"*).

KİRTEK, Toprağın sert tabakası (*Es-kine "Köyceğiz - Muğla"*).

KİRTELMEK, Sertlemek, sertleşmek (*Tuzaklı "Söğüt - Bilecik"*).

KİŞNEK, Kendir tohumu (*Vezirköprü "Samsun"*).

KİTİZ, Biçilmiş hububat demeti, yığını, destesi (*Gaziantep; Elâzığ; Malatya*).

KİTTİ, Leblebi (*Ankara*).

KOÇ ETMEK, Demet yapmak (*Korkut "Boliçan - Sivas"*).

KOCA BUĞDAY, İri taneli, yumuşak ve sarımsı bir buğday (*Denizli; Kırıklı "Kozan-Seyhan"*).

KOCABAŞ DEMİRİ, Sabanda boyunduruğu oka bağlayan demir (*Ankara*) (L. 5.).

KOÇAN, 1. Boyunduruğu araba okuna rapteden kayış (*Edirne*) — 2. Yer elması (*Nifos "Bakırköy - İst. (Muh.)"*).

KOKURDAMAK, Ekin tane tutmak: Arpalar kokurdadı (*Konya*) (*Bak: Çolar-mak*).

KOLÇAK, Bezden yapılan kolluk. Kadınlar iş görürken kollarına, elbise eskimesin veya derileri incinmesin diye takarlar (*Alaca, Kurşunlu "Çankırı"*) (L. 9.).

KOLDURDAK, Saban işlemyen toprak (*Süçüllü "Yalvaç - İsparta"*).

KOLOZ, 1. Sarı başaklı buğday (*Celep köy "Çatalca - İst. (Muh.)"*) — 2. Şeytan uçurtması (*Diyarbakır*).

KOLUKMA, Hayvanların yükten veya yorgunluktan ön bacakları tutulma (Öküzler koluktu, çift süremiyorum: *Emirler "Bâlâ - Ankara"; Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

KONAÇ, Biçilmiş ekin kökü.

KOPDUN VE KOPTUN, Zeyreğin dövülüp, yağı çıkarıldıktan sonra kalan ve hayvanlara verilen posası (*Erzincan*).

KORAF, Azami otuz adımlık dört köşe tarlanın bir bölümü (*Teke*) (A. D.).

KORKMAK, Ekin taze iken sararmıya yüz tutmak: Bu tarlanın ekini korkmuş; bizim ekinler hep korktu (*Havza "Samsun"*).

KORKOR, Ufak ziller (*Boyabat "Sinop"*).

KORSAK, 1. Sulak yer: Korsakta iyi piriç olur (*Hayrabolu "Tekirdağ"*).

KORZEVAL, Sabanın ok kısmına açılan delik (*Haşara "Gümüştane"*).

KORZEVİL, Boyunduruğun üstündeki değnek (*Kemaliye "Erzincan"*).

KOSA, 1. Tırpan (*Hortuna "Torbalı - İzmir"; Papasköy "Samsun (Muh.)"; Umurlu "Çine", Aydın; Tekirdağ; Ergine "Bacak (?)"; Yapıntı "Mut - İçel"; Trabzon; Çalica "Hendek - Kocaeli"; Bergaz "Ezine - Çanak-kale"; Çardak "Dinar - Afyon"; Kurşunlu "Gölpazarı - Bilecik (Muh.)"*) — 2. Orak (*Ilıcaksu "Domaniç - Kütahya"*) — 3. Örül-müş saç (*İst. "Muh."*).

KOSOVA, Geniş ova (*G. A.*).

KOSTERE, Tarlalarda herkten sonra açılan hendek veya ark (*Tokat*).

KOŞAN YOLU, Ormanlarda kesilmiş ağaçları taşımak için koşulmuş bir çift öküzün geçtiği yol (*Ünye "Ordu"*).

KOŞAN, 1. Davarları bir araya koyup sayma (*Karapınar, Konya*) — 2. Boyunduruğu araba okuna bağlayan çivi (*Berk "Bolu"*) — 3. Çalıdan daire biçiminde çevrilmiş davar ağılı (*Sorkuncak "Eğridir - İsparta"*) — 4. Boyunduruğa bağlı olarak hayvanlar tarafından sürüklenen ağaç, odun (*Ünye "Ordu"*).

KOT, On iki kıyalık buğday ölçüsü. (*Samsun, Ahlât, Ahışa, Diyarbakır*) (A. D.).

KOTAN, Demir sapan (*Erzurum*).

KOZAN, 1. Ekini biçilip kaldırılmış tarla (*Malatya*) — 2. Komik, tuhaf söz söyleyen (*Tepeköy "Torbalı - İzmir"*) — 3. Ekin biçildikten sonra kalan kökler (*Osmaniye "Seyhan"*).

KOZLAMAK, 1. Tavuk yumurtlamak (*Kastamonu "Muh."*) — 2. Buğday biti, hububatın içerisini yiyerek boşaltmak: Bizim buğdayı bit kozladı (*Bayındır "Beyşehir - Konya"*).

KÖFTERE, Tarla ve bahçeye su salmak için büyük arka açılan delik (*Dereköy "Tokat"; Boyabat "Sinop"; Çankırı*) (*Bak: Köf-dere, 2*).

KÖHREK, Kendir sapı (*Burhanettin "Ordu"*).

KÖKÇÜ, Amele, işçi, ırgat (*Buca "İzmir"*).

KÖNNEK, Dernek, toplantı yeri, öbek, yığın: Arı könneği; mantar könneği (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

KÖPER, 1. Çaylardan ark geçirmek için uzatılan oluklu köprü (*Ermenak, Hadım "Konya"; İshaklar "Gülнар - Afyon"*) — 2. İki tarlayı birbirinden ayıran sınır: Aradaki

köperi görmemiş de bizim tarlayı sürmüş (*Karasenir "Boğazlıyan - Yozgat"*).

KÖPME, Toprak tavlama (*Kazağaç "Şiran - Gümüşane"*).

KÖREZLEMEK, Hayvanın nalını eski mihlarla çaktırmak (*Karadiken "Tarsus - İçel"*) (*Bak: Kayarlamak*).

KÖRK, Ahırların üstünde yapılan otluk, samanlık (*Peterek "Yusufeli - Artvin"*).

KÖRZEHİL, Saban okunun ucunda bulunan ve okun boyunduruktaki halkadan çıkmaması için kullanılan eğri bir ağaç (*Elâzığ*).

KÖS, Sürülmemiş tarla (*Genceli "Mut - İçel"*; *Çayhan, İvriz "Ereğli - Konya"*).

KÖSEMUR VE KÖSEMOR, Altın sarısı renginde en iyi cins tohumluk buğday (*Konya*) (*Bak: Kundulu*).

KÖSTEKLİK, Dikenli tarla: Bu tarla çok kösteklidir, içinde yürünmez (*Pirinççesme "Malkara - Tekirdağ"*).

KÖSTERE, Tarlalarda herkten sonra açılan hendek veya ark (*Tokat*).

KÖTE, Demet (*Amasya*).

KÖTEN, 1. Pulluk (*Tokat; Faraşlı "Kalecik", Ankara; Misis "Seyhan"; Çeşnigir "Karacabey - Bursa (Muh.)"; Bahattin "İskilip - Çorum"*) — 2. Beygir ve sığırların karnı altında meydana gelen şişlik (*Sarımbey "Çorum"*) (*Bak: Kötay*) — 2. İki çift öküz koşularak çayır sökülen büyük saban (*Kayseri; Tekirdağ; Köşker "Kırşehir"; Sivas; Kars; Amasya*) — 3. Hayvanların boğazlarında çıkan şişlik (*Çankırı, Yendiğin "Ilgın - Konya"*).

KÖTEV, (*İncesu köyü "Dinar - Atyon"; Köy "Kırşehir"*) (*Bak: Köten, 2*).

KÖTMEK, Fındık ocakları arasında kalan kuru kökler: Kötmeklerin kurusunu topluyarak yakacağım (*Boztekke "?"*).

KÖTÜRÜMLEMEK, Buğdayın içindeki kalın kesikleri kalburlamak (*Hisar "Belönü - Burdur"*).

KUBDON, Harman toplamağa yarar aygıt (*Tercan "Erzincan"*).

KUBRAY, Sabanı temizlemeğe yarıyan aygıt (*Alucra "Giresun"*) (*Bak: Cemek*).

KUDAMA, Leblebi (*Kilis "Gaziantep"*).

KUDAMACI, Leblebici (*Kilis "Gaziantep"*).

KUDAYMA VE KUDEYME, Leblebi (*Pinili, Seydin "Avanos - Kırşehir"*) (*Bak: Kudama*).

KUDEYME, Leblebi (*Pinili "Avanos - Kırşehir"*).

KULAK, 1. Sabanın toprağa giren kısmı.

KUMBUT, Taze arpa kavrulduktan sonra bulgur gibi çekilerek yapılan pilâv (*Büyükçaylı "Dörtöl - Hatay"*).

KUMDARI, Küçük taneli, uçları sivri mısır (*Zencidere "Kayseri"; Edremit "Balıkesir"*).

KUMKUM, Sakız leblebisi (*Adana "Seyhan"*).

KUMUL, Yığın, eksibe (*Bayburt, Gümüşane; Gaziantep; Ordu; Vakkıkebir "Trabzon"*) (*Bak: Horom*).

KUMULLAMAK, Tepeleme doldurmak, yağmak (*Ordu; Gümüşane*).

KUNUT, GUNUT, Küçük kamçı (*Zaim köyü "Kars"*).

KUP, Buğday yığını: Bu kup çok samanlıdır (*İst. "Muh."*) (*Bak: Kupa, çeç, 4*).

KUPAŞMAK, Karşılıklı yardım suretiyle iş görmek (*Mamure "Yozgat"*) (*Bak: Kubaşmak*).

KUR, 1. Sert, katı, kuru toprak (*Gaziantep*) — 2. Nankör, halinden şikâyetçi (*Bayburt "Gümüşane"*).

KURÇ, 1. Çürük: Peynirin kurçu; üzümün kurçu (*Erzurum ve çevresi*) — 2. Taş yığını (*Erzurum*) — 3. Toprak içinde bulunan büyük taş (*Erzurum*).

KURGAZ, 1. Kurak, kuraklık, durgun (hava) (*Birecik "Balıkesir"; Alibeyli "İzmir"; Kilis "Gaziantep"; Keskin "Ankara"*) (*Bak: Çontu, 4*).

KUŞAK, Döğenin iki tahtasının genişliğine birbirine bağlar. Bunun öndekisine *pis döğen derler*. (*Tarsus "Toroslar"; Ankara "Kutludüğün"*) (*L. 5*).

KUŞACAK, Germeç, sabanda ok ile enek arasına çakılır. Üste gelen toprağı dağıtır. (*Çorum, Kurşunlu "Çankırı"*) (*L. 2*).

KUŞ KORKUTACAĞI, Kuşları uzaklaştırmak için rüzgâr değdikçe tenekeye çarparak ses veren aygıt (*L. 32*).

KUŞNE, Burçak (*Şarkikarahisar "Giresun"*).

KUŞ YUTMAZ, Bir çeşit iri taneli buğday (*Zencidere "Kayseri"*).

KUŞLU, Bir çeşit ağaç saban (*Alıköy "İsparta"*).

KUVEL, Tohumluk için bırakılan kenevir (*Hamidiye "Gündoğdu - Rize"*).

KUYU, Buğday konan çukur. Buğday harmandan çıkınca çuvallara konur. Bazı yerde ise ekin kuyusuna korlar. Kuyu toprağı sert olmalıdır. Kuyunun içini başta sıvarlar. Altına saman döşerler. Sonra daneyi dökerler. Üstüne de saman koyarak kapar ve toprak atarlar. Samanı ise yağ üstünü toprakla örterler. Bu saman yığımına *noda derler* (*Ankara "Karaoğlan"; Kurşunlu*).

KUYU ÇIKRIĞI, Derin yerden su çekmek için kullanılır. *Serenli kuyu* ise ekseri iki üç metre derinlikte su bulunan ovalarda kullanılır. (*Ankara*) (*L. 30*).

KÜLEN, 1. Sulanmıyan, bitek ve çalırsız yerler (*Akşehir "Konya"*) — 2. Gübrelili veya kül rengi toprak (*Saiteli, Arğıthan "Konya"*).

KÜLEŞ, Biçilmiş ve deste yapılmış hububat sapları demeti (*Erciş "Dörtüol - Hatay"*).

KÜLFEN, Çürük toprak (*Sadık "Mucur - Kırşehir"*).

KÜLTE, 1. Deste, demet, düzine, külçe (Bir külte kalem aldım; bir külte çiçek ver: (*Yılanlı "İsparta"*; *Gelibolu "Çanakkale"*; *Kayseri*) — 2. İki elin tutabileceği kadar ufak ot demeti (*Ilıcaksu "Domaniç - Kütahya"*) — 3. On beş yirmi salkımdan ibaret inci dizisi (*Ankara; Karabiga "Çanakkale"*; *Çankırı*: Bir külte incisi var) — 4. İç içe konulmuş üç yufka ekmeğinin katlanmış şekli (Anam ödünç bir külte ekmek istedi: (*Belenkeşli "Mersin - İçel"*; *Çankırı*) — 5. Çarşıda satılan bez ipliklerinin üç okkadan fazla olan yumağı: Kedi markalı 22 No. bir külte aldım (*Milâs "Muğla"*) — 6. Buğday demeti (*İst. "Muh."*) — 7. İplik çilesi, kelep (Ben bir tek ip istedim, sen kültesiyle getirdin: (*Bünyan "Kayseri"*; *Osmancık "Çorum"*; *Sivas*) — 8. Bir araya bağlanmış mısır sömekleri (*Balıkesir ve çevresi*) — 9. Toplu: (Bu öküz külte kuyruklu (*Yılanlı "Eğridir - İsparta"*) — 10. Yılanın çöreklenmiş hali (*Karahoca "Haymana - Ankara"*).

KÜNCÜ, Susamın diğer adı olup *dinkte* doğılduktan sonra fırında kavrulur. (*Niğde*).

KÜNGE, 1. Gübre, çöp, süprüntü (*Emirler "Bâlâ - Ankara"*); *Balıkesir ve çevresi*; *Eskişehir*; *Emet, Tavşanlı "Kütahya"*; *Ezine "Çanakkale"*; *Bayındır köyü "?"*; *Erzurum*; *Ayvacık "Çanakkale"*; *Terziler "Ereğli - Konya"*; *Tavaklı "Geyve - Kocaeli"*; *Kastamonu*; *Fadilköyü "Orhaneli - Bursa"*; *Fıruz köyü "İzmir"*; *Bakırköy "Kırkağaç - Manisa"* (Bak: *Künar*) — 2. Semerlerin yanlarında yük sarmak için kullanılan ipler (*Karacabey "Bursa (Türkmenler)"*).

KÜPER, Bağ, bahçe, tarla gibi şeyleri birbirinden ayıran sınır (*Kazmasökü "Sinop"*) (Bak: *An, 1*).

KÜPMEK, Süsmek, tos vurmak: Bu manda küper (*Honaz "Denizli"*).

KÜPREN, Gübre (*Keşanuz "Ankara"*).

KÜRDÜN, Eşeklerin sırtına semer veya palan yerine kullanılan şey (*Çandırlar "Seyhan"*).

KÜREKGE, Harman yerini küremeğe yarayan kürek. (*Niğde*).

KÜREN, 1. Alnı akıtmalı at (*Kars*) — 2. Kulaya yakın at rengi (*Karaköse, Köy "Kars"*) — 3. Yaban hayvanları sürüsü (Bir küren domuza rasgeldim: (*Osmaniye, Çukurköy "Karaisal - Seyhan"*; *Şıhlı "Develi - Kayseri"*; *Civanyaylağı "Mersin - İçel"*) (Bak:

Zurva) — 4. Birbiri üzerine yığılmış odun veya arı kovanı (*Bayadı "Konya"*).

KÜRENPE, Sıyırğı denilen harman aygıtı (*Dağkadı "Karacabey - Bursa"*).

Kürepe, 1. Odun veya çalı kesmeğe yarar demir bir aygıt, tahra, gürebi (*Yamanköy "Mudanya - Bursa"*) — 2. Harman sıyırğısı (*Hurma köyü; Hoşap, "Bayramiç - Çanakkale"*).

KÜREZ, Harman edilmiş saman. *Namlı (Van)*.

KÜRÜNGÜ, Harman sıyırğısı (*Dumanlı "Çankırı"*) (Bak: *Kürenpe*).

KÜRÜS, Küçük kulaklı keçi (*Koyulhisar "Sivas"*).

KÜRÜTGÜ, Harman sıyırğısı (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*; *Boynuyoğun "Seyhan"*) (Bak: *Kürüngü*).

KÜRZENK, Harmanda sapları dağıtmak veya çekmek için kullanılan ucu çengelli değnek (*Kızılcaölük "Denizli"*).

KÜRÜZ, 1. Fundalık, dikenlik yer (*İnebolu "Kastamonu"*; *Burdur*; *Karamaslı, Çarşamba, Kışla "Samsun"*; *Kasımlar "Eğridir"*, *İsparta*; *Hacıkadın "Devrek - Zonguldak"*) — 2. Köy kıyılarındaki koruluklar (*Bolu; Kastamonu*) — 3. Ufak kulaklı davar veya sığır (*Nizip; Maraş; Gaziantep; Ovasaray "Çorum"*; *Akpınar "Ordu"*; *Şebinkarahisar "Giresun"*) (Bak: *Çamuk*) — 4. Bir yaşında iken doğuran keçi (*Efsus "Elbistan - Maraş"*).

KÜŞNE, Burçak (*Çamaltı "Menemen - İzmir"*; *Bayburt "Gümüşane"*; *Divriği "Sivas"*; *Kadirli, Adana "Seyhan"*; *Musik "Tutak - Ağrı"*; *"Bahçe - Seyhan"*; *Erzincan*; *Alişar "Merzifon - Amasya"*; *Kars*; *Elâzığ*; *Diyarbakır*; *Arapkir "Malatya"*) (Bak: *Güşne*).

LABİT, Sapanın çamurunu silmek için kullanılan öğendire ucundaki sivri ve yassı demir.

LAPAN, Altı kuru, üstü az çamur olan toprak (*Ordu köyü "Çarşamba - Samsun"*; *Sertaç "Burdur"*).

LAŞAN, Ekin demetlerinin harmandaki karışık hali (*Ahlât "Bitlis"*).

LATİR, Bezelye (*Trabzon*).

LAZOT, Mısır (*Sürmene "Trabzon"*).

LEYDEN, Çiftçilerin kem denilen ot bağlarını ve ot iplerini bükme için kullanılan ucu kemikten ve sapı ağaçtan yapılmış bir çeşit aygıt (*Hayrabolu "Tekirdağ"*; *Pasinler "Hasankale - Erzirim"*).

LOKMA ÇİVİSİ, Sabanın bir parçası (Bak: *Kılıç baskısı*).

LODA, Üzerine toprak örtülmüş olan saman yığını (*Kayseri*).

LONCA, Esnafın toplandığı sedirli ev.

Üstü açık, kenarı çevrik toprak yeri (*Bor, İstanbul v.s.*) (A. D.).

LÖNGEZ, Çok çamurlu ve bataklık tarla (*Yerkesik "Muğla"*).

MADRAP, Ekilmemiş tarla, mera (*Yozgat, Kayseri*) (A. D.).

MALAĞMA, Malama. Dane ile karışık saman. Döğülmüş fakat henüz savrulmamış harman (*Elbistan, Kırşehir; Kayseri, Erzurum, Adana, İzmir, Ankara, Alisar, Sandıklı*).

MALAZ, 1. Sulak arazi: Malaz tarla pamuğu iyi yetiştirir (*Çakaldere köyü "Ceyhan-Seyhan"; Tarsus "İcel"*) — 2. Çoraklığı veya suların birikmesi dolayısıyla ekilmeyen düz veya boş arazi (*Oymaklı "Adana-Seyhan"*) — 3. Sürülmemiş, ekilmemiş otluk tarla: Hayvanlar malaza yayılmağa gitti (*Civanyaylağı "Mersin-İcel"*) — 4. Sel altında kalan, su bakan tarla (*Adana "Seyhan"*) — 5. Taş parçası, moloz (*Kastamonu*).

MANÇ, Saban işlemeyen sert toprak (*Bahıslar "Havsa-Edirne"*) (Bak: *Kepir*).

MASLAK, 1. Birkaç menbadan sızıp toplanan su (*Muğla*) — 2. Mezbağa (*Gaziantep*) — 3. Su terazisi (*Mornova "İzmir"*) (Bak: *Savak, savat*) — 4. Tuhaf sözlü, nekre (*Adana, Azanlı "Seyhan"*).

MASNARA, Su arkı (*Gaziantep*).

MAZIL KALMAK, Tarla sürülmiyerek boz kalmak (*Orhaniye "Marmaris-Muğla"*).

MEĞE, İki tarla arasındaki sınır (*Malakara "Tekirdağ (Muh.)"*).

MEĞEILEMEK, Toprağı çapa ile kabartmak (*Araç "Kastamonu"; Amasya*).

MEĞENE, (*Karaman "Konya"*) (Bak: *Cemek*).

MEKE, Mısır buğdayı (Kış gecesi meke kavurması iyi olur).

MELCİK, Düğün teferruatı.

MELEK TOPRAK, Kırlardaki boz toprak (*Apturrahmanlar "Serik-Antalya"*) (Bak: *Melek*).

MELN, 1. İşlenmemiş toprak (*Mirahor "Eğridir-İsparta"*) — 2. Durgun su (*Kızılcıhamam "Ankara"*) — 3. Balıkların bir araya toplandığı yer (*Fatsa "Ordu"*).

MELNK, 1. Senelerce sürülmemiş toprak (*Bedre "İnegöl-Bursa"*) (Bak: *Melek*) — 2. Killi toprak, kepes, kayran (*Kılandıraş "Sandıklı-Afyon"*) (Bak: *Melen, 1*) — 3. Su sızıntısı gösteren yaş toprak (*İslâhiye "Rize"*).

MENEKSİ, Kırmızımsı toprak (*Kumdanlı "Yalvaç-İsparta"*).

MENGEN, 1. Çavdar (*Vezirköprü "Samsun"*) — 2. Güzün ekilen buğday (*Belviran "Bayburt-Sinop"*) — 3. Büyük köpek (*Sungurlu "Çorum"*) — 4. İpek kozası (*Pınarbaşı "İzmir"*) — 5. Bakır su kovası (*Gerede "Bolu"*).

MERK, Bahçe tarhi, evlek (*Erzincan*) (S. D.).

MEREK, Avluya getirilip yere konan ot (*Erzurum*).

MEREK, Samanlık, saman veya ot konacak kulübe, saman damı (*Zile, Mecitözü, Trabzon, Erzincan, Ahışa*) (A. D.).

MESES, MESİS, Övendire, ucu bizli çiftçi değneği (*Güney Anadolu; Ankara, Konya*) (L.).

MEŞİK, 1. Keşin ezilmeyen kısmı (*Malatya*) — 2. Ekin çuvalı (*Şebinkarahisar "Giresun"; Bergama "İzmir"*) (Bak: *Seklem*).

MICILDAK, Sulu çamur: Tarla micildakmış çift süremedim. (*Yoğunpelit "Beyazarı-Ankara"*) (Bak: *Bulav*).

MİNTAN, Şinik. Kilenin dörtte biri (*Kütahya*) (A. D.).

MİSİT, Meyilli tarlalarda, toprağın kaymaması için yapılan kuru duvar (*Mastat "Karaman-Konya"*).

MOCUR, On iki tanesi bir kilo tutan bir ölçek (*Kastamonu*) (Bak: *Mucur*).

MOÇU, 1. Acemi bostancı çırağı (*İzmir*) — 2. Mocu şişman, cüce (*Eskişehir*) (S. D.).

MODUL, Ucu iğneli değnek (*İsparta yöresi*).

MUHAS, Çok kızıl toprak (*Lâdik "Saiteli-Konya"*).

MUKTANLI, Arpa ve buğday mahlûtu, karıklı, katıklı (*Haruniye "Bahçe-Seyhan"*).

MUNZURLUK, Burunsalık, harmanda öküzler daneyi yemesinler diye burunlarına geçirilen söğütten örme bir nevi sepet (*Çorum*) Karşılaştır: *Munzur, burun (Trabzon)* (L. 9.).

MUSURLUK, Yemlik; samanlık (Ş. A.)

MUŞTAMBA, Tarlaları su baskınından korumak için kazıklardan yapılmış set (*Bafra "Milâs-Muğla"*).

MUT, 1. Elli şiniklik bir hububat ölçeği (*Kayseri; Çadırlar "Feke-Seyhan"; Kızılcıhamam "Acıpayam-Denizli"; Seyidler "Fethiye-Muğla"; Genezin "Avanos-Kırşehir"*) — 2. Yeni doğmuş çocukların vücuduna pudra gibi ekilen döğülmüş mersin yaprağı (*Dombaylı "Salihli-Manisa"*).

NADAS, İkinci defa tarlayı sökerek havalandırma. Harman kalktıktan sonra tarlada ekin kökleri kalır. O tarla *hirk* edilir. Yani sürülür, amız gübre olur. İkinci defa sürerse *nadas* olur. *Hirk* büyük kara sabanla yapılır. İlkbaharda tarlayı sürmeğe *saban aktarma* derler. (*Çankırı*) (L. 1.).

NAÇAT, Umumî arktan tarlalara su alınan ağız (*Kiskim "Yusufeli-Erzurum"*) (Bak: *Köğtere*).

NAMLI, (*Kırşehir, Kayseri*); Namnı (*Ma-*

Iatya), lamlı (*Teke*) Savrulmuş henüz çalkanmış hububat yığını (L. 17).

NAT, Harman yerinde daire şeklinde yığın (*Burdur*) (A. D.).

NEMERGİN, Nemli toprak (*Nuh "Afyon"*).

NİSLİK, Şinik (*Süleymaniye "Boldan-Denizli"; Edirne (Muh.); İst. (Muh.); Kurucuoluk "Susıgırlık - Balıkesir"; Kızılcaınar "Tekirdağ"*).

NODA, Üstü toprakla örtülü saman yığını (*Karapınar "Konya"; Halitli "Keskin"; Sarılar "Nallıhan"; Ankara; Yukarısöğüt Eskişehir"; Sarılar "Avanos - Kırşehir"; Karapınar "Demirci - Manisa"; Bolvadin "Afyon"; Çorum; Kuruhüyük "Boğazlıyan - Yozgat"; Denizli; Alayunt, Kütahya*).

NODUL, NODUR, Öğendere ucundaki çivi (*Bolu, Dinar, Güney Anadolu, Teke; Malatya*) (Bak: İmbal) (L.).

OBSA, Üvendirenin alt ucundaki yassı küçük demir (*Seydişehir "Konya"*) (Bak: Cemek, obussa).

ODOŞ, Yenilecek hale gelmiş taze mısır (*Gümüşane*).

OKLUK, Sapan direği (G. A.).

OK KUYRUĞU, Saban okunun enek'e girer kısmı (*Kurşunlu - Çankırı; = cüçük Keskin*).

ORAK, Ekin biçmeğe yarar aygıt. İki çeşittir: *Buğday orağı ve kalıç, kalıç*. Çankırı'da kalıç'a orak derler. Niğde'de ise orağa *dahra* derler. (L. 8).

ORTAKÇI, Çiftlik hâsîlâtını çiftlik sahibi ile aralarında bir nispet dahilinde paylaşılmak üzere kullanan renber, yarıcı (*Taşköprü "Kastamonu"; Sinop; Samsun*).

OVUNDURUK, 1. Arpa ve buğday sürgünü (*Denizli*) — 2. Taze ve yaş çam odunu: Bugün çarşıda çok iyi odun yok, hep ovunduruk (*Denizli*).

ÖDDE, Düveni boyunduruğa bağlıyan ağaç (*Akköy "Ürgüp - Kayseri"*).

ÖĞENDERE, ÖVENDERE, İki buçuk metre uzunlukta, öküzleri sürmeğe yarar sopa. Bir ucunda çividen yapılmış, ucu sivri *nodul* veya *imbal* bulunur, öküzlere *imbal* ile dah denir. Öğendirenin diğer ucunda saban demirini temizlemeye mahsus ucu yassı bir demir vardır ki, Afyon'da, Keskin'de buna *çekkel*, Kurşunlu'da *çemek* adı verilir. Çemek veya çekkel killi topraklarda kullanılır. Keskin'in Haremeyn Türkmenleri öğendereye *meses derler* (*Nevşehir, Afyon - Emirli; Kurşunlu - Çankırı; Kastamonu - Çankırı; Niğde*). (L. 7.).

ÖL, 1. Yaşlık, toprak tavı (*Köy "Kaş", Alanya "Antalya"; Niğde; Mihallıççık "Eskişehir"; Çırpa "Bayındır - İzmir"; Talas, Kayseri; Mastat "Karaman - Konya"; Avanos*

"Kırşehir"; Çöplü "Çivril - Denizli"; Çerçim "Burdur"; Bor "Niğde"; Aşağıhadım "Hadım - Konya"; Çay "Bolvadin - Afyon"; Söğüt "Bilecik"; Uluborlu "İsparta") (Bak: *Darbız, Gönen*) — 2. Katık, ekmekle beraber yenilen şey (Komşunun öl vermiye gönlü olmayınca git kabını getir demmişti: (*Köşker "Kırşehir"*) (Bak: *Ül, ülüş*).

ÖMBEK, Düz yer ve tarlalardaki çukurlar: Şu tarlanın ömbeğinde su toplanmış (*Akçakese "Beypazarı - Ankara"*).

ÖPÇİK, Kenar: Tarlanın öpçeğinde (*Antalya*) (Bak: *Öpçük*).

ÖVCELEMEK, Mısır tanelerini koçanından ayırmak, (mecazen) ihmal etmek (*Denizli*).

ÖVEKE, Tarla işleriyle uğraşma (*İst. "Muh."*).

ÖREN YER, Toprağı kuvvetli yer (*Çağlayan "Bursa"*).

ÖRKE, Düzeni boyunduruğa bağlıyan ağaç (*Büyükdere "Niğde"*).

ÖZEN, 1. Sulu yer (*Kazancı "Konya"*) — 2. Birbirine yakın iki dağ arası, vâdi (*Çilehane "Reşadiye - Tokat (Muh.)"; Kadıçiftliği "Yalova - İst"*) — 3. Irmak (*Karkın Çumra - Konya"*).

PAHNA, Hayvan yemliği (*Safranbolu "Zonguldak"*) (Bak: *Pağna*).

PAHNİ, Saman sepeti, selesi (*Günece "Yenişehir - Bursa"*).

PALASANLIK, Otlı, çakıllı veya dikenli yer (*Yaylagöme "Malkara - Tekirdağ"*).

PUNNAT, Orakçıların elcikle biçerek kolları üstünde biriktirdikleri demet (*Kurugöl, "Nevşehir - Niğde"; Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

PASTAL, 1. Hokkabazların oyun sırasında kullandıkları şakşığı (*İst.*) — 2. Tütün yapraklarının istif edilmiş (*Ayancık "Sinop"; Dağköyü "Samsun"*).

PASTIRANLIK, Üzeri yaban otlarıyla kapanmış çorak yer (*İst.*) (*"Muh."*) (Bak: *Gürlük, 3*).

PAYTAR, 1. Beş dönümden az toprak parçası (*Karakuyu "Saimbeyli - Seyhan"*) — 2. Killi topraklar (*İçel*) — 3. Çok meyilli veya dik yerler (*Homa "Çivril - Denizli"; Karakuzu "Manisa"; Kasımlar "Eğridir - İsparta"; Endel, sebil, Az kaldı paytardan yurulanacaktı: (Üskül Yeniköyü "Osmaniye - Seyhan"*) — 4. Kesildikten sonra tekrar üreyen orman (*Faydalı "Seyhan"*) — 5. Bitelgesi az olan topraklar (*Sarıvadi "Ermenak - Konya"*) — 6. Bodur ardıc (*Develi "Kayseri"*).

PELEMNE, Samanlık (*Edirne "Muh."*).

PERELEMEK, Suyu bir tarlanın yüzüne düzgünce yayarak sulamak: Tarlayı pereledim (*Kabaagaç "Fethiye - Muğla"*).

PERE, 1. İnsan, hayvan ve bitkilerin hali ve durumu: Ekinlerin peresi bozulmuş; Alinin peresi bozuk (*Kelekçi "Acıpayam-Denizli"*) — 2. Bent, su bendi: Perenin suyu (*Kirazlı "Yalova-İst."*) — 3. Başörtüsü (*Kozan "Seyhan"*).

PEYGAMBER ARPASI, Arpanın gayet iriolanı (*Amasya*).

PİŞ DÜĞEN, Düğen teferruatından (*Bak: Kuşak*).

PIRAŞ, Mısıra yapılan ikinci çapalama işi (*İst. "Muh."*).

PIRLAN, Kumlu toprak (*Hunu köyü Elbistan - Maraş*).

PIRNAS, Bir avuç biçilmiş ekin (*G. A.*).

PİNÇAK, Kökleri birbirine geçmiş ekin (*İğriağaç "Hekimhan - Malatya"*).

POHREK, Ağaç veya topraktan yapılmış su künkü (*Gümüşane; Cevizli "Şavşat - Artvin"*) (*Bak: Poyra*).

POLAK, 1. Bir el kavriyacak kadar ekin demeti (*Kalivya "Malkara - Tekirdağ (Muh.)"*) — 2. Maşrapa, su bardağı (*Eskieşme, Doğanstepe köyü (Muh.) "Geyve - Kocaeli"*) — 3. Ayı yavrusu (*Gümüşane*).

POR, 1. Kurak yıllarda mahsul vermiyen toprak; çok taşlı ve çakıllı toprak (*Detse, Alibeyhüyüğü "Çumra - Konya"*) — 2. Çürük taş (*Kasımlar "Eğridir - İsparta"*) — 3. Küf (*Çankırı*) (*Bak: Porlanmak*).

POSNUMAK, Tavı kaçmak: Mısır patlağı dura dura posunmuş (*Safranbolu "Zonguldak"*).

POST, 1. Tırpanla biçilip, tırmıkla toplanmış olan ot (*Ahlât "Bitlis"*) — 2. Şişman; tembel (*Kastamonu*).

POTUŞ, (*Bak: Çotra, tıklar*).

POYRAZ EKMEĞİ Yağmur yağmasa da poyraz rüzgârı ile yetişen ekin (*Alacahöyük*).

PÖHRENK, Yer altında yapılan su yolu mecrası; künk (*Şahinefe "Ürgüp - Niğde"; Yalova "İst."; Erzurum; Çorum; Ordu; Giresun; Kayseri; Tokat; Gürün; Urfa; Misis "Seyhan"*) (*Bak: Böhrenk*).

PÜHRENK, Demir, toprak veya ağaç su borusu (*Hınıs "Hasankale - Erzurum"*) (*Bak: Pöyre*).

PÜLEZ TOPRAK, İçerisinde çok olarak uzvî madde bulunan, ümüslü toprak (*Harşit "Torul - Gümüşane"*).

REVA, Gubardan sonra ekilen ekin (*Di-yarbakır Türkmenleri*).

SAÇMAR, Kaba ve iri saman (*Develi "Kayseri"; Zile "Tokat"*).

SAHRAN, Altın sarısı renginde olan bir çeşit buğday (*Fadılca "Muğla"*).

SALGI TOKMAĞI, Soku tokmağı (*L. 22*).

SABAN AKTARMASI, İlkbaharda tarlayı sürme.

SABAN DEMİRİ, Söğüt yaprağı veya kavak yaprağı şeklinde olur. Sonuncu daha iyidir. (*Kurşunlu (L. 2)*).

SABAN KIRAN, Ayrik otu (*Bahçecik-Kocaeli (S. D. 1.)*).

SABAN ÖKÇESİ, Sabanın yere batan kısmı (*Konya (L.)*).

SABANGEZEK, Tarlanın seyrek sürülmüş yeri (*Reşadiye - Tokat (S. D. 1176)*).

SABUNLAĞI, Sabındırık, manda boy-nuzundan kağını eksanını yağlamak için kap. Bu, kağının karaçav çatalına veya öküzün zelvesine takılır. İçine yağ veya yoğurt konur. (*Kültepe - Kayseri (L. 21.)*).

SALAK, 1. Pirinç ziraati için su altına alınmış toprak (*Andırın "Maraş"*); — 2. Büyük tarla, çiftlik.

SALAN, 1. Dinlendirilen tarla, toprak (*Silifke, Mut "İçel"; Toros köyleri*) — 2. Otlak, mer'a (*Çakaldere "Ceyhan - Seyhan"*) — 3. Semt, cihet (*Karaisalı "Seyhan"*).

SALI, 1. Cihet, taraf (Dağ salısında ekinler iyidir: (*Denizli; Konya*) — 2. Birer yıl dinlendirilen tarla (*Ermenek "Konya"*).

SALLALA BAĞIRMAK, Orak biçme bitirildikten sonra son tarlada son ekin tutamını biçmeden bir ağızdan bağirmek (*Amasya yöresi*). — salli'ala.

SALMANTA, Sürülmüş harman toplandıktan sonra etrafta kalan kısım: Harman saltantasını kaldır (*Sorgunçak "Eğridir - İsparta"*).

SAMAN YILI, Ekinin kellesinin az, samanının fazla olduğu yıl (*Ankara*).

SAM BAĞI, Boyunduruktaki zelveleri birbirine bağlayan ip (*Erzurum*).

SAMDARI EŞİĞİ, Mısır koçanı (*Konya*).

SAMI, Boyunduruk zelvesi (*Suhara "Çıldır - Kars"; Bursa; Kelkit, Gümüşane; Ter-can, Erzincan; Ağın "Aarapkir"; Akçadağ, Bargızı "İsmetpaşa - Malatya"; Mursal, Vazıldan "Divriği - Sivas"; Niksar., Zile, Bahçebaşı "Tokat"; Erzurum; Pınarbaşı "Erki-let - Kayseri"; Büyükçaylı "Dörttyol - Hatay"; Alishar "Merzifon - Amasya"; Elâzığ; Şebinkarahisar, Alucra, Mesudiye, "Giresun"; Trabzon; Ahlât "Bitlis"; Mağara "Saimbeyli-Seyhan"; Saray "Çankırı"*).

SANRAMA TOPRAK, Verimsiz toprak (*Kumarlar "Bayramıç - Çanakkale"*).

SAP, Tırpanla kesilen ekin. Yere kesilip yıkılan ekin dizisi *İamlı*'dır. *Lamlı* deste yapılır. Deste tarlada kalırsa *yığın* yapılır. Onun ortasına bir deste ile göbek dikilir. (*Alacahöyük*).

SARATLAMAK, Kalburlamak (*Kilis "Gaziantep"*).

SARI BURSA, Buğday çeşidi (*Alacahöyük*).

SARIBAŞ, 1. Güzün ekilen bir türlü buğday (*Rize; Zonguldak; Şiran "Gümüšana"*) — 2. Çitlenbik kuşu (*Antalya*).

SARI ÇIYLE, Rengi az sarı toprak (*İvrindi "Balıkesir"*).

SARI GEREN, Sarı renkte yağlı toprak (*Bozöyük "Karaburun - İzmir"*).

SARI KIVRIK, Yeşermiyerek yer altından sürüp filiz veren tane (*İsparta*).

SARMA, Gübre (*Dadya "Muğla"*).

SAV, 1. Söz; dedikodu (*Urfa; Ahlat "Bitlis"; Seyhan*) — 2. Hastalık (*Pişkiadağ Erzincan; Malatya*) — 3. Mektup (*Ordu*) — 4. Haber (*Teke köyü "Kızılcahamam - Ankara"*) — 5. Berber kayışı (*İshaklı "Bolvadin - Afyon"*) — 6. Tarla sulandıktan sonra artan ve dışarı akan fazla su (*Kabaağaç "Fethiye - Muğla"*).

SAVLA, Akar suların önüne taşla yapılan bent (*Göksun - Maraş*) (*S. D. 1194*).

SAVRIM, Ekini savurma. Aşar zamanı ancak mütezim savrum emri verebilirdi. İhtilâf olsa ekin yerinde çürürdü. (*Alacahöyük*).

SAYFAN, Bağ ve tarlalardaki bekçi kulübesi (*Giresun, Ordu*).

SEĞİR, 1. İki tarla arasındaki sınır (*Adana, Yerebakan "Feke - Seyhan"; Temürlü "Kırşehir"*) — 2. Sıra dağı, silsile (*Gemerek "Şarkışla - Sivas"*) — 3. Dağ sırtı (*Hamurcu "İncesu - Kayseri"; Feruz, Ayaş "Ankara"*)

SEKLEM, Çuval (*Alacahöyük*).

SELİNTİ, 1. Selin sürüklediği çörçöp (*Malkara "Tekirdağ (Muh.)"; Azaplı "Kadirli - Seyhan"; Mutmur "Arapkir - Malatya"; Sarıcaeli, Lâpseki "Çanakkale"; Yassıgüme "Burdur"; Ömer köy "Bandırma - Balıkesir"; Balkanda "Beşehir - Konya"*) (Bak: *Gübürge, gübürse*) — 2. Bağ, bahçe, bostan ve evleri selden korumak üzere topraktan veya ağaçtan yapılan setler, manialar (*İskilip "Çorum"*).

SERENLİ KUYU, Direkli kuyu.

SETEN, 1. Bulgur, yarma dövülen dibek taşı (*Yıldızeli "Sivas"*) — 2. Hububat kepeğini çıkarmağa yarıyan hayvan veya suyla döndürülen dikey dikilmiş değirmen (*Efsus "Elbistan - Maraş"; İncesu, Ürgüp, Erkiilet "Kayseri"; Başağrı "Mesudiye"; Şebinkarahisar "Giresun"; Ahmetsaray "Lâdik - Samsun"; Ficek "Reşadiye - Tokat"; Darende "Malatya"; Cancin "Zara - Sivas"; Alaca "Çorum"*) (Bak: *Değlip, dink, soku, ling*) — 3. Atların arka ayakları arası (*Köşker "Kırşehir"*).

SEYİLLEMEK, Hububattaki ecnebi maddeleri ve taşları su içerisinde çalkalılarak ayıklamak (*Gaziantep; Harput "Elâziğ"*).

SEYİP, Dinlenmeğe terk edilen toprak (*Andırın "Maraş"*).

SEYİRLEMEK, Hububatın taşını, samanını yıkayarak temizlemek (*Sivas*) (Bak: *Sevillemek*).

SİĞLİ TARLA, Milli toprak (*Ficek "Reşadiye - Tokat"*).

SIRNI, Kağrı dingili (*Taşlıçay "Diyadin - Ağrı"*).

SIVRIK, Topraktan yeni çıkmış buğday ve arpa filizi (*Boğazkale "Çorum"*).

SIRT DEMİRİ, Sabanın okundan aşağı uzatılan keskin demir (*Ayancık "Sinop"*).

SIYIRDIM, 1. Düz çizgi halindeki ufki sınır içinde kalan arazi parçası: Karşiki dere-den başlayarak gördüğünüz şu sıyırDIM kızın köyüdür (*Bozköy "Tire - İzmir"*).

SIYIRGA, 1. Orakla bir defada biçilip diz üzerinde toplanabilen ekin veya ot (*Gözene "Malatya"; Denizli (Bak: Deste)*) — 2. Haşlanmış taze fasulye (*İsparta*) — 3. Demet, buket: Bahçıvan bana bir sıyırGA verdi (*Denizli*) — 4. Kışın damlarda kar küreme için kullanılan büyük tahta kürek (*Malatya*) (Bak: *Dalgara*).

SIYRINTI, Astar, basma gibi şeylerden uzunlamasına yırtılarak koparılan parça (*Honaz "Denizli"*).

SIYIRGI, 1. Damlardaki karı küremeğe yarıyan büyük tahta kürek (*Haymana "Ankara"; Ficek "Reşadiye - Tokat"; İsparta; Ermenak; Konya; Yıldızeli "Sivas"; Pazarcık "Gaziantep"; Şebinkarahisar "Giresun"; Gümüş "Bafra - Samsun"; Dişli "Sorgun - Yozgat"*) — 2. Harmandaki samanı küremeğe yarıyan üç köşeli bir aygıt (*Edirne; Çardak "Lâpseki - Çanakkale"; İnebolu "Kastamonu"; Karamürsel "Kocaeli"; Bıyıklı "Tekirdağ (Muh.)"; Sinop; Tarsus "İçel"; Tokat; Vize "Kırklareli"; Dağakadı "Karacabey - Bursa (Muh.)"*) (Bak: *Kazağı, dalgara, kürenpe, kehel 3*) — 3. Ağaç kabuğu sıyıрмаğa yarıyan iki saplı bir aygıt (*Eskişehir*) — 4. Kayış üzerine çizgi yapmağa yarıyan aygıt (*Çanakkale*) — 5. Büyük orak (*Mucur "Kırşehir"*) — 6. Bir çeşit ahır küreği (*Adana*) — 7. Dokunan hasırın iplerini tutan ağaç (*Bolvadin "Afyon"*) — 8. Hamur kazımağa yarıyan aygıt (*Sinop*) (Bak: *Eyseran*).

SİLDİREN, Seyrek çıkan ekin: — Amca! Senin ekin neden sildiren, tohum bozuk mu idi? (*Tire "İzmir (Muh.)"*).

SİLECE, 1. Gübre taşımağa mahsus olup hasırdan yapılmış büyük torba şeklinde bir kap (*Gaziantep*).

SİLECEK, 1. İşlemeli hamam havlusu (*Bursa; Germir "Kayseri"; Kastamonu*) — 2. Zahire ölçeğinin üzerini silmeğe mahsus

tahtadan mültezim damgası biçiminde bir aygıt (*Bayburt "Gümüştane"*).

SİLME, Bir çeşit buğday ölççeği (*Maraş*).

SİNGİRSİMEK, Zahirde hafifçe kurumak, kuru ile yaş arasında bir hal almak: Hedik singirsidi; Bulgur singirsiyince kaldırırınız (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

SİVİŞMEK, Çimlenmeğe başlamak: Ektiğim arpa sivişmeğe başladı (*Denizli*).

SİVRİK, Topraktan yeni çıkmış buğday ve arpa filizi (*Boğazkale "Çorum"*).

SİVRİK, Yeni yeşermekte olan ekin, berrimş ekin (*Gerze, Boyabat, Sinop; Amasya; Sofular, Çankırı; Boğazköy "Sungurlu - Çorum"; Dastarlı "Ayaş"; Şabanözü "Polatlı - Ankara"*) (*Bak: Sivrek*).

SOKALAK, Çimlenmiş ekin (*Mahmutlu "Antalya"*).

SOKARIK, 1. Topraktan baş gösteren hububat filizi (*Denizli; Taşagıl; Antalya; Kuzköyü "Bucak - Burdur"; Gönen, señir, B. Findos "İsparta"; Özbürün "Bolvadin - Afyon"; Sandal "Kula - Manisa"; Bozdoğan "Aydın"*) (*Bak: Çüçük, halıza, ılmık, sokrak*) — 2. Göllerde yetişen kamışların taze ve yeşil hali (*Yakasinek "Bolvadin - Afyon"; Çakırlar "Akşehir - Konya"*).

SOM, 1. Harmandaki ekin saplarınının saman haline gelmesi (*Kargı "Kastamonu"*) — 2. Savrulmak üzere toplanan harman yığını (*Başalan "Samsun"; Merzifon, Amasya; Sinop*) (*Bak: Cığı*) — 3. Bir nevi büyük balık (*Konya "Muh."*) — 4. Kaba sözlü kimse (*Büyükkabaca "Uluborlu - İsparta"; Yozgat*).

SONU, Boyunduruğun iki yanına konulan çubuklar, zelve (*Bahadırlı "Bayramiç - Çanakkale"*).

SOVALAK, 1. Verimsiz kısır toprak — 2. Süt vermeyen inek (*Ünye "Ordu"*).

SÖKME, Ormandan açılan yeni tarla (*Sinop; Samsun illeri*).

SÖKÜNTÜ, 1. Ekim için boz yerden veya ormandan açılan tarla, kirizme (*Eşenköyü, Kastamonu*) — 2. Kirizme (*Alanya "Antalya"*).

SÖKÜRGE, Üvendire (*Malatya*).

SULU SEPKİN, Karla karışık yağmur (*Alacahöyük*).

SUSAMLI, Gürbüz yapraklı ekin: Susamlı bir buğday (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

SUSAMLAMAK, Ekin toprak üstünde yükselip serpilmek (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

SÜMÜN, Şinkin sekizde biri. (*Arapçadan*) (*Adana*).

SÜNETH, Tapan okunu tapan ağacına berkiten *gergi, geri*. (*L. 4.*)

SÜRGEŞİK, Hektar.

SÜREK, Sapanla sürülecek yer (*Gaziantep*).

SÜRGÜ, Sürgü=tapan (*Acıpayam - Denizli*) (*Bak: Sıyırğı*).

SÜREKE, Bölük bölük ekilen tarla (*Mut "İçel"*).

SÜRELGE, Sürülen tarla (*Rumküs "Seyhan"*).

SÜRELGE, Çalıdan yapılan tapan (*Karatepe "Adana"*).

SÜRÜT, 1. Düğeni boyunduruğa bağlayan ok (*Tuzhisar "Bünyan", Himmetdede "Kayseri"; Yıldızeli "Sivas"; Kalecik ve köyleri "Ankara"*) — 2. Buğday değirmeni (*Koyulhisar "Sivas"*).

SÜRÜTGE, Düğen oku (*Genezin "Avanos - Kırşehir"*).

SÜT, Başağın ilk çıkma zamanından biraz sonraki hali (*Adana*).

SÜTGÜ, Harman sıyırğısı (*Dağkaddıköy "Karacabey - Bursa"*) (*Bak: Kehel, 3*).

SÜTYILI, Kadın, ekin ve davar sütünün bol olduğu yıl (*Ankara*).

ŞAĞMAN, Buğday, arpa, çavdar melezi (*Ereğli "Konya"*) (*Bak: Karıklı*).

ŞAHMAN, İri, kırmızı buğday (*Konya*).

ŞAHRA, Ekin destesi, demeti (*Gaziantep; Maraş*).

ŞAHRA ÇEKMEK, Tarladaki sapları harman yerine taşımak (*Gaziantep*).

ŞAMDARI, Mısır (*Konya*).

ŞAŞMA, Tandırda yakılan kerme ve tezeğin küçükleri (*Ahlât*).

ŞEKERE, 1. Başkasının tarlasına ekilen hububat (*Gaziantep*) — 2. Çiftçinin altı ay müddetle tuttuğu amele için ektiği tohum (*Topçu köyü "Karaisalı - Seyhan"*).

ŞELEVLE, Buğday veya arpa sapı (*Konya*).

ŞENE, Yaba (*Van; Bitlis*).

ŞEPİLDİRİK, Başak vermek üzere olan hububat (*Kozan "Seyhan"*).

ŞEREVLE, Tutam, demet (İki şerevle ekin biçtim: *Senir "İsparta"; Bisse "Akşehir - Konya"*).

ŞIFAN, Yulaf (*Fakıtekinliği "Amasya"*).

ŞIMARIK, Yüzu daima ıslak olan tarla (*Bises köyü "Akşehir - Konya"*).

ŞIVGAR, Arabaya veya pulluğa koşulan hayvanların önüne yardımcı olarak koşulan diğer hayvanlar ki üçleme ve dörtleme şekli de olur (*Geyve "Kocaeli"; Satılmış "Eskişehir"; Kurtköyü "Küre - Kastamonu"*) (*Bak: Çaluş, çoruş*).

ŞİMEL, Demet demet bir hat boyunca bırakılan buğdaylar (*Gaziantep*).

ŞİNİK' Kilenin dörtte biri. (*A. D. 361*). = urubu, urup. Arapça rubu'dan (*Nevşehir*).

Niğde). Yedi buçuk kilo buğday alan kap. Bu tahtadan veya demirden yapılır. Tahtadan yapılmış olanına *Güvlek* de denir. Ancak, güvlekle zahireden başka yağ ve yoğurt da konur. Adana çevresinde otuz kiloluk kaba *güvlek* denir. Buna ise *Niğde*'de *çerik* adı verilir. Adana'da ayrıca *yarım güvlek* tâbiri de kullanılır. *Şinik*, *çerik*'in dörtte biridir. Sekizde biri Arapça kökten *sümün*'dür. Bu üç buçuk kiloluk kap demektir. Halbuki Kurşunlu-Çankırı'da üç buçuk kiloluk kaba *tas* denir.

ŞİRVAN, Çeltik tarlalarında su taksimatına bakan adam (*Beypazarı "Ankara"*).

ŞORAK, 1. Tuzlu toprak, çorak yer (*Ahlât "Bitlis"*; *Ankara, Kelkit "Gümüşane"*) — 2. Bataklık (*Tercan "Erzurum"*).

ŞOREKET, Fazla kireçli toprak (*Karakoyunlu "İğdir - Kars"*).

ŞÜDÜRGÜ VE ŞUDURGU, Kamıştan yapılmış dilli düdük (*Gâvurdağı "Cebelibereket - Seyhan"*).

TABAN, 1. Hububat ekildikten sonra toprağı düzelten ağaç merdane (*Şebinkarahisar "Giresun"*; *Türkbeyle "Mengen - Bolu"*) — 2. Tekerlek çemberi (*Hamitli "Uzunköprü - Edirne"*) — 3. Sürülmemiş sert ve kuvvetli toprak (*Yukarısöğütünü "Bilecik"*; *Devecikonağı M. Kemalpaşa - Bursa*).

TAHAL, Arpa, buğday, yulaf ve benzerleri gibi her çeşit hububat (*Atabey, Keçiborlu, İsparta; Bornova, Urla, Bayındır "İzmir"*; *Kozaç "Tefenni - Burdur"*; *Fethullah "Develi - Kayseri"*; *Bor "Niğde"*; *Akhisar "Manisa"*; *Devrekâni "Kastamonu"*; *Muğla; Ilgaz "Çankırı"*; *Kızılcaölük "Denizli"*; *Boyabat "Sinop"*; *Beypazarı "Ankara"*; *Gümüşköprüören "Tavşanlı - Kütahya"*; *Bolayır "Çanakale"*; *Karaağaç "Yalvaç - İsparta"*) (*Bak: Tahıl, 1*).

TAHİL, Üğütölmek üzere hazırlanan hububat (*Aşağıdinek "Şarkıkaraağaç"*, *Yalvaç "İsparta"*, *Gökçesu, Bolu; Kilis, Gaziantep; Maraş; Malatya, Menemen, İzmir; Urfa; Sivas; Elbaşı "Bünyan"*, *Dadağı, Tavlısın "Kayseri"*; *Kozlukadı, Kirpe "Safranbolu - Zonguldak"*; *Burhanettin "Ordu"* *Kars; "Muh."*; *Dereköy "Seydişehir"*; *Sadıkıhacı Beyşehir - Konya"*; *Amasya; İçel; Seyhan; Pasinler "Erzurum"*; *Tokat; Karaköse "Ağrı"*; *Pekin "Kelkit"*; *Gümüşane; Elâzığ; Şehköy "Aydın"*) (*Bak: Tahal*) — 2. Dibekte dövülerek kabuğu çıkarılmış buğdaydan yapılan bir çeşit pilâv (*Cebelibereket, Civanyaylağı "Mersin - İçel (Köserelli göçebeleri)"*).

TAHAN, Yağı alınmış susam, çöğen ve şeker katılarak yapılan yiyecek.

TAHİM, Tarla ve bağ hududu, sınır (*Gaziantep; Maraş*).

TAHTA, 1. Dört tarafı toprakla çevrilmiş tarla (*Sille "Konya"*).

TAKIL, 1. Buğday ölçęi, hak, şinik (*Sivas*) — 2. Çamaşır (*Trabzon*) — 3. Buğday (*Yenice "Karacabey - Bursa (Muh.)"*; *Osmançık "Çorum"*; *Kars; Trabzon; Malatya; Şarkışla "Sivas"*) — 4. Pılıpırtı, eşya (*Akhisar "Kocaeli"*; *Keramet "Orhangazi - Bursa"*) — 5. Çeyiz (*Adapazarı "İzmit - Kocaeli"*) — 6. Bohça (*Adapazarı "Kocaeli"*) — 7. Yük, ağırlık (*Bakacak "Burdur"*).

TALAK, 1. İntizamsız (*Ünye "Ordu"*) — 2. Küçük bal kemeci (*Zıganısüfla "Çoruh"*) — 3. Aşık kemiğinin düz olan yan tarafı (*Niğde*) — 4. İyi sürülmiyen çift (*Saylan "Ünye - Ordu"*).

TALAZLAMA, Bir tarladan mahsul alındıktan sonra dökülen tanelerden tekrar ikinci sene o tarlayı ekmeden mahsul alma (*Arıcaklar "Gölpazarı - Bilecik"*).

TALFAR, Asma çardağı, tarlalarda yapılan gölgelik: Dün tarlada talfar yaptım (*Belenkeşli "Mersin - İçel"*) (*Bak: Talpar*).

TANAS, Harman yığını (*Seyhan*).

TAPAN, 1. Sürüp tohum ektikten sonra tarlayı düzeltmek üzere kullanılan yassı tahta, sürgü (*Kâhyalı "Çankırı"*; *Tercan "Erzurum"*; *Ahlât "Bitlis"*; *Kayarak "Saimbeyli - Seyhan"*; *Zermut, Bayburt "Gümüşane"*; *Van; Ficek "Reşadiye - Tokat"*; *Şebinkarahisar "Giresun"*; *Balya "Balıkesir"*; *Talas "Kayseri"*; *Mengen "Bolu"*; *Ankara; Konya; Elâzığ; Çıldır, Kars; Niğde; Sungurlu "Çorum"*; *Eleşkirt "Ağrı"*; *Cevizli "Şavşat - Artvin"*; *Civanyaylağı "Mersin - İçel"*; *Gözene "Malatya"*; *Özburun "Bolvadin - Afyon"*; *Bahattin "Ulubey, Kaleyaka, Perşembe, Ordu; Tuzhisar "Bünyan"*; *Hamurcu, İnegözü "Kayseri"*; *Hayrabolu "Tekirdağ"*; *Ayaş, Çubuk "Ankara"*; *Genezin "Avanos - Kırşehir"*; *Ilıca köyü (?)*; *Kuzuluk köyü "İskilip - Çorum"*; (*Bak Keşen, 1*) — 2. Binalarda duvar aralarında kullanılan ağaçlar, hatıl (*Gökçam "Sungurlu - Çorum"*; *Kırşehir*) — 3. Ağıl (*Palak "Adana (Muh.)"*) — 4. Köşe yastığı (*Bursa*) — 5. Değir bel (*Konya*) — 6. Damların karını küreyen aygıt (*Zermut "Torul - Gümüşane"*) — 7. Parça: Bir taban ekmek (*İzmir*) — 8. Hayvanlar için kurulan tuzak (*Sabak "Silifke - İçel"*) — 9. Değirmen çarkının altındaki ağaç (*İlyas "Samsun"*) — 10. Testi (*Konya köyü "Erdek - Balıkesir"*).

TAPANLAMAK, 1. *Kemaliye "Malatya"*; *Kartal (İst.)*; *Pazar "Kızılcahamam - Ankara"*; *Talas "Kayseri"*; *Haydarbeyli "Yozgat"*) (*Bak: Tapanlama, tapan geçmek*) — 2. Bir yeri çiğnek yapmak, yol üstü yapmak (*Bozkır "Konya"*) — 3. Koşmak: Ne tapanlıyorsun (*Erzin "Dörtöyl - Hatay"*).

TAPAN GEÇMEK, Yeni ekilen tarlanın

tohumunu kapatmak için sürgü çekmek (*İs-
parta*).

TAPANLAMA, (*Konya*) (*Bak: Tapan
geçmek*).

TAPIL, Biçilen ot veya ekin demeti
(*Hasankale "Erzurum"*) (*Bak: Tapıl 3, to-
pul*).

TAPUL, 1. Çayırarda biçilmiş ot öbek-
leri (*Bozcalı "Reşadiye - Tokat"; Gümüşane*)
— 2. Biçilen sapları yerden toplama (*Nav-
run köyü "?"*) (*Bak: Tapıl, tapıl*).

TARAKÇIL, Çiftçi âletleri yapılmış
yarıyan bir çeşit küçük yapraklı ağaç (*Dere-
köyü "Pazar - Tokat"*).

TAPLAKLAMAK, Harman yerini suladıktan sonra döğerek tesviye etmek (*Alaca-
höyük*).

TARAZLAMAK, 1. Sürerek ve gübrelie-
yerek tarlayı ekilecek bir duruma getirmek
(*Kurtköyü "Kartal - İst."; İlyasköyü "Kara-
mürsel - Kocaeli"; Mardar "Bafra - Samsun"*)
— 2. Tarlayı üçüncü defa sürmek (*Mardar
"Bafra - Samsun"*) (*Bak: Hasıllanmak*).

TARHANA, İnce yarmadan yoğurtla
karıştırılarak ve kurutularak hazırlanan azık.
İki çeşittir: *Tatlı tarhana* ve *aş tarhanası*.

TARIÇ, Tarlaları ayıran çalı veya kazık-
tan yapılmış çitler (*Düzköyü "Ayancık - Si-
nop"*).

TAS, Çerik'in sekizde biri olup, üç bu-
çuk kilo buğday alır. Bir fitra bir tasdır.
(*Kurşunlu - Çankırı*) (*L. 9.*).

TASAR, Saban oku, boyunduruk yapmak
için yontularak hazırlanan odun (*Şihlar "Ulu-
bey - Ordu"*).

TASBATAN, Rutubetini daima muhafaza
eden verimli toprak (*Urfa "İzmir"*).

TASI, Bir evleklik yer (*Olukyayarı
"Zonguldak (yabancı)"*).

TAŞLIOĞLU BUĞDAYI, Beyaz ve iri
taneli bir çeşit buğday (*Orman "Akseki -
Antalya"*).

TATLI AŞ, Aşure (*Uluborlu "İsparta";
Aydın; Eskişehir*) (*Bak: Datlaş*).

TAV, Toprağın tam işlenecek hale gel-
miş olması hali (*Alacahöyük*).

TAYA, Yere yığılmış partlar (*Erzurum*).

TAYA, 1. Konik biçimindeki ot ve hubu-
bat yığını (Bir tayı yaktılar; tayalardan köy
evleri görünmüyor: (*Bayburt "Gümüşane";
Erzurum; Turan köyü (?); Kemer "Fethiye-
Muğla"*) Dört döndüm arpanın beş tayası
oldu. *Yalnızdam "Malatya"; Kurtköyü "Yalova-
İst."; Ahlat "Bitlis"; Van*) — 2. Sütanne
(*Sivas*) — 3. Muhafız (*Pirebeyli "Emirdağ -
Afyon"*) — 4. Pirinci sapından ayırmakta

kullanılan çatallı ağaç (*Kızılcahamam "Anka-
ra"*) — 5. Kavrulmuş ve eritilmiş et ve yağ
(*Çay "Bolvadin - Afyon"*).

TEÇ, 1. Çeç, hububat yığını (*Bayburt,
Gümüşane; Erzurum; Milâs "Muğla"; Erzincan*)
(*Bak: Tac, 1*) — 2. Leğen, çamaşır leğeni
(*Ayvalı "Sivrihisar - Eskişehir"; Erzurum;
Çankırı; Bolvadin "Afyon"; Bünyan "Kayse-
ri"; Kastamonu; Sabak, Silifke yürükleri "İ-
çel"; Haymana, Kayaş, Ağaleli "Ankara";
Irgılı "Çivril - Denizli"; Balçova "İzmir";
Gümüşane; Keçiborlu "İsparta"; Konya*)
(*Bak: Tac, — 2*) 3. Büyük süt tavası (*Keçi-
borlu "İsparta"*) — 4. Tencere (*Ereğli "Kon-
ya*) — 5. Bir nevi hububat ölçęi: Ata bir teç
arpa verdim (*Kayı "İskilip - Çorum"*).

TEKER GÖZÜ, Kağı tekerinde mazın
nın geçtiği dört köşe delik. Mazının başına
çıkması için buylu çivisi yerleştirilir (*Çan-
kırı*) (*L. 21.*).

TEKİCİLİK, Birer öküzü olan ikikişinin
keşikle öküzlerini birleştirip çalışmaları (*Zi-
ğana "Torul - Gümüşane"*).

TEKSİVRİK, Cılız büyümüş bitki: Sizin
arpa teksivrik kalmış (*Bahattin "İskilip -
Çorum"*).

TEMESİK, Tapu senedi (*Aydın; Sey-
han*).

TENELEMEK, Tane haline koymak
(*Kilis "Gaziantep"*).

TEPEL, Ot yığını (*Tarsus "İçel"*).

TEPELÜK, Sap yığını (*Göl okulu
"Samsun"*).

TEPKİN, İşlenmesi güç olan toprak (*Sa-
rıcalı "Çanakkale"*).

TEPÜRLEMEK, Ağaçtan yapılmış tep-
si içindeki hububatı silkelemek suretiyle taş-
larını ayıklamak (*Erzincan*).

TERBİZ, Yağmur sularıyla ekin ekilme-
ye müsait hale gelen toprak (*Kayseri köy-
leri (Bak: Telbis)*).

TERCAN, 1. Yazın yenmek üzere ayrılan
buğday: Üç çuval tercan ayırdım (*Kemaliye
"Malatya"*) — 2. Kırmızı buğday (*Kocaözü
köyü "Hekimhan - Malatya"; Sivas*).

TEZKERE, Sıyrığı denilen harman ay-
gıtı (*Geyikli "?"*).

TI, Savrulmuş harman tınazı (*Akçakaya
"Talas"; Kayseri; Kırşehir (yabancı); Koca-
veliler "Karaisalı - Seyhan"; Şarkışla "Si-
vas"*) (*Bak: Tığ, tınaz*).

TIĞ, 1. (*Pınarbaşı "Erkilet", Daday, İ-
göbe, Kayseri; Şebinkarahisar "Giresun"; Pa-
langa "Malatya"; Erzurum; Elâziğ; Piraz-
lı "Giresun"; Ficek "Reşadiye - Tokat"; Sivas;
Kuruhiyuk "Boğazlıyan - Yozgat"; Şeyhler
"Ulubey - Ordu"; Tokat; Ağrı; Gümüşane*)

(Bak: T1) — 2. Saman yığını (*Çankırı; Mucur; Bügdüz "Çorum"*) — 3. Savrulmuş ekin yığını (*Elâzığ; Amasya*) (Bak: Çeç) — 4. Henüz savrulmamış uzunlamasına yapılan harman yığını (*Erzincan*) (Bak: Namlı).

TIKIR, Çamdan oyularak yapılan testi. Çotra (*Çorum, Yozgat*).

TINAR, Harman sürüldükten sonra savrulmak üzere toplanan yığın (*Devrekâni, Cide, Kastamonu; Sinop; Tekkeönü "Ereğli - Zonguldak"*).

TINAR ETMEK, Sürülen harmanı savurmak üzere öbek yapmak (*Kastamonu*).

TINAZ, 1. Savrulmak üzere yapılan döğülmüş harman yığını (*Çiftlik "Kalecik - Ankara"; Sinop; Balçalı "Çarşamba - Samsun"; Çeşme, Urla, Bergama, İzmir; Keramet köyü "Orhangazi - Bursa (Muh.); Başköy, Gündül "Ayaş", Şabanözü "Polatlı - Ankara"; Mengen "Gerede - Bolu"; Vize "Kırklareli"; Mucur "Kırşehir"; Kula, Demirci "Manisa"; Kürt "Altıntaş - Kütahya"; Edirne (Muh.); Balıkesir, Eskişehir; Bartın "Zonguldak"*) — 2. Yığın, küme (*Gölcük "İzmit - Kocaeli"; Diyarbakır*) — 3. Alay, istihza, eğlenme (Cidden mi söylüyorsun yoksa tınaz mı ediyorsun; benimle tınaz edip durma: (*Kadirli "Seyhan"; Bahçeler "Şebinkarhisar - Giresun"; Bozüyük "Göksun"; Maraş; Urfa; Erzurum; Bitlis; Yahyalı "Kayseri"*) — 4. Ekin savurma aygıtı, yaba (*Hıdırlar "Nallıhan - Ankara"*) (Bak: Kıtız).

TINAZ SAVURMAK, Harmanda ekini yaba ile savurarak samanından ayırmak (*Bartın "Zonguldak"*).

TIRAF (dıraf) ETTİRMEK, Döğen süren öküzleri geri döndürmek (*Yazı köyü "Burdur"; Aliköy "İsparta"*).

TIRMAN, İki tarlayı yekdiğerinden ayıran topraktan yapılmış sınır (*Niğde "Ürgüp"*) (A. D. 382).

TİĞ, Savrulmamış harman yığını (*Kars*) (Bak: Loda, malama).

TİKEÇ, Çit kazığı (*Erzin "Dörtöyl - Hatay"*).

TIRMIK, Ziraat âleti: Harman tırmığının parmakları ağaçtan olur. Bahçe tırmığı demirden olur. Eğri tırmık tohum saçıldıktan sonra tapan vazifesi görür. Ucunu boyunduruğa bağlayarak hayvana çektirirler (L. 11).

TIRPAN, Hâsat aygıtı. Ortasında tırpan elceği bulunur. Tırpanı çekiçler ile tırpan taşı ile bilerler (*Çankırı*) (L. 8).

TOBBAŞ, Bir buğday cinsi (*Sivas*) = Top baş.

TOKUÇ, Bulgur döğmeye mahsus sopa olup kadınlar imece ile düz kaya üstünde döğerler. Türkü de söylerler. (*Niğde*).

TOHUM ATMA, Bir evleğin bir altından, bir üstünden tohumu attıktan sonra bir

de ortasından atar. Ya Allah, sen vereceksin diye tarlaya girer. İki rekât namaz kılan da bulunur. Tarlaya tohum ekdikten sonra dört başına dört çürük yumurta gömer. Ortasına da bir köpek kafası gömer. Cenabı Hak âfetten saklasın için. (*Kurşunlu "Çankırı"*) (*Folklor*).

TOKALMAK, Dolmak, kemale gelmek: Buğday başakları tokaldı (*Gerze "Sinop"*).

TOKURCUN, 1. Tarlalarda orak biçilirken, başakları iç tarafa gelmek suretiyle, dokuz veya on üç demetten yapılan, hububat yığını (*Çeltikçi "İnegöl - Bursa"; Karacaören, Evreşe "Gelibolu", Çanakkale (Muh.); Kurşunlu "Galpazarı", Bilecik; Satılmış "Eskişehir"*) (Bak: Çuğul, cuğlu) — 2. Kirizme yapıp bağ çubuğu dikilmek için birer metre fasıla ile ip çekme (*Dolayba "Kartal - İst."*) — 3. Dokuz taş oyunu (*Bursa*) — 4. İyi yetişmiş dolgun hububat tanesi (*Konya; Keyseri*) — 5. Ev damlarının kenarı (*Alanya "Antalya"*) — 6. Damalı veya çubuklu çarşaf (*Balıkesir ve çevresi*) — 7. Dört köşe, kare: Tokurcumlu basma giyer hep (*Balıkesir ve köyleri*).

TOMATIR, Elli bağdan ibaret keten yığını (*Saylan "Ünye - Ordu"*).

TOMTA, 1. Tutam, parça, demet, deste, küçük yığın (*Dursunbey "Balıkesir"*) — 2. Kemikli büyük et parçası (*Narlıdere "İzmir"*).

TONÇ, 1. İki tarla asarındaki tümsek toprak, sınır (*Kovacık "Nallıhan", Hisarlı "Polatlı", Dastarlı Ataş, Ankara; Zincidere "Kayseri"; Hüyük "Beyşehir - Konya"; Kuzgöl "Gerede - Bolu"; İlâma "Eğridir - İsparta"*) (Bak: An, kelti, 2, pürsel) — 2. Bahçe evleklerinin kenarına çekilen ve su biriktirmeye yarayan tümsek, set (*Beypazarı "Ankara"; Çankırı; İskilip "Çorum"*) — 3. Ark kıyılardaki toprak yığını (*Kumdanlı "Yalvaç - İsparta"*) — 4. Dağ veya tepenin sırtı (*İst. "?"*) (Bak: Tiç) — 5. Yırtıcı hayvan yuvası veya ini (*Kızılisalı "Silifke - İçel"*).

TOPRAK, Ekilecek yer. Çeşitleri:

Meşe toprağı, orman yerlerde olur. derinse iyi mahsul verir.

Boz toprak, fakir olur.

Çoraklı toprak, çatlar.

Kumsal toprak, yağmur yağmazsa ekini sıkır ve çabuk donar.

Kara toprak, çiyden de su alır.

Beyaz toprak (Alaca), hasılâtı kısa olur.

Sarı toprak (Alaca), danesi iyi, samanı kısa olur.

Çayır toprağı (Alaca) danesi kısa, samanı çok olur.

Kepir (Alaca), yağmur kısa olursa mahsul vermez, bahar yağışlı olursa su fazla çıkar yine vermez.

TOPRAK ÖKÜZÜ, Boyu kısa, şişman ve çift sürmiye elverişli olan öküz (*Hadım "Konya"*).

TOPUZ ARPA, Başağı dört veya beş sıra olan iyi cins ve kuvvetli arpa (*Çimşit "Bâlâ", Koyunbaba "Kalecik - Ankara"; Vezirköprü "Samsun"; Bademağacı "Alanya - Antalya"*).

TORTCU, Taneleri iri ve sert buğday (*Yenicek "Maraş"*).

TOSMUK, Ot veya kamışın tarlada yığın halindeki kökleri (*Kozan "Seyhan"*).

TOZAK, 1. Harmanda düvenle sürülmüş fakat savrulmadan kaldırılmış saman (*Ankara*) — 2. Yolda, tozu dumana katarak giden adam (*Kaklıç "Menemen - İzmir"*) — 3. Az miktarda, toz gibi yağın, ince, hafif kar (Dün tozak kar yağdı: *Ahlât "Bitlis"; Şebinkarahisar, Alucra "Giresun"; Bayburt "Gümüşane"; Kadamut "Samsun"; Kars; Tavşanlı "Kütahya"; Erzurum (Bak: Partam)*) — 4. Kırağı (*Yusufeli "Kars"*) — 5. Düğünlerde gelinin başına sarılan türlü renge boyanmış kuş tüyleri (*Gâvurdağı "Seyhan"; Elbistan "Maraş"; Emirdağı "Afyon"; Tılpar "Nizip - Gaziantep"*) — 6. Şimsir ağacı: Tozaktan yapılan kaşık sağlam olur (*Gâvurdağı "Cebelibereket - Seyhan"*) — 7. Kavağ gibi yazın, meşe gibi güzün, hasır otu gibi pamuk çıkaran ağaçlar (*Konya; Lâpseki "Çanakkale"; Celep köyü "Çatalca - İst. (Muh.)"*).

TOZLAMAK, Savurmak: Bu akşam tınaz tozlayacağım (*Ficek "Reşadiye - Tokat"*).

TÖBEÇ, Sürülen tarlada ezilmiyerek kalan toprak tezекler (*Akçaova "Aydın"*).

TÖSLÜK, Gübrelik, mezbele (*Bağtepe "Kozan - Seyhan"*).

TUĞ, 1. Sabanın ok ve eyeğini tutturmak için takılan halka (*Armudan "Kuruçay - Erzincan"*) — 2. Mısır darısının erkek organı (*Yusuflu "Bayındır - İzmir"*) — 3. Merkez (*Erzincan*).

TULUM, Hayvan derisinden kap. Kuyudan su çekmek için iki tarafı makaraya bağlı tulum kullanılır. (*İzmir*).

TUMSA, Bahçe veya tarlanın sulanması için yapılan toprak set (*Darendе "Malatya"*) (*Bak: Tonç*).

TUNIF, Tarla ve sedlerin arasındaki teppe.

TURAT, Yığın (*İnebolu "Kastamonu"*).

TURFANDA, TRUFANDA, İlk çıkan sebze ve meyve (*İzmir*).

TUTAK, 1. Saban eyeğinin elle tutulan kısmı (*Lâdik, Havza "Samsun"; Kemaliye "Malatya"; İsgöbü, Zencidere, Söğütlü "Kayseri"; Sinop; Bağviran (?); Elâzığ; Bacı "Polatlı"; Elmalı "Kızılcakhamam - Ankara"; Kayı "Tosya - Kastamonu"; Tokat; Genezin "Avanos - Kırşehir"; Kastapaşa "Edir-*

ne (Muh.)"; Çankırı; Gümüşane; Gaziantep, Kastamonu) — 2. Tandırın nefes deliğinin tıkaçı (*Erzurum*).

TUTMA, 1. Bir yıl için tutulan çiftlik hizmetçisi, yanaşma (*Toprakkale, Adana "Seyhan"; Akçakent "Nizip - Gaziantep"; Konya; Alanya "Antalya"; İçel; İriağaç "Malatya"; Süksün "İncesu - Kayseri"; Nevşehir "Niğde"; (Bak: Harmanda)*) — 2. Kesilmiş ayran (*Çermik "Diyarbakır"*).

UÇLUK, Saban okuna eklenen parça (*L. 2.*).

ULA, 1. At kuyruğu (*Bolu*) — 2. Tarlalarda hudut itibar edilen yer, ağaçlık (*Sinop*).

ULUN, Buğday, arpa gibi ekinlerin kökü (*İbrala "Karaman - Konya"*).

URUP, Zahire ölçüsü (*Trabzon*).

URVALAMAK, Tarladaki toprak keseklerini ufalamak (*Aslıhantepeceği "Balıkesir (Muh.)"*).

UYMAK UYMAK, Demet demet (*O. A.*)

ÜÇDEMİRLİ, Müselles biçiminde saban (*Adana "Seyhan"*).

ÜĞE, Silme dolu ölçek (*Akeyne "Anamur - Antalya"*).

ÜĞMEÇ, Arpa tarlasına öbek öbek dökülen kül: Üğmeçler sık ve çok olursa mahsulü yakar (*Orba "Çankırı"*).

ÜPREMEK, Tohum filiz vermek, birderbire baş göstermek: Afyonlar üpremiş kalkmış (*Basak "Hasançelebi - Malatya"*).

ÜTME, Başağın ilk çıkma zamanından birkaç gün sonraki hali (*Adana*).

ÜVEYLİK, Ekmeği sert ve esmer olan bir cins buğday (*Tokat; Sinop; Samsun illeri*).

VELEN ETMEK, Bir sene sonra ekilecek tarlayı sürüp hazırlamak (*Fıraktın "Kayseri"*).

VELHAN, Sürülmüş tarla (*Maraş; Seyhan*).

VELHEN, 1. Ekilmiş tarla (*Elâzığ*) — 2. Ekilmeden beş ay evvel ilk defa sürülen tarla (*Şahmelik "Kayseri"*).

VELKAN, Çift, tarla sürme (*Pazarcık "Bozüyük - Bilecik"*).

VENK, Ağaçlı ve sulak yer (*Elâzığ*).

VER, Bitkilerin fazla otlarını ayıklama (*Ahlât "Bitlis"*).

VERE, İki sürülmüş yer arasında kalan sürülmemiş kısım (*Ahlât "Bitlis"*).

VERİMLİ, Münbit (*Alpanos "Seyitgazi-Eskişehir"*) (*Bak: Kekez, 4*).

YABA, Tınaz savurmakta veya olmaya yüz tutmuş harmanı aktarmakta kullanılan ağzı üç - beş parmaklıklık tahta aygıt. Yaba, harmanda malama tâbir olunan dane karışık samanı savurmağa yarar. Yaba iki çeşittir: *Savurma yabası*, dört dişli olur. *Aktarma ya-*

bası ise beş dişli olur. Aktarma yabası öbek yapmaya yarar. (Kültepe "Kayseri"; Kurşunlu "Çankırı") (L. 11).

YABAALTI, Büyük yaba (Dişli köyü "Sorgun-Yozgat").

YABALTI, 4-6 parmaklı büyük yaba (Bolvadin "Afyon"; Aliköy "İsparta"; Dereköy "Kırklareli"; Antalya) (Bak: Yaba).

YAFTA, Bir arazinin kur'a atma suretiyle yapılan taksimi ve bu suretle taksim edilmiş tarla (Mastat "Karaman-Konya").

YABANTI, Yedi parmaklı yaba (Kültepe "Kayseri") (L. 11).

YAĞILDIRIK, Boyunduruk (Soysallı "Develi-Kayseri").

YALDIR, Geç ekilen körpe afyon (Paşaköy "Balıkesir").

YAĞMUR DUASI, Yağmur duasına çıkarken taşa okurlar. Ufak taşları çocuklar toplarlar. O taşları bir su kenarına gömerler. Sonra anasının ilk çocuğu kim ise, isterse yüz yaşında olsun onu ansızın suya atarlar. Bu işe gönüllü gönülsüz kim ise bakmaz, atarlar. Ondán sonra türbeye çıkarlar. Koyun, kuzu bağırsır. Kurbanlar kesilir. Pilâvlar pişirilir. Allah rahmet verecekse o yemeği orada yendirmez. (Kurşunlu "Çankırı") (Folklor).

YALPAN, Hafif meyilli arazi: Yalpandaki bağım bu yıl o kadar üzüm yapmadı (Deveçatağı "Kırklareli").

YAPÂ, Henüz yerleşip yayılan ekin yaprağı (Aliköy "İsparta").

YANLAMA, 1. Sabandan ayrı bir çeşit tarla sürme âleti: Şu tarlayı bir de yanlama ile sür (Kıyık "Edirne") — 2. İki tarla arasındaki ana sınır (Konya) — 3. Develerin yanlarına asılan büyük çan (Konya) — 4. Bir evin çatısı üzerine ilâve olarak yapılan oda (Kuzulucu "Dört Yol - Hatay").

YAREM, Boyundurüğün kenarlarına sokulan uzun demir çubuk, zelve (Sarıyer "İst. Muh.")

YARIMLAĞI, Yarım lağ hububat için yarım kilelik bir ölçek. (S. D.) Şinik denilen ölçegin dörtte biri. Altı kara okka bir yarım lağ'dır. Onun yarısı olan üç okka yarım hak. Daha aşağısı bir buçuk okka mucur dır. (Alacahöyük; Kültepe "Kayseri"; Niğde "Nevşehir"). (L. 9).

YAS, 1. Bitki yetişmiyen arazi (Çorum) — 2. Kuvvetsiz deve (Aydın).

YASSI, Harmanda az döğülmüş ve henüz saman haline gelmemiş sap (Başköy "Ankara") (Bak: Namlı).

YAŞARTMA, Yedi sekiz sene sürülme-yip boş bırakıldıktan sonra tekrar sürülüp işlenen tarla (Mandar "Bafra-Samsun").

YAVRU SAMAN, Harmanda rüzgârın uzaklara götürdüğü saman (Niğde).

YAYLI, 1. Döğülmek üzere harman yerine saçılan ekin sapsarı, demetleri (Kurşunlu "Ilgaz-Çankırı"; Etimesut "Ankara") — 2. Çift yaylı ve çift atlı yolcu arabası (Kayseri; Bursa; Sinop; Samsun).

YAZ, Çıplak ve parçaları kalın taşlığa benziyen bir toprak (Maraş).

YARAMAK, Tarla sürülecek bir hale gelmek (Önsen "Maraş").

YAZLIK, İlkbaharda ekilen ufak daneli, kılçıklı ve esmer renkte bir cins buğday (Sinop; Afyon; Gümüşane).

YEDAVLA, Sabanın uç tarafında kayışı tutmağa yarıyan delikli ağaç çivi (Bolayır "Gelibolu-Çanakale").

YEDİNKAT, Nadas yapma, ikileme (Elmalı "Antalya").

YEDİN OLMAK, Ekinler, çiçek açma zamanında yağmur yağmaması yüzünden tane bağliyamamak (Orhanlı "Seferihisar-İzmir").

YEDECEK, Dedekılı, Sabanda oka geçen meşe ağacı olup, bir başı topuzludur. Kayışı buna kayışlarlar. Boyunduruğa bağlarlar. (Alacahöyük; Kurşunlu "Çankırı").

YELİŞ TOPRAK, Çamurlu, işlenmesi güç, fazla yaş toprak (Kuztekk "Cide-Kastamonu").

YELÖĞÜ, Cılız kalmış hububat (Şavşat "Çoruh") (Bak: Çalgın, 3).

YELÖNÜ, Kalburlanan ekinin, rüzgâr tesiriyle bir tarafta toplanan cılız kısmı (Geyve "Söğüt-Bilecik"; Kıyıköyü "Erzincan"; Şavşat "Çoruh").

YEMELİK, Zahire (Balıkesir ve çevresi).

YEMSÜK, Tarlanın çukur yeri (Piteriç "Cimin-Erzincan").

YER GEÇİĞİ, Tarlalarda suların tesiriyle meydana gelen çukur (Ergen uşağı köyü "Kozan-Seyhan").

YERİŞMEK, Gelişmek, olgunlaşmak (İstanbul).

YERSİMEK, Un veya buğday toprakası toprakası kokmak: Buğday ambarda yersimiş (Hisarcık "Kayseri").

YİĞAL, Tavlanmış, tava getirilmiş tarla (Akşehir, Argıthanı, Yendiğin "Ilgın-Konya"; Eğridir, Bozanönü köyü, Yalvaç "İsparta"; Yakasinek "Bolvadin-Afyon"; Kasımpaşa "İst. "?).

YIVGI, 1. Olgun harmanı tınaz yapmak için toplamağa yarıyan tahtadan yapılmış bir aygıt (Yukarı sö-)

YIVI TAŞI, Harman meydanını açmak için kullanılan yuvarlak taş (Şile "İst.") (Bak: Yivgi).

YIRKAN, Bir çeşit ekin hastalığı (Kon-
ya).

YİDECEK, Kağı ve sabanı boyunduruğa
bağlıyan kayışın çıkmaması için oka ve kayış
önüne takılan ağaç parçası, çeki çivisi (Tuz-
hisar "Bünyan - Kayseri").

YOĞUZ, Kuzusu ölmüş koyun (Kestan-
bul "Çanakkale").

YOLMA, Hasat, ekin biçimi (Gaziantep).

YOLMA, Sapı orakla biçilmeyecek kadar
kısa kalmış arpa ve buğdayları yolmak işinde
kullanılan ve parmak uçlarına geçirilen tahta
ellikler (Güzelpınar "Denizli").

YOLMACI, Ekini elleri ile yolan (Araç
"Kastamonu").

YOZLAMA, 1. Ekilmeyerek gelecek yıla
bırakılmış tarla (Moramul, Amasya) — 2.
Budanmamış ağaç (Amasya).

ZAKIL VE ZAKUT, Övendere ucunda-
ki çivi, nodul (Urfa; Adana; Elâzığ).

ZAVAR, Kırılmış hayvan yemi (Bahat-
tin "İskilip - Çorum").

ZIVLAM, Suyu çekmiyen, iyi ekin

vermiyen toprak (Gazelyakup "Tavşanlı-Kü-
tahya").

ZEFTİR, ÖKÜZ boyunduruğu (Şebinka-
rahisar "Giresun").

ZİL, Yeni intaş eden ekinin çıkardığı fi-
liz (Alacahöyük).

ZELVE, ZELVİ, Boyudurukta meşe
ağacından veya çalidan eğri çubuklar olup
öküzlerin boynunu iki yandan kavrar (Alaca-
höyük; Çankırı; İzmir). (L.).

ZELVE İPİ, Zelvenin ucundaki gönden
yapılmış bağ. Gön sığır veya manda derisin-
den olur At derisi gevrek olduğu için dayan-
maz. (Kurşunlu "Çankırı"; Alaca).

ZIRZIMIK, Az ufak dolu (Alacahöyük).

ZİLLEMEK, Tohum intaş etmek: Bakla
çiğdi zilledi (Kemaliye "Malatya").

ZÜĞÜRTE, Övendire nodulu (Ağın
"Arapkir - Malatya").

ZÜLE, Öküzlerin boynuna geçirilen
tahta boyunduruk (Safranbolu "Zonguldak").
= zelve.

ANADOLUDA HIZIR GELENEĞİ VE HIDIRELLEZ (1) TÖRENLERİNE DAİR BİR İNCELEME

Yazan

Kemal GÜNGÖR

Maarif Vekâleti Etnografı

İslâm mitolojisinde önemli bir yer tutan Hızır, Türk ve eski bir Türk yurdu olan Anadolu mitolojisi bakımından da büyük bir önemi haizdir. Bununla beraber Hızır'ın İslâmî tefsir ve anlayış dışında mahiyeti ve hususiyetleri üzerinde esaslı hemen hiçbir bilgi yoktur.

Biz bu etüdümüzle Türkler arasında uzun yüzyıllardan beri yaşayan, köklü bir geleneğe ve çeşitli törenlere sebep olan Hızır'ın mahiyeti ve men'şei ile, Türk etnolojisi bakımından çok önemli olduğuna kaniiz. Bu, bilhassa Hızır geleneğinin Türk sosyal bünyesindeki yerini ve mahiyetini incelediğimiz zaman daha iyi anlaşılacaktır.

Memleketimiz halkı arasında birçok tören ve inanmalara vesile olan Hızır geleneği baharla ilgili ve çok eski bir gelenektir. Zira, bu geleneğe ait törenler baharın girmesiyle başlar ve bahar mevsimi içinde devam eder. Resim: 1,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13 bu vesile ile yapılan çeşitli törenleri tasvir etmektedir. Binaenaleyh Hızır geleneği mahiyeti itibariyle ve genel olarak Anadolu bahar bayramlarından biri ve belki en önemlisidir. Buna göre de bu etüd Anadolu bahar kültürüne dair bir inceleme olacaktır.

Hızır geleneğine ait törenlere ve bu husustaki halk inanmalarına geçmeden önce, Hızır kimdir? Nedir? bunu inceliyelim:

Halk arasında hayat suyu (âbı hayat) içerek ölmeliğe (ebedî hayata) mazhar olmuş ve zaman zaman —hususiyile baharda— insanlar arasında dolaşarak darda kalan ve başı sıkılanlara yardım ve iyiliklerde bulunan, tabii-

1) Hidirellez, Hızır İlyas'ın halk dilinde söyleniş şekli.

2) Halk arasında, Hızır'ın gezdiği yerlerin yeşillendiği, dolayısıyla yeşillik âmili olduğu inancı vardır. Halkın bu inançlarından başka bazı müellifler de Hızır'ın bu karakterinden bahsetmektedirler. Bu meyanda Firuz-âbadî — Antep'li Asım, Muhit-ül-kamus tercemesinde (Sayfa: 482) şöyle denilmektedir:

"Hızır'ı gezdiği yerlerin yemyeşil olması ile izah ederler."

atın ye, ilmesini sağl yan (2), bolluk, bereket, kısmet ve sıhhat bahşeden bir velî (Tanrı nazarında makbul, ermiş bir ulu) veya nebî (Peygamber) o'duğuna inanılır. Fakat hüviyeti tam olarak bilinmemektedir. Bazıları ölmeliğe mazhar olmuş bir evliyadır (bilhassa Sofiler), bazıları enbiyadandır (İlyas peygamberle aynı olduğunu ileri sürerler ve bilhassa zahirun), birçok meziyet ve havassını göz önünde tutarak melâikededir diyenler de olmuştur.

Bu da gösterir ki Hızır, hüviyeti belli, muayyen bir şahıs değildir. Bununla beraber halk arasında ve İslâm mitolojisinde bir Hızır ve bir Hızır geleneği mevcuttur. Bu bilhassa memleketimiz halkı arasında halen kuvvetle yaşamaktadır. Hızır'ın gerçek olan bu mevcudiyetine rağmen hüviyetinin kat'i şekilde bilinmediği ve Hızır lâfzının esas isim olmayıp bir lâkap olduğu genel olarak kabul edilen bir kanaattir. Buna rağmen onun adı ve nesebi hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmüştür.

Hızır'dan bahseden başlıca eser ve kamuslarda mevcut bilgileri şöylece hülâsa etmek mümkündür:

Firuz-âbadî (Asım Ef.) Muhit-ül-kamus tercümesi Okyanos'a göre "Hızır Ebülabbas Nebî aleyhisselâmın adıdır. İsmi Ahmet veya Belya idi. Gezdiği yerlerin yeşil olması ile izhar ederler (3)."

Hızır hakkında oldukça derli toplu bilgi veren Tuhfe-i Hattatin de: İbni Melek'e atfen "ismi (L. b) Belya'dır. Ve nesebî derececi sabiada Cenabı Nuh aleyhisselâma vas'î olur." Bazılarına göre de ismi Oremya bini Hilya'dır ki saptı Harun'dur, denilmektedir (4).

Ş. Sami, Kamus-ül-âlâmında Hızır hakkında: "Enbiyadan olup hazreti Musa ile mü-lâkatt ve Zulkarneyn ile Zülemâta gidip Âbı hayat içtiği binaenaleyh elyevm berhayat bu-

3) Okyanus, (Sayfa: 482).

4) Tufe-i Hattatin (Sayfa: 192).

lunduğu meşhurdur. İsmi (بلقان . لكان) Bel-ya bini Mülkân olduğu bazı kütübü tefsirde ise de kütübü mukaddesei beni İsrailde bu isim ile bir nebi zikrolunmadığından semaya ref'i kütübü mezkûrde musarrah olan İlyas Nebi'nin aynı olması muhtemeldir (5).

Hazreti İbrahim'in zamanında yaşamış olması ve hazreti Musa ile mülakatı hakkında olan rivayetler zamanının dahi meçhul ve muhtelifi fihi olduğunu gösteriyor." demektir.

Hüseyin Kâzım'da büyük Türk lûgatında (6):

"Hızır, Enbiya'yı kadimeden biri ki hâlâ berhayat olduğuna ve herhangi bir sebeple naçar kalan erbabı ihlâsın imdadına yettiğine itikak edilir." denilmektedir.

Radlof'un Türk lûgatında (7):

"Hızır bir peygamber olup Âbı hayat çeşmesinden içmiş olduğundan berhayat kalmıştır ve İlyas peygamberin aynıdır." denilmektedir.

Redhouse'de (8):

"Hızır — Âbıhayatı bulup içmiş ve binaenaleyh lâyemut olmuş olarak tanılan eski bir peygamberin lâkabı, mucize de yaratır. Fakat şüpheli mucip olursa derhal gayip olur.

Elias ve St. Georges ile karşılaştırılmıştır ki bunların herikisine de Hızır - İlyas derler...

Hızır İlyas günü halk telâffuzu ile Hıdrellez günü St. Georges günüdür.

Ruzuhızır — St. Georges günü — eski takvimin (R. 23 nisan) günü ki yazın başlangıcı olarak tes'it edilir.

(Bunun Hızır yani nebatatın yeşilliği mânasına gelen kelimenin sadece bir galat: olduğu da mervidir.)

Bazıları da Hızır ile İlyas peygamberin aynı şahıs olduklarını ve Hızır kelimesinin İlyas peygamberin mahlesi olduğunu ileri sürmüşlerse de halk inanmaları ile bazı tefsir ve kur'andaki remizlerden çıkarılan mânaya göre Hızır'la İlyas ayrı ayrı şahıslardır. Ve Hızır'ın, İlyas gibi ebedî hayata mazhar olmuş bir

5) Kamus-ül-âlâm (Cilt: III, Sayfa: 2046).

6) Cilt: II, Sayfa: 626.

7) Büyük Türk Lûgatı (Cilt: II, Sayfa: 1724).

8) Redhouse (S. J. London, 1890, Consple: 1921).

nebi veya velî olduğu ihtimali kuvvetlidir. Bu

fikri yukarıda adı geçen literatürden başka Ahteri kebir de teyit etmektedir.

Ahteri kebirde Hızır hakkında genel olarak şöyle denilmektedir:

"Hızır'ın İskenderi Zülkarneyn ile birlikte Âb hayatı aramak maksadiyle gittiği ve zulemat içinde İskender'den ayrıldıklarını karanlıklar içinde bir müddet yürüdükten sonra bir suya vardıklarını orada yemek yemek maksadiyle oturup elini yıkayan Hızır'ın elinden bir damla suyun kızarmış olan balık üzerine damlaması ile balığın canlanıp suya dalmasından bu suyun Âbıhayat olduğunu anlıyarak içip yıkandığı ve hatta İlyas'ı da çağırıp haber verdiği ve fakat İskender'in kavuşamadığı nakledilmektedir." (9).

İslâm'ın en baş eseri kur'anda hazreti Musa ile eeyahat ve mülakatı meçhur olan ve ilmî ledünne (10) vakıf olan bir şahıstan bahsedilmektedir ki bunun tanınmış müfessirlerin kanaatine göre Hızır olduğu kuvvetle muhtemel görülmektedir.

Musa-Hızır kıssası hakkında kur'andan anlaşılan meâl şöyledir:

"Hızır kıssası:

"Hazreti Musa, birgün rabbine sual edip, 'Yareb kullarının sana en sevgilisi hangisidir?' demiş. Buyrulmuş ki 'Beni zikreden ve unutmayan', 'eh, en hâkim kulun hangisi?' demiş. Buyrulmuş ki: 'hak ile hükmeden ve hevasına uymayan', 'en âlim kulun kim?' demiş. Buyrulmuş ki 'Belki bir kelimeye rast'arım da hidayete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye nasın ilmimi tettebbu ile kendi ilmine zam eden' binaenaleyh Musa aleyhisselâm 'Yarab

9) Ahteri Kebir (Sayfa: 57-59) den telhisen.

10) İlmî ledün: Bir ilmî mahsustur ki Hızır'ın sahip olduğu bu sırlar ilmüne ilmî bâtin da denilir. Bu hususta kamusu türki de şöyle denilmektedir: "İlmî ilâhî, esrarı suphaniye hıfayei umura vukuf ilmî ki cenabı hakka mahsus olup ancak enbiyayı izâma ilhamı buyrulmuştur." (Kamusu türki sayfa: 1238).

Bu hususta Kur'an tefsirinde de (hak dini kur'an-yeni meâlli türkçe tefsir. M.H. Yazır, sayfa: 3256-3274).

"İlmî ledünnü, cehti fikriyle istihsal olunmayıp tarafı haktan mevhibeyi mahza olan bir kuvvei kudsiyenin tecellisidir. Daha ziyade esrarı hak zımnında kullanılır." denilmektedir.

kullarından benden âlemi var mı, bana göster' demiş. Buyrulmuş ki 'Var', 'onu nerede arayım', 'Mecmeulbahreyn'de sahr'e'nin yanında balığı kaybedeceğin yerde' diye tarif buyrulmuş...

"Musa Feta'sı ile yola düşer, nihayet Mecmeulbahreyni ve sahr'eyi arar nihayet balığı kaybederler, aradan bir müddet geçince Feta bunu Musa'ya söyler. Musa, evvah nerede kayboldu fırsatı kaçırdık, der ve vakit kaybetmek için hemen geri dönerler. Balığın kaybolduğu yere yaklaştıklarında bir kula rastlarlar. Musa ile Feta'sı böyle bir rahmet ve ilme mazhar olmuş has bir kulu bu'duklarında, Musa ona:

'Talim olunduğun ilimden rüşt için bana talim etmek üzere sana ittiba edebilir miyim?'

"O kul (Hızır), 'Sen, dedi, doğrusu benimle sabra dayanamazsın. Bunda mazursun da, çünkü vukufunun ihate etmediği şeyde nasıl sabır edersin, yani mâiyetimde birçok şeyler göreceksin ki sırrı hikmetinden haberin olmayacak. Zahirde ise iyi görünmeyecek. Sen bir sahibi şeriat olmak haysiyetiyle onları zahirdeki görünüşleriyle tecviz edemiyerek itiraz etmek lüzumunu duyacaksın.'

"Musa:

'— Beni inşaallah sabırlı bulacaksın. Hiçbir emrine âsi olmam, dedi.'

"Hızır:

'— O halde hiçbir şeyden sual etme.'

"Bunun üzerine Musa ile o kul (Hızır) beraberce giderler. Bir gemiye binerler.

"Hızır gemiyi yaralar ve gemi bu hale rağmen gitti; gemiden çıktıktan sonra yolda giderlerken bir oğlan çocuğunu öldürdü. Bunu gören Musa bu çirkin hâdiseden müteessir olduğunu söyler.

"Hızır:

'— Ben sana sabredemezsin demedim mi?' dedi.

"Musa:

'— Artık bir daha söylemem' dedi.

"Giderlerken bir köye vardılar, yıkılmak üzere bulunan bir divar buldular. Hızır, bunu tutup doğrultuverdi.

"Musa:

'— İsteseydin buna karşı bir ücret alırdın' deyince,

"Hızır:

'— İşte seninle benim aramın ayrılması' diye cevap verdi. 'Bunun üzerine, sabredemediğin şeylerin tevlini şimdi haber vereyim, dedi: O gemi, denizde çalşan bir takım biçarelerin idi. Ben onu ayıplandırmak istedim ki ötelinde bir Melik vardı, her sağlam gemiyi gasbediyordu. Oğlana gelince: Ebeveyni müminlerdendi, bunları küfriyle sarmasından sakındıktan kendilerine ona bedel temizlikçe daha hayırlısını, merhametçe daha yakınıntı versin. Gelelim dvara: Şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlar için saklanmış bir define vardı. Babaları salih bir zattı, onun için rabbın buyurdu ki: 'Her ikisi de rüştlerine erdikten sonra defineyi çıkarırlar' (11)''.

Musa - Hızır kıssasından anlaşıldığına göre, Hızır Musa ve diğer peygamberler gibi bilgisini tebliğ'e değil icraya memur idi. Bundan da Hızır'ın bir Nebî olmaktan ziyade velî olduğu mânası sezilmektedir.

İşte kur'andaki bu kayıtlara ve bu kaynağa dayanan birçok müfessirler ve bilhassa Sofiyun Hızır'ın mevcudiyetine ve hiç ölmediğine kanidirlere. Yine bunlar Hızır'la İlyas'ın aynı şahıs olmadığı kanaatine musirdirler.

Ehli zahirin (12) noktai nazarına göre, Hızır diye yaşayan bir şahsın mevcut olmadığı ve bunun mümkün olamayacağı ve hakikatte Hızır'ın İlyas'la aynı şahıs olduğu kanaati hâkimdir. Bu bir zahir ve batın münakaşası ve Hızır'ın her iki tarafın anlayışına göre izahıdır.

Hızır'ın diğer insanlar gibi öldüğü yahut hâlâ yaşamakta olduğu, bir ehli batın ve zahir meselesi halinde devam eden bir münakaşadır. Bu islâmî anlayış ve münakaşaları bir tarafa bırakarak şimdi bizim için önemli olan halkın kanaat ve inanışını gözden geçirelim. Halk'ın Hızır hakkındaki kanaat ve inanışı, onun ebedî olduğu ve baharda tabiatın uyanmasını temin suretiyle feyzi hayat sembolü olduğudur.

Hızır'ın hüviyeti gibi yaşadığı yer ve zaman da vazih değildir. Kur'andaki kayıtlardan onun Musa'nın karini olduğu cihetle onun devrinde yaşamış olabileceği veya İbrahim pey-

11) Kur'an tercümesi (Sayfa: 3256-3274).

12) Zahirun.

gamber zamanında yahut İbni Melek'in (13)

Keza Hızır'ın Anadolu'dan başka Kafkasya, Trakya, Kırım, Azerbaycan ve Suriye'nin birçok yerlerinde yer ve makamları vardır ki bu da onun —İslâm âleminde— hemen her yerde mevcudiyetine inanılan ve fakat muayyen bir şahıs olmadığını ancak bir timsalden ibaret bulunduğunu anlatır.

Hüviyeti, yaşadığı devir ve yerler bile tayin edilemeyen bu şahsiyetin Hızır diye adlandırılmış olması, bu isimin arabçadaki anlamı ile (14) telkin eylediği yeşillik mefhumu dolayısıyla bu manevî hasseyi haiz olan varlığın (timsali bulunduğu yeşillik veya baharın) paydar kalacağına remzi olabileceği kabul edildiği takdirde denilebilir ki yeşillik yaşadıkça Hızır sağdır. Esas itibarıyla o, yeşillik, bereket ve namı hayat'ın ruhu oluyor demektir. Gerçek olan da bu ruhun bir yeşillik bir hayatîyet veya bir şahsiyette tecellisidir. Netice itibarıyla Hızır yeşilliğin, namı hayatın dolayısıyla baharın sembolü (personnification) dır.

Netekim Nasreddini Konevi'nin Tebsiret'ül-mübtedi ve tezkiret'ül-müntehi nam eserlerindeki "Hızır'ın vücudu, âlemî misaldedir." sözü bunu teyit etmektedir. Hızır'dan bahseden eserlerden hiçbiri onu belli bir devirde yaşamış ve belli bir hüviyete sahip bir şahıs olarak ortaya koymuyor. O, bütün müphemiyetleriyle yeşillik ve namı hayatın "ölmezliğin" timsali olarak tezahür etmektedir (15).

Halk arasındaki birçok inanmalar da bunu teyit etmektedir.

Hızır'ın yaşadığı devir ve yer gibi muayyen isme de sahip olmaması, yani adının Hızır, Kadir, şu veya bu olması büyük bir önemi

13) Tuhfe-i Hattatın (Sayfa: 192).

gibi Süleyman peygamber zamanında yaşamış olduğu rivayetleri hep ihtimalden ibarettir.

14) Hızır, —yukarıda geçen birçok lügatlerde görüldüğü üzere— Arapça'da yeşillik veya yeşillenme anlamına gelir.

15) Netekim Lûgat Naci'de (Sayfa: 384) bu hususta şöyle denilmiştir:

"R. nisanın 23 üncü gününe ruzu Hızır'ın itlakı beynennas meşhur olduğuna göre Cenabı Hızır'ın kendisi gibi hayatı cavidana mazhar olan Hazreti İlyas ile o gün de birleşip görüşmelerine değil, o mevsimde ahderar'ın arzın kemale gelmesine müstenit olmak makuldür."

mi haiz değildir. Esas olan onun ifade ettiği fikir veya temsil ettiği ruhtur.

Buna göre Hızır ancak bahar'ın veya baharla vücut bulan taze hayat'ın sembolüdür.

Nitekim yurdumuzun Van Gölü çevrelerinde yaşayan bir efsane (16) ye göre Hıdırellez yâni R. 23 Nisan (6 Mayıs) günü Van Gölü ile Engil Suyu'nun göle karıştığı sahil arasında efsane kahramanı (Meto) ile eşi Börçini (Börteçine) her yıl buluşması olayı Hızır ile İlyas'ın buluşmaları tem'inden farklı değildir. Hele olayın aynı tarihte ve aynı şekil ve ifade ile vukuu Hızırın burada Meto ismiyle tezahüründen başka birşey olamaz.

Şayan dikkattir ki Meto da tıpkı Hızır gibi ölmezliğe mazhar görülmekte ve Hızırın tıpkı İlyas'la buluştuğu yerde (karalarla denizlerin birleştiği mahalde) buluşmaktadırlar. Şu farkla ki Türk-İslâm mitolojisinde İlyas'la buluşan Hızır bu defa Meto ismiyle ve bir kadınla (eşiyile) buluşmaktadır.

Bu zaviyeden efsanenin ifade etmek istediği anlam'ın daha realist bir mahiyeti haiz olduğu görülür.

Şimdi Hızır'ın mahiyeti ve Türk sosyal bünyesindeki yerini daha iyi bir şekilde tayin etmemize yardım edecek olan halk inanmalarını ve törenlerini gözden geçirelim:

Hızır geleneği ve bu husustaki inanmalar, bütün Türkler arasında, bilhassa Anadolu'da yayılmış eski ve önemli bir gelenektir. Hatta denilebilir ki halkın benliğine işlemiş genel ve köklü bir gelenektir. Zira, Türk illerinde Hızır'ı tanımayan hemen yok gibidir. Belki d'ni sosyal veya sair sebeplerle bazı yerlerde Hızır mahiyetini veya adını değiştirmiş olabilir, fakat umumiyetle diyebiliriz ki Hızır bütün Türk dünyasında tanınır.

Netekim Anadolu —tamamen—, Trakya, Kırım, Azerbaycan, Kazak, Kırgız ve Altay Türkleri Hızır'ı tanır.

Dikkate şayandır ki Altay Türkleri arasında Hızır'ın adı "Kıdır" dır (17). Onlar

16) Van Efsanesi, Ülkü (Sayı: 47,1942).

17) Kıdır: Altay türkçesinde seyyah, gezici mânasındadır. Bu Hızır'ın daima insanlar arasında dolaşması ve ebedî hayata mazhar oluşu bakımından çok önemlidir. (Altay Türkleri arasında uzun müddet yaşamış olan Fatma Lâcinay'ın verdiği şifahi bilgiye göre).

Hızır'ı darda kalanların imdadına koşan bir ulu olarak tanınırlar ve her yerde ve her zaman bulunabileceğine inandıkları Hızır'ın nazarlarında şahsiyeti ve muayyen ve mutlak değildir. İnsan şeklinde olabileceği gibi başka şekillerde de ve hatta nesimî halde (Melek'ler gibi) bulunabileceği kabul edilir. Yani varlığı mutlak şekli muayyen olmayan bir ulu olarak te'akki edilir (18).

Altay Türklerinin inançlarından da anlaşılacağı gibi Türkler, Hızır'ı ancak bir sembol olarak düşünmektedirler. Buna göre Hızır, Türkün nazarında bir ulu, bir velî veya nebî hattâ —yerine göre— bir Tanrıdır.

Binaenaleyh Hızır, yeşilliğin (baharın), namı hayatın feyiz ve bereketin ruhu veya âmilidir.

Hızır'ın bu şekilde telâkkisi ise Türk ruhuna tamamen uygundur. İşte bunun içindir ki Hızır, Türkler arasında ve bir Türk yurdu olan Anadolu'da birçok tören ve inanmalara âmil olmuştur.

Bu tören ve inanmaların tetkiki, bize Hızır'ın mahiyetini daha iyi tanıtacaktır. Hızır hakkındaki halk inanmaları ve törenler Anadolu'nun hemen her yerinde bilinmekle beraber bunlar arasında bazı hususiyet gösterenler bulunabilir. Bu hususiliklerin dinî, sosyal veya sair tesirlerin tabii neticesi olduğu ilerde görülecektir.

Memleketimizde Hızır geleneği ve törenlerinin yapıldığı güne genel olarak Ruz-u Hızır' veya "Hıdırellez" (Hızır İlyas) adı verilir ki bu R. 23 nisan (6 Mayıs) a rastlar.

Bugün Hıristiyanlarca da baharın ve tabiatın uyanmasının ilk günü olarak kabul edilir. Bu günü Ortodokslar Aya-yorgi, Katolikler de St. Georges günü olarak kutlarlar (19).

Keza Macar halkı hakkında değerli bir eser olan A. Magyarsag Neprajza adlı eserin Jales Napok (meşhur günler) kısmında (20) Irta Szendry Zsigmond şöyle demektedir:

"Giorgi günü (24 nisan) Avrupa'nın büyük bir kısmının bahar başı günüdür. Romalılar devrinde bugün Pales ismiyle çoban bay-

18) Bu malûmatı, Fatma Laçınay nakletmiştir.

19) Redhouse ve Larouse de XX. éme siècle p. 763.

ramı olarak kutlanırdı. Bugün kötü ruhların geleceği itikadiyle onlara karşı korunma günüdür. Yine bu günde hayvanlara ve diğer canlılara sağlık temennisinde bılınulur. Sabahleyir kendilerini ve hayvanlarını yıkarlar (kırklar). Kadınların yapacağı işler yasak edilmiştir.

Keza Gagauzlarda 6 Mayıs (R. 23 nisan) gününü Hıdırellez yani Hızır İlyas adıyla önemli bir gün olarak kutlamaktadırlar. Bu Hıristiyan-Türk unsurlar arasında Hıdırellez (Hızır İlyas) Paskalya'dan daha önemlidir. Gençlik ve çiçek bayramıdır. Bilhassa Bulgarlar arasında hususi şarkılar vardır. Bugün ilkbaharın ilk kuzusu kurban olarak kesilir (21).

Hıdırellezde ağaçlar yapraklanır nebatlar yeşillenir yani tabiat tam olarak uyanır ve canlılar taze bir hayat bulur (22).

Kışın sıkıntılı ve kara günlerinden sonra hayat dolu yeşil bahara kavuşmasının sevinci bugün bir bayram olarak kutlama geleneğinin âmili olmuştur. Bugüne Hızır veya Hıdırellez denilmesinin sebepleri ise: Bizzat Hızır kelimesinin ifadesinden de anlaşılacağı üzere Hızır'ın gezdiği, ayak bastığı yerlerin yeşilleneceği ve herşeyin uğur ve bereket bulacağı inancıdır.

Hıdırellez (Hıdır-İlyas) tesmiyesi ise: Denizlerin hâkimi ve denizlerin pîri addedilen İlyas ile dünya üzerinde darda kalanların yardımcısı olan Hızır'ın bugün (R. 23 nisan) da denizle kara arasında bir kıyıda buluşacakları kanaatinden doğmuş olması muhtemeldir (23). Hızır günü veya Hıdırellez Anadolu'nun hemen her yerinde bilindiği gibi Altay, Kırım, Azarbaycan ve Balkan Türkleri arasında da yayılmıştır. Buna göre denilebilir ki Hızır geleneği umumî bir Türk bahar törenidir.

20) Cilt: 4, Sayfa: 330.

21) Atan İ. Manof - T. Acaroğlu, Gagauzlar, 1940 (Sayfa: 89-90).

22) Yukarıda da kaydedildiği gibi halk seneyi iki kısma ayırır birisi R. 23 nisandan R. 26 ekime kadar devam eden "Hızır", diğeri de R. 27 ekimden R. 22 nisana kadar devam eden "kasım" dır.

23) Bazıları da Hızır lâfzını İlyas'ın lâkabı olarak kabul ederek Hızır'la İlyas'ı aynı şahıs olarak kabul etmek isterler. Bu mesele yukarılarda esaslı olarak incelenmiştir.

Anadolu'da tesbit ettiğimiz bu tören ve inanmalar, İstanbul, İzmir, Balıkesir, Bursa, Denizli, Afyon, Konya, Isparta, Adana, G. Antep, Diyarbakır, Siirt, Van, Erciş, Ankara, Urfa, Çorum, Sivas, Erzurum, Hasankale, Edirne, Kırklareli'ne aittirler.

Memleketimizde geniş bir şekilde yayılmış olan bu gelenek her sene bütün halkın iştirakiyle bir bayram havası içinde tekrarlanmaktadır. Bu gelenek genel olarak her tarafta aynı olmakla beraber dinî, sosyal veya başka tesirler dolayısıyla bazı mahallî değişmeler gösterir. Bu hususiyetler sırası geldikçe işaret edilecektir. Şimdi biz bu geleneğe ait umumî ve müşterek olan inanmaları gözden geçirelim:

Hızır'la İlyas'ın buluştukları 6 Mayıs (R. 23 nisan) günü kışın sona erdiği ve tabiatın tam olarak uyandığı zamandır ki bu anda, gökler nur kesilir, canlılar taze bir hayata kavuşur ve Hızır'ın temas ettiği herşey uğur, bereket bulur. Halk Hızır'a kavuşmak ve dileklerde bulunmak için türlü çarelere baş vurur.

Hıdırellez günü kadın erkek, büyük küçük bütün halk tercihan beyaz elbiseler giyerek —zira geleneğe göre bugün, Hızır'da beyaz elbise giymiştir.— gün doğmadan önce yeşil ve bol sulu kırlara gidip eğlenirler.

Hızır'ın gezdiği kabul edilen yeşil yerlerde dolaşarak her derde devâ addedilen çeşitli çiçekler (kırkbir çeşit) toplanır, salıncaklar kurular, türküler söylenir, oyunlar oynanır ve baharın ilk kuzusu kesilerek yenir.

Bu geleneğin halk arasında yayılmasına ve uzun yüzyıllardır aralıksız olarak devam etmesine sebep olan başlıca inanışları şu şekilde hülâsa edebiliriz:

1. Sağlık, şifa;
2. Yeşillik, Neşvünema;
3. Bereket, bolluk;
4. Uğur, şans;
5. Mucize, keramet;
6. Talih ve kısmet.

1. Sağlık ve Şifa:

Hıdırellez günü bütün canlı varlıkların taze bir hayata kavuşacağını, binaenaleyh Hızır'ın gezdiği yerlerde yetişen nebatların, çiçeklerin ve baharın taze bitkilerini yiyen hayvanların (koyun ve kuzu) insan bedenine sağ-

lık, gençlik ve canlılık bahşedeceğine inanılır. Bu maksatla:

a) Bugün (tabiat hayatının uyanışının ilk gününde) kırlarda toplanan çiçekler kaynatılıp içilecek olursa bütün hastalıkların geçeceğine ve eğer bir kimse kırk gün bu su ile yıkınacak olursa gençleşip güzelleşeceğine inanılır (24).

b) Anadolu'nun birçok yerlerinde taammüm etmiş olduğu veçhile Hıdırellezde baharın taze bitkilerini yiyerek yetişmiş olan kuzu eti veya kuzu ciğerini yemek âdettir.

Hızır günü kuzu eti yeme geleneği o kadar köklemiştir ki bir sene hiç et yüzü görmemiş olan kimseler bile bugün için mutlaka bir kuzu, hiç olmazsa birkaç kilo kuzu eti tedarik etmeyi ihmal etmezler.

Kuzu, Hıdırellez günü kırdaki Hızır hakkı için kesilir ve şenlikle yenilir.

Hızır geleneğinin yayıldığı her yerde yapılan müşterek ve genel bir âdettir. Bu maksatla Diyarbakır'da "Ciğaret" adı ile ayrı bir tören yapıldığını yukarıda kaydetmiştik. Erzurum'da da kuzu, olmadığı takdirde kuzu başı yemek âdettir. Bu münasebetle yenilen kuzunun "Hızır hakkı" için kurban edilmesi de çok önemlidir. Zira bu suretle Hızır'a bir tanrı mahiyeti verilmektedir.

Anadolu'da Hıdırellez günü kuzu yeme âdeti çok dikkate değer bir gelenektir. Bu geleneğin kökü hiç şüphe yok ki çok eskidir. Onu naturisme ve totemisme devirlerine kadar götürmek kabildir. Bu geleneğin yazın (25) başlangıç gününe rastlaması bir tesadüf olarak kabul edilemez. Bu ancak eski türk sosyal hayatında çok önemli olan bir âdetin —Tukyularda görüldüğü veçhile— Gök tanrı adına kuzu (koyun veya oğlak) kurban edilmesi töreninin Anadolu Türk halkı ara-

24) Bergama'da efsaneler, âdetler (Sayfa: 53) Hıdırellez günü kırlarda çiçek toplanıp bundan şifa beklenilmesi yalnız buraya mahsus olmayıp Anadolu'nun birçok yerlerinde yayılmış bir âdettir.

25) Türkler bahara "yaz" ve bizim yaz dediğimiz mevsime de "yay" derler.

sında devamından başka birşey olamaz (26).

Hiç şüphe yok ki bu Tukyuların bahar törenleriyle ve Hiyong-nuların bahar şölenleriyle ilgili bir gelenektir.

Halk arasında baharın bu taze kuzusunu yemekle bedenlerinin sağlık ve canlılık kazanacağı itikadi vardır. İlk baharda Hıdırellez günü kuzu yeme geleneğinin mahiyeti ve önemini daha iyi belirtmek maksadıyla Türklerin totemizm hakkındaki dinî telâkkilerine kısa ve süratle göz atmanın faydasız olmayacağı kanaatindeyiz.

Türklerin klân hayatına ait olan dinî totemcilik idi. Sonradan tekâmül eden Türk sosyetesinin dinî telâkkileri de inkişaf ederek naturizm (tabiata ve tabiat kuvvetlerine tapma) merhalesine yükselmiştir.

Bu din sistemi tabiata, tabii varlıklara ve tabii hadiselerle karşı sembolik bağlılığı ifade ediyordu. Buna ait bütün telâkkilerde reeldir. Diğer dinlerde olduğu gibi muhayyile Türklerin bu dinî telâkkilerinde —geniş ölçüde— yer almıştır. Bu din Türkelere has ve orijinaldir.

Türklerin tanrılarına karşı gösterdikleri saygı ve onlara ibadetleri tamamen hayati mahiyette idi. Onlar obir dünya ile pek o kadar ilgilenmemişlerdir. Türklerin tanrılarına karşı saygıları ve onlara kurban vermeleri, Tanrı'nın onları hastalıklardan, fenalıklardan korumasına ve onlara mal, mahsül ve servet bahşetmesine bir mukabeleden ibarettir.

Türkün karakter ve düşünüşüne çok uygun olan bu telâkkiler, başka bir dine girmiş oldukları zamanda da örf, âdet ve gelenek halinde devam etmiştir.

Yaz (bahar) aylarında yapılan törenler Hiyong-nular ve Tukyular devrinde aynı tarzda devam etmiştir. Bu bayramlarda ve şöenlerde kurbanlar kesilerek ziyafetler verilirdi.

26) İlbaharın başlangıç gününe rastlayan bu gelenek Türklerin çok eski bir âdetinin bakiyesi olup kökü Şamanlık devrine kadar gider. Tarihi kaynaklardan öğrenildiğine göre Şamanlık devrinde dört mevsime mahsus kurban âyinleri olduğu malumdur. İlbahar mevsiminde yapılan âyinlerde koyun totemi kurban edilirdi. Türklerin ilbahar âyinlerinde oğlak kurban etmeleri ve ilbaharın birinci ayına oğlak adını vermeleri bununla ilgilidir (Türk Türesi, sayfa: 23-24).

Bu çok uzak geçmişimizin yani totemizm devirlerine ait izler, şamanlığın yaşadığı yerlerde (Altay Yakut Türklerinde) olduğu gibi bir Türk yurdu olan memleketimizde de halk âdet ve gelenekleri arasında yaşamaktadır.

Şüphesiz bunlar zamanla ve bir takım dinî, sosyal sebep ve tesirlerle karışmışlardır. Fakat Türkler girdikleri birçok dinlerde ve geçirdikleri birçok istihalelere rağmen kendi ruhlarından doğan bu eski dinî, sosyal itikat ve inanışlarını muhafaza etmişlerdir.

İşte Anadolu'da ilkbaharda Hıdırellez münasebetiyle kuzu yeme geleneği ve bu gelenek münasebetiyle Hıdırellez sabahı süt içilmesi bir tesadüf değil ancak kökü çok eski olan bir geleneğin devamıdır.

c) Hızır'ın eli değen şeylerin şifa bahşacağı itikadıyla Hıdırellez gecesi (arifesinde) dibine talih çömleği konan gül dallarına asılmış olan elbiseyi (gömlek baş örtüsü v.b.) giyenlerin sıhhatlarının düzeleceğine, vücutlarının kuvvet bulacağına inanılır (27).

Bazı yerlerde de (Sivas'da olduğu gibi) birçok hastalıklar, ağrı ve sızılar için şifa bahş olduğuna inanılan Hızır sopası geleneği vardır. Bu sopa ağrı ve sızı olan yerlere vurulduğunda o kimsenin bu ağrı ve sızılardan kurtulacağı itikadı vardır.

Hızır sopası hakkında şöyle bir rivayet vardır.

“Vaktiyle Sivas'ta Kafkasya'dan gelmiş sofu bir adam varmış. Mütemadiyen ibadetle vakit geçirirmiş, bir zaman ortadan kaybolmuş, aradan yıllar geçmiş, gelmemiş, âilesi yalnız kalmış, günün birinde birisi gelip ‘Kocan gel-

27) Anadolu halk arasında yaşayan bu gelenek bazı Hıristiyan geleneklerini de hatırlatmaktadır. Nitekim aynı günde (R. 23 nisan) Saint Georges yortusu münasebetiyle yaptıkları Georgesvert geleneğini (Bohemya veya Transilvanyalıların en önemli ilbahar töreni) ni hatırlatmaktadır.

Bu geleneğe göre “Bayramın arifesinde taze bir söğüt ağacı kesilir, gebe kadınlar elbiselerinden birini bunun altında bırakırlar. Ertesi gün elbisenin üzerinde bir ağaç yaprağı bulurlarsa kurtuluşlarının (doğumun) kolay olacağına inanırlar. Keza hastalık ve ihtiyarlıklarının ağaca gideceğine itikat ederler. Ve geceleyin de “Sen şimdi öleceksin, fakat bize hayat bahşet” diye dilekte bulunurlar (Le Rameau d'or. p. 119).

di mi?' diye sormuş, karısı da 'Hayır' diye cevap vermiş, bu meçhul adam 'Gelecek bekle!' dedikten sonra kaybolur. Gerçekten de birkaç gün sonra uzun zaman kaybolan kocası, elinde bir sopa ile çıkar gelir.

"Karısını aç ve perişan halde görünce 'Ne duruyorsun, kalk bir çorba pişir de içelim' der, karısı da 'Ne var ki pişireyim, görmüyor musun açlıktan ne kadar perişan düztüm?' der. Kocasını ısrar eder; fakat karısının cidden takatsizliğini anlayınca elindeki sopa ile karısının vücuduna dokununca karısı sanki hiç ağrı, sızı görmemiş gibi kuvvet bularak ayağa kalkar. Bir şey bulup pişirmek için kilere gittiğinde ne görsün? Her taraf, her çeşit yiyecek dolup taşmaktadır. Hayretinden komşuları çağırır; komşular gelmeğe kalmaz adam mum gibi sararıp kalıbını değiştirir.

"İşte o zaman, kadına kocasının geleceğini haber veren adamın Hızır olduğuna ve kadının sabır ve tevekkülle kocasını beklemesini takdir ederek onu kurtarmak için kocasının tipinde ona görünmüş olduğuna ve onu düşün ve perişan halden kurtardığını uğurlu sopasıyla de ağrı ve sızılardan kurtardığına inanılır."

O gün bu gündür, bu sopa anlatılan derişin evlâtları elinde bulunup ağrı ve sızılar için şifa umanlara fayda verdiği kanaati yaşamaktadır. Ve bu sopa ile ağrıyan yerlerine vurduran kimselerin şikâyet ettikleri ağrılardan kurtuldukları hakkında çeşitli söylentiler dolaşmaktadır.

Sopanın kullanma tarzı: Mezkûr şahsın evlâtları tarafından ağrı ve acının bulunduğu yerde üç defa vurmak suretiyle kullanılır.

Sopa: Bir arşın kadar uzunluğunda bir ağaç olup ucu delikli ve müdevverdir (28).

Keza Sivas'ta Camii kebirin minare kapısından itibaren ikinci direğini Hızır direği olarak telâkki ederler. Kadınlar cuma günü salâ vakti bu direği ziyaret ederek dilek (çocuk olması, muhabbet, sağlık ve zenginlik gibi) dilerler (29).

Hızır'ın bu sağlık, şifa ve hayat bahşedici karakteri diğer vasıfları ile birlikte mahiyetini belirtmesi bakımından çok önemlidir.

2. Bereket ve Bolluk:

Bu gece (R. 22-23 nisan, yani Hızır'ın gecesi), Hızır'ın uğradığı yerlere, dokunduğu şeylere feyiz ve bereket bahşedeceği itikadı vardır. Bunun için Hızır gününün arifesinden itibaren mal, mülk, para ve yiyeceklerin bereketlenmesi için türlü çarelere başvurulur.

Yiyecek kaplarının, anbarların ve paraselerinin ağızları açık bırakılır. Bu inançlardır ki halk arasında Hızır'ın eli değen şeylerin (yağ, pekmez, zahire gibi) dolup taşdığı hakkında pekçok rivayetler vardır.

Bundan başka ev, bağ, bahçe isteyen kimseler Hızır'ın gecesi herhangi bir yere istediklerinin küçük bir modelini yapmak suretiyle Hızır'ın, arzularını yerine getireceği itikadı vardır.

Bundan başka ev, bağ, bahçe isteyen kimseler Hızır'ın gecesi herhangi bir yere istediklerini küçük bir modelini yapmak suretiyle Hızır'ın, arzularını yerine getireceği itikadı vardır.

Keza altın ve benzeri ziynet eşyası isteyen gençler de ağaç yapraklarını dizerek onu kollarına veya kolye şeklinde boyunlarına takmakla bu arzularına kavuşacaklarına inanırlar. Hızır'ın bolluk ve bereket bahşedici hususiyeti halk arasında çok kuvvetle yerleşmiştir. Bu hususta türlü rivayetlerle Hızır'ın bu kudretine örnekler vermeğe çalışırlar. Bu çeşitli halk rivayetleri üzerinde fazla durmıyarak Hızır'ın diğer hususiyetlerine geçelim.

3. Uğur ve Şans:

Hızır'a kavuşan bir kimsenin uğur ve şansının artacağına inanılır. Bu, Hızır'ın halk arasında yaşayan ve yukarıda tesbit edilen maddî ve hayatî sahalardaki kudret ve vasıflarından başka baharda bütün canlı varlıkların yeniden uyanması ile birlikte yaşama enerjisinin (Maddî ve manevî) de uyanacağı, bu suretle de insanların maddî sahada olduğu kadar maneviyatlarının da yeni bir çehre göstereceğine binaenaleyh uğur ve şanslarının açılacağına inanılır.

İşte bu maksatla, Hızır'ın günü sabahleyin erken Hızır'ın dolaştığı kabul edilen yeşil kırlara giderek Hızır'ı aramak adettir. Çok defada Hızır'ı arıyan bu kimselerin ona kavuştukları rivayet olunur. (Resim: 2). Hattâ

28) Nakleden Hayriye Evinç.

29) Sivas folkloru (Cilt: I, Sayfa: 105).

onu gördüklerini maddi delillerle ispata kalkışanlar bile vardır. Bunlara göre Hızır'ın güler yüzlü, beyazlar giyinmiş olduğu, şahadet parmağı ile orta parmağı aynı uzunlukta ve baş parmağının kemiksiz olduğu rivayet edilir (30).

Bazıları da Hıdırellez günü uğur tutarlar ve bir sene buna bağlanırlar. Meselâ, Var-Yok Hamuru (31), Kaşık Uğuru (32), Bahti-Bahti (33), Bahtiyar ve dört güllü ot saklamak (34) uğur sayılır. Keza Hıdırellez gü-

30 Halk arasında yaşayan bu inanışı muhitül-kamus (Fıruz-abadî-Asım ef. Sahife: 482) un bu husustaki kayıtları da teyit etmektedir.

31) Var-Yok hamuru:

"Hıdırellez akşamı biraz hamur yuğrularak ikiye bölünür, birine "var" diğerine "yok" hamuru denir. Sabaha kadar hangisi kabarmırsa o kimse için o yıl onun uğuru, öyle söylemekle, geleceğine inanılır. Ve o şahıs niyeti oluncaya kadar meselâ var hamuru kabarmışsa daima var amma "yok hamuru kabarmışsa "yok amma" demelidir." (Bergama'da efsaneler, âdetler, Sayfa: 51).

32) Kaşık uğuru:

Akşamdan bir gövec bulgur pilâvı pişirilir, hiç tutulmadık bir deste kaşık da yanına bırakılır. Sabahleyin kaşıkla ateşe atılır. Bunlardan Hızır gelip de hangisi ile pilâv yemişse onun yanmıyacağına, bu suretle de Hızır'ın o eve uğradığına ve kendilerine uğur getirdiğine inanılır, kaşık da uğur olarak saklanır (Bergama'da efsaneler, âdetler, Sayfa: 51).

33) Bahti-Bohti:

Balıkesir ve çevresinde Hıdırellez taze soğan zamanı olduğundan dikili bir soğanın iki yaprağı müsavi şekilde kesilerek bunlardan birine beyaz bir iplik bağlanarak adına Bahti, diğerine kırmızı bir iplik bağlanarak Bohti denir. Sabahleyin gidip muayene edildiğinde eğer Bahti'yi hamil olan büyümüşse o kimsenin o yıl içinde bahtının iyi gideceğine, eğer Bohti büyümüşse talihinin o yıl için iyi gitmeyeceğine inanılır. (R. Sadi Balıkesir'de Hıdırellez merasimi, H. B. H. Sayı: 11, Sayfa: 13-15).

(M. A. Resülzade).

34) Bahtiyar ve dört güllü ot saklamak:

Denizli'de bazı gül fidanlarında pek nadir olarak keis kısmı düz olan bir nevi gül açar ki buna halk Bahtiyar adını verir. Bu hangi evin bahçesinde açmışsa onu uğur bilirler, ve Hıdırellez günü —ileride görüleceği gibi— Baht açma töreninde kızların talihlerini açması için talih çömleğinin içine koyarlar. Bu halk geleneği gülün, baharı ve baharda uyanan şans ve talih vasıtası olarak kul-

nü akşamı sağılan sütü maya koymaksızın bıraktıkları halde süt yoğur olursa bunu da uğur bilerek ve Hızır mayası adı ile sene sonuna kadar maya olarak kullanılır. Bu husustaki tören ve inanmaların tetkiki bize, Hızır'ın insanların uğur ve şansını üzerindeki kudretini göstermeğe yeter.

4. Mucize ve Keramet:

Dara düşen ve başı sıkıntıda kalan kimselelerin umutlarını kesmedikleri takdirde Hızır'ın mutlaka bir gün imdatlarına yetişeceğine ve bir mucize yaratarak kendilerini kurtaracağına inanılır. Bu hususta pek çok söylentiler vardır. Bunlardan biri şöyledir:

"Adamın biri boyuna Hızır'ı arar durmuş. Bir gün bağ belliyormuş, birden karşısına ihtiyar bir adam çıkmış, bunu görünce:

— Ne istiyorsun?' diye sormuş. O da:

— Ben Hızır'ım bir istediğim varsa söyle?' der. Adam inanmaz; ihtiyar:

— Her an beni arıyordun, işte şimdi karşımdayım, iste ne istiyorsan?' diye ısrar edince, Hızır'ı bekliyen adam inanmıyarak ve sırf alay olsun diye:

— Mademki Hızır'sın, elimdeki beli kürek yıpta göreyim' der. İhtiyar:

— Peki' dedikten sonra yine birdenbire kaybolur. Adam önüne baktığı zaman elindeki belin kürek olduğunu görür, hayret ederek böyle bir fırsatı kaçırdığına pişman olur." (35).

Bu hususta çeşitli vakalar ve yarattığı mucize ve kerametlere dair türlü rivayetler mevcuttur.

Bu gece suların nur gibi aktığını ve bu nuru görenlerin gözlerinin parladığını ve bu suya girenlerin de her türlü hastalıklardan kurtulacağına inanılır (36).

Keza Hıdırellez gecesi testilerdeki sular

lanılmasını ve ona verilen önemi göstermektedir.

Erzurum'da da dört güllü tabir edilen dört yapraklı bir nevi yabancı yonca vardır ki halk buna büyük bir önem verir. Pek nadir olarak bulunan bu otu Hıdırellez günü kırlarda ararlar, buldukları takdirde uğur olarak saklarlar.

35) M. Ali Resülzade.

36) Bergama'da efsaneler, âdetler (Sayfa: 52).

boşaltılarak yeniden doldurulur ve testilerden birinin içine çaydan alınmış kırk tane ufak taş atılır bu taşlar kırk gün testide bırakılır. Ve kırk gün bu sudan içerler ki böylece Hızır suyu ile kırklandıklarına inanarak Hızır'dan keramet umarlar (37).

Memleketimiz halkının Hızır hakkındaki bu kanaat ve inanmaları eski Türk Naturizminde mevcut olan —ve yukarıda izah edildiği üzere— Altın ışık ve suyun kutsal kudretine inanma geleneğiyle ilgilidir.

5. Talib ve Kısmet:

Hızır'ın buraya kadar kayıt ve işaret ettiğimiz ve birçok inanmalara saik olan tesir ve rollerinden başka insanların talih ve kısmeti üzerinde de müessir olduğuna inanılır.

Memleketimizde bu inanmalarla ilgili olarak birçok törenler yapılır. Bu arada işi iyi gitmeyenler, talih ve kısmet arıyanalar bugün (R. 23 nisan) muratlarının hâsıl olması için Hızır'dan istimdad ederler. Bu maksatla kırlarda Hızır'ı arar ve türlü vasıtalarla dilediklerinin olup olmayacağını tahkika çalışırlar.

Bu meyanda "Sularda talih arama" (38) ve baht açma veya niyet çekme törenleri baş vurulan çarelerin en genel ve önemli olanlarıdır.

a) Sularda talih arama:

Hıdırellez sabahı dileği olanlar, derelere, çaylara gidip bir kâğıda istediklerini yazarak suya atarlar. Eğer bu kâğıdı su götürecektense lursa lursa muratlarının hâsıl olacağını, eğer bir yerde tutunup kalacak olursa dileklerinin itikat ederler.

b) Baht açma törenleri:

Bu törenler mahiyet itibariyle aynı olmakla, yani hepsi de baharda talihlerini tahkik maksadı ile yapılmakla, beraber memleketimizde çeşitli isimlerle anılırlar.

Netekim, bu törene İstanbul ve Bursa çevresinde "Baht açma", Denizli ve çevresinde "Bahtiyar", Yürük ve Türkmenlerde "Mantıfır", Bergama'da "Martaval", Balıkesir ve çevresinde "Dağara yüzük atma", Edirne ve

37) Bergama'da efsaneler, âdetler (Sayfa: 52).

38) Bergama'da efsaneler, âdetler (Sayfa: 52).

Kırklareli çevresinde "Niyet çıkarma", Erciş'de (Van) ve Ağrı çevresinde "Çiçek ölçen" ve Erzurum'da "Mâni çekme" adı verilir.

Bu törenler haricî şekilleri itibariyle fazla benzerlerse de esası Hıdırellez'de —baharda tabiatın ve bütün canlıların uyanması gibi insanların da talih ve kısmetlerinin açılacağı kanaatiyle— talih ve şanslarını öğrenmek gayesiyle yapılır.

Tören, genel olarak kırlarda yeşillikler ve çiçekler arasında yapılır. Bu maksatla Hıdırellez'den bir gece evvel bahtını denemek isteyen kimseler —bilhassa gençler— toplanıp içinde su bulunan bir çömleğe kendilerine ait bir nişane (yüzük, küpe, düğme, iğne, v.b.) koyarak ağzını tülbentle bağladıktan sonra bir gül fidanının dibine koyarlar (39).

Bu suretle bahtlarının açılacağına (40) inanan nişan sahipleri sabahleyin erkenden belirli bir yerde toplanarak senesine kadar ağzlarının tadı bozulmaması için süt veya sütlü kahve içtikten sonra (41) talih çömleğini ortaya getirirler bundan sonra niyet çekmiye başlanırlar (Resim: 3 ve 14).

39) Anadolu'da baht açma törenlerinin yapıldığı her yerde çömlek gül fidanının dibine konur. Zira gül, uğurlu ve yazın sembolü olarak kabul edilir. Yalnız Yürük ve Türkmenlerde baharın müjdecisi sayılan sarı mantıfır arasında yapılır. Erzurum'da da nişanlar bir çömlek içine değil başı yıkılmamış yani uygun bir kadının altına konur.

40) Zira bu gece Hızır'ın kendisi gibi ölmeliğe mazhar olmuş olan Denizlerin piri İlyas'la (İlyas Peygamber) buluşmak üzere bahçeler arasından geçeceğini ve geçerken geçtiği yerlere ve bu arada yeşil bahçelerin arasında ve gül fidanlarının dibine konmuş olan çömleğe talihini bağlayan kimselerin uğur ve şansını açacağına inanılır.

41) Hıdırellez günü yani tabiatın ve bütün canlıların uyanması münasebetiyle yapılan (bahar) bayramı günü süt içilmesi geleneği çok dikkate değer mahiyettedir. Zira bu geleneğin kökü Türk içkisi olan ve bahar bayramlarında tanrılar şerefine içilen "Kımız" ile ilgilidir. Hiç şüphe yokki bu münasebet bir tesadüf olamaz.

Eski Türk bahar bayramlarında —bugün Altay Türkleri ve Yakutlarda olduğu gibi— içilen Kımız Anadolu'da hiç olmazsa süt olarak yaşamaktadır.

Tören, genel olarak mâni söylenerek (42) çömleğin içindeki nişanların birer birer çekilmesi ve bu mânilerden —ait olduğu nişana göre— nişan sahibinin talihi ve niyeti hakkında mâna ve hükümler çıkararak eğlenmektir. Bu baht açma veya niyet çekme törenlerinin genel şeklidir. Bunun dışında yerine göre birçok hususilikler ve törenin icrasında birçok değişiklikler de olur. Meselâ, tören İstanbul'da —çok defa— evde kalmış kızların bahtını açmak gayesiyle yapılır.

İstanbul'da Hıdırellez'de yapılan baht açma töreni:

"Yukarıda kayıt edildiği üzere nişanlar bir çömleğe konduktan ve üzeri bir gaz beziyle bağlandıktan sonra bu çömleğin ağzı asma kilitle kilitlenerek bir gül fidanının dibine dibine bırakılır. Nişan sahipleri Hıdırellez sabahı erken saatte tayin edilen yerde toplanır süt veya sütlü kahvelerini içtikten sonra çömleği koydukları yerden çıkararak küçük bir çocuğun eline verirler. Çocuk da 'Ben bunun talihini, bahtını açıyorum.' diyerek kilidi evde kalmış bir kızın başı üzerine açar; sonra mâniler söyleyerek niyet çekilir.

"İlk olarak şu mâni ile başlanır:

*Babtiyarım babtiyar,
Babtiyarım Babtı var,
Bu niyet kimin ise
Talibi var Babtı var.*

"Bu mâni kime çıkarsa çok talihli olacağına, eğer bekâr ise senesine varmadan evleneceğine hükmedilir. Bundan sonra buna benzer mâniler söylüyerek eğlenceye devam ederler." (43).

Bergama'da da bu tören hemen aynı şekilde ve aynı maksatla yapılır, halk arasında başında kilit açılan bu kızların her halde yılına varmadan evlenecekleri kanaati vardır.

Bergama'da baht açma törenlerinin hususiliği: Bergama'da Martaval çömleği adı verilen bu çömlek bir gelin başı gibi çiçeklerle ve tellerle süslenerek bir gül fidanının dibine konur. Yeni ve güzel elbiselerini giyip ve süs-

lenerek gelen kimseler sabahleyin daha güneş doğmadan çömleği gül dibinden mâni ve türküler söyleyerek alırlar. Halka halinde toplandıktan sonra bir kız çocuğu bu halkanın etrafında üç defa dolaşır. Kimin yanında durursa —genel olarak evde kalmış bir kızın yanında durur— onun başında mâniler söylüyerek kilit açılır.

Söylenen mânilerden birkaçı:

*Asmalı kuyu derindir,
Üstüne çıksam serindir.
Oğlanların istediği
Tas kırkmal (al) gelindir.*

Bu mâni bir kıza çıkarsa muradına kavuşacak, dul bir kadına çıkacak olursa arzusu yerine gelmeyecek denir.

*Lâbur şalm beldedir,
Dört ucu bem yerdedir.
Cennetten huri çıksa
Yine gönülüm sendedir.*

Bu mâni herkese uğurlu bir yıl müjdeliler.

*Oturmuş koyun sağar
Altın bukağın (boğaz) boğar
Allah verdi muradım
Yedi yerden nur doğar.*

Bu mâni evli bir kadına çıkmışsa refah ve zenginliğe, bekâr bir kıza çıkmışsa çok iyi bir kismet çıkacağına delâlet eder.

*Karanfil ocak ocak
Topladım kucak kucak
Herkesinki açılmış
Benimkisi tomurcak.*

Denizli ve çevresinde ise bu törenin hususiliği Bahtiyar adı verilen goncanın baht çömleğine konarak ondan uğur umulmasıdır (44).

Yürük ve Türkmenlerde tören aynı şekilde olmakla beraber hususiliği gül yerine Sarı Mantılar —baharda ilk açan çiçek— ara-

42) Kırklarelin'de maniden ziyade Türkü söylenir. Fakat mahiyet itibarıyla yine aynıdır.

43) Aliye Muazzez (İstanbul'da Hıdırellez merasimi, H. B. H. Sayı: 11, Sayfa: 19).

44) Bahtiyar: Keisle Tüveyç arası düz olan bir nevi gül goncasıdır. Yukarıda da kaydedildiği gibi çok nadir olarak bulunan bu goncağı halk uğurlu sayar ve bunu nerede bulurlarsa alıp baht çömleğine koymak üzere saklarlar.

sında yapılması ve tam bir bahar eğlencesi mahiyetindedir.

Mantıfar:

Yürük ve Türkmenlerin Mantıflar adını verdikleri tören baharın ilk müjdecisi olan mantılar (45) arasında yapılan bir bahar törendir. Esasen tören de adını Mantıdan almıştır. Türkmen söyleyiş tarzına göre "Far" var demektir. Yani Mantıfar—Mantı var demektir. Bu tören Ülkü dergisininin 26 ıncı sayısındaki yazımızda daha geniş olarak izah edilmiştir.

Törenin mahiyetini ve geleneğin bahar ve tabiatla ilgisini belirtmesi bakımından çok orijinal olan Mantıfar mânilerinden birkaçı:

*Mantıfar çetin çetin
Devşirmesi pek çetin
Gel Mantıfar açalım
Alaca tumanlı batun.*

*Elinde süt küleği
Ergen oğlan yetgin kız
Sütten akıtır bileği
Kabul olur dileği*

Erzurum'da bu tören Hıdırellez sabahı mâni söyliyerek yapılan bir eğlenceden ibarettir.

Erzurum'da yapılan Hıdırellez töreni de şöyledir:

Hıdırellez sabahı kadın ve kızlar bir yerde toplanarak mâni çekerler. Tören şöyledir.

Talihi denemek isteyen kimseler yukarılarda da işaret edildiği üzere kendilerine ait bir eşya vererek başı ongun (mes'ud) bir kadının altında saklarlar. İçlerinden biri mâni söyler, sonra bir eşya çıkarılır bu eşya (nişan) kimin ise mâni onun şansıdır. Mânilerden türlü mânalar çıkararak eğlenirler. Burada söylenen mânilerden bir kaç:

*Başım puşum yel açtı
Ak gerdana dolaştı
Sen benimsin ben senin
Bugün falcı fal açtı.
Bu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allahın emri
Ayrılık olmasaydı.*

45) Turpgiller fasilesinden ve Şebboy nevinde sarı tüveyçli bir çiçek.

*Dağlarda meşelerde
Gül suyu şişelerde
Ben sevdim eller aldı
Ben kaldım köşelerde.*

Hıdırellez münâsebetiyle yapılan bu törenler batı ve Orta Anadolu çevrelerinde olduğu kadar doğu Anadolu bölgesinde de mevcuttur. Fakat diğer yerlerde olduğu gibi o kadar umumî değildir. Ancak mahdud yerlerde yaşadığını tesbit edebildik. Bu arada Van'ın Erciş kazası ile Ağrı'dan doğu Bayazıt çevresinde bu törenlere çiçek ölçen adı verilmiştir. Tören ana hatları ile ve esas itibarıyla evvelkilerin aynı olmakla beraber bazı özellikler göstermektedir.

Erciş ve doğu Bayazıt çevresinde tesbit ettiğimiz törenin özünü arzettiği hususiyetler dolayısıyla kaydetmeyi faydalı buluyoruz.

Gülen (mayıs) ayında çiçekler ilk açıldığı zaman çocuklar ve gelin kızlar bir bahçede veya bağda toplanıp yedi Bulak (pınar) dan su alıp bir kâsenin içine koyarlar. Herkes içine bir bicek (yüzük, küpe, düğme, para gibi nişanlar) koyduktan sonra ağzını allı, yeşilli çiçeklerle süsliyerek ipek çarğadı (baş örtüsü) örterler. Sonra bu kâseyi bir gül kól (ocak) u arasına bırakırlar. Üç gün beklerler üç gün sonra bicek koyanlarla eğlenmek isteyenler belirli bir yerde toplanırlar. Sonra çömlek ortaya getirilir ve sıra ile birer mâni söylerler. Her mâniden sonra da çömleğin başında bulunan bir kız çocuğu bir bicek çeker kimin ise mâni onun talihinedir. Bu mânilere göre türlü mânalar vererek eğlenirler.

Bu tören de hususi bir beste ile söylenen mânilerden birkaç örnek:

*Kara puşu sararım,
Yetirmişem ararım,
Sanmayın unuttum
Her gelenden sorarım.*

*Dağda orman olur mu?
Dibi barman olur mu?
Yana yana kül oldum
Küle derman olur mu?*

*Elimde üç gülüm var,
Dervişem keşkülüm var,
Nineler dua kılın
Benim bir müşkülüm var.*

*Şafaklar sökelende,
Ağ alma dökülende,
O gün kıyamet kopar
Al yanak öpülende*

*Çiçeğim bola bola
İçi dolu gül ola
Bu biceği yapanın
Muradı bâsıl ola.*

Buraya kadar tesbit ettiğimiz tören ve inanmalardan Hızır'a atfedilen vasıflar şu şekilde hülâsa edebiliriz:

1. Hızır, darda kalanların ve başı sıkılanların imdadına yetişmek suretiyle insanların dilediklerini ve muratlarını yerine getirir
2. Kalbini pâk tutan ve iyilik sever insanlara daima yardım eder.
3. Berket, bolluk ve zenginlik bahşeder.
4. Dertlere derman, hastalara şifa ve sağlık verir.
5. Nebatların neşvünema bulmasını, hayvanların üremesini, insanların kuvvet ve zindeliğini temin suretiyle neşvünema ve hayatıyet âmilidir.
6. İnsanların talih ve şanslarının açılmasını sağlar.
7. Uğur, kismet âmilidir.
8. Mucize ve keramet sahibidir.

Hülâsa edilen bu vasıflarıyla Hızır bir ulu, bir nebî hattâ bir tanrı karakterini göstermektedir. Hızır'ın mahiyeti, bu vasıfları tesbit edildikten sonra daha iyi anlaşılmiş oluyor.

Hızır bu vasıfları ile mitoloji dünyasının ulûhiyet atfedilen tanınmış kahramanlarından Mısır'ın "Osiris"ini, Sümerlerin (Sonra Samilerin) "Tammuz" nu (Dumuzi), Firiklerin "Atys" ni, Fenike (daha sonra Yunanlıların) "Adonis" ni, İskandinavların "Frey" ini hatırlatmaktadır.

Gerçekten de Hızır'ı bu mitolojik Tanrılarla karşılaştıracak olursak aralarında rol ve karakter bakımından sıkı bir benzerlik bulunduğunu görürüz.

Nitekim Sümerlerin Dumuzi'si (Tammuz) (46), yaz ayları, buğday arpa vesair ne-

46) Sümer Mitolojisinde çoban Tanrı diye ün alan Dumuzi Sümerlilerin mitik devri ve birinci Uruk sülâlesi hükümdarlarının döndüncüsü olup Samiler zamanında ilâhlaştırılarak "Tammuz" adı ile şöret bulmuştur.

batların tanrısı olup her sene ilkbaharda doğar, buğdaylarla beraber büyür, hasat zamanında kemalini bulur, orak mevsimi gelip de buğdayların toplanarak un haline getirdiği esnada onun da karanlıklar âlemine göçtüğüne inanılır (47).

Dumuzi'nin, "Nane" nin teşebbüsü ve büyük Tanrıların yardımı ile tekrar dünya yüzüne çıkması temin edilir ki bu, baharda tabiatın uyanması ile nebatların neşvünema bulması ve tenasül hayatının başlaması demektir.

Dumuzi hakkındaki bu efsane ve inanmalardan anlaşıldığına göre o, nebatî ve hayvanî neşvünema (végétation) tanrısıdır. Ve ilkbaharda tabiatın ve bütün canlı varlıkların uyanması ile onun da hayata kavuşması Hızır'ın ölmezlik karakterini göstermektedir.

Mısırlıların "Osiris" i:

Mısırlılarca, feyiz, bereket ve neşvünema (végétation) tanrısı olarak tasvir ve takdis olunan "Osiris" Güneş'ten veya Mısır'a bolluk ve bereket bahşeden Nil'den kinayedir. İnsanlığa çiftçiliği ve adaleti onun öğrettiğine inanılır. Bu yüzden de Osiris hakkında çeşitli menkıbeler vardır.

Onun doğuya doğru bir seyahat yaparak insanlara çiftçilik ve iyilik talim ettiğine itikat edilir. Bu seyahatten döndükten sonra Mısır'da hükümlan olduğu sırada kardeşi ve ra-

47) Yine Sümer Mitolojisine göre Dumuzi, kendisine âşık olan Fettan "Nane" —bu rolü sonradan ve Samiler devrinde "İştâr" almıştır.— nin aşu yüzünden mahvolduktan sonra yeraltı mabudesi "Ereşkigal" ile evlenir. İşte bu mevsimde karanlıklar âlemine gidişi bu izdivacın neticesi addedilir.

Fakat bundan müteessir olan Nane (İştâr) âşıkını aramak maksadiyle karanlıklar âlemine gider, fakat rakibi "Ereşkigil" tarafından hapsedilir. Sonra da büyük tanrıların delâletiyle tekrar kurtarılarak —ilk baharda— dünya üzerine çıktığına inanılır.

Hatta Sümer kadınlarının hasat mevsiminde maşûku Dumuzi'yi gayip eden Tanrıçe "Nane" nin "hayat tohumu ne zamana kadar mahpus kalacaktır" yolundaki deyişlerini tekrarlayarak "Yu" tuttukları naklediliyor (Yakın Şark. Sayfa: 480-481).

kibi "Set" (Typhon) tarafından hile ile telef edilir (48).

Fakat karısı İsis'in yardımı ile oğlu "Horus" tarafından Set mağlup edilerek intikam alınır ki bu da ilkbaharın (yeni ve taze hayat) tekrar zuhuruna işaretidir.

Mısır'ın Osiris mitleri ve tanrıları bir takım remizlerden ibarettir. Nitekim burada *Osiris*: tabiatın hayatına bais olan güneşten, *İsi*: toprak, *Set*: kış, *Horus* de bahardan kinayedir.

Efsane, neşvünema ve hayatîyet sembolü Tanrı Osiris Set (kış) tarafından telef edilir.

48) Set kardeşi Osiris'in doğu tarafında yaptığı geziden avdeti şerefine büyük bir ziyafet tertip eder. Osiris'i de davet eder. Cinayetine yardım edecek olanları da orada hazır bulundurur.

Yemekten sonra gayet musanna bir sandık getirip bunun hünerlerini sayıp döktükten sonra bu sandığın içini kim vücudu ile tamamen doldurursa bu değerli sandığı ona hediye edeceğini teklif eder. Orada bulunanlar sıra ile ve birer defa sandık içine girip tecrübe ederler. Sınamak sırası Osiris'e gelir. Osiris sandığa yerleşmeğe çalışırken berikiler birden bire sandığın kapağını üzerine kapayıp iyice takimden sonra Nile bırakırlar.

İsis (Mısır'ın tanınmış toprak ve bereket tanrıçası) kocasının —Osiris'in aynı zamanda hemşiresidir— feci şekilde yok edilmesini işitince oğlu "Anobis" ile kocasının vücudunu aramağa başladı.

Anobis insan gövdeli ve köpek başlı olup feraseti kelbiyeye (köpeğe has hünerler) sahip bir acip tanrı idi.

Anobis aldığı koku ile Osiris'i hamil sandığın dalgaların sevki ile Fenike sahiline düşüp "Byblos" kurbinde bir demir hindinin pürçekleri arasına ilişip kaldığını keşfetmiştir.

İsis bu beldeye giderek kocasının cesedini nakil için müsaade alarak Mısır'a getirmiş ve tenha bir yere gizlemiştir. Bunu haber alan Set cesedin saklandığı yeri keşfederek bu defa cesedi 14 parçaya ayırarak Nil'in yedi ağzına bırakmış Bundan haberdar olan İsis feriyadı figan içinde Papirus'dan mâmul bir kayığa binerek zevcinin vücut parçalarını aramağa çıkar. Birisinden mâda cümlesini bulur, ve her birini bulduğu yerde definle birer mâbet inşa ettirmiş, nihayet oğlu Horus babasının intikamını almağa ahdederek Set'e taarruz ederek galip gelmiştir. (Tarihi esatir: 249-259) ve (Dictionnaire Mythologie: sayfa: 432).

yor. Fakat Horus'un (ilkbahar) Set (kış) den intikam alarak ona hakim olduğunu gösteriyor.

Bu kısa izahtan da Osiris'in Hızır gibi bir ilk bahar ve neşvünema âmili (tanrısı) olduğu ve Horus şeklinde bile olsa ilkbaharda yeniden meydana çıkmasını Hızır'ın ilk baharda zuhur edişi ve ölmüzlüğüyle benzerlik arz etmektedir.

Şimdi de Frikyalıların Atys'i hakkındaki mitolojik telâkki'leri gözden geçirelim:

Mitoloji dünyasının ünlü kahramanlarından Frikyanın güzel çobanı "Atys" en genç ve taze çağında dalından koparılmış bir meyva gibi çürür gider, fakat kışın harabettiği bu genç, ilkbaharda tekrar hayata kavuşur (49).

Friklerin bu efsane ve inanmalarından anlaşıldığına göre Atys ilkbaharda uyanan tabiatın sembolüdür. O tıpkı hayatı ncbatiye

49) Atys, Frikyalı ve güzel bir çoban olup kendisine âşık olan Cybèle —arz tanrıçası— vefasızlığı karşısında gazaba gelerek onu şiddetli ihtilaçlar içinde bırakan bir acı ile cezalandırdı. Sonra da bir çam ağacına tahvil etti (Dictionnaire Mythologie: 117).

Bu hususta söylenegelen efsanelerden biri şöyledir:

"Frikyanın tanınmış tanrıçası —Arz tanrıçası vesonradan Yunan mitolojisine geçerek "Magna mater" diye tanınan ve birçok büyük tanrıların anası addedilen Rhea (Cybèle)— eşi pek az bulunur bir güzellikte olan Atys'e gönül verir.

Cybèle bir kıskançlık anında sevdiği delikanlıyı kudreti reculiyetten (erkeklikten) tecridi nefse icbar etti. Öfkesi geçince yaptığı bu şiddetli muameleden nadim olduysa da geri dönmiyecek olan bu durum karşısında yârı muattalını çam ağacına kalbile bu devasız dertten kendini de onu da kurtardı.

Bu Cybèle'nin bir zürriyeti mütevaliye ile bir tenasülü betbahtiye malik olduğunu imâ ile olsa gerektir. (Esatiri Yunaniye. Sayfa: 467).

Diodore nam müverrihe göre, Cybèle dağın atılmış. Orada vahşi hayvanlar tarafından büyütülmüş olup avdetinde Atys adındaki güzel çobana âşık olmuş. Fakat Atys'in kendisine karşı olan lâkaydisi karşısında gazaba gelerek onu bir çam ağacına tahvil etmekle o andan itibaren çam ağacı takdis edilmiye başlanmıştır (Tarihi esatir. Sayfa: 34).

gibi tabiatın solduğu mevsimde ölür, ilkbaharda tekrar hayata kavuşur (50).

Atys'in bu karakterini Hızır'ın neşvünema ve ö'mezlik vasıfları ile karşılaştırmak mümkündür. Zira Atys de bir neşvünema (végétation) tanrısıdır.

Adonis'e gelince:

Gençlik ve güzelliğiyle mitoloji dünyasının ün almış kahramanlarından olan Adonis Fenikelilerin Gök, neşvünema (végétation) ve ölüm tanrısı "Baal" in Byblos'da aldığı isimdir. Burada Astarte (Kaldenin iştari) adında bir aşk ve ilkbahar tanrıçasını sever bu yüzden ölür (51).

Adonis'in bu macerası ve ölümü hatırasına ait Mitler çok eskiden beri devam edip gelmiştir. Bu Mit sonradan Girit'e, buradan da Adalar yolu ile Mora sahillerine intikal etmiştir (52).

Tarihi esatirde ise Adonis Mitinin Suriye'den Mısır'a, Mısır'dan Kıbrıs'a, oradan da Yunanistan'a geçtiği kaydedilmektedir (53).

Asyai düşünüşte Adonis son baharda uyanan ve ilkbaharda tekrar uyanan tabiat hayatının sembolüdür.

Mit, Yunanistan'a intikal ettikten sonra Astarte'nin yerini ünlü Tanrıça "Aphrodite" (Güzellik ve aşk tanrıçası) aldı. Efsane bura-

50) Frazer, Atys'in ölümü hususunda şu izahatı vermektedir:

Frikyahların Végétation tanrısı Atys'in ölümü hakkında iki rivayet vardır:

Birincisine göre, Adonis gibi bir yaban domuzu tarafından öldürülmüştür.

Diğerine göre bir çam ağacına kalbolunmuştur.

Bu sonuncu rivayet Pessinonte halkı tarafından söylenir. Atys'in bir yaban domuzu tarafından parçalanmasına dair olan inanış salıklarının ve bilhassa pessinonte halkının domuz eti yemeleriyle izah olunabilir. Çünkü domuz tanrılarını öldürmüştür. Bu kanaata göre de Atys'in ölümünden sonra çam ağacına tahvil olduğu meridir (Le Rameau d'or. p: 328).

51) Şemseddin Günaltay, Tarih: I, Sayfa: 190.

52) Tarihi Esatir (Sayfa: 95).

53) Dictionnaire Classique de Biographie, Mythologie et geog. ancienne. p: 12.

da çok inkişaf etti, ve Aphrodite-Adonis maceralarından birçok hikâyeler doğdu (54).

Bu husustaki efsanelerin başlıcalarından biri şöyledir:

"Kıbrıs'ta doğmuş olan güzel Adonis'e Aphrodite'e âşık olur. İki sevgili Lübnan dağlarının letafetli, ağaçlıklı mesirelerinde buluşurlardı. Adonis bir gün av maksadı ile dolaşırken önüne bir yaban domuzu çıktı, avcısını yaraladı. Bu yaban domuzu hakikatte Aphrodite'i kıskanan harp tanrısı Aris idi.

Aşkın Aris elinde parçalanmasından çok müteessir olan Aphrodite'in göz yaşları "Zeus" ü rikkate getirdi. Ve tanrıların kararı ile Aphrodite'in senenin yarısını olsun sevgilisi ile birlikte yaşamasına müsaade verildi (55).

Bu efsaneden anlaşılacağı üzere Adonis'in, Aris'in okları (kızgın güneş) ile ölmesi tabiatın yazın şiddetli sıcakları ile sararıp solmasının ve kış müddetince uyumasını ve tanrıların müsaadesiyle sevgilisi ile buluşmaları ise ilkbaharda tabiatın uyanmasını ve bütün canlıların hayat bulmasını temsil etmektedir.

Adonis bu bakımdan yani mahiyet ve karakter itibariyle Tammuz'un aynidir. Nitekim Frazer'de onun Tammuz'un muahhar devirlerde aldığı isimden başka birşey olmadığını ve menşeyinin Suriye ve Mezopotamya olduğunu kaydedilmektedir (56).

Adonis ilkbaharda bütün canlı varlıkların hayat kazanmalarının ve uyanan tabiatın sembolüdür. Bu bakımdan onu Hızır'la mukayese edebiliriz.

54) Yunan mitolojisi Adonis'i Kıbrıslı olarak göstermekte ve gayri meşru bir mücamelden (babasının kızını karanlıktan istifade ederek iğfali suretiyle) doğmuş olarak göstermektedir.

55) Esatiri Yunaniyan (Sayfa: 404-436) dan kısaltılarak.

56) Frazer bu hususta şu izahatı vermektedir:

"Tanrı'nın hakiki adı Tammuz idi. Adonis tesmiyesi ise, salıklarının —Samî dilinde sahip veya tanrı (Seigneur) anlamına gelen— Adon unvanıyla anmalarındandır. (Fakat Yunanlılar yanlış bir anlayışla bu unvanı has isim olarak almışlardır. Babil'in dinî literatüründe Tammuz genç bir zevç veya İştâr (İştâr) ın aşığı olarak görünüyor (Le Rameau d'or. p: 305-306).

Zira Adonis'de Hızır gibi ilkbaharda tabiatın yeşillenmesine ve canlıların neşvünema bulmasına âmil olmaktadır.

Mitoloji dünyasında yaptığımız bu araştırmaya devam edecek olursak, neşvünema ve baharla ilgili yani karakter ve rol itibarıyla Hızır'a benzeyen daha birçok örnekler bulabiliriz. Bu arada İskandinavların "Frey" ini hatırlamak yerinde olur.

Frey (Freyr):

Tanrı Njörd'ün oğlu ve aşk tanrıçası Freya (Freyja) nın kardeşi ve zevci olan Frey İskandinavların mitolojik tanrılarından olup izdivaca, berekete, güneş ışığına ve tabiatın bütün meyva ve mahsüllerine nezaret eder.

Frey'de Sümerlerin ve Samilerin Tamuz'u, Mısırlıların Osiris'i, Frikyalıların Atys'i, Surye ve Yunanlıların Adonis'i gibi ilkbahar ve Végétation tanrısıdır (57).

Frey aynı zamanda yağmurun, iyi günlerin vekili ve bereket, zenginlik tanrısı olarak kabul edildiğinden hasadın bereketli olması için kendisine münacaatlarda bulunur (58).

53) Tarihi Esatir (Sayfa: 282).

Frey'in ölümü de —diğerlerinde olduğu gibi— sevdiği bir kıza ilgili olarak görülmektedir (59).

Frey'in bereket ve neşvünema âmili olmasını Hızır'ın vasıfları ile kararlaştırarak aynı mahiyette olduklarını tesbit etmiş oluruz.

Görülüyor ki Hızır karakter itibarıyla mitoloji dünyasının tanrılarıyla hemen aynı mahiyettedir. Buna göre Hızır'ı Anado'u'nun mitolojik bir neşvünema ve bereket tanrısı olarak düşünebiliriz.

Hititliler, ilkbaharda ağaçların çiçek açtığı mevsimde tanrı Zababa namına bayramlar yapıyorlardı (60).

Keza Hıristiyanların, İsa'nın dirilmesi

57) Mythologie Universelle (p. 367).

58) Tarih-i esatir (Sayfa: 282).

59) Bu hususta Brockhaus şunları kaydettir:

"... Bu kız büyük devlerin memleketindeki Gerd'dir. İçten tutuştuğu bu kıza hizmetçisi Sekirnir onun için elde ediyor. Ragnarök efsanesinde Frey, Surt'e karşı harp ediyor ve onun tarafından öldürülüyor." (Der grosse Brockhaus. Leipzig. 1930, s: 600).

60) Şemseddin Günaltay. Tarih: I (Sayfa:158).

münasebetiyle ve onu aramak maksadıyla yaptıkları törende aynı mahiyette olup bunlar da Hızır hakkındaki inanma ve törenleri hatırlatmaktadırlar. Nitekim Hıristiyanların Saint-Georges bayramları ve Georges-Vert törenleri bu arada zikre şayandır.

Saint-Georges günü (R. 23 nisan) genç delikanlılar çiçek ve çelenklerle bir ağaç süslemler ve Hıdırellez'e raslıyan bugün de neşe ile ve tam bir bayram havası içinde eğlenirler. Törenini başlıca şahsiyeti baştan aşağı kadar kayın ağacının yeşil dallarına bürünmüş olan Georges-Vert'dir.

Georges-Vert bir sembol olup kendisine birçok rol atf olunur:

Onu bir ırmağa veya bir havuza daldırmakla yağmur yağmasını, tarlaların, kırların yeşillenmesini sağlar, bazan bir hayvan bezenerek şarkı ile dışarı kovulur.

Georges-Vert bayramı bilhassa Bohemyalılar, Transilvanyalılar ve Romanyalılarda çok önemli bir ilkbahar törenidir.

Georges-Vert törenini bazıları Pâk yortusunun son pazartesi günü, bazıları da Saint-Georges günü (R. 23 nisan) kutlarlar (61).

Frazer'e göre "23 nisanda kutlanan Saint-Georges bayramı putperestlik devirlerine ait olan eski Parilia (eski Roma'da gebe kadınların mes'ud bir doğuma mazhar olmaları gayesiyle yaptıkları bayram) larının yerine geçmiştir. Hıristiyanların Pâk töreni de belki aynı çekişlerdeki dinî duygulara müşabih olarak Frikyalıların Tanrı Atys adına ilkbaharın itidâli rebii (éqinox du printemps) zamanında yani gece ile günüzün bir olduğu esnada yaptıkları bayramdan adâptedir (62).

Yaptığımız bu karşılaştırmalardan anlaşılıyor ki Hızır karakter ve rol itibarıyla mitoloji dünyasının Végétation ve ilkbaharla ilgili bu tanrılarıyla sıkı bir yakınlık ve benzerlik göstermektedir.

Zira bunların hemen hepsi de Hızır gibi ilkbahar da zuhur ederek —veya yeniden hayata kavuşarak— nebatların ve hayvanların neşvünemasına, mahsüllerin gelişerek feyiz ve bereket bulmasına âmi'dirler.

Yine bütün bunlar tıpkı yazın yakıcı sı-

61) Le Rameau d'or. (p: 118-119).

57) Le Rameau d'or. (p: 341).

caklarından sonra sararıp solan tabiat ve hayatı nebatîye gibi sonbaharda ölüyor ve kış müddetince yeryüzünden çekiliyorlar. Ve ilkbaharda tekrar uyanan tabiatla birlikte yeniden diriliyorlar.

İşte bunların tabiatta vukua gelen değişikliklere uygun olarak yeryüzünden çekilişleri dirilişleri münasebetiyle birçok ritler yapılır ki isim ve şekil itibarıyla farklı gibi görünseler de bunların birbirleriyle olan rab'ita ve münasebetleri şüphesizdir.

Bunlar hayatın her sene yeniden doğuşunu, tezahürlerini, hususiyle de tabiatın temsil (Personnifié) edilmesidir.

Tabiatta her yıl vukua gelen değişimleri temsil eden bu tanrılar, genel olarak toprak medeniyeti (Ziraat) ve tabiat kuvvetiyle ilgili mitolojik unsurlardır.

Keza, bunlardan ayrılır gibi görünüyorsa da hakikatte böyle değildir. Zira, Hızır nasıl ölmez (ebedî) ise bunların ölümü de muvakkattır. Bunlar ilkbaharda tabiatın uyanmasıyla birlikte tekrar dirilmektedir. Binaenaleyh Hızır, bu bakımdan da onlardan farksızdır.

Netice, Hızır'da dahil olduğu halde bu

mitolojik kahramanlar tabiatta vukua gelen değişimlerin ve hayatı nebatîyle (Végétation) nin birer sembolü olup taşımakta oldukları vasıflarla da ilkbaharda tabiatın uyanmasını ve feyiz ve bereketi temsil etmektedirler.

Bu telâkki natürizmin bir şekli veya daha doğrusu natürizmin Antropomorfizm'le birleşmesinden doğan bir inanmadır.

Hızır bu tanrılardan daha çok ve geniş rol ve vasıflara sahip bulunmakla onların haiz olduğu karakter ve ifa ettikleri rol dışında insanlara sağlık, şifa, uğur, şans, bahşettiği gibi insanların talih ve kismetleri üzerinde de müessirdir.

İhtimal Hızır, bu çeşitli vasıfları, tarih seyri içinde ve muhtelif zamanlarda kazanmıştır. Yani muhtelif dinî, sosyal ve sair tesirler karşısında kazanmış olması muhtemeldir.

Nitekim, onun namına yapılan tören ve inanmaların çoğundan anlaşılacağı veçhile çok eski devirlerin sosyal ve dinî hayatına ait olan izler Hızır geleneğine ait törenlerde yaşadığı gibi İslâmî tesirlerle sonradan kazandığı şüphesiz olan birçok vasıfları taşıdığını da gördük.

SELÇUK DEVRİ YEMEKLERİ VE EKMEKLERİ

M. Zeki ORAL

Eski Eserler ve Müzeler Umum
Müdürlüğü Arşiv Şefi

Türkiye Selçukluları binbir mahrumiyetler ve engellerle savaşıarak Anadolu'yu fethettiler. Her türlü fedakârlıklara katlanarak binlerce hayır eserleri meydana getirdiler, ona millî ve islâmî bir veçhe verdiler. Anadolu'yu anavatan yaptılar. Bize bir vatan armağan eden bu ecdat hakkında bilgilerimiz pek azdır. Selçuk hükümdarlarının siyasî hayatı ve fütühatını anlatan İbn-i Bîbî, Aksarayî, Elveled üş Şefik, Paris nüshası Anonim Selçuknameden başka saymaya değer elimizde belli başlı bir kaynak yoktur. Bunlardan son ikisinde ise pek az malûmat vardır. Selçuk devrinde yazılmış tasavvuf kitapları ve menakiplerin başında mevlevî âsârı gelir. Bunlardan başka, bir de kitabeler, vakfiyeler g'bi müteferrik belgeleri zikrebiliyoruz. Henüz Selçukîlerle ilgili malûmatı ihtiva eden kitaplar, kitabe ve vakfiyeler tamamen toplanmamış, Selçuk devri arkeolojisi ile meşgul olunmamış, hafriyat yapılmamıştır. İşte bu noksan bilgilerle o devrin iktisadî, içtimaî hayatını, âdet ananelerini, ev ve giyim eşyasını, düğün ve derneklerini en geniş mânasiyle etnoğrafya ve folklorunu meydana çıkartmak bittabi pek müşkül ve ekseri hallerde imkânsızdır. Halbuki Selçuk devrini her yönden gereği kadar tetebbü ederek bugünkü geleneklerimiz ile birleştirmek bize millî varlığımızı, benliğimizi de öğretecektir. Biz, incelediğimiz Selçuknamede mevlevî âsârında adları geçen giyim ve ev eşyasını not etmiş, Konya'da II. Kılıçarslan Sarayı, Kubatabat'da I. Alâ üd-din Keykubat Sarayı sondajlarında çıkan çinîlerdeki kadın, erkek kıyafetlerini tespit ederek bu vadide bir başlangıç

yapmak istemiştik. Bu yazımızda o devrin yemekleri ve ekmeklerinden birkaç tanesini ele alıyoruz (1).

Selçuk Devri Yemekleri:

I. Alâ üd-din Keykubat'ın 634 yılı Şevval ayı, (1237 Mayıs)ında verdiği bir ziyafette yenilen yemekler şöyle anlatılır: "Elvan taam ve (Biryandar) ve (Dâne) ve (Müza'fer) ve kaz ve tavuk çevirmeleri ve (Arı girdeler) ve ten-nur aşları ve mümessek ve muattar şerbetler birle dökülüp yenildi. Ve içildi. Ve etraftan gelen elçiler ve sâdât ve ulema ve fuzelâ han yiyip dağıldılar" (2). Buradaki umumî tâbirlerden sarfınazar Biryandar, Dâne, Müza'fer, kaz ve tavuk çevirmeleri Arı girde adları geçmektedir. Bunları sırasıyla anlatalım:

Biryandar: Biryandar kebab demektir (3). Selçuknamede Biryandar diye cemi olarak yazıldığına göre, ziyafette birkaç nevi kebab bulunduğu kanaati hâsıl olur. Bugün Anadolu'da bellibaşlı üç türlü kebab vardır.

1) Kuyu kebabı: Bazı ormanlık bölgelerde koyun kesilip temizlendikten sonra parçalanır, kendi derisine sarılır.. Evvelce toprak biraz kazılmış, içine ateş yakılarak kızdırılmak suretiyle hazırlanmış olan kuyuya deri içindeki et konur, üstü kapatılır. Et pişecek kadar üzerinde tekrar ateş yakılır. İşte bu su-

(1) Selçuk devri yemeklerinden Herise ve Tutmaç ile ekmeklerinden Bazlamaç'ı Konya'da çıkarılmış olan Anıt Dergisinin 16-18 inci sayılarında mehzleriyle yazmışım.

(2) Yazıcı Ali Sulçuknamesi. Sahife: 587.

(3) Hüseyin Kâzım Kadri. Türk Lûgati. Cilt: 1, sahife: 695.

retle hazırlanan kebaba kuyu kebabı derler.

2) Tandır kebabı: Orta Anadolu'da koyun, kuzu veya çebiş kesilip temizlendikten sonra sıcak tandıra asılmak suretiyle pişirilir. Buna tandır kebabı derler.

3) Çevirme kebabı: Anadolu'nun bazı yerlerinde koyun kesilir, temizlenir, tuzu, biberi karın boşluğuna konur, dikilir, ağzından arkasına bir sıruk (uzunca bir ağaç) geçirilir, bu sıruk mihver olarak kırdı yakılan ateşin veya evdeki ocağın karşısında çevrilerek bütün gövde birden pişirilir. Buna da çevirme kebabı denir. Bu çevirme kebabı Kastamonu, Isparta taraflarında hususi şekilde yapılmış uzunca, dar ocaklarda ateşin karşısına asılarak kızartılmak suretiyle yapılır (4).

Çevirmeler: Selçuknamede kaz ve tavuk çevirmeleri diye anlatılan bu kebabın çevirme kebabı konusunda yazmış olduğumuz gibi, hazırlanmış olduğunu kabul ediyorum.

Yufka ekmeği (Girde): Katıksız, içinde başka hububat tanesi bulunmayan temiz buğdaya (arı buğday) denir. Böyle temizlenmiş ve yıkanarak öğütülmüş buğday unundan yapılan ekmeğe de (arı buğday ekmeği) derler. Selçuknamede geçen (Arıgirde), arı buğday unundan yapılmış yufka demektir (5). Demek oluyor ki, Selçuk devrinde yufka ekmeği vardır. Hükümdarın ziyafet sofrası için hazırlanan yufkanın da en temiz buğday unundan yapılması yakışır. Yufka ekmeği Anadolu'nun birçok köylerinde ve kasabalarında hâlâ yapılmaktadır. Şöyle ki:

Un elekten elendikten, tuz atıldıktan, su katıldıktan sonra birkaç defa

(4) Dane ve müza'fer şeklinde yazılan yemeğin nasıl yapıldığını henüz tespit edemedim. Za'firanla sarı renk verilmiş şekerli pirinç tatlısına zerde dediklerini biliyoruz. Hüseyin Kâzım Kadri. Türk Lûgati. Cilt: 2, sahife: 953.

(5) Aynı eser cilt: 4, sahife: 51, 311 ve Burhan-ı katı' tercümesi sahife: 410.

yuğrularak özlü bir hamur hazırlanır. Mayalanmadan 100 - 150 gramlık kadar eşit parça (bazı)lara ayrılır. Ele alınan her parça (yassı ağaç) yüzü düzgün tahta üzerinde oklava denilen üstüvanî bir ağaç ile açılarak bir milimetre kadar kalınlıkta ve takriben 0.45 - 0.80 metre kutrunda dairevi bir kâğıt haline gelen hamur, oklavaya sarılarak ocakta ısıtılmış olan (saç)a naklolunur ve saçın üzerine serilir. Bir tarafı pişince (pişirgeç) ile çevrilerek diğer tarafı pişirilir. Böylece bir yufka meydana gelmiştir. Müzeci arkadaşlarımızdan Vahit Yaveroğlu'nun anlattığına göre, şark vilâyetlerimizin bazılarında yufka hamuru mayalanır, oklava yerine (kindirek) denilen diğer bir âlet ile yukarıda yazıldığı şekilde ve boyda açılır. Mazraka üzerine alınarak tandırın yan sathına yapıştırılır. Burada pişen yufka alınır. Böylece devam olunur. Selçuk devrinin yufkası bunlardan hangisi olduğuna dair bir kayıt bulamadım. Tandır daha eski bir icat olduğuna göre Selçuk devri yufkasının tandırda yapılan yufka olması muhtemeldir.

Söğülme yahut söğürme: Kesilmiş bir hindi, kaz, tavuk yahut bir parça et tuz, baharat ile hazırlandıktan sonra saçtan veya bakırdan yapılmış kenarları yüksekçe bir tavaya konur. öylece fırında veya tandırda pişirilir, buna söğürme denir. Orta Anadolu'da hâlâ yaşamakta olan bu kelime Selçuknamele — belki kopya hatası olarak — söğülme şeklinde yazılmıştır. Şöyle ki: "...Nagâh çaşnigir Nasır üd-din bir tavuk söğülmesin ısıcak deyu sultan önünde doğradı. Sultan ondan birkaç lokma tenavül buyurdu" (6). Bu cümleyi biraz genişletelim: Çaşnigir Selçuklilerin devlet teşkilâtında bir memurun sıfatıdır. Bu memurun vazifesi hükümdar sofralarına nezaret etmek, yemeklerin tadına bakmaktır. I. Alâ üd-din Keykubatın son zamanlarında çaşnigiri olan Nasır üd-din bir tavuk söğürmesi

(6) Yazıcı Ali Selçuknamesi. Sahife: 587.

getirmiş sıcak diyerek hükümdarın önüne doğramış, Hükümdar da bundan birkaç lokma yemiştir.

Nukl: Bu kelime yazıcı Ali Selçuknamesinde (7) "...Gül'izar, bademçeşm ve lâle had şarapdarlar altun ve gümüş tabaklar birle dürlü dürlü nukıllar her kişinin önüne tezyin ettiler" yani gül ve lâle yanaklı badem gözlü sâkiler altun ve gümüş tabaklarda türlü türlü nukıllarla herkesin önünü süslediler". Bu kelime lûgat kitaplarında işret meclisinde yenilen meze, şekerleme, işret mezesi olarak anlatılır (8). Buna Anadolu'da nukl veya lokul derler ve şöyle yaparlar: Hamur yağrulup 2-3 mm. kalınlıkta açıldıktan sonra üstüne kıyma, ceviz içi veya toz şeker serpilir. Hamurun bir kenarından tutularak yuvarlanırken bir kat hamur, bir kat kıyma veya ceviz içinden müteşekkil 3-5 cm. kutrunun da üstüvanî bir hal alır. Bu üstüvanî parça 8-10 cm. uzunluğunda kesilerek, kenarı yüksekçe bir tepsiye döşenir. Ocakta veya fırında pişirilir.

Buğday çorbası: Mesnevi-i Şerifte.

معدة خرکه کشد در اجذاب
معدة آدم جذوب کندم آب

beyti vardır (9). Türkçesi: "Eşeğin karnı saman, ot; insanın miğdesi buğday çorbası ister" demektir. Şu halde Selçuk devrinde yenilmesi itiyat haline gelmiş buğday çorbası vardır. Buğday çorbası iki türlü yapılır:

a) Buğday dövülür, kabuğu alınır, kurutulur buna Anadolu'da (den) yahut (aşlık) derler. Memleketimizin bazı taraflarında ise buğday, el değirmenlerinde çekilerek taneler yarım veya

dörtte bir miktarında ufaltılır. Buna da (çorbalık) derler. Aşlık veya çorbalık şeklinde hazırlanmış olan buğday icabında çömlekte yahut tencerede kaynatılarak pişirilir, tuz atılır, yoğurt veya ayranla karıştırılır. Üzerine yağ dökülür, biraz da kurutulmuş nane tozu serpilerek sofraya getirilir. Buna buğday çorbası, ayranlı yahut yoğurtlu çorba derler.

b) Memleketimizin birçok yerlerinde ise aşlık şeklinde hazırlanmış yahut çekilmiş olan buğday, yoğurdun bol bulunduğu ilkbahar aylarında yoğurda bulanır, ceviz büyüklüğünde parçalara ayrılır. Biraz da yassılaştırılarak temiz bezler üzerinde kurutulur. Ve böylece saklanır. Çorba yapılacağı zaman bu yoğurtlu aşlık tencereye konur, tuz atılır, karıştırılarak pişirilir. Üzerine yağ dökülür, biraz da nane tozu serpilir.

Tandır ekmeği: Ekmeğinden evvel kısaca tandır anlatayım. Anadolu'nun orman bölgeleri hariç, hemen her tarafında tandır vardır. Evlerin alt katında yahut tek katlı evlerin bir odasında tandır bulunur. Buraya (tandır evi) derler. Tandır şöyle yapılır: 0.60 - 0.80 m. derinliğinde üstüvanî bir çukur kazılır. Bu çukurun tam dibinden ağzının 1,5 m. kadar yan ilerisine doğru bir hava deliği (baca) açılır. Tandırdaki odun, çalı çırpı, tezek dumanları buradan da dışarı çıkar. Tandırın içi desti toprağı ile güzelce sıvanır. Böylece hazırlanmış ve ısıtılmış olan tandırın kenarlarına muhtelif boyda ve kalınlıktaki hamurlar yapıştırılmak suretiyle ekmeğin, içine tencere sarkıtılmak suretiyle yemekler, kebablar pişirilir. Mesnevi-i şerifte bir münasebetle tandır ekmeği de zikredilmiştir.

چون خوری یکبار از ماکول نور
حاک ریزی بر سر نان تنور

Türkçesi: "Eğer nur yemeğinden bir kere yemiş olsaydın tandır ekmeğinin üzerine toprak dökerdin" (10). Hazre-

(7) Aynı eser, sahife: 587.

(8) Lehce-i Osmani cilt: 2, sahife: 1432, Ahter-i Kebir. Sahife: 1108. Hüseyin Kâzım Kadri. Türk Lûgati. Cilt: 4, sahife: 543.

(9) Mesnevi-i Şerif Ankaravî Şerhi. Cilt: 4, sahife: 177. Mesnevi-i Şerifin başladığı ve bitirildiği tarihler kesin olarak bilinmiyor. İkinci cilde 662 yılı Recep ayında başlanıldığına dair sarahat vardır. Aynı eser, cilt: 2, sahife: 6.

(10) Mesnevi-i Şerif Ankaravî şerhi, cilt: 4, sahife: 218.

ti Mevlâna, diğer ekmeklerden daha lezzetli olduğu için maddî gıdalardan örnek olarak tandır ekmeğini zikir, diğerlerini kasetmişlerdir. Bilindiği gibi, hamur hazırlandıktan sonra muhtelif kalınlıkta açılır, yukarıda yazıldığı gibi tandırın kenarlarına yapıştırılır. Üstü kapanır. Bir müddet sonra ağzı açılır pişmiş ekmekler toplanır.

Şeker: Anadolu Selçukluları zamanında şeker yenilmekte ve yapılmaktadır. Mesnevi-i şerifte:

استخوانت را بخاید چون شکر
نیبی زندگانی را دگر

yani "Senin kemiğini şeker gibi çiğner ki artık dirilik göremezsın" (11) Beytinde şeker adı geçtiği gibi, Menakıp ül-ârifin'de şekerden bahsedilmektedir. IV. Kılıçaslan hükümdar iken Konya'ya

(11) Mesnevi-i Şerif. Ankaravî şerhi. Cilt: 4, sahife: 222.

gelmiş olan Tokat kadısı Kemal üd-din Kâbî Konya'da Hazret-i Mevlâna şerefine tertip ettiği mevlûdün şerbeti için bakkallardan 30, Gömeç, Hatundan 10 zembil şeker bulabilmişti (12).

(12) Menakıp ül-Ârifin tercümesi. Matbu nüsha cilt: 1, sahife: 193, 195. Türk Tarih Kurumu Belleteni. Cilt: 19, sahife: 389.

NOT:

Akşehir'de Hasan Paşa tarafından yaptırılmış olan İmaret camiinin 914 H. (1508) M. tarihli vakfiyesinde şu ibare vardır:

....ومن الارز المفلل والارز المزعمر المسمين في التركية
دانه وزرده في ليالى الجمعة وليالى شهر رمضان ...

Türkçesi: Büberli piring, zağfıranlı piring ki bunlara Türkçede (Dane) ve (Zerde) dirler Cuma ve Ramazan gecelerinde (pişirilecektir).

Yukarda ve 4 numaralı haşiyede henüz tespit edilemediğini yazdığım (Dane)nin piring pilavı olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan müteakip yazılarda bahsedilecektir.

MEVLEVİ GİYİMLERİ

Yazan:

Mehmet ÖNDER

İslâmiyetin gelişip yayılması ile mezhep ve tarikatlar doğmuş ve bunları birer "Pir" temsil etmiştir. Bunlardan birisi de Mevlevîlik'tir. Büyük mütefekkir Mevlâna Celâleddin Rumî'nin ölümünden sonra (1273), O'na yapılan türbe çevresinde yurda ve yurd dışına yayılan Mevlevîlik, gerek düşünce ve inançlarda yaptığı tesirle, gerekse çevresinden alıp kendine malettiği gelenekleriyle tetkike değer.

Birçok orijinal özellikleri, adâp ve erkânı ile diğer tarik'lerden ayrılan Mevlevîliğin giyim şekilleri ve usulleri de kendine has bir karakter taşır. Bugüne kadar (Mevlevî Giyimleri) üzerine yapılan neşriyatın yok denecek kadar az ve yanlışlarla dolu oluşunu göz önünde bulundurarak, bu etüdü hazırlamış bulunuyoruz (1). Maksadımız, imkânlarımız içinde, san'at tarihçilerimiz ve müzecilerimize, Mevlevîliğin doğup yayıldığı muhitten derleyebildiğimiz malzeme-yi işliyerek, faydalı olabilmektir.

Bugün, Konya Eski Eserler Müzesi olan, eski Mevlevî Dergâhında, Mevlâna'nın yaşadığı devre ait ve ona

(1) Mevlevî giyimleri üzerine yapılan tetkikler, daha çok yabancı neşriyata inhisar etmektedir. Bunlar da yanlışlarla doludur. Meselâ 1713 yılında Fransa'nın, Osmanlı Devleti nezdindeki elçisi M. De Ferriol'un (Costumes des differentes Nations du levant, Paris, 1714) adlı eserinde (s: 25), melevî dervişlerine ait, elle yapılmış resimlerde pek çok giyim hataları olduğu gibi, semâ âyini de âdet ve erkâna uygun değildir. Yine İngiliz ressamı William Alexander'in, Muharrem Feyzi tarafından (Eski Türk Kıyafetleri, İstanbul, 1932) adı ile tercüme edip yayımladığı eserdeki melevî dervişleri resimlerinde de yanlış izah ve giyimler vardır.

izafe edilen yarırtmaçlı ve geniş kollu, çoğu pamuklu kumaşlardan dikilmiş birkaç hırka ve entari, iki sikke ve bir arakiyye, bir omuzluk v. s. ile, Şemseddin Tebrizî'ye ait bir serpuş, Sultan Veled'e ait olduğu söylenen bir destegül (cepken) vardır (Resim: 1 - 2). Müze envanterinde kayıtlı, diğer Mevlevî eşyaları da bugün için bir Mevlevî giyimini ifadeye yeter değildir.

Mevlâna'nın sağlığında nasıl giyindiğine dair bu eşyalardan bir fikir edinmek kanaatimizce yanlış olur. Zira bu eşyaların Mevlâna'ya ait olduğunu izah ve ispat etmek çok güçtür. Hele Mevlâna'ya izafe edilen ipekli bir secade de (Konya Müzesi, Envanter No: 685) lâle, karanfil motiflerinin bulunmuşu, san'at tarihçilerimiz tarafından her zaman şüphe ile karşılanmıştır.

Mevlevî kaynaklarının verdiği bilgilere göre, Mevlâna'nın ve yanındakilerin özel bir elbisesi yoktu. Mevlâna'nın giydiği külâh zamanının külâhı, sardığı sarık bilginlerin sardığı örfî sarıktı. Elbisesi de, devrinde giyilen elbiselerdendi (2). Sipehsalâr menakıbına göre, Mevlâna, başında dumanî destar, sırtında da Bürdî Hindibâdî'den ferace taşımaktadır: "*Fıkaralar gelüb hazretten tese'ül etseler, dūş-u mübareklerinden feracesini hattâ pirhenlerini çıkarıp verirlerdi. Bundan dolayı pirahini gülbevi şerifleri önünden ayırtmaçlı küşade idi. Sebebi ise vakt-i iş'arda ferace gibi pirahinin de dūş-u kudsiyet-i menguşlarından kolayca çıkması*

(2) Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlâna'dan sonra Mevlevîlik, İstanbul, 1953, s: 432.

ve elbise yi çıkarmak hususunda müşkilâtı mucib olmaması için idi" (3).

Mevlevî bilginlerinden Eflâkî Ahmed Dede'nin tanınmış eseri (Menakıb'ül-ârifin)de verilen bilgiler de aşağı yukarı buna benzer. Mevlâna'nın ölümünden sonra, oğlu Sultan Veled, Çelebi Hüsameddin ve Ulu Arif Çelebi'lerin azimli çalışmaları ile bir tarikat olarak gelişen ve yayılan Mevlevilik, zaman geçtikçe giyim - kuşamda da yenilik yapmış, diğer mezhep ve tarikatlardan ayrı, fakat onların da tesiri altında kalarak özel bir giyim şekli ortaya koymuştur.

İlk anlarda yalnız hırka serpuş (başlık) u ile tanınan mevleviler, XVI. cı yüzyıldan itibaren dışarı, merasim ve âyin için ayrı ayrı giyim şekilleri tesbit etmiş ve bunlar kudsi birer ifade ile mânalandırılmıştır. En son şekli ile Mevlevi giyimleri, baştan ayağa, şu şekilde adlandırılmıştır: 1 — Sikke, 2 — Arakiyye, 3 — Destar, 4 — İstivâ, 5 — Tennure, 6 — Elif-i nemed, 7 — Destegül, 8 — Hırka, 9 — Kemer ve habbe, 10 — Şalvar, 11 — Papuçlar... Şimdi bunları sırası ile görelim:

SİKKE: Mevlevî tarîk'ine mensup kimselerin başlarına giydikleri özel surette yapılan külâhtır. Diğer tarikat mensupları serpuşlarına (Tac) adını verdikleri halde (Sikke) terimi yalnız Mevleviliğe has bir âlem olarak tanımıştır (4) (Resim: 3).

a) *Sikkenin şekli:* Bugün Konya Müzesinde, Mevlâna'nın ve bu soydan gelen bazı erkek mevlevi kabirlerinin başucunda ve kendilerine izafe edilen sikkeler sivri ve koniye yakın bir şekilde olduğu halde, son zamanlarda yapılan ve giyilen sikkeler silindirik şeklindedir. Önceleri yalnız kat keçeden yapılırken, sonraları içiçe iki kat olarak yapılmaya başlanmış, çekip uzatılınca 40 - 50 cm. uzunluğunda ipek kozası gi-

(3) Mithat Bahâri Husâmî, Terceme-i risâle-i sipehsâlâr be mânâkib-ı Hüdâvendigâr, İstanbul, 1331.

(4) Sikkeye (Külâh-ı Mevlevî) de denir. Konya Külâhı sözü de meşhurdur.

bi bir şekil verilmiştir. Çapları 16 - 20 cm., ağırlıkları 150 - 200 gr. dır. Koyu veya açık kahverengi, sarımtırak veya beyaz renkli tiftik ve deve yünü keçelerden özel tezgâhlarda yapılır, külâhçı dükkânlarında da satılırdı. İmal yerleri daha ziyade Konya ve Bursa idi (5) (Resim: 4).

Sikkelerin daha kısa ve tek katlı olanlarına (Şeb-külâh) denir. Bunlar geceleri giyilir ve arakiyyenin yerini tutardı. Bir de yassı ve kılıca benzer şekilde olanı vardır ki, buna da (Seyfi-külâh) denir. Seyfi Külâhı daha ziyade Mevleviliğin Şemsî koluna mensup derişler giyerdi.

b) *Sikkenin Mevlevilikteki Yeri:* Sikke, mevleviliğin bir sembolü olmuş ve önemli bir yer verilmiştir. Sikke giymek ve onu baştan çıkarmamak, mevleviliğin âdap ve erkânından sayılır. Sikke, mevlevilerce, bir (fahirdir, onunla ancak iftihar edilir, bir saadet ve manevî olgunluk tacıdır, insanı kemale götürür. XVI. cı yüzyıl mevlevi şairlerinden Hasan Semaî, bir şiirinde sikke için şöyle der (6):

Bahrdır âyin-i Monla Mevlevî emvâcındır,
Giy külâh-ı rif'atı gel kim saadet tacıdır.

Yine Konya Müzesindeki (Envanter No: 242) bir sülüs yazı levhasında şu beyit vardır:

Du cihanda eğer altun ola namın,
Gir sikkesi altına Hazreti Mevlânanın.

Birçok mevlevihanelerde görüldüğü gibi, sikke, destarı ile birlikte, bir iskemle üzerine resmedilerek, ona verilen mevki gösterilmiş olur. Sikkeler bazan süs eşyalarına, küpe, gerdanlık ve yüzük kaşlarına da resmedilir ve bunları kullananlar (mevlevi muhibbi) sayılır. Bugün dahi Konya'da bu işlerle meşgul sarraflar vardır (Resim: 5).

Mevlevi adâp ve erkânına göre,

(5) Bugün Müze civarındaki Şapkacı Ali Sapmaz'a ait dükkânda eskiden sikke yapılırdı.

(6) Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânadın Sonra Mevlevilik, s: 488.

sikke giymeğe hak kazanmış mevlevilere, şeyh (post - nişin) tarafından, törenle sikke tekbirlenirdi. Başa giyilen sikke, hiçbir zaman çıkarılmazdı (7). Gece yatarken sikke itina ile çıkarılır, kenarı öpülerek bir iskemleye konur, sonra da şeb - külâh veya arakiyye giyilirdi. Ölen bir mevlevi, başında sikkesi ile defnedilir, mezar taşına da sikke resmi hakkedilirdi. Başta sikke ile, kahvehane ve tiyatro gibi umumî yerlere gidilmez, herhangi bir suçtan dolayı mahkûm olanlar, hemen başından sikkelerini çıkararak, adi bir serpuş giyerdi. Mevlevilerin kendi aralarında suç işleyenlere verdikleri cezalardan biri de başından sikkelerini almaktı. Sikkesi alınan mevlevi, affedilip, şeyh tarafından tekrar sikke giymesine müsaade edilinceye kadar, adi bir serpuş giyerdi. Çocuklar, kadınlar, dergâh hizmetinde bulunan ayakçılar, dergâha yeni girmiş nev - niyaz ve çile - keş'ler sikke giyemezdi. Bunlara arakiyye verilirdi (8).

2 — ARAKİYYE: Beyaz yün veya tiftikten yapılan, sikke kadar uzun vemuntazam olmyan külâha (arakiyye) denir (Resim: 6). Üstü yukarıya doğru sivrice, dar ve yassı olanlarına (elifi arakiyye) adı verilirdi.

Arakiyye, geceleri sikkenin yerine giyildiği gibi, henüz sikke giymeğe mezun olmayan dergâh canlarına da arakiyye giydirilir, bazı mevlevi çocukları ve muhiplerine teberrûken arakiyye gönderilirdi. Arakiyye destarlanmaz ve daima çıplak giyilirdi. Gerek sikkenin, gerekse arakiyyenin altında ter emen, ince bir takye bulunurdu. Takye, sikke ve arakiyyenin kirlenmesini de önlerdi.

3 — DESTAR: Mevlevi şeyhleri ve dergâhta görevli kimselerden bir kısmının veya buna izinli olan kimselerin sikkeleri üzerine sardıkları sarığa (destar) denir. Destar, 5 - 8 cm. eninde beyaz veya yeşil renk tülbentten özel şe-

kilde dikilmiş uzun bir kordelâdır. Destarın şekline göre, ya şerit halinde veya içerisi pamukla doldurularak sarılır ve bu iş ehline yaptırılırdı. Destar sararlara (destarbend) adı verilirdi.

Destarlar, sikkeye geçirilmiş, lehlî denilen simit şeklindeki bir halkanın etrafına sarılarak türlü şekiller verilir, son ucu serbest bırakılarak arkaya veya yana sallandırılırdı. Bu son uca (taysalan) denir (9).

a) Destar şekilleri:

Örfî Destar: Destarlar, zamana ve mertebeye göre çeşitli şekiller almışlardır. Koyu yeşil veya beyaz renk ince kumaşın içi pamukla doldurularak hortum haline getirilen destarın soldan sağa ve yukarıya doğru, üstüste kırışksız sarılmış şekline (Örfî destar) denir (Resim: 7). Konya Müzesindeki Mevlâna ve Sultan Veled'in, bazı mevlevi büyüklerinin sandukaları üzerinde bulunan destarlar örfî şekilde sarılmışlardır.

Örfî destarın biraz daha uzunca, yumurta şeklinde sarılan ve üzerine yuvarlak bir topuz eklenen cinsine (örfî mücevveze) denir. Bu çeşit destar daha çok Osmanlılar devrinde kullanılmış ve sarılmıştır.

Cüneydî destar: Bazı mevlevi şeyhleri, örfî şekilde fakat sikkenin yarısına kadar destar sarmışlardır ki, buna da (cüneydî destar) denir. Mevlevihanelerdeki türbelerin bir kısmında bu şekil destarlara rastlanır (Resim: 8).

Şeker - âviz destar: Son zamanlarda — XVIII ve XIX. cu yüzyıllardan itibaren — mevleviler, koyu yeşil renk şeritten alt kısmı geniş, üste doğru gitikçe darlaşan destarlar sarmağa başlamışlardır ki, buna (şeker-âviz destar) denir (Resim: 9). Bu şekildeki destarlar, sikkenin kenarından yukarıya doğru, 15 - 20 cm. lik bir yeri kaplar ve içi pamukla besli, bir halkanın üzerine, onu taşıyacak şekilde sarılır.

Şeker - âviz destarın sağdan sola, soldan sağa, birbirini keserek bir kafes

(7) Hamdi, Les costumes populaires de la Turquie en 1873; Constantinople, 1873. p: 19.

(8) Muhittin Celâl Duru, Mevlevi, İstanbul, 1952, s: 145.

(9) Dr. Fethi Ferid Uğur, Mevlevi Kıyafetleri (Folklor Postası Dergisi, sayı: 7).

haline gelen şekillerine (şekerâvîz kafesî) destar denir. Bunun soldan sağa ve yukarıya doğru mail olarak sarılanlarına (Hüseynî), dümdüz sikkenin etrafına sarılanlara (dolama) destar adı verilmiştir (Resim: 10).

b) Destarın mevlevilikteki yeri:

Her mevlevinin destar sarmıyacağına yukarıda işaret etmiştik. Destar sarmak, mevlevilikte bir mertebe ve olgunluktu. Mevlevî şeyhleri veya Mevlâna soyundan gelen çelebiler dühânî, yani siyah denecek kadar koyu mor renk, şeyhlerden seyyid olanlar, yani peygamber soyundan gelenler koyu yeşil, gelmiyenler beyaz renk destar sararlardı. Çelebiler destarlarını alttan, sikke görünmeyecek şekilde, çelebi olmayanlar ise görünecek şekilde sararlardı (10).

Bunlardan başka, dergâhta seçkin bir mevkiî olan Çelebi vekili (sert-tarik), ahçıbaşı (sert-tabbah), neyzen ve kudümzenbaşılardan da sarık sarabilirdi. Mesnevihanlarla kemâlî ve bilgisiy-le temayüz eden ve tarikata hizmeti geçen dedeler ve muhiblere de şeyhin delâlet ve icazetiyle destar sarmağa izin verilirdi ((11)).

(10) Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânadan Sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953, s: 428.

(11) Konya Müzesi ihtisas kitaplığı yazmaları arasında, 10627/200 numaralı bir mecmuada, şeyh tarafından verilen (destarlı sikke-i şerif icazeti)nin bir örneğini bulduk. Bu icazetname şu şekildedir: (Salik-i mesalik-i şevk-i vel-irfan sakin-i mesakin-i zevk-i v'el-viddan ruh-u pür fütuhum faziletli dede efendi hazretleri dame feyzihî tahiyat-ı vafiyye ve teslimat-ı safiyye iblâğıyle inha olunur ki fitrat-ı zatienizde mevhibe-i rabani ve tevfiqat-ı samadani olan fazl-u irfan-ı hakikiniz icabınca cedd-i emcedim kutb-ü arş-ı hilâfet şems-i semair-i rif'at kible-t-ül-arifin kâbe-t-ül taifin sultan'ül-hamilin varisi ekme'l-ül-mürselin hazreti Mevlâna kaddesalâhü teâla bisr-ı hil-âlâ efendimize ezeli intisapla şiddet-i rabita ve teslimiyetinize ve tarikat-ı âliyyemizde derkar olan kâdeminize binaen destar-ı şerif sarmasına kesb-i istihkak eyledikleri nümayan olmuş ve binaenaleyh mesnevihanlara mahsus destar-ı şerif tarzında olmak şartile zat-ı ârifanelerinin destar-ı şerif sarmasına bu kerre tarafımızdan destur ve icazet verilmiştir. Cenabihak ve hazreti erenler tevfiq ve feyzini refik buyursun. Âmin.

4 — İSTİVA: Tasavvufî bir telâki ve mertebe olan istiva, mevlevilikte, manen hilâfet makamına geldiğini anlayan, yani (mutlak hakikat)e erip (kutupluk) mertebesine eriştiğine inanan kişinin bir işaret olarak sikkesine koyduğu, 2 cm. eninde yeşil bir şerittir. Sikkenin önünden arkaya doğru, sikkenin üstüne ve tam ortasına yerleştirilir. Konya Müzesinde Mevlâna ve torunlarının ve bazı mevlevî büyüklerinin kabirlerindeki sikkelerde istiva işareti görülmektedir. İstiva işareti bazan tennure ve hırkaya da işlenirdi. Son yıllarda istiva artık kullanılmaz olmuştur (12).

5 — TENNÜRE: Mevlevî dervişlerinin semâ' âyini ve hizmet esnasında giydikleri, geniş etekli elbiseye (Tennure) denir. (Resim: 11 - 12). Tennureler kolsuz ve yakasız, göğse kadar önu açık, bel kısmı dar, belden aşağısı geniş olarak, ince ve kalın kumaşlardan yapılıdır (13).

a) Tennurenin çeşitleri:

SemaTennuresi: Mevlevî semâzenlerinin yalnız âyîn (mukabele) esnasında giydikleri, uzun ve geniş etekli tennuredir. Semâ-zen, semâ' ederken (müziğe ayak uydurarak sol ayak üzerinde dönerken) tennurenin şemsiye gibi açılması için, etek uçları kalın bir kumaşla zırhlıdır, bel kısmı elifi nemed'le sıkıca bağlanırdı.

Semâ tennureleri daha çok beyaz, ince kumaşlardan yapılıdır. Pembe, açık sarı renk olanları da vardır. Tennure açılmadan evvel, lâle goncası şeklindedir. Tennurenin açık olan önünde, iki

(12) Bazı mevlevî mezar taşlarındaki sikkelerde de istiva işaretlerine tesadüf edilmektedir.

(13) J. Brown, The Derviches or Oriental spiritualism, London, 1867; Enciclopedia Universal Ilustrada; Madrid, (Derviche) maddesine konan resimdeki semâ âyini giyimlerindeki tennureler daha çok rahip elbiselerine benzetilmiştir. Bu gibi hatalar, yabancılardan tekke ve dergâh gibi yerlere nüfuz edemedikleri için tarif üzerine yapılmış olmalarından ileri gelmekte; çoğu, biri diğerinden kopye etmektedir.

tarafli 18 sık dikiş veya kaytandan bir de zırhı bulunurdu.

Hizmet tennuresi: Dergâh hizmeti ile görevli canların, çilekeşler ve pazarcı dedenin giymeğe mecbur olduğu tennuredir. Siyah renk kalın kumaştan, semâ' tennuresine nisbetle dar ve entariye benzer şekilde yapilir.

Hizmet tennuresi, yalnız iç hizmetler esnasında giyilir, dışarıya çıkılacağı zaman üzerine hırka alınır. Yalnız alışverişle görevli pazarcı dede, çarşıya çıkarken, omuzuna, uzunlamasına devşirilmiş bir peştemal atar, beline de yatağan vaziyetinde büyük bir maşa sokardı. Maşaya, pazarcı maşası denir (14).

b) *Tennurenin mevlevilikteki yeri:*

Kalenderî, Haydarî, Bektaşî tarikatlarında tennureye benzer elbiseler bulunmakla beraber, mevleviler tennureyi yalnız semâ'ı kolaylaştırdığı için değil, ona ilâhî bir mâna verdikleri için giyerlerdi. Tennure, mevlevî ifadesine göre, tersine çevrilmiş bir (٧) şeklindedir; giyilince insan vücuduna benzeten (١) eklenerek (٢) olur. Bu da arap harfleri ile (٣) okunarak (Tanrıdan başka Tanrı yok) sözü çıkarılırdı. Semâ tennuresini ancak semâ - zenler giyebilirdi. Semâ öğrenmeğe çalışan nev-niyaz'lar, hizmet tennuresi ile talim ederdi. Ancak, semâzenbaşının müsaadesi ile, semâ'ya iştirak ettikleri gün, semâ tennuresi giyebilirlerdi.

6 — ELİFİ NEMED:

Elifî Nemed, 8 - 10 cm. genişliğinde, 150 cm. uzunluğunda ince keçe veya kalın kumaştan kesilerek üzeri parlak ince bir bezle zırhlanmış bir kemer (kuşak) dir (Resim: 13). Arap alfabesindeki (٤ = Elif) harfine benzediği için bu adı almıştır (15).

(14) İ. Atis, *Mevlevilerin pazarcı maşası* (Tarih Hazinesi Dergisi, 1953, sayı: 3, s: 119).

(15) الف - لام - اء = Elif - lâm - end şeklinde de söylerdi (Bak: Encyclopédie de 'Lîslâm, Mevleviye, Paris, 1913).

Elifî nemed'in her iki ucu üçgen şeklinde nihayetlenir ve bir ucuna uzunca bir bağ (kaytan) eklenerek soldan itibaren tennurenin üzerine sarılır. Kaytan, elifi nemed'ün üstünden dolanarak, ucu alttan içeriye sokulur. Her tarikatta aşağı yukarı elifî nemed'e benzer kuşaklar vardır.

7 — DESTEGÜL:

Önü açık, darca, kolları düğmesiz, ince kumaştan yapılan cepken şeklindeki gömleğe (Deste-gül) denir. (Resim: 14). Deste-gül tennurenin üzerine giyildiği gibi, yelek olarak ta hırkanın altına giyilebilirdi. Deste-gül'ün altında, göğsü örten, yakasız, ikinci bir gömlek (işlik) bulunur.

Destegül'ün sol eteğine 8 - 10 cm. uzunluğunda bir şerit eklenerek semâ esnasında yukarı kalkmaması için elifî nemed'e bağlanır.

8 — HIRKA:

Önü açık (yırtnaçlı), yakasız, belsiz, ayaklara kadar inen geniş kollu mantoya (Hırka) denir (Resim: 15 - 16). Hırkaya bazan (ferace) de denmiştir (16).

Hırkalar, mevsime göre, kalın yünlü kumaş veya ketenden yapilir. Siyah, gri, yeşil (17), menekşe (18) renginde olanları vardır. Hırkaya, yakalarından eteğe inen ve eteği çeviren koyu yeşil ince bir şerit (istivâ) geçirilir.

Hırka, namaz, bayram vesair törenlerde giyilir, tazim duruşu olarak, eller yemlere sokulur. Sair zamanlarda omuza alınarak, eller içerden kavuşturulurdu. Şeyhler, hırkayı üzerlerinden çıkarmazdı. Sikkesiz hırka giyilmediği gibi, dergâha gelen muhib'ler de hırka-

(16) Hamdi, *Les Costumes populaires de la Turquie en 1873*, Cons. 1873, p: 18.

(17) Friedrich Sarre, *Reise in Kleinasien*, Berlin, 1896, s: 32.

(18) H. C. Lucach, *The city of dancing derwishes*, London, 1914. Ayrıca bak: *La grande Encyclopédie*, Paris, T: 14, (Der-viche).

larını giymek mecburiyetinde idi. Hırka ile temiz olmıyan yerlere girilmezdi.

Hırka da, sikk-i şerif gibi, giymeğe hak kazanan dervişe özel bir merasimle tekbirlenerek giydirilir, bir de hırka-i şerif icazeti verilir (19).

9 — KEMER VE HABBE:

Pek umumî olmamakua beraber, mevleviler, bellerine ve elifî şalvar üzerine 8 - 10 cm. eninde düz veya işlemeli şaldan (veya herhangi bir kumaştan) bir kemer takar. Kemerin ortasında, gümüş yahut nikel bir yatağa yerleştirilmiş, yumurta şeklinde bir taş (necef veya yementaşı) bulunurdu (Resim: 17). Belin ön kısmına gelen bu taş, Bektaşî'lerin pâlheng'ine benzerdi.

Bundan ayrı olarak, 10 cm. uzunluğundaki bir gümüş zincirin ucuna fındık büyüklüğünde (habbe) adı verilen diğer bir taş eklenerek, elbisenin sağ veya sol omuzuna iliştilirdi. Habbe, yalnız mevlevilikte değil, bektâşilikte ve kalenderlikte de vardır (Resim: 18).

10 — ELİFÎ ŞALVAR:

Mevlevilerin giydiği şalvarlar (pantolon), zamanın giyiminden pek ayrı olmamakla beraber, (elifî şalvar) adı verilen yarım ağı, dar paçalı siyah renk kumaşlardan yapılan şalvarlar daha çok giyilirdi. Bu çeşit şalvarlara halk da (mabeyn veya kadı biçimi) adı da verilir, beli uçkurla sıkılırdı.

11 — PAPUÇLAR:

Mevlevi giyiminde papuçlar ayrı bir özellik göstermez. Halk, zamanında pa-

(19) Haydar Alkor, Mevlevilik ve Bektaşilik, Konya, 1946. S: 9.

puç olarak (potin, lapçin, çaprazlı mest, kundura v. s.) neleri giymişse, mevleviler de onu giymiştir. Hattâ son yıllarda lâstikli mest, ve iskarpin giyen mevlevi dervişleri de görülmüştür.

Dergâh hizmetinde bulunan bazı mevlevi canları, bilhassa sıcak mevsimlerde çıplak ayakla dolaşır, keza semâ' talimleri de çıplak ayakla yapılırdı. Papuç giyenler papuçun içerisine, beyaz, kahverengi renk, yün veya tiftikten örülmüş çoraplar giymişlerdir.

Genel olarak mevleviler, diğer bazı tarikat mensuplarının aksine saç koymaz, kısa çember bir sakal ve bıyık bırakırlardı. Dışarı çıkıldığı zaman ellerine keşkül, teber, âsâ v. s almazlardı. Sadelik ve tevazu mevleviliğin prensiplerindendi.

NETİCE:

Osmanlı Devletinin kuruluşundan evvel ve sonra, Anadolu ve Rumeli'de doğan, yayılan ve halk topluluklarına tesir eden tarikatlar arasında mevlevilik, düşünce ve fikirlerde yaptığı iz kadar, giyim şeklinde de bir orijinallik yaratmış, düzgün ve temiz giyinmeği şart koştur. Bundan böyle yüksek zümreye de tesir etmiş, hattâ saraylara girmiş, birçok devlet adamları, şairler, bilginler mevleviliğe intisap ederek, onlar gibi giyinmişlerdir.

Mevlevi giyiminde bazı tarikatların tesiri olmakla beraber, şekil itibarıyla çoğu zaman onlardan ayrılır. (Bir lokma, bir hırka) düsturundan ayrılan mevleviler, adâp ve erkâna önem vermiş, kudreti nisbetinde yeni, temiz, sade giyinmişlerdir.

TÜRK İŞLEMELERİ (1)

Yazan:

Ismail UNAL

Topkapı Sarayı Müzesi Asistanı

İnsanın gıydiği ve kullandığı eşya- yı tezyin etmek ve süslemek arzusundan doğan işlemecilik, süsleyici san'atların en eskilerinden birisidir. Türk işlemecilik tarihi çok eski devirlere çıkmaktadır. Uygur Hanlarının yabarcı sefirleri altın ve gümüş tel ile işlenmiş çok zengin tezyinatı taşıyan örtülerle kaplı altın taha üzerinde kabul ettiği son tetkiklerden anlıyoruz (2). Orta Asya'da yapılan arkeolojik araştırma ve kazılar da bunu teyid etmektedir. Fakat, bugün müzelerde ve hususi koleksiyonlarda bulunan en eski Türk işlemleri ancak XVI. yüzyıla tarihlenebilmektedirler. Eski devirlere ait bir işleme mevcut olmadığı gibi, Selçukiler ve hattâ ilk Osmanlı devirlerine ait bir malzeme mevcut değildir. Bu da işlemenin ince kumaş veya deri üzerine yapılmış olması bu maddelerin rutubete ve haricî tesirata karşı fazla mukavim olması ve zamanla da bu malzemenin çürümüş ve harap olmasından mütevellittir.

İşlemecilik, Osmanlı Türklerin-

(1) İşleme, bez, keten, ipek, atlas, çuha, deri vesaire üzerine iğne, beyaz ve renkli ipekli iplik, altın, gümüş tel ve kılaptanla yapılan kabartma tezyinata denir. Deri üzerindeki aplikedir. İşlemler iğne ve işleniş tarzlarına göre; suzeni, müşebbek, hesap, gözeme, sarma, balıksırtı, hasırığnesi, civan-kaşı, Kıbrıs, antika, sıçandışi diye gruplara ayrılır. Bak: Melek Celâl. Türk İşlemleri. İstanbul, 1939.

(2) Celâl Esat Arseven. L'Art Turc. İstanbul, 1939.

(3) Dışarıda çalışmayan şehirli ve köylü kadını ev işinin haricinde vaktini halı ve kumaş dokumakla ve kullandıkları lüzumlu eşyayı işlemekle geçirirler. Bilhassa genç kızlar kendi cihazlarını teşkil eden işlenmiş çamşır, elbise, yatak ve oda takımlarının biz-

de (3) her milletten fazla ileri gitmiş, bilhassa XVI. ncı asırda çok incelmış ve en mütakâmil şeklini almıştır. Bu tezyini san'at Türk hudutları içerisinde kalmamış, sınırları aşarak Balkanları ve işlemlerile pek meşhur olan Macaristanda (4) ve hattâ Avrupa'da tesirini göstermiştir. Garpta eski Türk işlemlerinin kıymeti çok eskiden takdir edildiğinden bunlar her tarafta aranmaya başlanmış, toplanan ve satın alınan parçalarla koleksiyonlar teşkil edilmiş ve Türk İşlemeciliği Hakkında ciltlerle eserler yazılmıştır (5). Türk İşlemlerini tetkik etmek ve toplamak için de bir Alman heyeti 1907 yılında Anadolu'ya gönderilmiştir (6).

Yirmi yirmi beş senedenberi memleketimizde bu konu ele alınmış ve memleket dahilinde kalmış bulunan işlemlerin memleket dışına çıkmaması için vilâyet müzelerince toplanmaya başlanmıştır. Ankara Etnoğrafya Müzesinde büyük bir koleksiyon teşkil edilmiştir

zat kendileri hazırlarlar. Esasen her genz kız, küçük yaştan itibaren işlemeciliği öğrenir. Evlenecek olan bir genç kızın zevki, âdetleri, sabrı ve tahammülü ve sebatı işlemlerinin güzelliği ile ölçülür. İşte bu yüzden ki, en fakir ve mütevazı evlerde bile günlük işlere tahsis edilmiş bu çeşit işlemlerden pek çok bulunur ki, bunlar arasında elbise, mendil, örtü, yorgan yüzü, havlu v. s. işaretonunabilir.

(4) Gertru Polotay . (Les Influences Turques dans la broderie Hongroise) La Nouvelle revue Hongroise. 1937.

(5) A. J. B. Wace, Mediterranean and Near Easterin enbrodery, London, 1935.

M. Berry. The Art Bulletin the university of Chikago.

(6) Dr. Bernhard Dietrich. Kleinasitasche sticherein, 1911.

ki, bu koleksiyon Türk İşleme tarihinin aydınlanmasında mühim rol oynayacaktır. Topkapı Sarayı Müzesinde de çok zengin bir işleme koleksiyonu bulunmaktadır. Saray, müze haline ifrag edildikten sonra Sarayın köşe bucağında bulunan muhtelif eşya arasından seçilen bu nadide eserler bugün Müzenin İşleme Dairesinde teşhir olunmaktadır. Saray koleksiyonunun bir hususiyeti de eşyaların üzerinde bulunan etiketlerden sahipleri ve devirleri kolaylıkla anlaşmakta ve bunlarla mukayese ederek diğer parçaların tasniflerinde ve devirlerinin tâyinlerinde bir kolaylık olmaktadır. XVI ncı yüzyıldan XIX uncu yüzyıla kadar işlemenin her çeşidini bu koleksiyonda görmek mümkündür. Saray için sureti mahsusada yaptırılmış ve bir kısmı kıymetli taşlarla tezyin edilmiş parçaların başka koleksiyonlarda eşlerinin bulunmayacağı aşîkârdır.

Bu işlemler hakkında birkaç senedenberi bazı neşriyat da yapılmıştır. Melek Celâl Hanım, keten üzerine yapılmış dört köşe ve mustatil şekilde olan işlerden, işleme tekniğinden, motiflerden ve renklerden bahsetmektedir (7). Prof. E. C. Arseven, Fransızca yazdığı Türk San'atı ve Türk Tezyinatı (8) eserinde ve Topkapı Sarayı Müzesindeki Vd. Tahsin Öz de Güzel San'atlar ve La Turquie Kamaliste mecmualarında Saray koleksiyonundaki Türk işlemlerinden bahsederler (9). Yine bu koleksiyona ait birkaç renkli resim muhtelif dergi ve mecmualarda neşredilmiştir (10).

(7) Melek Celâl. Türk İşlemleri. İstanbul, 1939.

(8) Prof. Celâl Esat Arseven. L'Art Turc. İstanbul 1939, page 270.

Prof. Celâl Esat Arseven. Les Arts decoratifs Turcs İstanbul, page 138.

(9) Tahsin Öz. (Türk El İşlemleri ve Resim Dairesi) Güzel San'atlar mec. İst. 1942, sayı: 4, s: 29.

Tahsin Öz. (La Broderie Turque) La Turquie Kemaliste, 1941 no. 44. page: 9.

(10) La Turquie Kemaliste. No. 7, 9, 10, 13.

MOTİFLER:

Türk işlemlerinde kullanılan motifler diğer san'at bölümlerinde kullanılanlardan daha fazladır. İşlemlerde san'atkâr hiçbir kayda tâbi olmadığından muhitinden aldığı ilhamla hadsiz hesapsız motif yaratmış ve gördüğü duyduğu ve hissettiği gergefi başında kumaş üzerine çizmiş ve işlemiştir. Tezyîni şubeleri yekdiğerinden ayıran esasî süslenen maddenin nev'idir. Taşta, tahtada, kumaşta, halıda işlemede görülen lâle aynı lâledir. Fakat san'atkâr işlemede bulduğu serbestiyi diğerlerinde bulamamış, tezgâh, atölye gibi bazı şeylere bağlı kalmak zorunda kalmamıştır. İşlemlerde kullanılan aynı motifler muhtelif muhitlerde bazı değişiklik arzeder. Bu değişiklik halı, kumaş ve sairede olduğu gibi, her memlekette ananevî bir şekilde muhafaza olunmuştur. İşte bu sebeptendir ki, mahallî karakterize eden motifler, renk, iplikler ve işleme tarzı, parçanın devrini ve nerede yapıldığını kolayca tesbite yarar. Türk işlemlerinde ilk motifleri geometrik ve hayvanî şekiller teşkil ederler. Bunlar, devirler boyunca tekâmül göstermiş, stilize olmuş ve muhtelif şekillere girmiştir. İşlemeciliğin en yüksek devri olan XVI. asırdan itibaren geometrik ve hayvan şekilleri yerlerini daha mütenevvi olan çiçek ve nebatî motiflere bırakmıştır. İşlemler üzerinde tesbit edilen bellibaşlı motifler şunlardır:

Hendesî şekiller, insan ve hayvan figürleri, çiçekler (lâle, karanfil, süm-bül, gül, menekşe), Meyveler (üzüm, nar, armut, kayısı, şeftali) Köşk, saray, çadır, gemi, kayak ve tabiat manzaraları; son devir işlemlerinde ise birçok Avrupaî motifler.

RENKLER:

Türk işçisinin renk intihabında ince zevki, parlak ve acı renklere kıymet vermediği ve daima tatlı ve solgun renkleri seçtiği görülür. Son devir işle-

meleri istisna edilirse, hiçbir zaman işlemlerde acı ve çiğ renklere tesadüf edilmediği gibi, bunlardaki renk ahengi çok mükemmeldir. Siyah müstesna, hemen hemen her renk kullanılmıştır. Fakat, sonradan muhtelif tesirlerle memleketimize gelen kıyevî boyalar eski tatlı renklerin kaybolmasında başlıca âmil olmuştur. XVI. asırdan XIX. asıra kadar olan Türk işlemlerinde bu ince zevkin örneklerini görmek mümkündür. Bu işlemlerde kullanılan altın ve gümüş teller bu renklerin kibarlıklarına bir zarar vermemiş, bilâkîs ayrı bir hususiyet vermiş ve bunlara ilâve edilen kıymetli taşlar da işlemenin haşmetini artırmıştır. Kök boylarile boyananlar bugüne kadar aslı renklerinin tazeliklerini muhafaza etmişler ve asıllarından bir şey kaybetmemişlerdir. Ağızdan ağza terkipleri devredilen bu boyların asılları bugün tamamiyle kaybolmuştur.

XVI ncı yüzyıl işlemlerinin renkleri sonrakilerden daha sadedir. Bir iki renk ile işlenmiş parçalar da mevcuttur. Yalnız san'atkâr, renkleri pek mahirane ve cesaretle işlemiş ve sanki tabiatın renkleri budur diye, yaprağı mor, bulutu sırma ve toprağı mavi ile yapıvermiştir. Fakat onların dizilişlerinde göze yabancı ve aykırı gelen bir şey görmek mümkün değildir (11). Maale-

(11) Melek Celâl. Türk İşlemleri. İstanbul 1939, s. 19.

sef son devirlerde yapılan işlemlerde bu sadelik görülmediği gibi, renkler zevksiz ve acı olmuşa başlamıştır.

TÜRK İŞLEME ÇEŞİTLERİ:

İşleme çeşitleri pek mütenevvi olup çadırdan mendile ve kaftandan pabuça kadar her türlü giyim eşyaları, örtüler, vesaire işlenmiştir. Bazı parçalar da kıymetli taşlarla tezyin edilmişlerdir. Saray koleksiyonunda bu çeşit parçalar pek çoktur. Burada Arz Odasının örtülerile, bazı taht minderleri ve İşlemler Dairesinde teşhir olunan incili çepkenler ve kemerler zikredilebilir. İşlemler umumiyetle kumaş veya deri üzerine yapılmışlardır.

Kumaş üzerine yapılanlar: Hil'at, kavuk örtüsü, yorgan yüzü, mendil, kuşak, nihali, bohça, torba, ok muhafazaları, cüz keseleri, yastık, kuşak, kâbe perdeleri, saf seccedeleri, uçkur, paçalık, traş önlükleri, mahmil parçaları, çadır ve çadır etekleri ve parçalı bohçalardan ibarettir.

Deri üzerine yapılanlar: apliğe suretile yapılmışlardır. Sofra altları, seccade, çekmece, gırba, ferman çantaları, muhafazalar, nihaliler, cilbent, pabuç, çizme ve eldiven v. s. den ibarettir (12).

(12) Avrupa XVIII nci asırda güderi yaptığı halde İstanbul'da XVI ncı yüzyılda güderi yapılmıştır. Ayrıca bu güderiden yapılan pabuç, eldiven v.s. de renkli ipekle işlenmiştir.

ETNOGRAFYA MÜZESİNDEKİ NAZARLIK, MUSKA VE HAMAILLER

H. Z. KOŞAY

Nazarlık Arapça "nazar" kelimesi ile Türkçe -lık ekinden mürekkep bir sözdür. Bunun Fransızca karşılığı "amulette" ise yeni Lâtin "amuletum" den gelmektedir. Ancylopedia Britanica amulet sözünün aslında Arapça "hamalet = süs için asılmış nesne"den geldiğini kaydeder.

Nazarlık, halk inancına göre, onu üzerinde taşıyanı büyüye, hastalıklara ve diğer fenalıklara karşı korumaya veya içinde bulunduğu fenalıklardan kurtarmaya hizmet eder. Nazarlığın türlü nevileri olup taşlar, madenler, üstüne dua yazılı parşümenler en çok kullanılanlarıdır. Bir kısım mücevherat da gerek süs, gerek nazarlık olarak makbul sayılır. Çörek otu gibi bitkiler ve kaplumbağa kabuğu, kürek kemiği, kurt dişi, bazı deniz böceklerinin kabuğu gibi hayvanî aksam ve müstahzarları da aynı maksat için kullanırlar. Nazarlığın terkibi kadar onun eşrefi saette imal edilmesi ve takılması da mühimdir. Yıldızların ve diğer sihrî unsurların bozucu tesirlerini hesaba katmak lâzımdır.

En eski çağlardan itibaren Şarkta ve Garpta büyüün ve nazarın fena tesirlerine inanış ve korunmak için tedbir alma bilgisi kökleşmiştir. Neolitik Çağda "magico - religious" eşya arasında taştan yapılmış veya fil dişinden oyularak kuş şekline sokulmuş boncuklar Mısır, Malta, Iberia'da bulunmuştur. Balta şeklindeki amuletler Girit'te, Aşağı Mısır'da, Malta'da, Şimali Fransa'da ve Britanya'da Bronz Çağında bulunmuştur. Düğme şeklindeki üzeri çizgili ve mühür olarak da kullanılmaları muhtemel diğer boncuklar muahhar Neolitik'in "Halafian kültüründe bulunmakta ve daha muahhar çağlarda İran, Suriye, Girit ve Anadolu'ya yayılmaktadır. Taş-

tan yapılmış boncuklar Yunanistan Yarımadasının muahhar Neolitik tabakasında az miktarda ve bunun kilden yapılmış örnekleri Batı Balkanlar'da, Ukranya'da ve Danubian kültürünün Orta Neolitik tabakasında ve Trakya'da raslanmakta ve değişik şekilleri Liguria'ya kadar yayılmaktadır. (Gordon Child, *Old Word Prehistory Neolithic* 204; A. L. Kroeber. *Anthropology Today* 1953). Esasen bu temadi yalnız nazarlığa değil, bütün maddi ve manevi kültüre şamdır. (Bak: Tzigara - Samurcas, *Al Survivances prehistoriques dans l'art du paysan roumain*. Bucarest 1939). Musevi dininde büyüye dair hükümler olduğu gibi, Eski Mısırlılar'da, Yunanlılar'da ve Romalılar'da hurafelerin rolü büyüktür. Saint Augustin'in ikazlarından eski hıristiyan kilisesinde de büyüün ve diğer hurafelerin kök saldığını öğreniyoruz. Kuran'kerimde de "Meuzeteyn" surelerinde hasitlerin hasedinden ve üfürükçülerin şerrinden sakınarak dua eylemeyi tavsiye eder. Araplar'da tılsım (Talisman) tesir kuvveti fazla olan bir nazarlıktır. Profesör Edward Westermarck'ın "Survivances paiennes dans la civilisation Mo-hométane. Traduction Française par Robert Godet Paris, 1935) adlı eserinde İslâm dinine karışan hurafalardan bahsolunmaktadır. Eski Türk ananesinde ve bugün yaşayan Türkler arasında Şamanlık'tan kalma inançlar arasında büyüye ve nazarlığa büyük kıymet atfedildiğini görürüz. Fin bilgini U. Harva'nın "Die religiosen vorstellungen der altaischen Völker, Helsinki, 1938" adlı eseri bizi bu hususta aydınlatmaya kâfidir. H. Koşay'ın "Türkiye Türk Düğünleri, 1944" adlı kitabında da gelini ve güveyi kötülüklerden korumak için

nazarlıktan istiane edildiğine sık sık rastlanır. Dr. Süheyl Ünver'in (Nazar Değmek Hakkında Bir Risale: İstanbul, Kenan Basımevi) adlı yazısında da nazarlık hakkında bilgiler mevcuttur.

Mevzuumuzu teşkil eden eserleri tanıtmadan önce nazarlığın terkibine giren altun, gümüş, demir, sahtiyan (deri) v. s. nin sihir kuvveti üzerinde birkaç söz söylemek isterim:

Altun ve gümüş: Altun veya gümüşten yapılmış küçük at nalı çocuğun üstüne dikilir veya beşiğe takılır. Altun ve gümüş temizliğin timsalidir.

Demir: Demirin hurafevi kudretine olan inanış hemen umumdur. Eski miş, kopmuş nal talih getirir, belâları defeder, yangına karşı birebirdir. Fırına alı havalarda insan, muhayyalesinin esiri olarak bulutlar arasında fena ruhları tasavvur eder. Onları, ancak, sihrî kuvveti haiz demir defeder. Bilhassa buz âfetine karşı avluya demir atılır. İptidai düşünceye göre hastalık ve ölüme insanın vücudüne sokulan fena ruh sebebiyet verir. İnsan diriminin en nazik devirleri: doğum, evlenme, hastalık ve ölümdür. Çocuğu doğuran ana müdafasız ve zayıf olduğu gibi, bebe ondan daha zayıftır. Büyük bir dikkatle onlara bakmak ve yanlarında dolayan fena ruhlardan korumak lâzımdır. Evlenme sayesinde yeni aile ve yeni ocak kurulur. Bu, başlangıç fena ruhların sokulması için en müsait dakikadır. Hastalık ise muhakkak fena ruhların beden üzerine tasallutundan ibarettir. Korkunç ölüm ise insanın esrarlı bir tahavvülü sayılmaktadır. Yalnız, hastalık ruha da zarar vermiştir. O ruh evdekileri kıskanır onlara karşı kin besler ve hortlar. Elden geldiği kadar bu azgın ruhu tatyip etmeye çalışılır. Muvaffak olunmazsa şerrinin def'i için demirin sihrî kuvvetinden faydalanmak lâzımdır. Hayvanların muhafaza ve tedavisinde de demir büyük rol oynar. Hayvanlara fenalık en çok kıskanç ve hasmane duygular besliyen konu-komşudan gelir. Onların yaptığı büyüleri çözmek için demirin hasiyetin-

den faydalanmak mümkündür. Eski Yunanlılar ve Romalılar da buna dair misaller tesbit edilmiştir. Eski Türk ananesini tevarüs eden Macarlar, hayvanı ahıra sokarken demir zincir üzerinden atlatırlar. Ruslar, eski baltalarını eşik altına gömerler. (H. Koşay, Etnoğrafya Folklor Kılavuzu 1939, sahife: 73).

Sahtiyan: H. Koşay'ın (Ankara, Budun Bilgisi, 1935) adlı kitabının 100 üncü sahifesinde sahtiyan muska hakkında halk ağzından aynen alınmış dikeyte şayan şu satırlara rastlanır: "Bizden yeniller yani cinler lohusaya tebelleş olur. Lohusanın korkudan dili tutulur. Hoca muska yazar. Birini tütütün, birini üç gün içirin, birini eşiğe gömün, hamayili de boynuna takın, der. Çocuğun burnu tutulmasın diye de yastığın altına kalbur gözü korlar. Kadının biri aybaşıklı iken girerse yine çocuğun burnu tutulur. Kurtulması için sarraçtan sahtiyan getirirler. Dükkâna varın, söylemeden bir parmağını gösterin. Kız ise iki parmağını gösterin. Sarraç sormadan anlar ve verir. Bu sahtiyanı küçük muska gibi bebeğe takın. Köpeğe de bir parça ekmek atıverin".

Özerlik, çöreotu (Cumin): Mezarlıklarda ve ören yerlerinde biten bir otun tohumudur. Mavi bir bez içine muska şeklinde dikilir. Çöreotu hastalıklara ve nazara karşı tütsü yapmak için de kullanılır. Lohusanın altına soğan, sarmısak ve çöreotu korlar.

Geyik boynuzu: Evlerde, cami kapılarında nazarlık olarak kullanılır.

Kıskaç adı verilen hayvanın kafası sap yapılarak ve nazarlık olarak kullanılır.

Boncuk: Denizli tarafında buna *Dilkoz* da derler. *Tazı boncuğu* ise bir deniz böceği kabuğudur. Küçük cam mavi boncuklardan bilezik yapılır. Tazı boncuğu, fal takımına da girer.

Akik (Agate): Nazar değdikçe bu kırmızı taş ağarır ve nazar taşına geçer.

Yılan kemiği: Kaplumbağa kabuğu

ve kürek kemiği gibi nazarlıklar arasında yer tutar.

İğde çöğürü: Yani dikenini ve *hurma çekirdeği* nazarlıkların terbiğine girer.

Çıra kurdu: Ağaçtan çıkan canlı kurt bir muhafaza içinde saklanır.

Karınca boynuzu: Hayvan tırnağının yapılan bir nazarlığa verilen addır. Etn. No. 2049 bu cümledendir.

Çocuğun *pejmürde* gezdirilmesi, yeni yapılan evin *natamam bırakılması* da nazarı önlemek için alınan tedbirlerden sayılmalıdır.

Eski Türklerde ve halen bazı Türk kabilelerinde çocuğa *değersizlik* ifade eden adların takılması da nazardan ve cinlerin şerrinden çocuğu korumak için yapılırdır. (Bulmas, İtboğa gibi).

Bu misallerden görüleceği üzere, dar mânada hurafa veya orasa sözü ile içinde "mistikum" olan halk inanmalarını ve bunlarla ilgili hareketleri kastediyoruz. Bir hâdisenin izahına, ilmin kabul edemeyeceği tesir atfedilirse hurafa ile karşılaşmış oluruz. Yarım asırdanberi İngiliz Ethnologlarının anthropologları zümresi ezcümle Taylor, Herbert Spencer, Lubbock, Andrew, Lang, Hartland ve nihayet J. G. Frazer müttefikleri bugünkü hurafelere çok eski bir mazideki dinî ananelerin bakiyesi ve döküntüleri olarak bakıyorlar. Hurafelerin birçoğu kitabî dinlerin teşekkülünden önceki dünya görüşünün mirası ve ma'kesidir.

Etnoğrafya müzesindeki nazarlık koleksiyonu ve hamayiller zengin olmakla beraber, bir fikir vermeğe kâfidir. Şimdi bunları gözden geçirelim:

Beş pençe: İnciden veya mavi boncuktan yapılır. İnciden olanın ucuna mavi boncuk ve mavi boncuktan olanın ucuna mercan takılır.

Et. 6080: Mavi boncuktan uçları mercanlı ve İstanbul menşeli nazarlıktır.

Et. 6082: Mavi boncuktan uçları mercanlı nazarlık. İstanbul.

Kurt dişi: Gümüşlenir veya altınla kaplanır.

Et. 6088: Gümüşletilmiş kurt dişidir. Zincirli olup, mavi, siyah ve kırmızı boncuklarla süsüdür.

Et. 6089: Gümüşletilmiş kurt dişi nazarlık. Zincir, sikke ve nemülbahir ile süsüdür. İstanbul menşeli.

Et. 7036: Çift kurt dişi. Pirinçle tutturulmuştur. Mercan boncuklu ve sikkelidir. Alışar köyünden satın alınmıştır.

Et. 3537: Çift kurt dişi. Gümüşletilmiştir. Zincirli ve iki adet sikkelidir. Doğu Anadolu menşeli.

Küçük kaplumbağa: Kaplumbağanın kabuğudur. Kaplumbağanın uzun yaşadığı sanıldığı için bunun "sempatik sihir" ile ilgisi olsa gerektir.

Et. 2368: Tospa kabuğu nazarlık. Kuzu, dana boynuna asmak için kullanılır. Askı tertibatı mavi boncuk ve 4 taze boncuğu ile süsüdür. Ankara menşeli.

Et. 2021: Tospa kabuğu nazarlık. İstanbul menşeli.

Üçgen veya armut biçiminde nazarlıklar:

Et. 6096: Pirinçten, sivri ucu ip bağlamak için düğmelidir. İstanbul menşeli.

Et. 6097: Kemikten, kenarları delikli. İstanbul menşeli.

Et. 6095: Pirinçten, alt zirvesi tirfil biçiminde, kaidesi askı delikli. İstanbul menşeli.

Et. 6089: İşlenmiş taştan. Askı şeridi cam boncuklarla yılan kabuğu şeklinde süsüdür. İstanbul menşeli.

Et. 11757: Gümüşten, muska (phylactery). etrafını süsleyen zincirde 8 pul ve ortasında yeşil bir taş vardır.

Yürek şeklinde nazarlık: Eskiden ruh ile yürek arasında münasebet arandığı malumdur.

Et. 6066: Gümüşten, yürek şekli safiha nazarlık pulları deliklidir. İstanbul menşeli.

Göz boncuğu: Nazarla göz arasındaki münasebeti hatırlatmak gerekir.

Et. 3536: Göz gibi bir taş olup, gümüşlettirilmiştir. Zincirlidir Doğu Anadolu menşeli.

Muhtelif şekillerdeki nazarlıklar:

Et. 6072: Siyah taştan, askı delikli ve silindirik şeklinde olup,, uçları mahrutu kapaklıdır. İstanbul menşeli.

Et. 3547: Gümüşleştirilmiş bir taş olup, zinciri adi madendendir. Pullarla süslüdür. Doğu Anadolu menşeli.

Et. 7878: Üstüvani gümüş nazarlık, üstünde üçü kırmızı, ikisi yeşil adi taş vardır. Altı halkalıdır. Salkımında bir kırmızı boncuk, bir firuze taşı ve ki başında da adi taş vardır. Telkâri işlemelidir. Kırşehir menşeli.

Et. 6105: Fal takımına giren ve çocuk eibiselerine dikilen tazi boncuğudur.

Muskalar ve hamayiller:

Et. 6040: Meşin kılıflı, tasma boncuklarla süslü ve İstanbul menşelidir.

Et. 2032: İki üçgen muska ile boncuklu kaytan askıdan ibarettir. Uçu püsküllüdür. İstanbul menşeli.

Et. 6041: Üç det üçgen muska ile siyah kaytana dizili mavi, sarı boncuklardan ibarettir.

Et. 6076 ve 6075: Üstüvani bir muhafaza olup mavi boncuklarla bezenmiştir. Uçlarında yine beyaz ve mavi boncuklardan üç peyki vardır. Üç dallı askı ipleri tamamen boncuklarla örtülüdür. İstanbul menşeli.

Et. 11631: Gümüş zincir askılı telkâri işlemeli, dört adet askı süslü muskalık.

Et. 2110: Üstüvani zincirli ve Hacıbektaş menşeli muska. İçinde vefk yazılı bir kâğıt ve ayrıca "Ayatülkürsü" yazılı diğer bir kâğıt vardır.

Et. 8686: Üstüvani muskadır.

Et. 2109: Üstüvani muhafaza üstünde yeşil taş ve üçgen askı üstünde mavi taş vardır. Salkımlı ve zincirli'dir.

Et. 7348: Gümüş Enam muhafazası, cephesinde kabartma vazö resmi ve kuş biçiminde iki kulpu vardır. Arka tarafında Mührü Süleyman bulunmaktadır. Alt kaideden basit üç hilâl salkım şeklinde sarkmaktadır. Kapağı sürgülüdür. Ankara menşeli.

Et. 7974: Her tarafı gümüş, çifte zincir askılı, hilâl kabartma süslü muska. Müdevver kapağının üstünde ve arkasında altı kollu bir yıldız süsü vardır. İstanbul menşeli.

Et. 7185: Her tarafı gümüş, cephesinde kabartma dört minareli cami resmi vardır. Minareler üçer şerefelidir. Arka tarafında Mührü Süleyman bulunmaktadır. Ayaş menşeli.

Et. 7676: Gümüşten, cephesi ve kapak üstü altın yaldızlı, meşin askısı yaldızlı baklacıklarla süslüdür. Arkası ve müdevver kapağının üstü kabartma rozetlidir.

Et. 7659: Gümüşten, üstü telkâri işlemeli kapaklı ve zincirli hamaylı muhafazasıdır. Ağırlığı 28 gram. Evkaftan alınmıştır.

Et. 7263: Bir tarafı kabartma gümüş, üç yanı ile arkası meşin, hamayil. Üst kapağında 1204

tarihi yazılıdır. Nar çiçeği kabartmalı olup, kapağı zincirli ve gümüş çifte telle kapatılmıştır. İçinde "Enam" bulunmaktadır. İstanbul menşelidir. 16×10 cm. eb'adında, 37 yapraklı Enam talik yazılıdır. Güzel ciltli Enam tezhiplidir.

- Et. 2011: Enam ve muhafazası 13×10 cm. eb'adındadır. Her tarafı ayarı düşük gümüşten yapılmış olup, cephesinde selviler beş kubbeli bina ve ay yıldız kabartmaları vardır. Arkasında altı kollu yıldız bulunmaktadır. Müdevver kapak üstü rozet kabartmalıdır. İçinde, basit meşin cilt içinde bir dua vardır. Elhamdülillâh suresi eksiktir. Yasin, İhlâs, Mautezeyn, tekrar Fatıha, Bakara surelerinden sonra Hatim duası gelir. Ondan sonra Şerh'i İsmi Azâm, Duayı Kurban bulunur. Şahimerdan Duasından sonra baş ağrısı duası, muhabbet duası ve Mihri Nübüvet vardır.

Kurt ağzını bağlamak için bir dua, karanlık gecede devlerden ve cinlerden emin olmak için dua, uykusuzluğa karşı dua, hastalık duası ve yorulmamak için bir vefk bunları takip eder. Yazma Muharrem 1271 tarihlidir.

- Et. 5976: Hamayil muhafazası. İstanbul menşelidir. 15×11 cm. eb'adında.

Bazubentler: Bilindiği üzere bunlar pehlivanların ve yiğitlerin bazularına bağlanır. Nazarlık mahiyetindedir.

- Et. 5957: Gümüş üç parçadan mürekkep olup, ortası müdevverdir. Yanlardaki iki parça üçgen biçimindedir. Bir kayışla raptedilmiştir. İstanbul menşeli.

- Et. 5956: Beş parçadan mürekkep, ortadaki parça müdevver, diğerleri hilâl biçimindedir. Ortadaki parçada Mührü Süleyman bulunmaktadır. Zincir süslü ve kayış askılıdır. İstanbul menşeli.

- Et. 4003: Bir çift bazubent basit olup, Manisa menşelidir.

HALI VE KİLİMLERDE KIZ MOTİFLERİ

Yusuf DURUL

Öğretmen

Anadolu halı ve kilimlerinin dokunuşundaki zarafet, boyalarının uzun ömürlülüğü, sağlamlığından mada kompozisyon ve motif zenginliği ile de beğenilip sevilmiştir. Bu millî sanatımızın kökü çok eski bir geleneğin temadisi. Halı ve kilimecilğin en güzel örneklerini Yörük, Türkmen ve Avşar Star dokumaları teşkil eder. Köylü el sanatlarının en mahir, aynı zamanda muhafazakâr sanatçılarıdır. Anadolu, Star dokumaları karakterini bozmadan devam ettirmelerindeki başlıca âmiller:

- 1 — Ticari gaye ile dokunmamaları,
- 2 — Renklendirmede nebatî boya ve mahallî renklerin kullanılması,
- 3 — Aşiret, oba ve ailede kullanılan motiflerin özelliği,
- 4 — Ham madde olan yününün dokuma hususiyetlerine göre iplik haline getirilmesi ile dokuma inceliği ile sağlamlık temin edilmektedir.

Türkmen, Yörük ve Avşar star dokumalarında halı ve kilimde plân ve motif görenek halinde devam etmekle beraber, sanatçı bu çerçeve içinde yenilik aramaktadır. Ancak aşiretin özel işaretleri (İm) ile uğurlu veya uğursuz adedilen motifleri yerine göre kullanmasına bilhassa dikkat edilir. Avşarlar kilimlerde motifleri âdeta konuşururlar. Yanyana kullandıkları hayvan, bitkisel, insan ve geometrik şekillerle halı veya kilime manevi bir değer verirler. Yörük ve Türkmenlerde de bu böyledir.

Yörük, Türkmen ve Avşar dokumalarında (ufak farklarla) uğurlu adedilen (kız) motifleri vardır. (Çini mürekkebi kroki).

Emirdağı, Musluca aşireti kilimlerinde tespit ettiğim (Elibelinde) motifi bilhassa cihaz kilimlerinde orta zeminde ara motifi olarak kullanılmaktadır. Emirdağı Suvermez köyünde bu motifin güç dokunuşundan ötürü (A-mankız) adı verilmektedir.

Sivrihisar, Günyüzü ve Holanta köyü dokumaları arasında (Kara döşeme) adı ile anılan kilimin (Renkli Plânj) orta zemini elibelinde kız motifi ile tezyin edilmiştir. Bu kilim her evde bulunduğu gibi, bilhassa gelin cihazı olarak kullanılmaktadır.

Hatay, Amanus ve Amik ovası Türkmen dokumalarında elibelinde motifi görülmekte aynı adla uğur ve saadet işareti olarak kullanılmaktadır.

Avşar dokumalarında kız motifi daha bâriz insan şeklini almıştır. Gömlügen (Pazarören köyü) de elibelinde motifine seleser adı verilmiştir.

Eskişehir Yörük dokumalarında (Kahküllü kızlar) motifi ile sanatçı, sanat ifadesinin güzel örneğini vermiştir. Yörüklerde de uğur ve saadet işareti olarak kullanılmaktadır. (Elibelinde —A) motifi çuval ve bulgurluk tâbir edilen dokumalarda bereket işareti olarak kullanılmaktadır.

Niğde Yörük dokumalarında Elibelinde - Çiftbelli kız motifi uğur ve saadet işareti olarak sayılır.

Elibelinde motifinin haliya tatbik şeklini Sındırgı, Yağcı bedir halılarında tespit ettim. (Çatmalı Elibelinde) motifi saadet, uğur işareti olarak kullanılmaktadır.

ŞER'İYE SİCİLLERİNDE GEÇEN TÜRKÇE KİŞİ ADLARI

Halit ONGAN

Türklerin, Müslümanlığı kabul ettikten sonra Fatma, Zehra, Zeliha, Ahmet, Mehmet, Abdullah.. vesair Arapça adları benimsiyerek günümüze kadar kullanmakta devam ettikleri, bu arada Farsçadan da aldıkları Keykubat, Keyhüsrev, Bahşayış, Dürdâne, Gevher, Gülizar, Jale, Nejat.. gibi bazı adları yüzyıllar boyunca yaşattıklarını biliyoruz.

Halbuki, bir çok eski belgelerde sık sık rasladığımız gibi, mülga Şer'îye Mahkemelerinden müzelerimize devrolunan Şer'îye sicillerinde öz Türkçe veya Türkçeleştirilmiş şekilde bir takım kadın ve erkek adlarının kullanıldığı görülmektedir.

Öz Türkçe veyahut aslı Arapça ve Farsça olup ta bazan evveline, bazan sonuna Türkçe diğer bir kelime eklemek suretiyle Türkçeleştirilerek alınan bu isimler, Türk Ulusu'nun, bilhassa Türk köylüsünün, bu gün olduğu gibi ulusal geleneklere vaktiyle de ne dereceye kadar bağlı kaldığını açıkça belirtmektedir.

Diğer taraftan, yine bu belgelere göre, Zimmi [*] kelimesiyle vasıflandırılan ve Müslüman Türk topluluğu içinde yaşamakta devam eden Yahudi, Ermeni ve Rum gibi Müslüman olmıyan zümrenin de -ihtida edenler hariç- bu çeşit Türkçe adları kullanmış olması ciddi dikkati çekicidir. Bu hususlarda okuyucularımıza fikir verebilmek için Ankara'nın en eski defteri olup (I) numaralı ve 991-992 (1583-1584) tarihli Şer'îye Sicilinde rasladığımız Türkçe veya Türkçeleştirilmiş kişi adlarının bir listesini sunuyoruz. Bu adların yanlarında, asıl metinlerdeki künye kayıtları olduğu gibi

[*] Zimmi: Arapça (zimmet) ten yapılmış olup vaktiyle himaye altında olan gayr-ı Müslim reayaya denirdi. (Şemsettin Sami - Kamus-ı Türki. 1317. s: 649)

alınmış ve Arap harfleriyle yazılışları aynen gösterilmiştir. Bundan başka, adı geçen sicilde rasladığımız bu künyelere ait belgelerin numaraları da verilmiştir: Adamcanı (Veled-i *آدم جان* dimekle

ma'-ruf zimmi	242.
Ağabey (<i>آغا بك</i> ibn Hasan)	807.
Ağca (Ahmet bin <i>آغا</i>).	1028.
Akbaş (Minnet bin <i>آقا باش</i>)	814.
Akkoca (Karye-i Kırkpınardan <i>آق قوجا</i>)	116
Altıparmak (<i>آلتی برماق</i> Kasap).	146.
Arslan (Boyacı <i>ارسلان</i> nam zimmi).	1065.
Arslan (<i>ارسلان</i> bin Mustafa).	860.
Arslan (<i>ارسلان</i> veled-i Yakop nam Yehudi).	860.
Asılbey (<i>اصل بك</i>).	70.
Asılhan (<i>اصلخان</i> bin Hamza).	825.
Atlubey (İbrahim bin <i>اتلو بك</i>).	463.
Ayazbez (Abdi bin <i>آياز بك</i>).	642.
Aydın (<i>آيدن</i> biniAhmet).	68.
Aykut (<i>ايكوت</i> bin Habip).	820.
Ayrancı (Arançijî bin Halil).	292.
Baba (<i>بابا</i> bin Bayburt).	425.
Bahşi (<i>بخشي</i> bin Ali).	607.
Bahşi (<i>بخشي</i> veled-i Yanuş nam zimmi).	261.
Balı (<i>بالى</i> bin Cafer).	947.
Bayburt (Abdurrazak bin <i>بايبورد</i>)	554.
Baylı (Ferruh bin <i>بايلى</i>).	481.
Bayram (Kayın Atam Hacı <i>بيرام</i>).	459.
Bayram (<i>بيرام</i> veled-i İnebeyi nâm zimmi).	498.
Bektaş (<i>بكتاش</i> bin Yayla).	175.
Beşe (<i>بشه</i> bint Kasım).	756.
Budak (<i>بداك</i> bin Ahmet).	933.
Budak (Tanrıverdi veled-i <i>بداك</i> nâm zimmi).	206.
Budala (<i>بدالا</i> bin Salı).	410.
Bula (<i>بوله</i> bidt Erkulu).	1027.
Bulgar (Seydi bin <i>بلغار</i>).	27.
Butak (<i>بتاك</i> bin Turahan)	27.
Büyüker (Nasuh bin <i>بيوك ار</i>).	84.

Ciğer (چکر oğlu Yunüs).	83.	Hoca (خواجه veled-i M. مردك).	509.
Çalapverdi (چالاب ویردی bin Şaban).	218.	Hudaverdi (خدا ویردی bin Seferşah)	103.
Çalış (Sefer bin چالش).	500.	Hudaverdi (خدا ویردی nâm Zimmi).	609.
Çelebi (چلی bin Şeyh Paşa).	667.	İboca (ابوچہ bin Habip).	1058.
Çepni (چپنی bin Sevindik).	936.	İdil (Nebi bin ایدل).	566.
Çıracak (چراق bin Hasan).	316.	İlaldı (ایل الدی bin Yayla).	175.
Çiçek (Karlı'nın hemşiresi چچک).	965.	İlhan (ایلخان bin Güvendik).	212.
Çimşek (چمشک bin İmirşah).	209.	İmir (ایمیر bin Himmet).	591.
Çürük (Memi oğlu Ahi چورک).	576.	İnandık (Veli bin انانک).	502.
Dede (دده bin Seydi).	181.	İnci (انجی bin Abdullah).	781.
Dedebalı (Musa bin دده بالی).	584.	İne (اینه bin Mehmet).	822.
Dedebey (دده بک bin Hüseyin).	957.	İnebey (اینه بک Subaşı).	1107.
Dedeği (Piri bin ددگی).	865.	İnebeyi (Şahkulu bin اینه بی).	1.
Dedekoca (دده کوجه bin Hacıbey).	199.	İnehan (اینه خان Subaşı).	100.
Döndü (İbrahim kızı دونی).	1009.	İnehoca (İbrahim bin اینه خواجه).	649.
Durak (طوراک bin Turgut).	836.	İsmihsn (سمیخان bint Mustafa).	194.
Durak (طوراک bint Gökçe).	500.	İvad (ایواد bin GaziaFakı).	251.
Duran (طوران bint Piri).	1055.	İvat (Veli bin ایوات).	121.
Durdu (طوردی bin Ömer).	12.	İvat (ایوات bint Sinan nâm Zimmiye).	491.
Durmuş (طورموش bin Bayram).	802.	İvatı (ایواتی bin Bayram).	1062.
Durmuş (İstifani veled-i طورموش El-Zimmi).	202.	Kabak (Mustafa bin قباک).	203.
Durşun (طورسون veled-i nâm Zimmi).	423.	Kara (قره bin Hüseyin).	115.
Duyduk (طوبدک bint Veli).	688.	Karabıyık (Hüsam bin قره بیق).	922.
Efendi (Hasan bin افندی).	18.	Karaca (قره جہ bin Mehmet).	493.
Efendibula (افندی بوله bint İmir).	42.	Karadiken (Mehmet bin قره دیکن).	793.
Elâgöz (Elli dördüncü bölükten الاگوز)	1094.	Karagöz (قره گوز bin Yunüs).	673.
Emre (امره bin Mehmet).	892.	Karagöz (قره گوز veled-i Arslan nâm Zimmi).	161.
Emirhan (Abdi bin امیر خان).	336.	Karaman (قرمان ve Hüsrev nâm Zimmiler).	581.
Erbudak (ار بذاک bin Ali).	43.	Karkın (Balı bin قارقین).	463.
Erdoğdu (ار طوغدی bin İbrahim).	121.	Karlı (قارلی bin Halil).	1053.
Ergaip (ار غایب bin Hacı Bayram).	616.	Katunpeşe (قاطون پشه nâm Zimmiye).	266.
Erkulu (ار قولى bin Ali Ağa).	653.	Katunbula (قاطون بوله bint Erkulu).	1027.
Erverdi (ار ویردی bin Veled).	868.	Kaya (قیا bin İsa).	786.
Esen (Hasan bin اسمن).	1029.	Kayabalı (قیا بالی bin Güvendik).	187.
Gaiperi (غایب اری bin Ali).	408.	Kayabalı (قیا بالی veled-i Abraham nâm Zimmi).	1034.
Gödebey (Balı bin گوده بک).	398.	Kayabeşe (قیا پشه nâm hatun).	930.
Gökçe (گوجک Fakı ibn..).	900.	Kayas (Cafer bin قیاس).	272.
Güldede (گل دده bin Ömer).	936.	Kıdemeri (Arefe bin قدم اری).	324.
Gülgen (گولگن bin Kayabalı).	161.	Kılıç (قلیچ nâm kimesne).	922.
Güllü (گلی bint Hamza).	77.	Kızlarbeyi (Abdullah kızı قزلر بی).	45.
Gulumur (گل امور nâm Zimmi).	590.	Kivan (کیوان bin Abdullah Köle).	40.
Gülüm (گولم bin Durak).	645.	Kaca (قوجه bin Hızırbalı).	375.
Gülümbalı (گلیم بالی bin Hazırbalı).	250.	Ksçı (قوجی El-Müteveli).	338.
Güvendik (گوندک bin İvad).	470.	Konur (Seyyidullah bin قونکور).	66.
Haçgülü (حاج گولی nâm Zimmi).	628.	Körpe (Ivatu bint کورپه).	244.
Hanağa (خان آغا bint Gazâl. Zimmiye).	1036.		

Körpe (Köpe veled-i Sultaneşeh nâm Zimmi).	180.	Şehri (Şehri veled - i May. مای رومی nâm Zimmi).	268.
Köşker (Ali bin Köşker).	686.	Şener (Mehmet bin Şener).	148.
Kubad (Kubad bin Budak).	918.	Şenlik (Şenlik bin İsmail).	841.
Kulderviş (Kulderiş bin).	157.	Tanrıverdi (Tanrıverdi veled - i Budak nâm Zimmi).	206.
Kulı (Kulı bin Çelebi).	500.	Tanrıvermiş (Tanrıvermiş bin Ahi Kethuday - 1 hısar - 1 Ankara).	46.
Kurt (Kurt bin Abdullah nâm Acemi oğlanı).	455.	Tanrıvermiş (Kirkor ve anası Sâre (Tanrıvermiş bin Torbay)).	1034.
Kurt (Kurt bin Yehudi).	997.	Taptık (Taptık bin Kaya).	686.
Kurtçu (Kurtçu bin Seydi Ahmet).	899.	Tat (Ali bin Tat).	594.
Kutlu (Kutlu bin).	431.	Tatar (Abdi bin Tatar).	639.
Kutluhan (Yusuf bin Kutluhan).	901.	Tatar (Serkis veled - i Tatar nâm Zimmi).	168.
Küçük (Küçük bin Yusuf).	635.	Tatkız (Tatkız bin Cafer).	591.
Mahbeşe (Mahbeşe bin Yakup).	416.	Terpeşe (Terpeşe bin Torbey).	899.
Menteş (Menteş veled-i Salamon).	526.	Tezbula (Tezbula bin İlyas).	701.
Menteşe (Ali bin Mentşe).	861.	Torbey (Yunüs Demirci bin Torbey).	899.
Oğulbey (Oğulbey bin).	190.	Torum (Toray bin Osman).	521.
Orhan (Orhan bin).	71.	Turahan (Toray bin).	27.
Oruç (Oruç bin İskedder).	872.	Turgut (Turgut bin).	583.
Ödemiş (Ödemiş bin).	901.	Turhan (Mehmet bin).	1102.
Paşa (Paşa bin İvatu).	213.	Uğurlu (Uğurlu bin Abdullah).	314.
Pirce (Pirce bin Bedri).	825.	Ülubey (Ülubey bin Veli).	485.
Pirkulu (Pirkulu bin Kalender).	746.	Ulukatun (Ulukatun bin...).	355.
Pirli (Pirli bin).	424.	Umur (Umur bin).	499.
Salı (Budala bin).	410.	Ümmihan (Ümmihan bin Mehmet).	676.
Saltık (Saltık bin).	93.	Ümmihani (Ümmihani bin Yakup).	968.
Sarı (Sarı bin Alâettin).	571.	Yağmur (Yağmur bin Şeyh).	401.
Sarıca Satılmış bin).	928.	Yavan (Yavan bin Hüsvrev).	805.
Saruhan (Saruhan bin Alihan).	205.	Yaya (Mehmet bin).	1052.
Satılmış (Satılmış bin Musa).	391.	Yayalu (Yayalu bin köle).	708.
Seferşeh (Şehbula veled-i Seferşeh nâm Zimmi).	61.	Yayla (Yayla bin Mahmut).	175.
Sevindik (Sevindik bin Güvendik).	709.	Yenibey (Yenibey bin).	150.
Sökükçü (Sökükçü oğlu Mustafa).	415.	Yerdimbey (Yerdimbey bin).	975.
Şahana (Şahana bin Balı).	547.	Yetilmiş (Yetilmiş bin Ahmet).	330.
Şahbeşe (Şahbeşe bin Pirce).	815.	Yıldırım (Yıldırım bin Şahkulu).	924.
Şahbula (Şahbula bin Tatar nâm Zimmiye).	180.	Yonga (Yonga bin).	802.
Şahkatun (Şahkatun bin).	742.	Yörük (Yörük bin).	708.
Şahkulu (Şahkulu bin Ali).	282.	Yurt (Mustafa bin).	689.
Şehbula (Şehbula veled - Seferşeh nâm Zimmiye).	61.	Yümdede (Yümdede bin Ramazan).	90.

ETNOĞRAFYA MÜZESİNDEKİ BAKIR ESERLER ÜZERİNDE ARAŞTIRMA

Perihan ÇETİN

Etnoğrafya Müzesi Asistanı

Bakır, cazip, kızıl rengi ve kolay işlenebilir olmasıyla ilk devirlerdenberi pek çok çeşitli eşyanın imalinde kullanılmış bir madendir. En küçük fincan zarflarından en büyük kazanlara varıncaya kadar yapılan her türlü evaniyi gerek hâk suretiyle, gerekse kakma ve çakmacılıkla süslemeden geçmiyen ustalar zamanla bu işi başlıbaşına bir sanat haline getirmişlerdir.

Bu sanat, menşei itibariyle Orta ve Ön Asya'ya ait olmakla beraber, bir yandan Batıya uzanan İslâm akınları, diğer yandan Haçlı Seferleri vasıtasıyla Avrupa'ya geçmiş ve bazı yerlerde tutunmuştur.

Bakırcılığın Şarktaki merkezleri: İran, Irak, Suriye ve dolaylarıyla Doğu Anadolu'dur. Buralarda bilhassa Musul, Diyarbakır ve Tokat, işçiliği en fazla ileriye götüren şehirlerdi. Memleketimiz, daha ziyade XV. yüzyıldan sonra Mısır ve Irak bakırcılığını geride bırakacak derecede güzel eserler vermiştir. Eski kayıtlardan, Tokat'da yapılan bakır kapların hudut hariçlerine dahi sevkolunduğu öğrenilmektedir (1). O devirde imalâthanelerin bakır ihtiyacını bol miktarda karşılayan Ergani

ve civarından toplanan külçeler, kalhanelerde eritilip tasfiye edildikten sonra döğülerek inceltilir, levhalar haline getirilirdi. Yaprak, veya tahta adını alan bu levhalar kara ve deniz yollarıyla İstanbul'a da sevkolunur, alâkadar esnafa dağıtılırdı.

Evliya Çelebi Erzurum'dan geçerken, kazancıların çekmiş darbeleriyle muayyen musiki makamlarını icra ettiklerini söylemekle (2) sanatın, ehil ellerde nasıl büyük bir zevkle inkişaf etmekte olduğunu pek güzel anlatır.

Bakır, saf olarak kullanıldıktan maada kalayla, çinko ile karıştırılarak elde edilen pirinç ve tunç g'bi halitalarından da fevkalâde sanatkârane şamdanlar, fenerler, kandiller, mangal ve similer, buhurdan, gülapdan, vazo ve divitler, âlemler, heykeller v. s... yapılmıştır. Ankara Etnoğrafya Müzesi bu bakımdan çok zengindir. Biz, burada şekil ve süsleme yönünden her biri ayrı ayrı tetkike değer olan bakır eserler arasından şimdilik, ancak elli adedini alabildik.

Çalışmalarımıza devamla bütün koleksiyonu ikmal eylediğimiz gün, topladığımız tarih ve imzalarla tespit edilen tezyinat, Türk bakırcılığı hakkında yapmakta olduğumuz araştırmalara daha kat'i ve emin bir istikamet sağlayacaktır.

KONUMUZA GİREN BAKIR KAPLARIN ADLARI VE KULLANILIŞLARINA DAİR AÇIKLAMA

Ibrik: El yıkamak, abdest almak ve içinde çay, kahve, şerbet gibi sulu şey-

(1) Halis Turgut Çinlioğlu (Osmanlılar Zamanında Tokat III. cü kısım).

(2) Evliya Çelebi (Cilt: IV, s. 39).

ler bulundurmak için kullanılan emzikli, kulplu kaptır. Umumiyetle topraktan, fayansdan, kristalden, altun, gümüş ve bakır gibi madenlerden yapılmış olanlar arasında fevkalâde sanatkârane işlenmiş örnekleri de vardır.

Killik: Leğençe de denir. Küçükçe kazan tipinde olup, kenarları dışa dönük ve düzdür. Hamamda su koymak, bazı şeyler yıkamak, aynı zamanda ters çevirip üzerine oturmak için kullanılır. Bakırdan mamûl ve çoğu nakışlıdır.

Leğen: İbrikle beraber kullanılabilen mahsus el leğenleri, kristalden, altun, gümüş ve bakırdan yapılır. Tası çukur, kenarları yayvandır. Süzgeçli bir kapağı vardır; kullanılmadığı zamanlar ibrik, bunun ortasındaki çukurca kısma yerleştirilir. Çok defa her iki kabın da tezyin, motif ve tarzları aynıdır.

Lenger: Bakırdan mamul, ağzı geniş ve yayvan kaptır. Sulu şeylerden maada yiyeceklerin konmasında kullanılır.

Sini: İçerisinde yemek yemiye mahsus daire biçiminde, kenarlı madeni tabladır. Muhtelif büyüklükte olur. Pey büyüklerine meydan sinisi adı verilir. Kullanılacağı zaman işlemeli sofraya örtüsü üzerine konulan bir ayaklığa oturtularak yerden yükseltilir. Ortasına üzeri nakışlı meşin nihale konur, bu suretle yemek kaplarının sinide kaymasına mani olunur. Etrafına muhtelif yiyeceklere mahsus gümüş, fildişi, bağa v. s. cins kaşıklar dizilir. Yemekte bulunanlar, ipekli kumaşlarla kılıflanmış pamuk yahut kuş tüyü minderlere çevre oturarak işlemeli peşkiri — herkesin kucağını örtecek surette — bir baştan diğerine uzatırlar. Sini üzerinde, ihtiyaç için, ayrıca billûr hokkalarla sabunlanmış, gül suyu kokulu bezler bulundurulur (3).

Şekerlik: Şeker, yahut meyvalardan yapılmış tatlıların ikramında kaşık-

(3) Müsahipzade Celâl (Eski İstanbul Yaşayışı).

lik ve su bardaklarıyla bir tepside kullanılan kapaklı, kapaksız kulplu kaptır. Kristalden, fayansdan veya çeşitli madenlerden imal edilir.

Tas: Su ve sulu şeylerin konmasına mahsus kaptır. Altun, gümüş, ve bakır gibi madenlerden yapılır. Şekilleri mevzuata göre umumileşmiştir. Sebil taşı, hamam taşı, şifa taşı gibi. Cam ve fayansdan olan mamullerine ise kâse adı verilir.

Tepsi: Kenarı az kalkık yuvarlak veya köşeli tabladır. Madenlerden, tahtadan, camdan, fayansdan olanları ve pek güzel nakışlanmış örnekleri vardır. Kulplu ve kulpsuz da olabilir. Kahve, çay, şerbet, tatlı, meyva gibi şeylerin ikramında kullanılır.

ŞEKLİ VE NAKIŞLARI YAPILMIŞ BAKIR ESERLERİN EVSAFI

Etnoğ. Müz. 6129. İbrik: (Levha: I).

Kapaklı, kulplu ve emziklidir. Karnı silindirik şeklinde olup, boyna doğru mahrutî biçimde daralmaktadır. Üzeri hatayie benzer çiçekler ve yapraklarla süslüdür. Yük: 40 santimetredir.

Etnoğ. Müz. 6122. Killik: (Lev: II).

Ağız kenarı dışa dönük ve üzeri üçkenlerle bezenmiştir. Boynundan dibe doğru hafifçe genişlemektedir. Alt ve üstte görülen iki geçme bordürlerin arası ulama, badem şeklinde, bölmeler içerisinde çiçek ve yapraklı dallarla süslüdür. Yük: 21 cm. Ağız çap: 20 cm.

Etnoğ. Müz. 6189. Killik: (Levha: III).

Şeklen yukarıkine benzer, üzeri iki baştan dolaşan birer tığ ve geçmeli bordürler arasında sıra ile içleri rumiye benzer motifli madalyonlarla stilize kü-

çuk yaprak ve dallardan müteşekkil buketlerle süslüdür. Yüksekliği: 31 cm. Ağız çapı: 37 cm. dir.

Etnoğ. Müz. 13564. Killik: (Levha: IV).

Şeklen yukarıki gibidir. Ağızın dışı dönen kenarında ulama çapraz altıgenlerden ince bir bordür görülür. Boyundan itibaren geçme bordürlerin çevrelediği rumili madalyon dizileriyle bezenmiştir. İç kenarında (Sahibi Mustafa, sene 1116) yazılıdır. Yüksekliği: 26 cm. Ağız çapı: 28 cm. dir.

Etnoğ. Müz. 11660. Leğen: (Levha: V).

Dibi yuvarlakça, ağız geniş kenarlarıyla dışı doğru yayvandır. İçinin etrafı hâk suretiyle işlenmiş küçük lüle ve karanfil buketleri arasında içleri rumili yuvarlak madalyonlarla süslüdür. Bir yeri tuğra şeklinde (sahip adını, tarihini) göstermektedir. Ağız çapı: 37 cm. dir.

Etnoğ. Müz. 6715. Lenger: (Levha: V).

Büyük ve çukurca tabak şeklindedir. İç kenarında altıgen ve geçme tiğlardan yapılmış iki sıra bordürlü olup, ortasına 15 yapraklı, yıldız benzer, bir çiçek nakşedilmiştir. Ağız çapı: 31 cm.

Etnoğ. Müz. 13195. Lenger: (Levha: VI).

Yukarıki benzer şekildedir. İç kenarı stilize servilerle bezenmiştir. Ortasında bir Mührü Süleyman görülmekte olup bunun etrafı, içleri kafes bölmeli, dört küçük yuvarlak şekillerin arasında yaprak süslemelidir. Ağız çapı: 25 cm.

Etnoğ. Müz. 13391. Lenger: (Levha: VII).

Yukarıkinin şeklindedir. İç kenar, içleri rumiye benzer çizgilerle bezemeli dört madalyonla dört eşit kısma bölünmüş olup aralarında zemini ince kafesvari taramalı halkalarla yıldız benzer çiçeklerden müteşekkil bordürler yer almaktadır. Bunun, içeriye doğru bademe

benzer şekillerle ulama bir başka bordür takibeder. Ortada dört yapraklı bir gül vardır. Etrafında sıra ile dört lüle ve dört kare şeklinde motifler görülür. Ağız çapı: 42 cm.

Etnoğ. Müz. 13635. Lenger: (Levha: VIII).

Şeklen evvelkiler gibidir. Ortası boştur. Kenarında içleri, rumi ve çiçeklerle süslü sekiz adet yuvarlak pafta görülmektedir. Bunları alt ve üst kenarlarından kat eden geçmelerin araları ise dört muhtelif rumili bordürlerle süslenmiştir. Dış dibinde küçük yapraklarla işlenmiş güle benzer bir motif bulunmaktadır. Ağız çapı: 49 cm.

Etnoğ. Müz. 13721. Lenger: (Lev: IX).

İç kenarında eş aralarla, içleri rumili altı madalyon vardır. Bunlar yekdiğerine üç sıra geçme bordürle bağlıdır. Dış kenarında (Sahibi Hacı Ali, sene 1111) okunmaktadır. Ağız çapı: 32 cm.

Etnoğ. Müz. 13030. Sini: (Levha: X).

Kenarı, vaktiyle, muhtemelen eskimiş olduğundan kesilmiş ve son yazılı bordür yarısından itibaren kıvrılıp kenar haline getirilmiştir. Ortası rumi tepelik motifleriyle müzeyyendir. Bunu çevreleyen (Men kanaa...) yazılı bordürü ulama tepelikler içerisinde küçük çiçek ve yapraklı dallar takip etmektedir. Dördüncü bordürde (Muntazır Makdemine...) diye başlayan mısralarla 1133 tarihi okunmakta olup, en dışı yazı ile arasına, fasulyaya benzer çiçek buketli ve rumili yirmi, beyzi pafta resmedilmiştir. Kenarında pek fazla çekiç darbesiyle örselenmiş olmasına rağmen Nasrullah Camii İmamı Mustafa tarafından yapılmış olduğu yazılıdır. Çapı: 97 cm.

Etnoğ. Müz. 13190. Sini: (Levha: XI).

Kenarları hafif kalkık, dışı dönük ve üzeri geçme bordürlüdür. Aynı tezvinat, iç kenarda tekrar edilmiştir. Bunun müteakip beş adet vazodan çıkan

lâle ve karanfil buketleriyle yine beş adet çifte kulplu güğüme benzer kabın araları stilize on servi ile süslenmiştir. Tekrar iki geçme bordürden sonra rumi bezemeli bir daire gelir ve en orta kısım da yine rumilerden müteşekkil çarkifelek motiflidir. Çap: 74 cm.

Etnoğ. Müz. 13235. Sini (Levha: XII).

Ortası, Mührü Süleyman içerisinde on dört yapraklı çiçek resimlidir. Bunun çevresi birbirilerinde çıkan rumilerle bezenmiş olup, bir geçme bordürle nihayetlenir. Daha sonra münhani hat üzerinde yer alan ulama rumileri, dışa doğru çekilen kalınca tığlar takip eder. 12 santimlik mesafeden sonra tepeliklerden bir dizi bordür görülür. Dışa dönen kenar üzerinde ise küçük beyzi paf-taların eş aralarla bölüğü geçme bordür nakşedilmiştir. Ve bir yerine sahip adı işlenmiştir. Çap: 75 cm.

Etnoğ. Müz. 13636. Sini: (Levha: XIII).

Ortasındaki içiçe iki daire rumilerle süslüdür. Etrafını dolaşan zikzak motifli bordürü, ince tığlar takibeder. Bunun dışında stilize üç şadırvanla iki uçları sivrilerek biten üç madalyon ve altı servi yer almıştır. Kenarında, ufki, açıkça "S" dizilerinden bir bordür görülür. Çap: 88 cm.

Etnoğ. Müz. 9085. Şekerlik: (Lev: XIV).

Kulplu ve kapaklı olup, karnı şişkince, dibe doğru hafif daralmaktadır. Kapak tutamağı aynı noktadan çıkan kabartma yaprakların ortasına oturtulmuş çilek şeklindedir. Yük: 14 cm. Ağzı çap: 9,5 cm.

Etnoğ. Müz. 259 Tas: (Levha: XV).

Dibi düz, ağzı hafif dışa dönük sebil tasıdır. İçinin ortası ve dış kenarları yazılıdır. Çap: 13,5 cm.

Etnoğ. Müz. 1587 Tas: (Levha: XV).

Dibi yuvarlaktır. "Hidmeti Meydan, sene 1275" yazılıdır. Dış ağız kenarında bir bordür halinde ulanan mısralar yekdiğerinden kuşlu rozetlerle

ayrılmıştır. Yük: 9 cm. Çap: 22 cm.

Etnoğ. Müz. 6751 Tas: (Levha: XVI).

Ağız hafif yayvan, dibe yakın kısımları yuvarlak ve pek kısa ayaklıdır. Dış ağız kenarı münhani üzerinde rumi bordürlüdür. Karında, içleri yine rumili mahruhi paf-talar görülmekte olup, araları çiçeklidir. Karşılıklı her iki yüzünde tuğra şeklinde yazı ve 1155 tarihi vardır. Çap: 20 cm. Yük: 10 cm.

Etnoğ. Müz. 7337 Tas: (Lev: XVII).

Hamamı tasıdır. Üzeri çeşitli rumilerden müteşekkil üç sıra bordürlüdür. Ortadakinin aralarında Arapça mısralar dolaşmaktadır. Yük: 10 cm. Çap: 22,5 cm.

Etnoğ. Müz. 7950 Kapaklı tas: (Levha: XVIII).

Kapağı ve tası kabartma 12 şer dilimlidir. Hafif ayaklıdır. Kapağın üzerinde dillerin sivrilerek bittiği kısım burma çenberlidir. Tutamağı vardır, tezyinatlıdır. Yük: 21,5, ağız çap: 16 cm.

Etnoğ. Müz. 8642 Tas: (Levha: XVIII).

Dış ağız kenarında paralel mail çizgilerden ibaret bir bordür arasında "Sahibihu Hüseyin Bey Oğlu Hasan, 1202" yazılıdır. Bunun altındaki kısım içleri kafesvari taramalı küçük daire ve yaprakçıklarla süslüdür. Yük: 9 cm. Ağzı çap: 25 cm.

Etnoğ. Müz. 11431 Kapaklı tas: (Levha: XIX).

Karnı şişkince olup, hafif ayaklıdır. Üzeri rumi ve çiçeklerle süslüdür. Tezyinatın arasındaki yazılı kuşak okundukta şerbet tası olduğu anlaşılmaktadır. Kapağı iki kademe ile yükselmekte ve tutamaklıdır. Yük: 21 cm. Ağzı çap: 18,5 cm.

Etnoğ. Müz. 12424 Tas: (Levha: XX).

Karnı genişliği ağıza doğru hafif daralmakta ve dibi yuvarlakçadır. Dış ağız kenarında münhani bükümlü bir

şerit bordür görülür. Buna bitişik, uçları tepelikli yarım paftaların içi rumi ve çiçeklerle muhtelif motiflidir. Yük: 9,5 cm. Ağız çap: 21,5 cm.

Etnoğ. Müz. 13011 Sefer tası: (Levha: XXI).

Beş gözlüdür. Üstte bir sabunluğu ve kulpu bulunmaktadır. Yanlardan iki çubuk bu beş gözü kenetler. Her birinin üzeri münhani dallarla çiçek ve yapraklarla süslüdür. Yük: 23 cm.

Etnoğ. Müz. 13425 Tas: (Levha: XXII).

Hafif ayaklı, ve ağız açıktır. Dış kenarda bir geçme dolaşır. Üzerinde yedi adet sık öamarlı yaprakla aralarında dört yapraklı stilize çiçek bulunmaktadır. Bir yerinde daire içinde "Sahibihu Ahmet Ağa, 1198" yazılıdır. Yük: 9,5 cm.

Etnoğ. Müz. 13440 Tas: (Lev: XXII).

Kısa ağızlıdır. Üzeri küçük mail ve paralel çizgilerle kafesvari taranmış mayin süslemelidir. Yük: 12 cm. Ağız çap: 16 cm.

Etnoğ. Müz. 13568 Tas: (Lev: XXIII).

Yuvarlakça olan dibinden ağza doğru tedricen genişler bir şekilde sebil tasıdır. Dış ağız kenarı münhani üzerinden koncalarla bordürlenmiştir. Aşağı kısım üç sıra oyukça çizgilerle süslüdür. İçinin ortasında "Şafi, kâfi 1281" okunmaktadır. Etrafı ulama mayin tezyinatlıdır. Aynı bordür iç kenarda da yer almış, aradaki boşluğa küçük yuvarlaklardan müteşekkil mayin rozetler resmedilmiştir. Arkasının ortasında balığa benzer bir şekil ve 1285 tarihi okunabilmektedir. Yük: 5,5 cm. Ağız çap: 16,5 cm.

Etnoğ. Müz. 13717 Tas: (Lev: XXIV).

Yaklıdır. Üzerinde ilk bordür "Butas içre koyup mai Fıratı..." diye başlayan bir beyittir. Aşağı kısım dibe bakan bir sıra tepeliklerle süslüdür. Beyitin arasında "Sihibi Alemdâr Muhammet Ağa

sene 1163" yazılıdır. Yük: 11 cm. Ağız çap: 21 cm.

Etnoğ. Müz. 13718 Tas: (Lev: XXIII).

Karnın en geniş noktasından, dibe ve boyna doğru keskince daralmaktadır. Boyun silindirik şeklinde, ağız keskin ve kısa ayaklıdır. Üzeri kafesvari taranmış mayin, üçgen ve yapraklarla bezenmiştir. Yük: 12 cm. Çap: 15 cm.

Etnoğ. Müz. 14644 Tas: (Levha XXV).

Yuvarlakça olan dibinden ağza doğru hafif daralmaktadır. Üzeri stilize nar ve çiçeklerinden bir buketle, lâle süslemelidir. Yük: 11 cm. Çap: 15 cm. *Etnoğ. Müz. 14656 Tas: (Levha: XXVI).*

Boyunlu, ve dibe doğru hafif genişler şekildedir. Karnın üzeri kısa mail ve paralel çizgilerle geçme bordürler arasından, ulama stilize nar ve çiçeklerinden müteşekkil buketlerle süslü olup, aralarında rumili serviye benzer şekiller yer almıştır. Boyun üzerinde "Ayıntaplı Mehmet Ağa, sene 1162" yazılıdır. Yük: 23 cm. Çap: 25 cm.

Etnoğ. Müz. 14657 Tas: (Lev: XXVII).

Boyunlu, karnı şişkince, basık bir vazo tipindedir. Ağız kenarı dışa dönük olup mayin çizgilerle süslüdür. Boyun üzeri ulama çiçek ve rumili bantlarla bezenmiştir. Karnın üzerinde paralel iki hattı eş aralarla boğulmasından hâsıl olan main paftalar içerisinde çiçek buketleri ve kıvrım dallar mevcuttur. Yük: 14 cm. Ağız çap: 24 cm.

Etnoğ. Müz. 3722 Tepsi: (Lev: XXVIII).

Merkezde bir Mührü Süleyman bulunmakta ve ortasında rumilerden müteşekkil çarkifelek motifi yer almaktadır. Bunu küçük altıgenlerle yapılmış bir bordür çevreler. En dışta görülen geçme ile arada kalan kısım birbirlerinden çıkmakta olan rumi, lâle ve mineye benzer çiçeklerle süslüdür. Çap: 24,5 cm.

Etnoğ. Müz. 5573 Tepsi: (Levha: XXVIII).

Ortası, dört mahrutı bölme içeri-
sinde, birbirlerine rumilerle bağlanan
hataiye benzer çiçeklerle bezenmiştir.
Bunu çevreleyen bir sıra nilüfer konca-
larını, "Derununda Nuhasın..." diye baş-
layan bir kıtayı havi yazılı bordür taki-
beder. Etrafı üçgenlerden müteşekkil
bir bordürle biter. Çap: 25 cm.

*Etnoğ. Müz. 6130 Tepsi: (Levha:
XXIX).*

Ortasında basit bir çiçek bulun-
maktadır. Etrafına lâleler nakşedilmiş-
tir. İki yeri yazılı ve 1288 tarihli-
dir. Çap: 32 cm.

*Etnoğ. Müz. 6745 Tepsi (Levha:
XXXI).*

Ortasında içi çiçeklerle süslü, altı
yapraklı bir rozet vardır. Bunun etra-
fında başları merkeze bakan altı balık
resmedilmiştir. Kenarında ufki, açık
"S"lerden müteşekkil bir bordür görü-
lür. Arkasında sahip imzası okunmak-
tadır. Çap: 18 cm.

*Etnoğ. Müz. 7164 Tepsi: (Levha:
XXX).*

Ortası, rumili bir daire içinde çar-
kifelek motiflidir. Etrafı, kenerlara
doğru gittikçe büyümekte olan main
bölmeler arasında mineye benzer çiçek-
lerle süslenmiştir. Çap: 27,5 cm.

*Etnoğ. Müz. 7165 Tepsi: (Levha:
XXXI).*

Ortasında, uçları sivrilerek biten
altı yapraklı bir rozet vardır; her birin-
den kenara doğru çekilen rumi tepelik-
li tığlar arasına bir başla görülen gif-
te balık resmedilmiştir. Çap: 21,5 cm.

*Etnoğ. Müz. 8547 Tepsi: (Levha:
XXXII).*

Üç santim derinliği vardır. Orta-
sında rumilerden müteşekkil bir rozet
bulunur. Bunun etrafı aynı motiflerle
bordürlenmiştir. Çap: 30,5 cm.

*Etnoğ. Müz. 11723 Tepsi: (Levha:
XXXIII).*

Ortası içiçe altı daire çizgilidir. Bu-

nun dışında, ucu çiçeklerle biten bir
tuğra ile sahip adı ve 1138 tarihi yazı-
lıdır. Kenarında "Derununda Nuha-
sın..." diye başlayan kıtanın Şair Vey-
sinin olduğu anlaşılmaktadır. Kut: 29
cm.

*Etnoğ. Müz. 13082 Tepsi: (Levha:
XXXIV).*

Ortasına, merkezinde ve kolları
arasında birer çiçek bulunan Mührü
Süleyman resmedilmiştir. Bunun etra-
fını çeviren rumili bordürü biri merke-
ze, diğeri muhite bakan lâlelerle arala-
rında nilüfer çiçek ve yapraklarından
müteşekkil tezyinat takibeder. Daha
sonra küçük altıgenler dizisi gelir ve
en dışta merkeze yönelmiş yarım çiçek-
lerden bir sıra süsleme mevcuttur. Çap:
24 cm.

*Etnoğ. Müz. 13196 Tepsi: (Levha:
XXXIV).*

Ortasına içiçe çiçekli bir Mührü
Süleyman resmedilmiştir. Bunun çevre-
sinde altı lâle ve altı da iki kulplu vazo-
ya benzer stilize şekiller yer almıştır.
Etrafı birbirine paralel mail çizgilerle
bordürlenmiştir. Çap: 25 cm.

*Etnoğ. Müz. 13237 Tepsi: Levha:
XXXV).*

Ortasında dört yapraklı basit bir
çiçek görülür. Etrafına muhite bakan
beş lâle ve aralarına kafesvari taranmış
hendesi şekiller resmedilmiştir. Kenarı,
küçük, mail ve paralel çizgilerle çizili-
dir. Çap: 28,5 cm.

*Etnoğ. Müz. 13238 Tepsi: (Levha:
XXXV).*

Ortasındaki daire altı eşit kısma
ayrılmış ve içleri rumiye benzer motif-
lerle bezenmiştir. Muhitinde dört lâle
ile dört stilize ağaç şekilleri yer almış-
tır. Çap: 20 cm.

*Etnoğ. Müz 13528 Tepsi (Levha:
XXXVI).*

Ortasında 1156 tarihli dokuz kollu

bir yıldız olup, her birinin aralarına birer çiçek resmedilmiştir. Bunu münhani bir dal üzerindeki koncalı bordür çevreler. Kalan kısım altıgenlerle döşenmiş ve arada meydana gelen üçgenler kafesvari taranmıştır. Arkasında yine 1156 tarihi ve tuğra şeklinde sahip adı yazılıdır. Çap: 31 cm.

Etnoğ. Müz. 13723 Tepsi (Levha: XXXVII).

Üzeri, dört lâle ile aralarında kafes tezyimatlı stilize şekillerle süslüdür. Çap: 24 cm.

Etnoğ. Müz 14606 Tepsi: (Levha: XXXVIII).

Ortasında on üç yapraklı papatyaya benzer bir çiçek vardır. Bunun etrafı, karşılıklı birer kökten çıkan ikişer çiçekli dalla bezenmiştir. Kenarda biri münhani dallarla dolaşan minelerden,

diğeri küçük main dizilerinden müteşekkil iki bordür görülür. Çap: 36,5 cm.

Etnoğ. Müz. 14608 Tepsi (Levha: XXXVII).

birer papatyaya işlenmiş, içleri ve dışları tamamen yoncaya benzer yapraklarla Üzerinde rumili ve birbirine geçen dört daire görülür. Kesişme noktalarına bezenmiştir. Çap: 32 cm.

Etnoğ. Müz. 14645 Tepsi (Levha: XXXIX).

Derincedir. Ortasında içiçe altı kollu iki yıldız ve merkezleri bir üçerli, altı yarım daire vardır. Bunları çeviren dairenin boş kalan kısımları çizgilerle taranmıştır. Etrafında lâleye benzer çiçeklerle diğer stilize motifler görülür. Bir yerinde "Valide Sultan Matbah Takımı, sene 1150" yazılıdır. Çap: 29,5 cm.

KİTAP TENKİTLERİ

Abülkadir İnan, *Taribte ve bugün Şamanizm. Materyalleri ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurum Bas mevi, Ankara 1954, (IV) + 230 s. Metin dışında 7 resim vardır. Türk Tarih Kurumu yayınlarından VII. seri, No. 24.

Önümüzdeki eser, *şamanlık* ve *şamanizm* adı verilen tabiat dini üzerine şimdiye kadar yazılmış hemen hemen bütün eserlerin bir muhassasasını teşkil etmektedir. A. İ. bununla, senelerdir devam eden araştırmalarını bir araya getirerek büyükçe bir eser halinde ortaya koymuş bulunuyor. Şamanlık sahasında son söz sayılabilecek bu araştırma şu bahisleri içine almaktadır:

I. Tarihte şamanizm (s. 1-12); II. Dünyanın ve insanların yaratılışına dair efsaneler (s. 13-21); III. Tufan efsanesi (s. 22-23); IV. Dünyanın sonu — Kıyemet (kalgançı) çok (s. 24-25); V. Tanrılar ve ruhlar (s. 26-41); VI. Şamanizmde put-feştiler (s. 42-47); VII. Yer-su tanrıları (s. 48-65); VIII. Ateş ve ocak (s. 66-71); IX. Şaman-kam ve hayatı (s. 72-90); X. Şaman cübbesi, külahı ve davulu (s. 91-96); XI. Âyin, tören ve bayramlar (s. 97-119); XII. Şaman dua, ilâhi ve afsunları (s. 120-150); XIII. Falcılık ve kehanet (s. 151-159); XIV. Yada (cada, yat) taşı veyağmur tılsımları (s. 162-165); XV. Evlenme ve doğum (s. 166-175); XVI. Ölüm ve ölümler kültü (s. 176-200); XVII. Burhanizm (şamanizmi islah teşebbüsü) (s.201-203); XVIII. Müslüman Türklerde şamanizm kalıntıları (s. 204-208); Bibliyografya (s. 209-214); İndeksler (s. 215-229).

I. Tarihte şamanizm bahsi, esasında IX. bahisle sıkı sıkıya alakalıdır, çünkü bu din,şaman adı verilen ruhanî şahsiyet olmadan tasavvur edilemez. Avrupalılar bu dine işte bu gibi şahıslar yüzünden şamanizm veya şamanlık adını takmışlardır. Bununla beraber bu tabiri bütün Altay halkları ve tarihin her devri için muteber olarak kullanılabileceğini iddia etmek yersiz olurdu. Çünkü, tahminime göre Hunlarla Köktürklerde de böyle bir dinî şahsiyetin mevcut olup olmadığı henüz katî ola-

rak ispat edilmiş değildir. Kaynaklar bize bu hususta katî bir cevap verememektedir. Şamanlığın tarihi üzerine etraflı izahat veren A. İ., buna bakmadan Avrupalı yazarların yaptığı gibi "Şamanizm" tabirini, "Eski Türkler şüphesiz ki şamanist idiler" diyerek (s. 1) bir terim halinde kabul etmiş bulunuyor.

Firdevsî tarafından dahi kullanılmış olduğu anlaşılan şaman sözüne, Cürcenler zamanına ait Çin kaynaklarında da (IV. yüzyıl) raslanılmaktadır, (Rosenberg ve Pelliot'ya göre, bk. A. İ. s. 75). Fakat bu söz Türkçe ve Moğolcada mevcut değildir. A. İ. bu cihete de işaret ederek şöyle diyor: "Şaman kelimesinin Türkler ve Moğollar bilmezler. Avrupa ilim dünyasının XVIII. yüzyılın sonlarına doğru kabul edilmiş olan şaman terimi Ruslar'ın kuzey Sibiry'a da Tunguz'lardan öğrendikleri bir kelimedir..." (s. 74). Bu sözün Avrupada yerleşmesi meselesine gelince, bu hususta A. İ. in bibliyografyasında gösterilmemiş olan bir esere işarette şunları ilâve etmek muvafık olur: Bu söz Avrupada ilk olarak Eberhard Isbrand tarafından Rus hükümetinin emriyle 1693-1695 yıllarında yapılmış olan Çin seyahati hakkında Brand tarafından neşredilen raporda zikredilmiş olup, adı geçen eser şu isim altında çıkmıştır: *Beschreibung der chinesischen Reise, welche an 1693. 1694 und 95 ... verrichtet worden.*

Şamanizm dini, şimdiye kadar daimî bir değişikliğe maruz kalmıştır. Bunun esas sebebini herhalde Kur'an, İncil ve Tevrat'a benzer yazılı eserlerin mevcut olmayışında aramak lâzımgelir. Paul Schmidt ise, *Der Ursprung der Gottesidee* adlı eserinin IX. cildinde, bu hadiseyi gök dininin yer dinine karşı bir zaferi şeklinde izah etmektedir. A. İ., bilhassa şamanizmle ilgili malzemenin toplanması ve tertibinde çok emek sarfetmiş ve bunda muvaffak da olmuştur. Pek tabii olarak şamanizm'in mukayeseli din tarihi içindeki durumu hakkında tafsilâta girişmemiştir, çünkü bu cihet ayrı bir araştırma mevzuu teşkil etmektedir.

A. Temir

W. Radloff, *Sibirya'dan I** (Aus Sibirien). Çeviren Dr. Ahmet Temir. Mf. V. Bilim eserleri serisi. (Ankara—) İstanbul 1954, LXX + 258 s. F. 340 krş. (Eserin Almanca aslı 1884 te Leipzig'de, ikinci tabı 1893 te yayınlanmıştır).

Türk dünyasını türlü yönlerden araştıran yabancı bilginler arasında müstesna bir yer tutan ve muayyen bir devir için ön safta gelen şahsiyetlerden biri olan — aslen Alman — Wilhelm Radloff'un *Aus Sibirien* adlı 2 ciltlik eseri A. T. tarafından dilimize çevrilmiş olup, bunun I. cildinin ilk yarısını teşkil eden kısmı yukarıdaki isim altında yayınlanmış bulunmaktadır. I** kısmı da basılmış olup, herhalde bugünlerde satışa çıkarılacaktır. II. cilde aynı şekilde 2 kitap halinde yakında yayınlanacaktır. Çeviren bu tercümenin başına "Friedrich Wilhelm Radloff'un hayatı ve eserleri" adı altında 70 sayfalık çok değerli bir araştırmasını "Giriş" olarak eklemiştir. (Mütercim aynı araştırması "Leben und Schaffen von Friedrich Wilhelm Radloff" unvanıyla Almanca olarak Oriens dergisinde de basılmıştır, Leiden, Brill, VIII, 1955, s. 51-93). A.T. bu girişi yazarken, R. hakkında mevcut bütün araştırmaları göz önünde tuttuğundan, bu âlim hakkında kaleme alınmış en mükemmel bir araştırma olarak mutalâa edilebilir. Bu yaz da R. un hakikî ilmî hüviyeti üzerinde bir Türk gözü ile dikkatle durulduğu gibi, tekmil eserlerinin mufassal ve tenkidli bibliyografyası da verilmiştir. R. hakkında bilgi edinmek isteyenlere hararetle tavsiye ederiz.

Malûm olduğu üzere R. 1859-1871 yıl-

ları arasında öğretmen olarak 12 yıl Sibirya'da Barnaul şehrinde kalmış ve her yıl Sibirya, Türkistan ve Moğolistan'ın muhtelif bölgelelerinde dolaşarak Türk lehçeleri, etnografyası, tarihi, arkeolojisi, bu yerlerin coğrafyası ve iktisadî durumu hakkında malzeme toplamış ve topladığı bu malzemeyi sonradan birçok ciltler teşkil eden meşhur eserlerinde yayınlamıştır. Önümüzdeki *Sibirya'dan* adlı eseri ise, onun bu 12 yıllık gezisinin canlı bir hikâyesidir. Fakat R. bu eserinde yalnız gezisini anlatmakla kalmayıp bilhassa Türk boylarının madî ve manevî kültürü üzerine de birçok malûmat vermiştir (1).

(1) Bu I* kısmında R. daha ziyade batı Sibirya'nın coğrafî ve iktisadî tasvirini vermekte, tarihî bir giriş yapmakta, özet halinde kendi seyahatlarından bahsetmekte ve ancak 205. sayfadan itibaren Sibirya ve kuzey Türkistandaki kabilelerin 19. asırdaki durumları ile sayılarından bahsetmeye başlamaktadır. Bu cilddeki esas etnografya ve dil malzemesi ise I** kısmında bulunmaktadır. Öğrendiğimize göre doçent Dr. A.T., önümüzdeki eserin her iki cildi için muhtelif mevzulara göre mufassal indeksler de hazırlamıştır ki, bu suretle eser, Almanca aslına nazaran kat kat değerlendirilmiş bir halde ortaya konmuş bulunmaktadır. I. cildin indeksi, I** kısmına eklenerek yayınlanacaktır. Eserin Türkçe neşrinde maalesef birçok matbaa hataları göze çarpmaktadır, bu gibi noksanların ilerideki kısımlarda dikkat nazarına alınarak düzeltileceğini ümit ederiz.

H. KOŞAY

TÜRKİYE HALKININ MADDİ KÜLTÜRÜNE DAİR ARAŞTIRMALAR

(Çiftçilik — I)

Orta Anadolulu bir çiftçi

Edirneli bir çiftçi

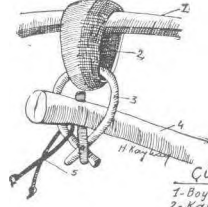
Tohum atan çiftçi

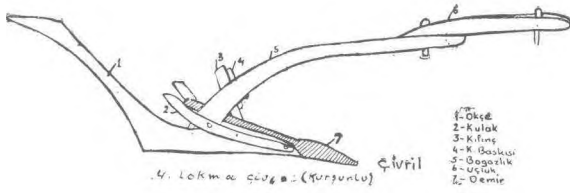
Sümerli çiftçiler

(C. L. Woolley, UR und Sint Flut, 1931)

Kara höyük köyün költürü

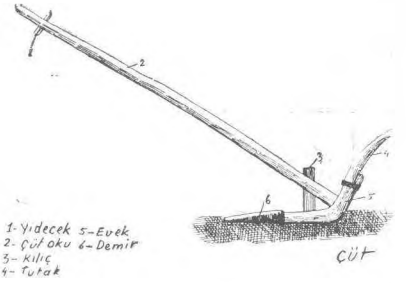
Çüt koşumu
 1- Boyunduluk
 2- Kayış (Deri)
 3- Çüt halkası (Mese ağacı)
 4- Ok
 5- Tasma (deri)

4. Lokma ve süğüm (Yuzgunlu)

Çivril

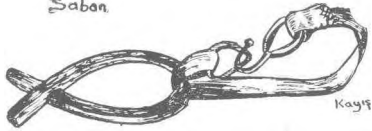
- 1- Ok
- 2- Kulak
- 3- K. Fıng
- 4- K. Başkısı
- 5- Dogaşlık
- 6- Uçuk
- 7- Demir

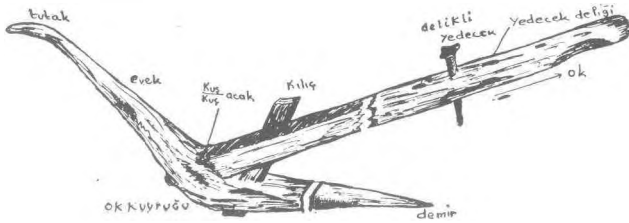
1- Videcek 5- Evek
 2- Güf Oku 6- Demir
 3- Kılıç
 4- Tutak

Çüt

Saban

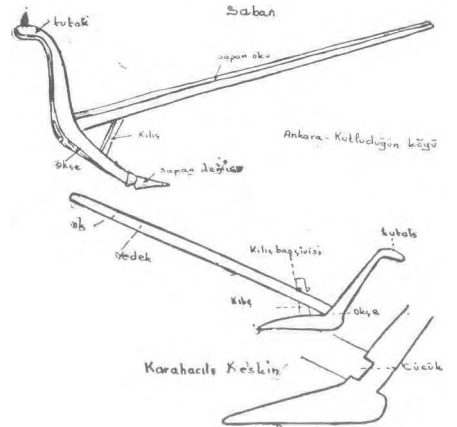

Kayıf

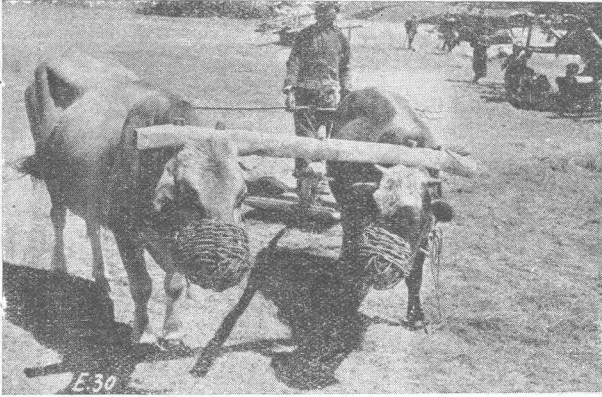
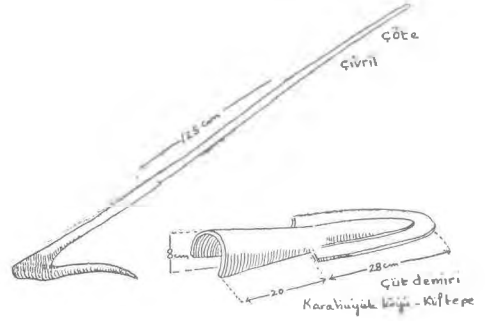
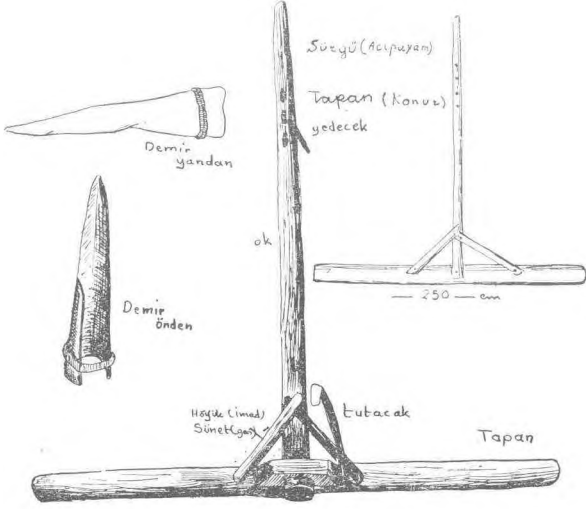

OK KUYRUCU

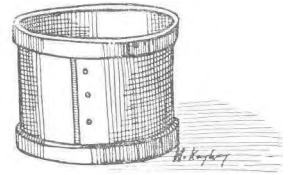
demir

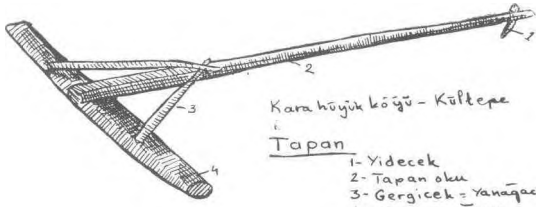
Karahacılı Keskin

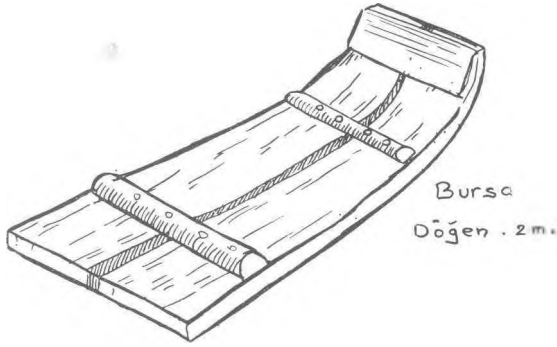
Munzurluk — Burunsalık

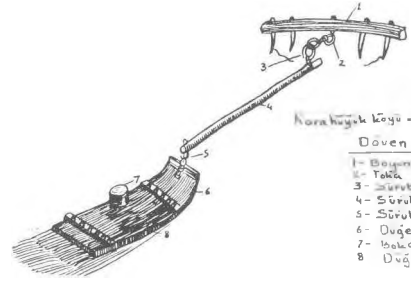
Культепа Gulek (ağaçtan)

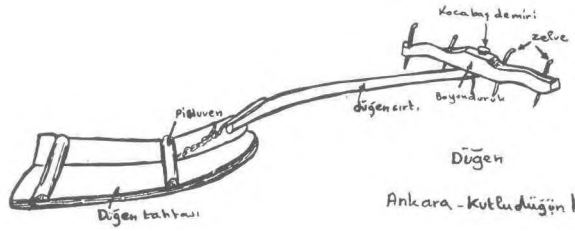
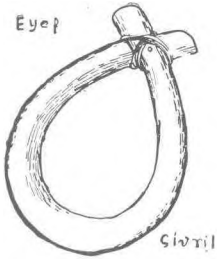
Kara höyük köğü - Küllüpe
Tapan
1- Yidecek
2- Tapan oku
3- Gergicek = Yanağacı
4- Tapan ağacı

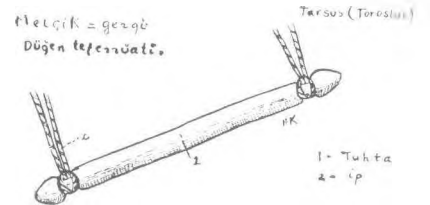
Bursa
Dögen . 2 m.

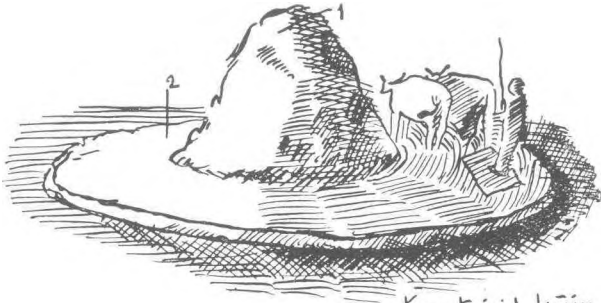
Kara höyük köğü - Küllüpe
Dögen bakımı
1- Boyunduruğu
2- Toka
3- Sürüt halkası
4- Sürüt
5- Sürüt Fingeli
6- Düğen
7- Tokcağı
8- Düğen başı

Ankara - Kutlubüğün köyü
Düğen

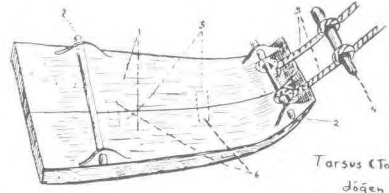

1- Tuhta
2- İp

Karabük köyü
- Kültür

Harman,
1-Tığ
2-Döşek

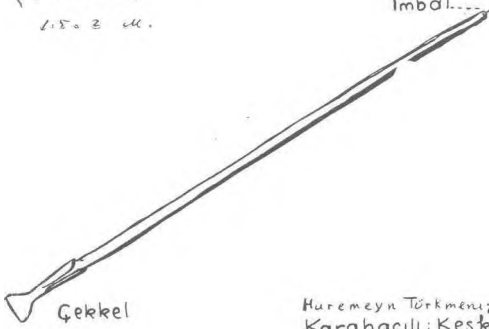

Tarsus (Tarsuslar)
döğen

1-Genet 4-göğü (dki)
2-Kaz 5-Erkek
3-İp 6-düğü
7-İyök

Meses: öğendire
1.50 x 3.00

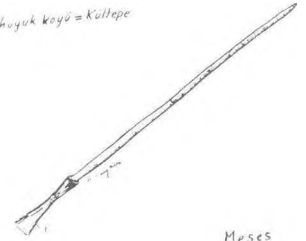
İmbal...

Gekkel

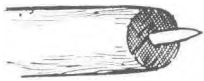
Hüremeyn Türkmen;
Karahacılı: Kestek

Yarı büyük köyü = Kültür

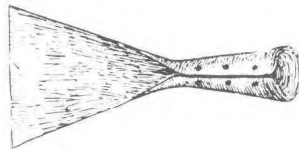
Meses
1.00 x 3.00

Nodul
Mudul
Modulu

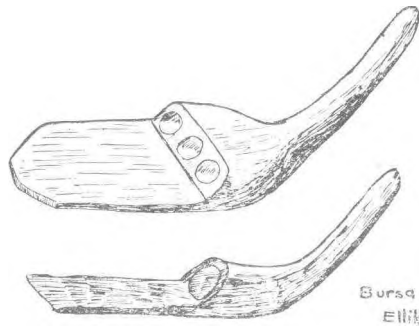
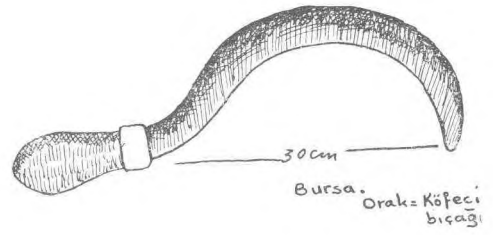
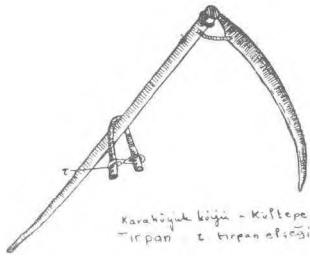
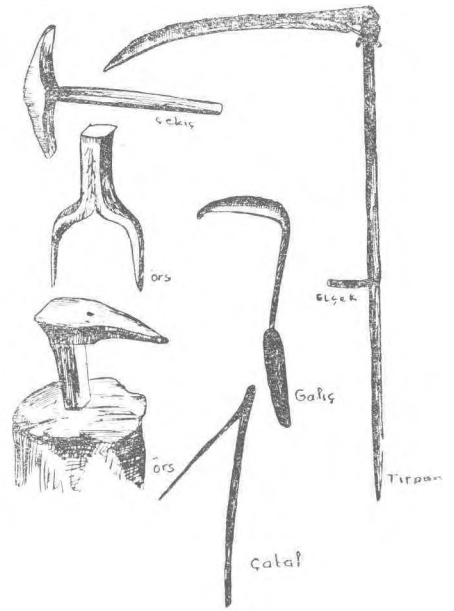
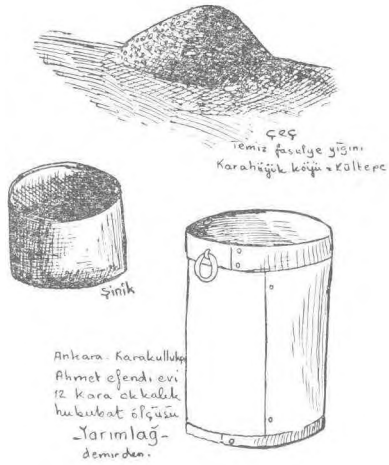

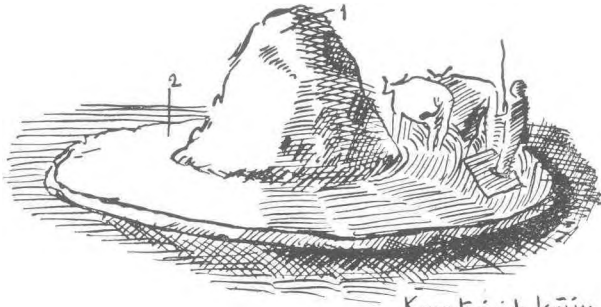
Jurca, Cluj, Sibirya

Cekel

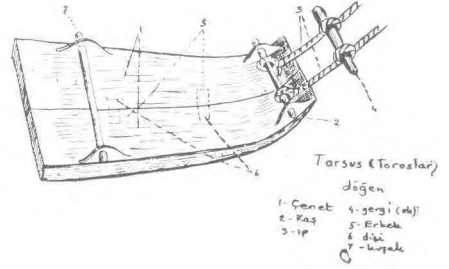

Carcar (İğdir)

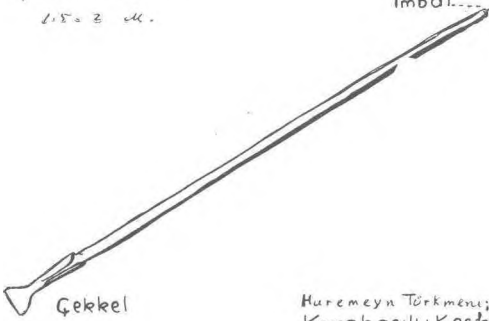
Karakuşuk köyü
- Kültürü
Harman
1-Tig
2-Döşek

Torsus (Toroşlar)
döşek
1-Cenet 4-görgü (akı)
2-Kaş 5-Erlik
3-İp 6-dış
7-kıyak

Meses: öğendire
1,5 = 3 u.

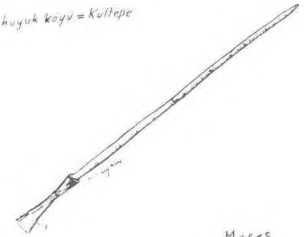
İmbal...

Çekkel

Huremeyn Türkmeni;
Karahacılı: Keskin

Kara buğuk köyü = Kullepe

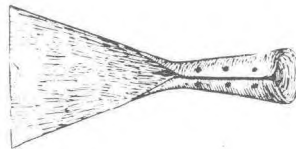
Meses
tellek

Nodul
Mudul
Mudulu

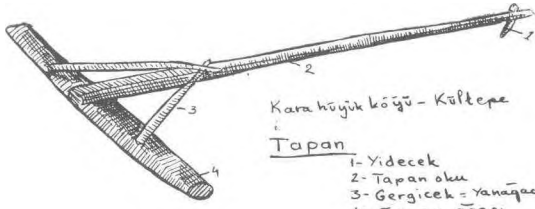

Bursa, Cürül, Sinek...

Çekel

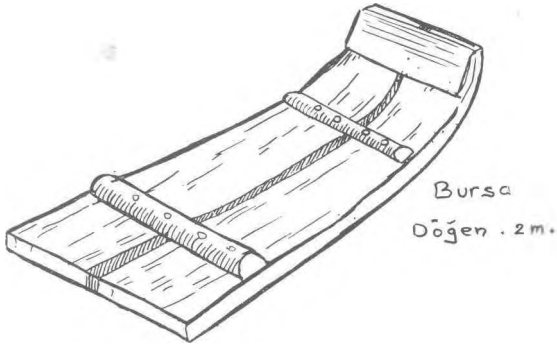
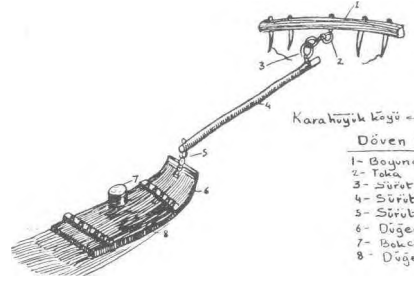
Çarcar (İğdir)

Kara höyük köyü - Kültepe

Tapan

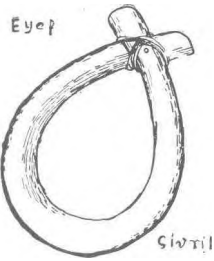
- 1- Yidecek
- 2- Tapan oku
- 3- Gergicek - Yanacağı
- 4- Tapan ağacı

Bursa
Döğen . 2 m.

Kara höyük köyü - Kültepe

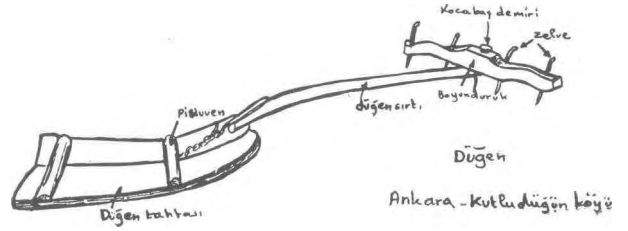
Döğen takımı

- 1- Bayındırık
- 2- Toka
- 3- Sürüt halkası
- 4- Sürüt
- 5- Sürüt çengeli
- 6- Döğen
- 7- Bakcah
- 8- Döğen başı

Eyes

Sürüt

Döğen başı

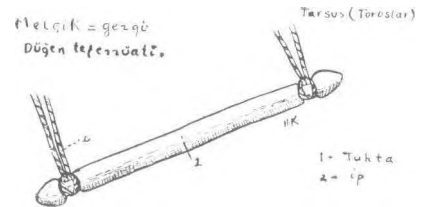
Döğen

Ankara - Kültedöğen köyü

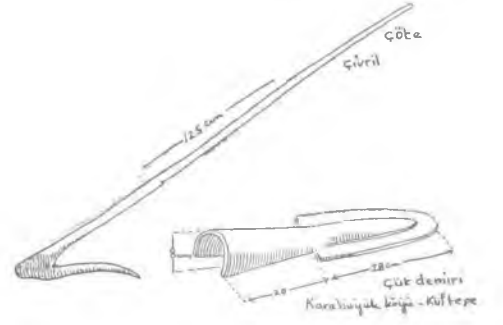
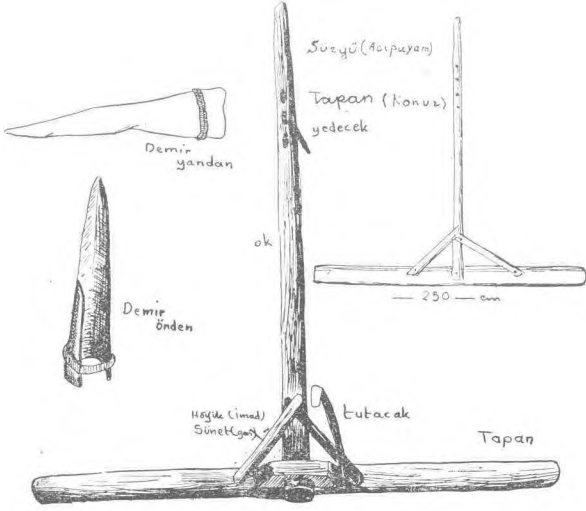
Sap halkası

Ankara.

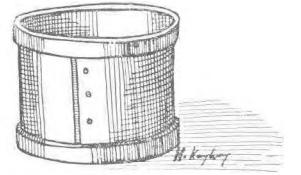
Ateşçik = gezgü
Döğen tepesüatü.

Tarsus (Törösler)

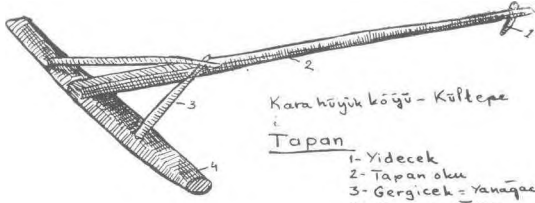
- 1- Tuhta
- 2- İp

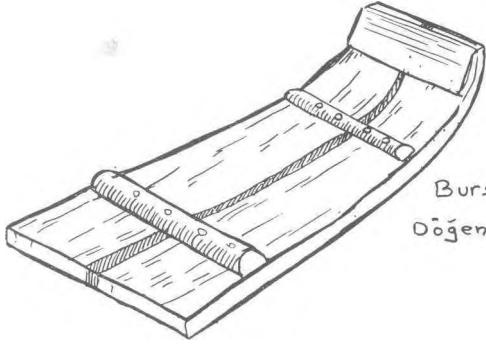
Munzurluk — Burunsalık

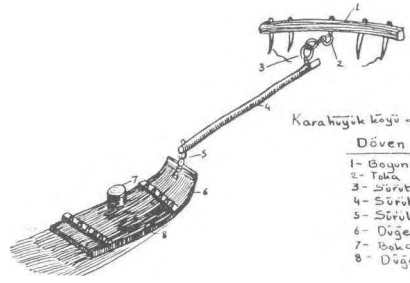
Kütape Gülek (Ağaçtan)

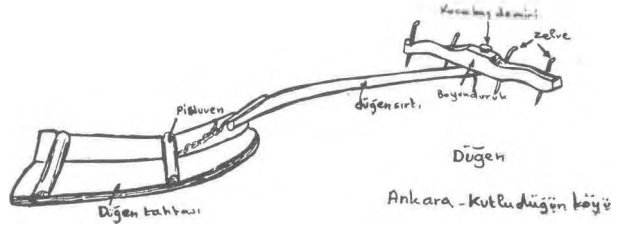
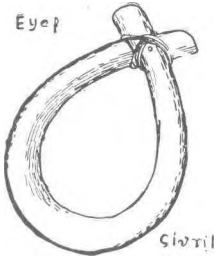
Kara hüyük köğü - Küftepe
Tapan
1- Yidecek
2- Tapan oku
3- Gergicek = Yanağacı
4- Tapan ağacı

Bursa
Dögen . 2 m.

Kara hüyük köğü - Küftepe
Dögen takımı
1- Boyunduruğ
2- Taka
3- Sürüt halkası
4- Sürüt
5- Sürüt Gengeli
6- Düğen
7- Bokcağ
8- Düğen taça

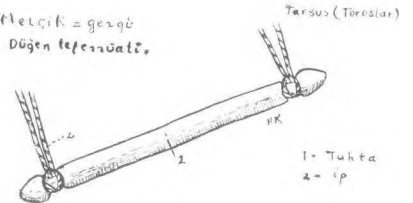
Ankara - Kutlubüyük köğü

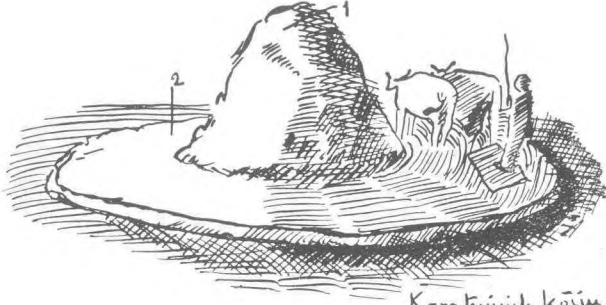
Sap halkası

Ankara

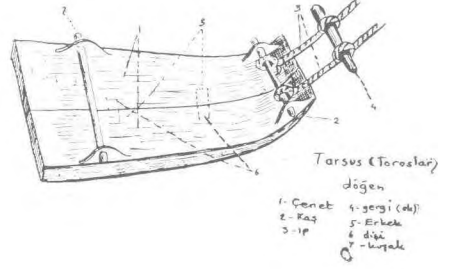
Aleçik = geşgü
Düğen tepezuatı

Tarsus (Törösler)
1- Tuhta
2- İp

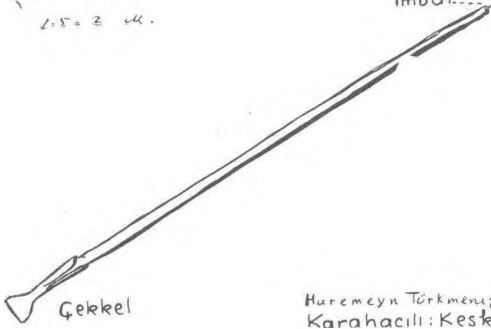
Karaküyük köyü
- Kültürü
Harman. 1-Tiğ
2-Döşek

Tarsus (Toroslar)
Döşen
1-Çenet 4-gergi (ak)
2-Kağ 5-Erkek
3-İp 6-dibi
7-kırsak

Meses: öğendire
2.5 x 3 cm.

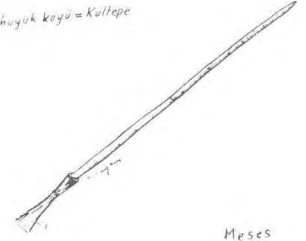
İmbal...

GeKel

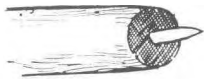
Haremeyn Türkmenü;
Karahacılı: Keskin

Uzun kuyuk köyü = Kullupe

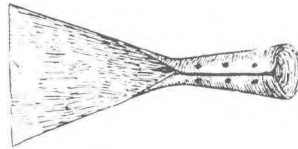
Meses
2. Mecek

Nodul
Mudul
Mudulu

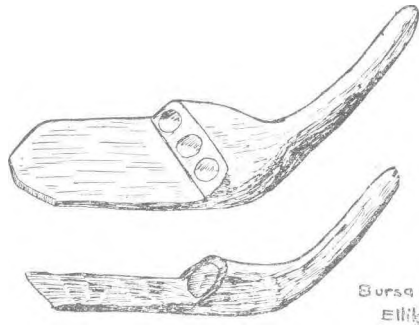
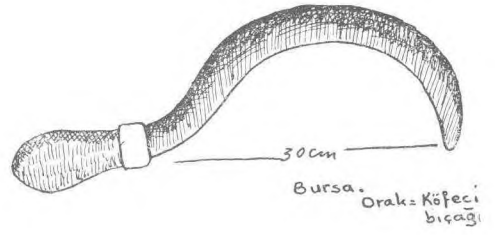
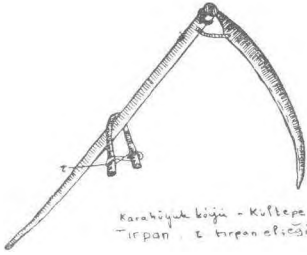
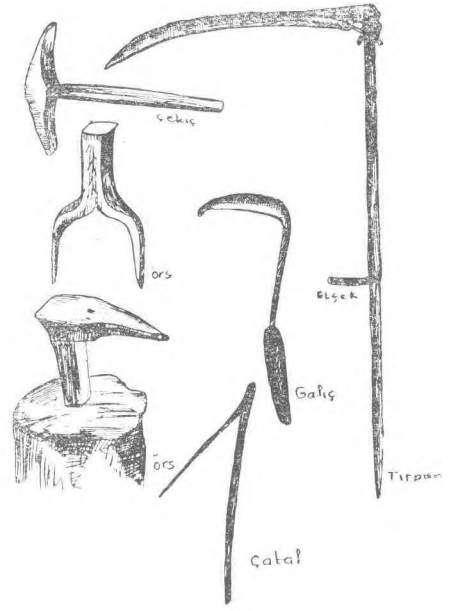
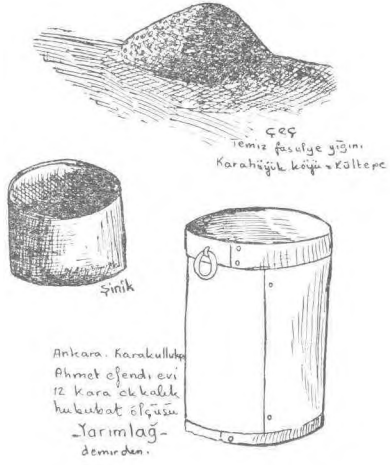

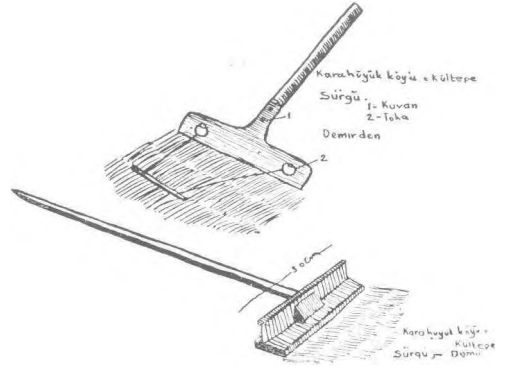
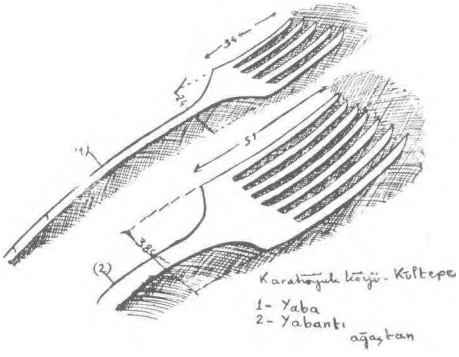
Dupa, Cürül, Simekent

Cekel

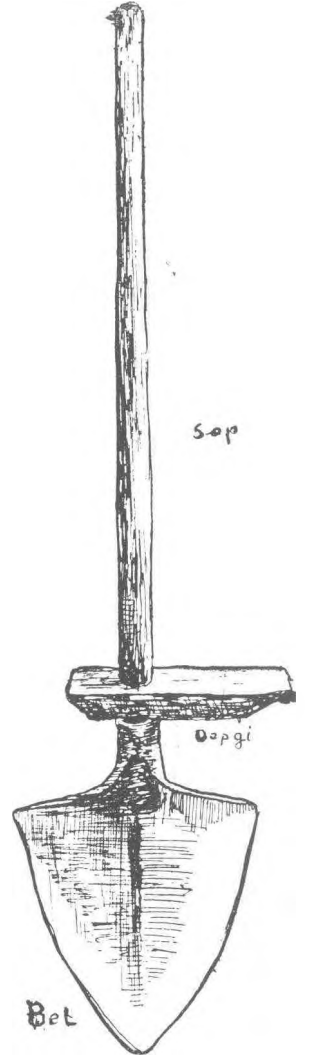
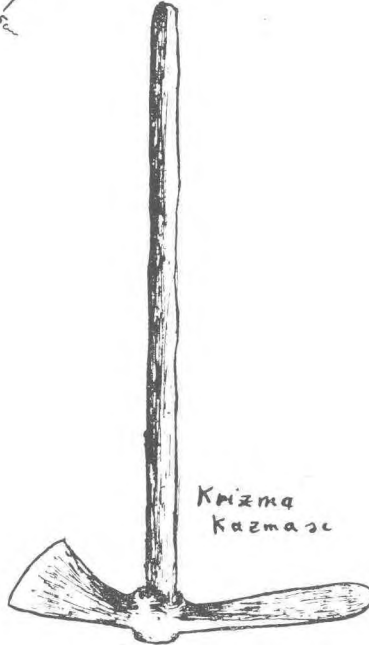
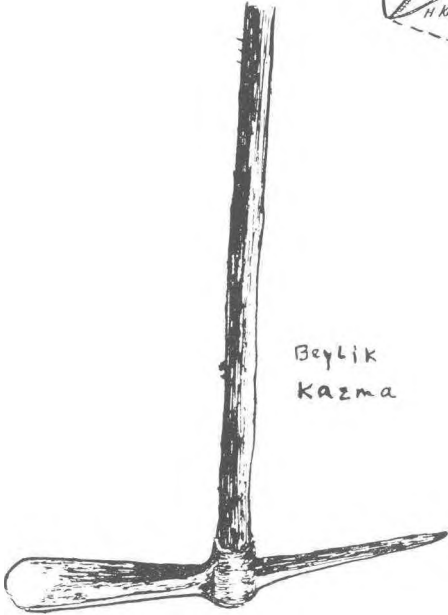
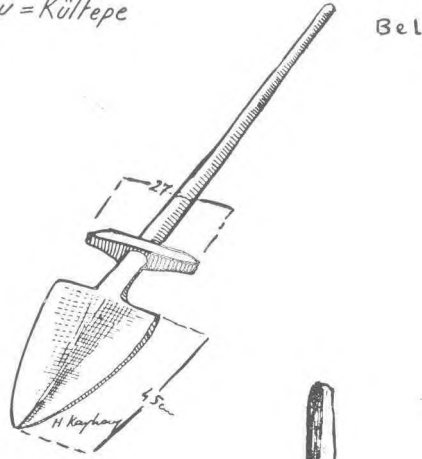

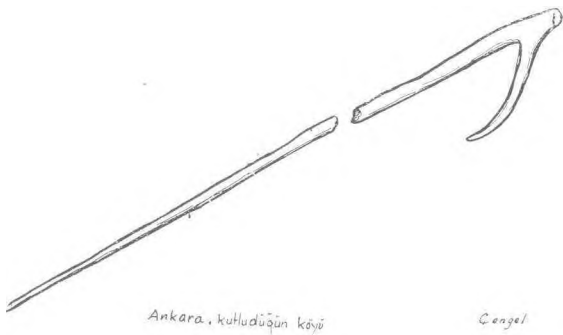
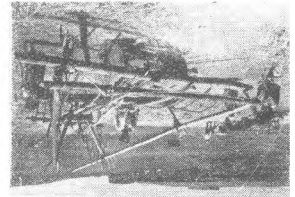
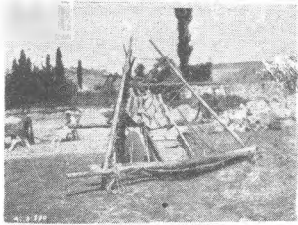
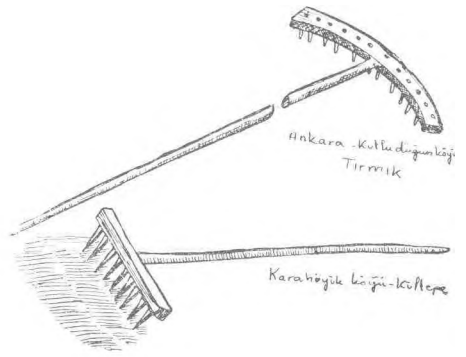
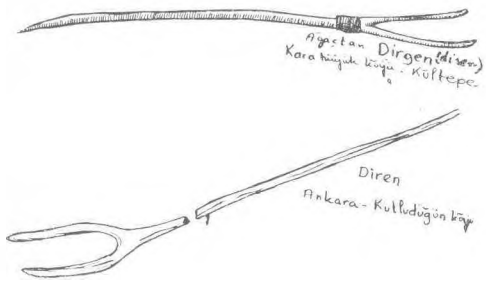
Carcar (İğdır)

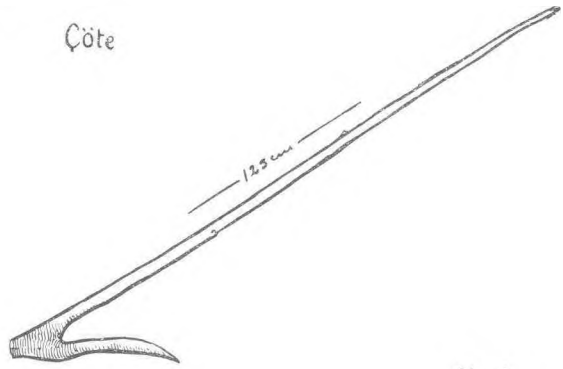

Karahöyük köyü = Kültepe

Çöte

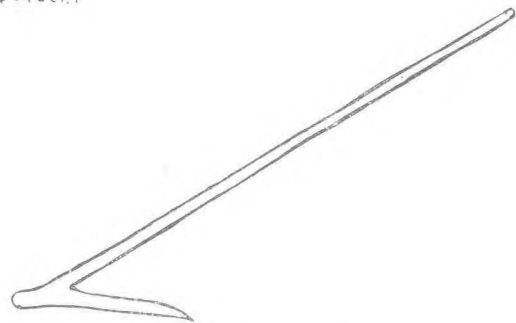

Çerberi

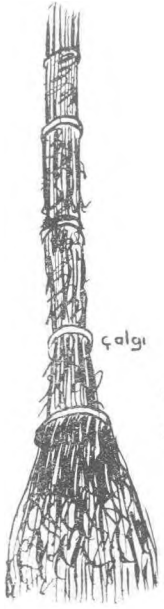
Ankara kulludüğün köyü

Cengel

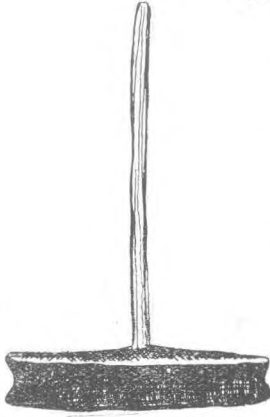

Harzem'in Türkmeni
Karahacılı: keskir

Karaçav Hüyük (Alaca)

çalgi

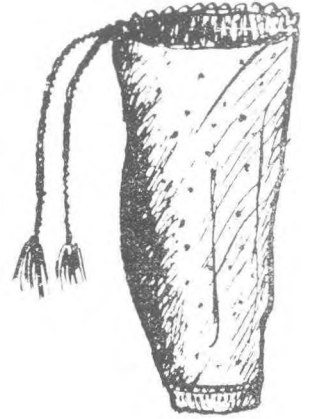
Sıyırğı

Gözer

KOLÇAK

Bursa

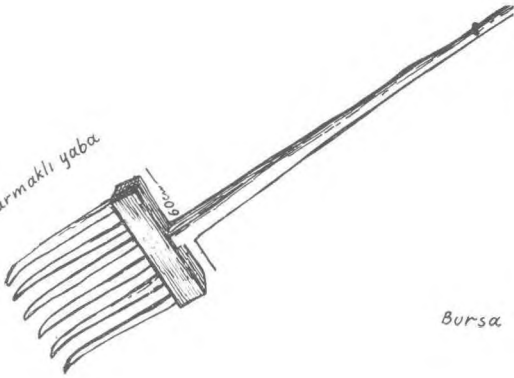
Alaca h

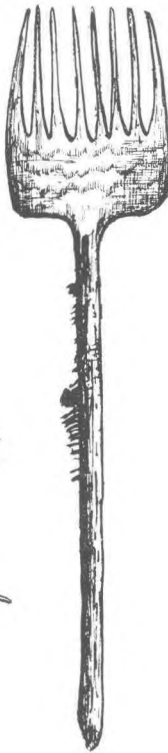
Karaiü (Kültepe)
harm
çalı

Süpürge

Parmaklı yaba

Bursa

yaba

Anadut

dirgen

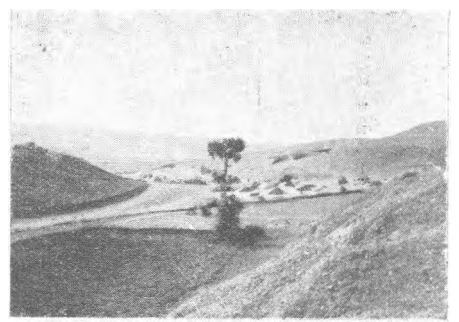
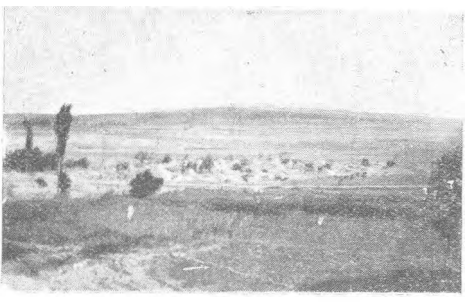
dirgen yapılışı

Karahüyük (Kültepe)
ağaçtan

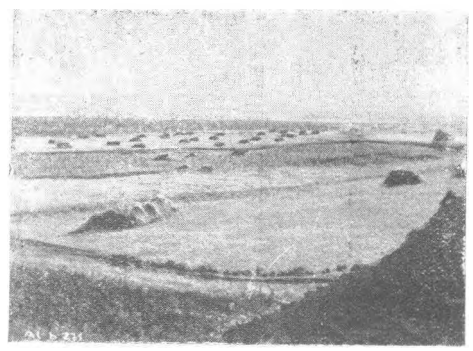
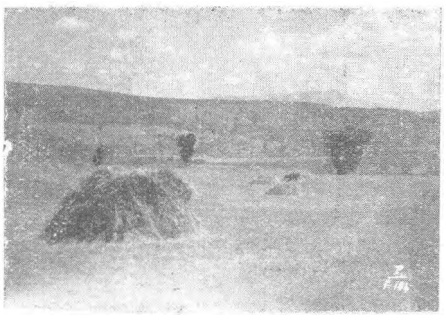
Anadut

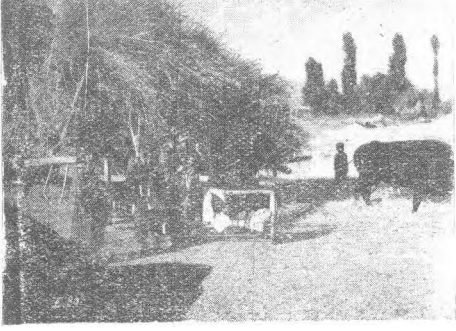
Harman âlemi

Hüyük (Alaca)

Çavuşköyü (Sungurlu)

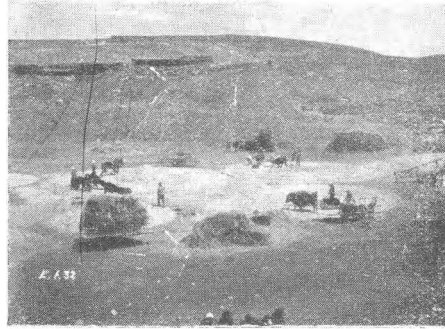

Kırz (Ankara)

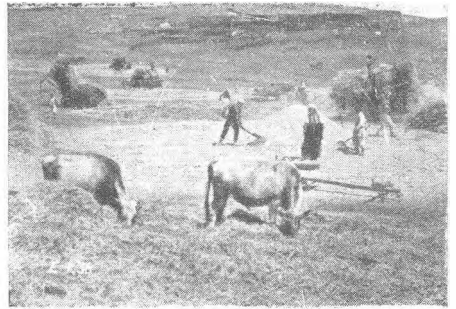

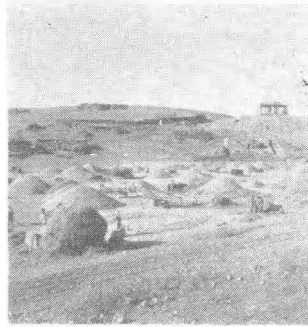
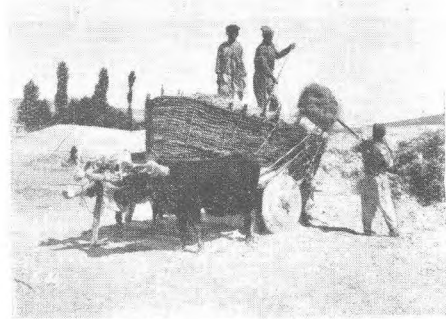
Kırz (Ankara)

Hyük (Alaca)

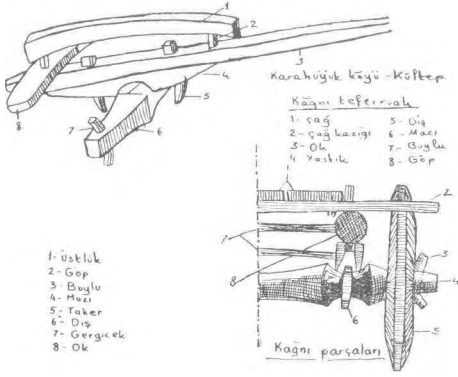

Hyük (Alaca)

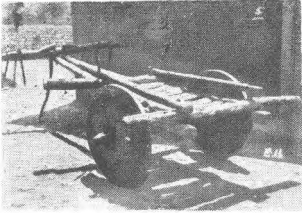

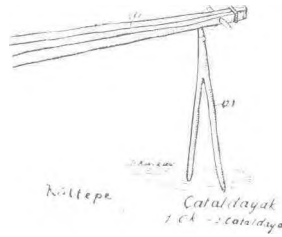
Alaca Hüyükte harman âlemi

Bulgur kaynatma (yeni yapan)

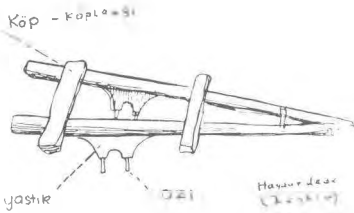
Kağnı

Delgi
(madeni)

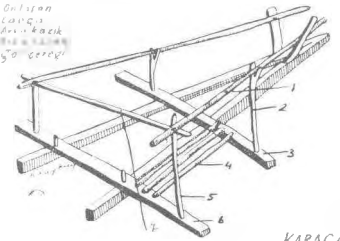

TATSUS (TOROSLAR)

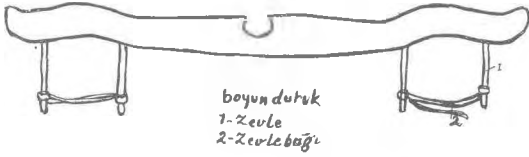
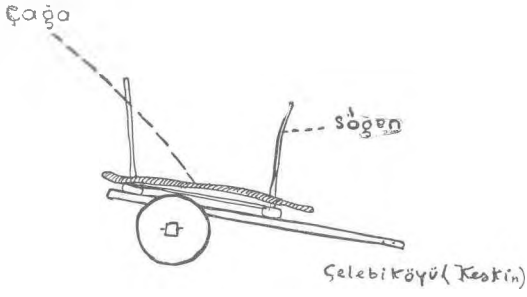

Karaböyük köyü - Killepe

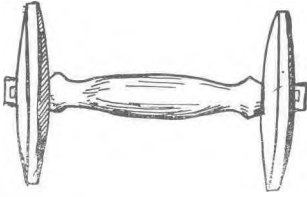
1- Yan çerçev.
2- Çatal
3- Çatışan
4- Çatışık
5- Çatışık
6- Çatışık

Kibrız (Ankara)

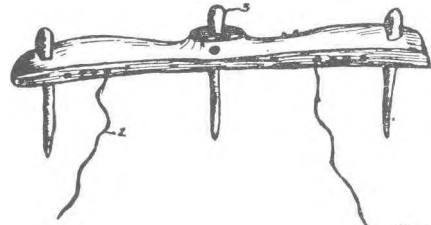
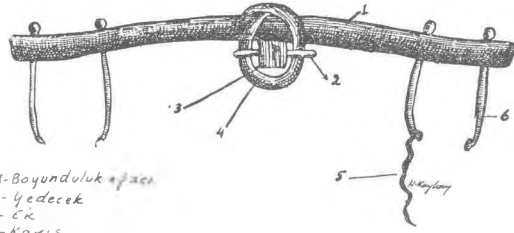

Mâzî: Eksen (Hadar dede - Kesk'in)

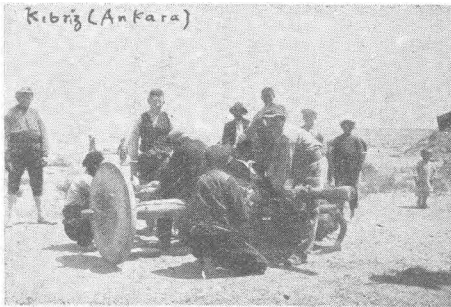
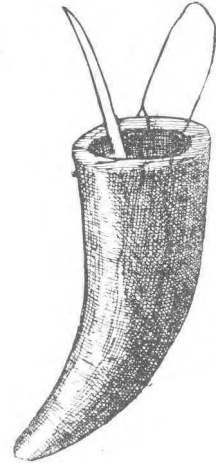
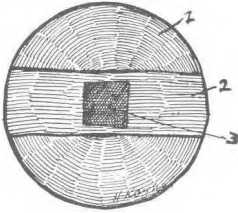
Karaküyük köyü = Kültepe

Kağrı parçaları

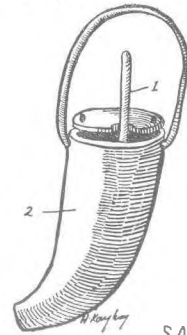

Kara hüyük köyü = Kültepe

Katranlık yağdanlık

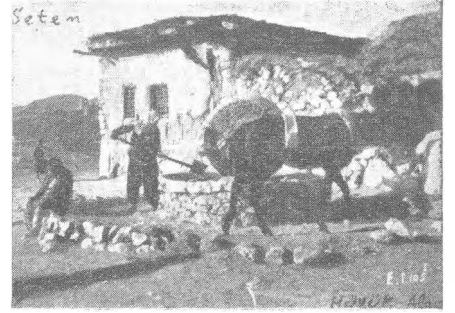
Kara hüyük köyü = Kültepe

Kağrı yağlamak için

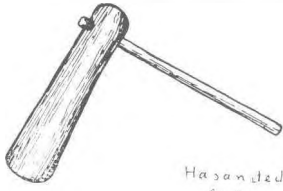

Soku. Hüyük (Alaca)

Seten. Hüyük (Alaca)

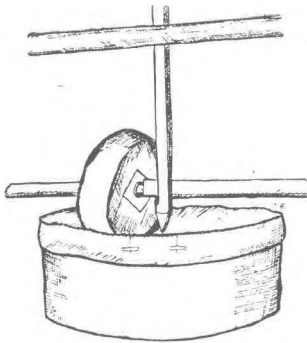
Salgı tokmağı [mek (Şimal) usıyıcı alet]

Hasanlıda
Erzurum

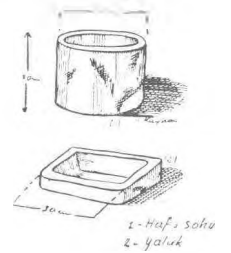
13. Karaz (Erzurum)

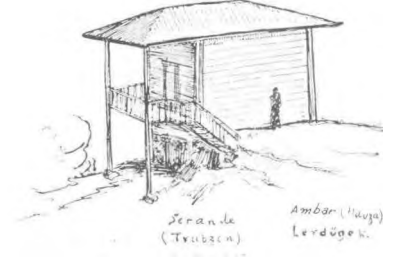
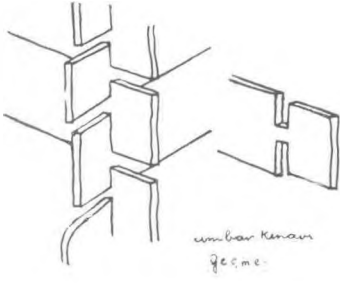
Bulgur değirmeni

Bulgur değirmeni

kara kırıya

1 - Hafif saha
2 - yaluk

Serande

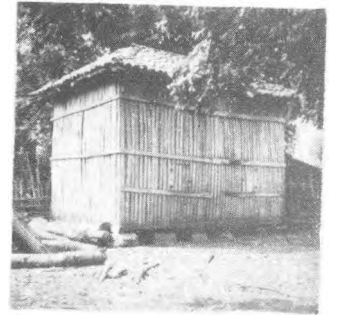
Celilköyü (Havza)

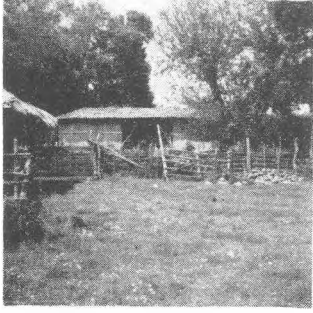
Celilköyü (Havza)

Bagan (Terme)

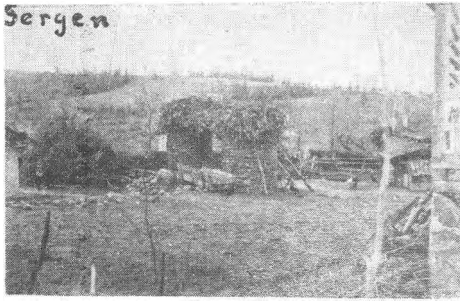
Zahire anbarı = Serende.

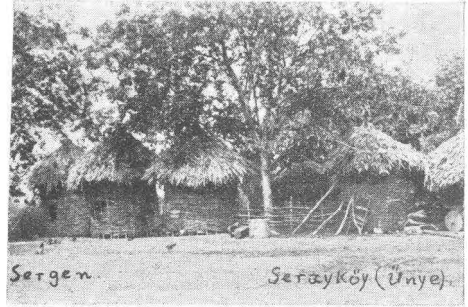
Bagan (Saray — Terme)

Tütün ekimi (Akhisar)

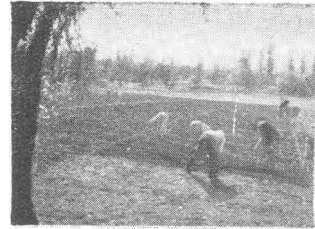
Sergen (Havza)

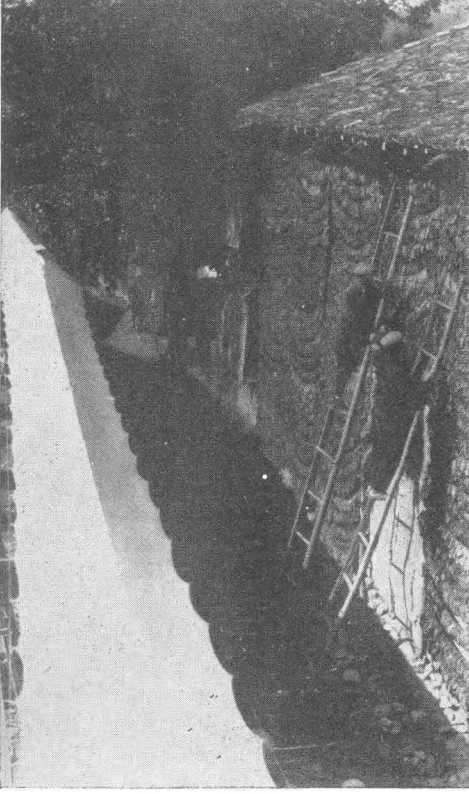
Sergen Salarıç (Havza)

Haşhaş tarlası (Afyon)

Tütün ekibi (Akhisar)

Tütün kurutma

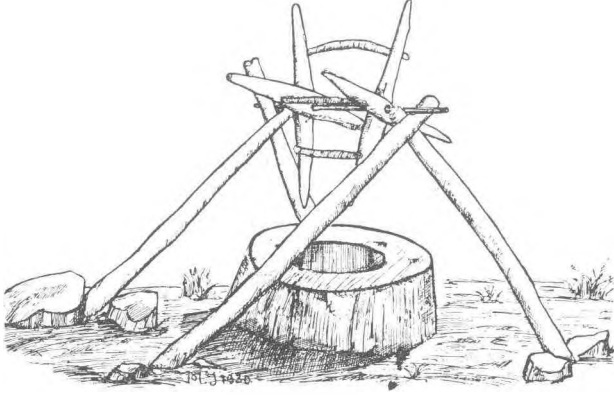
Tütün eken (Bekisni — Adıyaman)

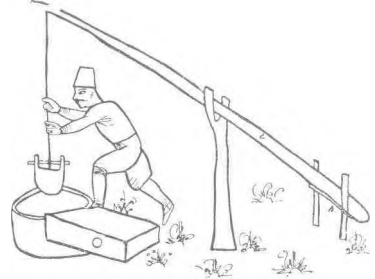
Horan — Erzincan

Çaydan dolma Kuyu. Esesi.
(Erzincan)

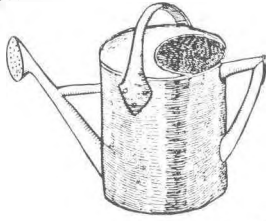
Kuyu çıkırğı

Serenli Kuyu

Serenli Kuyu

Çimlik

Çimlik

Çimlik

Tıkır = Potuş

Kusta

Tıkır = Potuş.

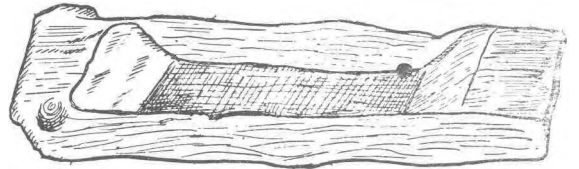
Haft

Haydar kuyu

Haft

Yalak

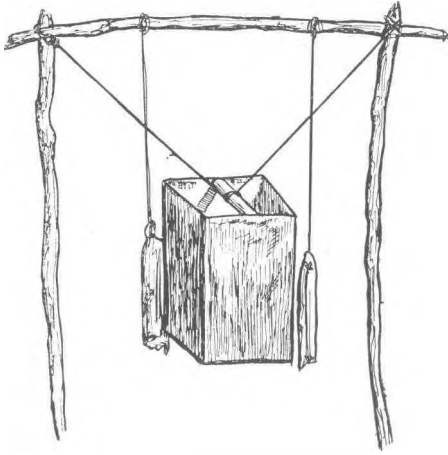

Sam ağacından oyulmuş tavuk veya tavukların su sıkıkları yalak

50 x 3 m

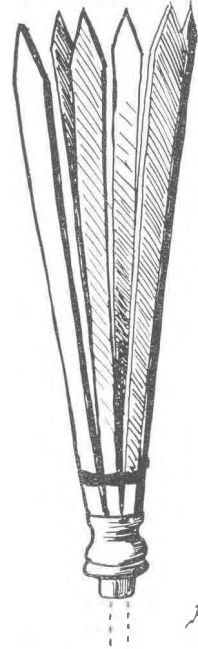
Bilecik

Kuş Korkutacağı.

Hacıbektaş - Bağda kuş korkutma tertibatı
Rüzgardan sallanan teneke ^{yağda} taşlara vurur

yük: 62 cm

Kastamonu

El. (Lâle) Elma toplamak için

ANADOLUDA HIZIR GELENEĞİ VE HİDIRELLEZ TÖRENLERİNE
DAİR BİR İNCELEME

Res: 1 — Hıdırellez günü Harmandalı oynayan bir grup (İzmir — Bademler köyü)

Res: 2 — Hıdırellez günü kira çıkan iki genç kız (Çamlıdere)

Res: 3 — Hıdırellez günü Bahtaçma törenine katılan iki genç kız (Afyon)

Res: 4 — Bir Bahar Bayramı töreni. Kermes eğlencesi (Bergama)

Res: 5 — Hıdırellez günü Köşkte şenlik (Erzurum)

Res: 6 — Bir bahar günü Güztoplıyan kızlar (İsparta)

Resim 7 — Hıdırellez günü eğlenen bir grup (Bursa)

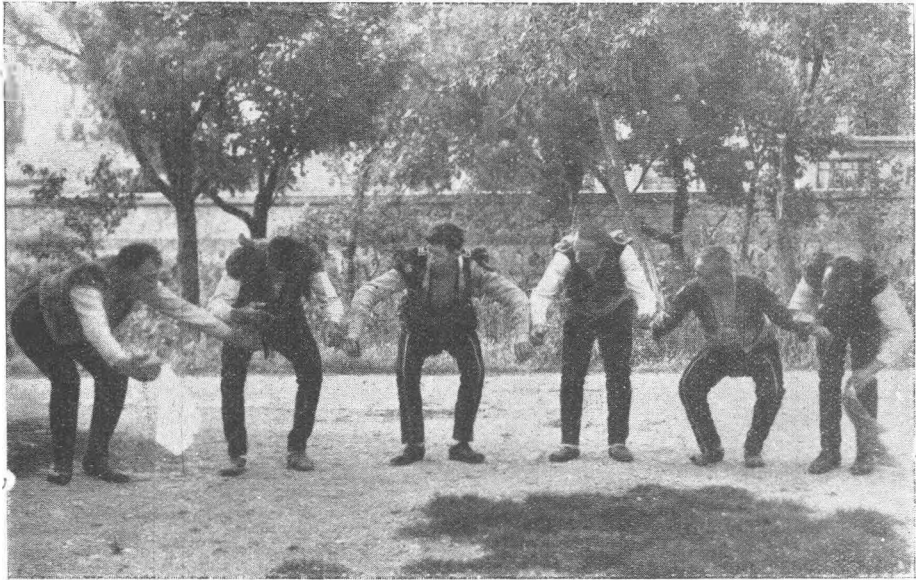
Res: 8 — Hıdırellez günü Lorki oynayan köylüler (Şirnak)

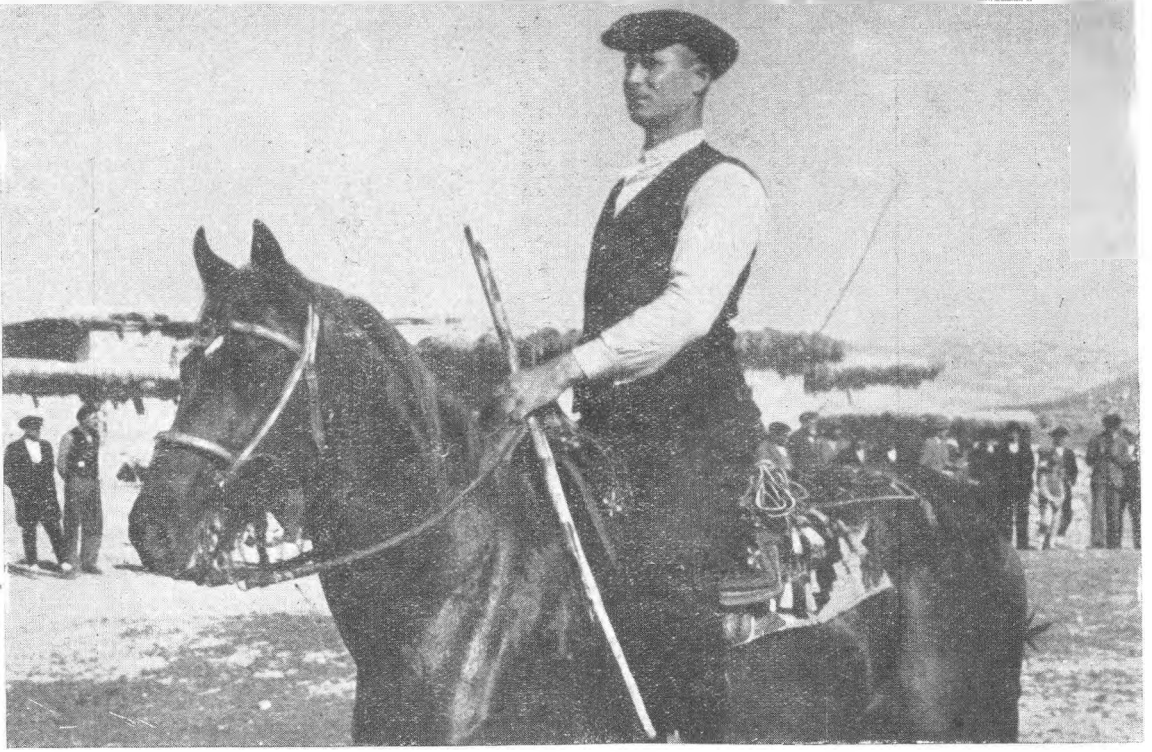
Res: 9 — Hıdırellez günü eğlenen
3 genç kız (Kayseri)

Res: 10 — Hıdırellez Hürünü oynayan bir çift(Çorum)

Res:11 — Hıdırellez günü kırdı eğ'enen Çorumlu Delikanlılar (Çorum)

Res: 12 — Bir Hıdırellez günü tertiplenen Cirit oyununa çıkmak üzere bulunan Cirit oyuncusu (Sarayköy)

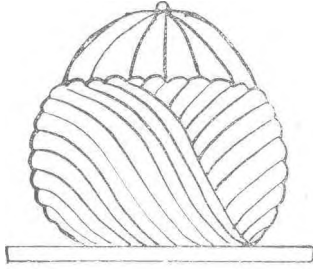

Res: 13 — Hıdırellezde eğlenen Bayanlar yalı oyunları (Kars — Arpaçay)

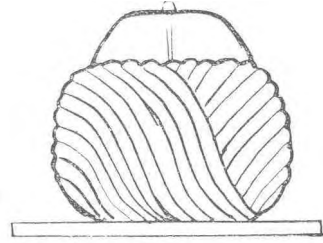

Res: 14 — Bir Hıdırellez gününde Bahtaçmatörenini heyecanla takip eden bir gurup (Çamlıdere)

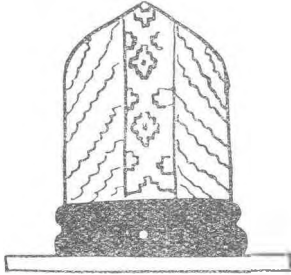
MEVLEVİ GİYİMLERİ

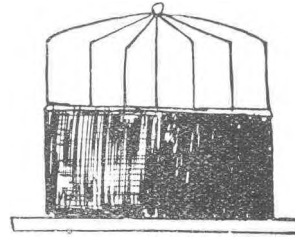
a) Rifaî

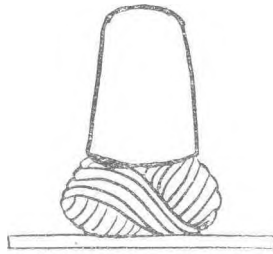
b) Bayramî (Hacıbayram-ı Velî)

c) Kadirî

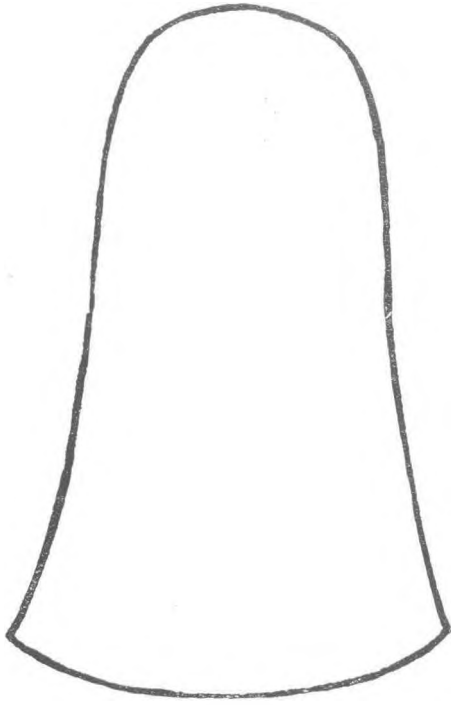

d) Bektaşî

e) Mevlevî

Res: 3 — Bazı tarikat şeyhlerinin ve dervişlerinin başlarına giydiği sikke ve taclar

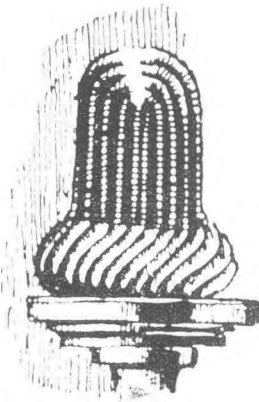

a) Dal Sikke

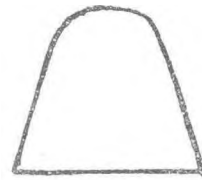
Res: 4 —

b) Mevlevî Dergâhı Post-nişin'i Abdülhalim Çelebi (vefatı: 1925) nin başında sikke

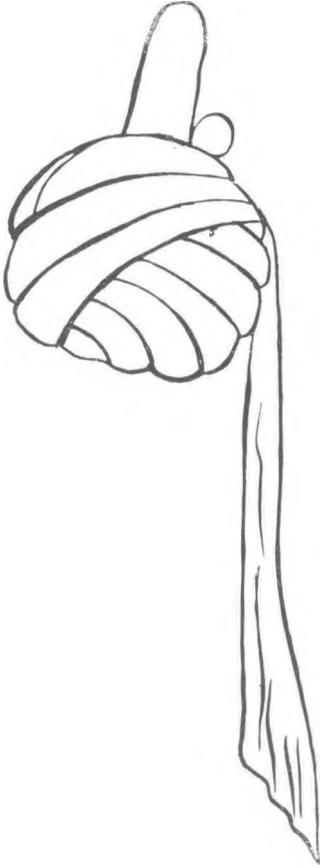
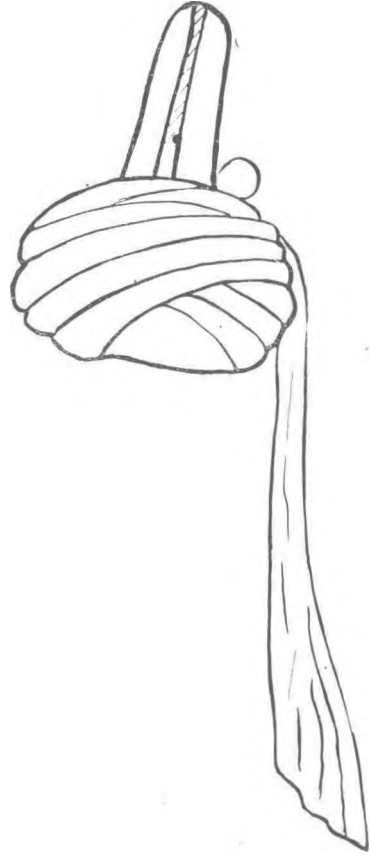
Res: 5 — Bir kürsiye oturmuş sembolik destarlı sikke

(Konya Müzesi. Duvar puşidesindeki işlemlerden)

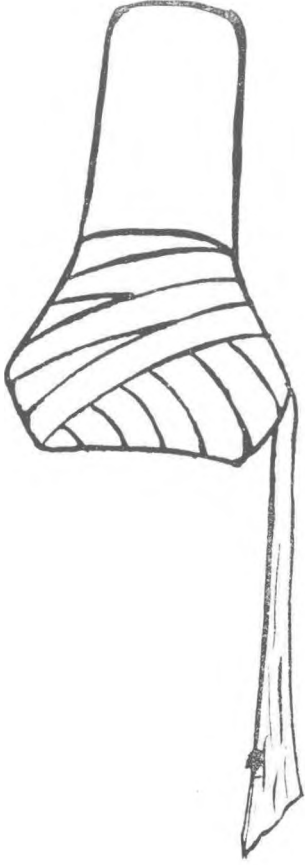

Res: 6 — Arakiyye

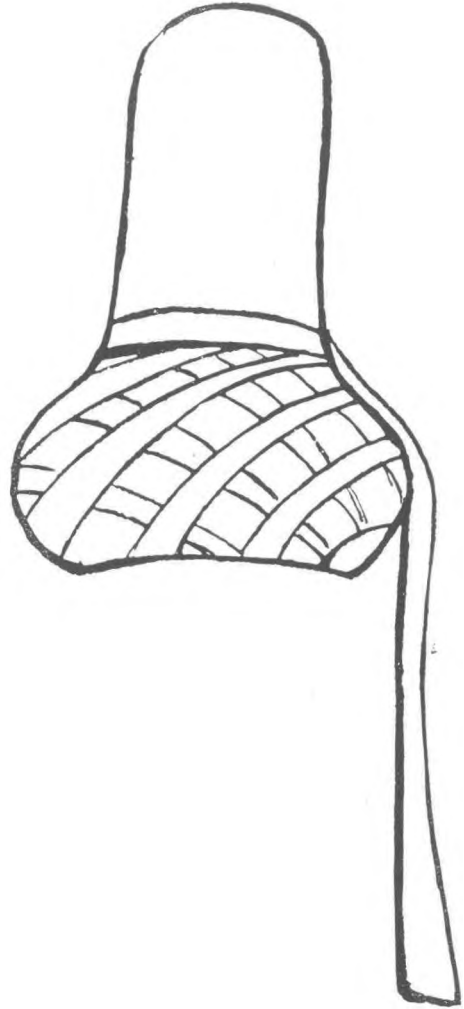
Res: 7 — Örfî Destar

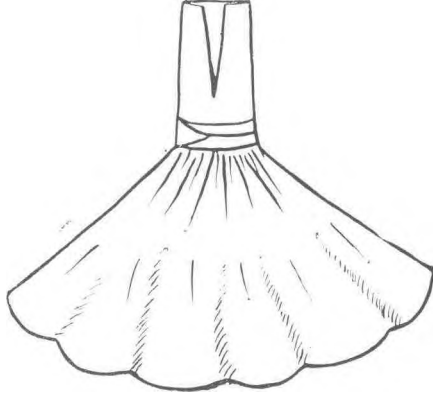
Res: 8 — Cüneydî Destar

Res: 9 — Şeker-âvîz Destar

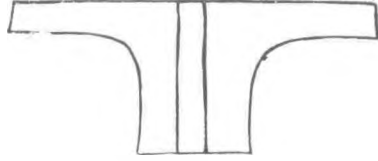
Res: 10 — Şeker-âvîz Kafesî Destar

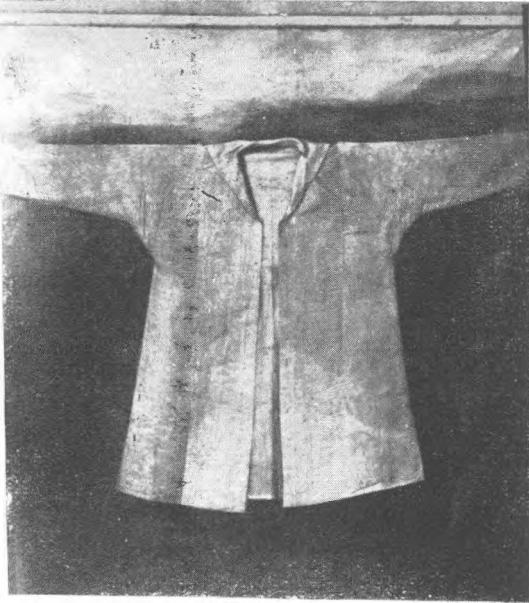
Res: 11 — Tennure

Res: 12 — Sema eden bir Mevlevi dervişı

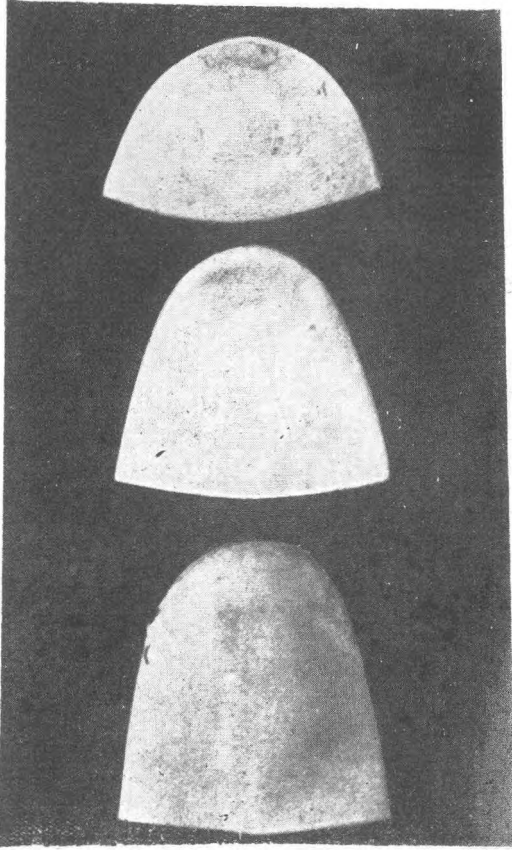
Res: 13 Elif Nemed

Res: 14 —

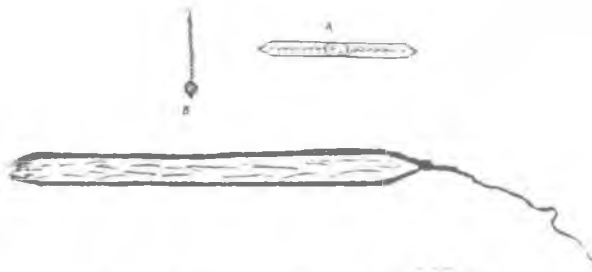
Res: 15 — Hırka

Arakiyyeler

Res: 16 — Hırkaları ile iki mevlevî dervişi
(Friedrich Sarre'den)

Res: 17-18 — A) Kemer B) Habbe

TÜRK İŞLEMELERİ

KAVUK ÖRTÜSÜ

İnce krem renk bez üzerine kermeze, mavi ve beyaz ipekli iç içe iki hilâlden meydana getirilmiş Çin temalı motifiyle süslüdür.
Devir: XVI. Asır Topkapı Sarayı Müzesi

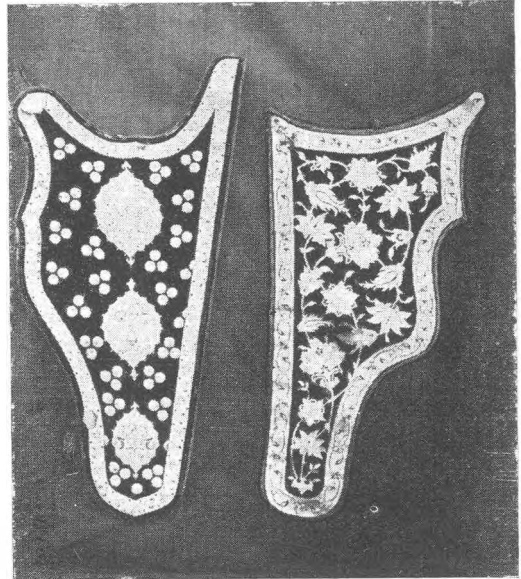

KAFTAN

(Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmet'e ait) kırmızı atlas hil'atın yaka, önü, etekleri, kol ağzları ve yırmacı altın işlemeli, altın işlemelerdeki bulut, benek motifleri ve aralarındaki çiçekli mavi, kırmızı ve beyaz ipeklidir. Türk işleminin kemalini gösteren bir parça

Devir: XVI. Asır Topkapı Sarayı Müzesi

i. Ünal

TİRKEŞ (Yay kesesi)

a) Güvez kadife üzeri altın tulle ve mavi, kırmızı ve siyah ipekle işlenmiştir.

Devir: XVI. Asır Topkapı Sarayı Müzesi

b) Kırmızı atlas üzeri altın tulle mavi, krem ve siyah ipekle işlenmiştir.

Devir: XVII. asır Topkapı Sarayı Müzesi

KUPA

Kösele üzerine kaplanmış siyah meşin üzerine sarı sırma ile hatayi ve rumiler işlenmiştir.

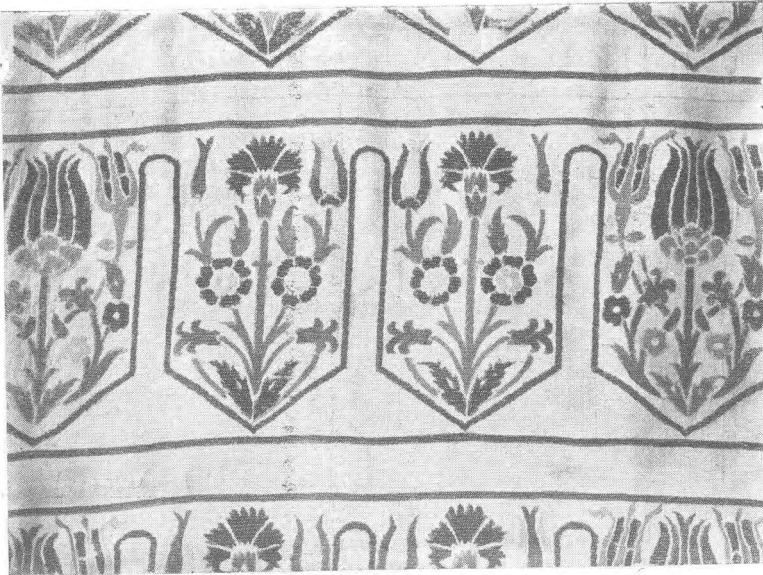
Devir: XVII asır Topkapı Sarayı Müzesi

ÇOCUK ELBİSESİ (Salihe Sultana ait)

İnce beyaz keten üzerine penbe, yeşil, kırmızı ve mavi ipekle işlenmiş çiçek ve yapraklar koyu ve açık ve altın telle tahrirlenmiştir

Devir: XVIII. Asır Topkapı Sarayı Müzesi

YASTIK YÜZÜ

Beyaz ipek üzerine kırmızı, yeşil, beyaz ve mavi ile birbirini takibeden karanfil, lâle, sümbül çiçekleriyle süslenmiştir.

Devir: XVIII. Asır

Topkapı Sarayı Müzesi

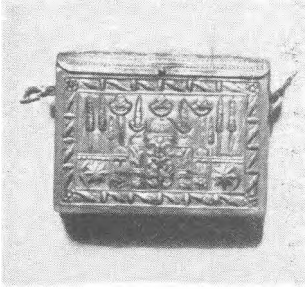
ETNOGRAFYA MÜZESİNDEKİ NAZARLIK, MUSKA VE HAMAYİLLER

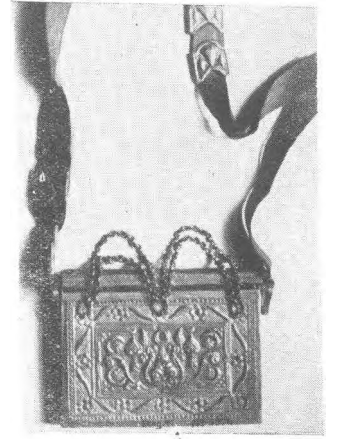
Etn. M. 7263

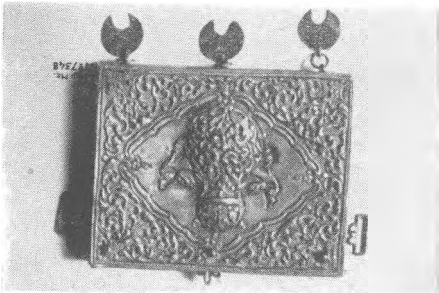
Etn. M. 7185

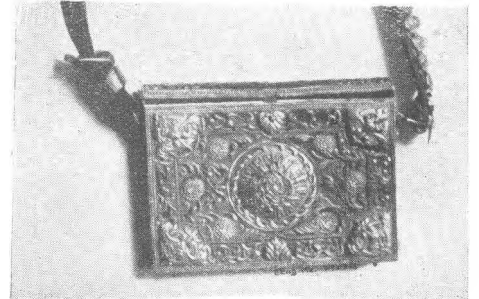
Etn. M. 7106

Etn. M. 5974

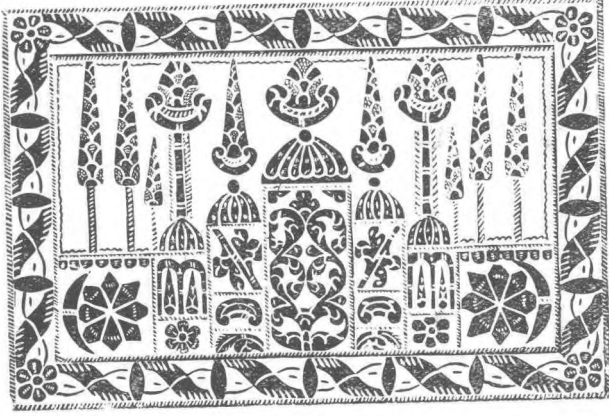

Etn. M. 7348

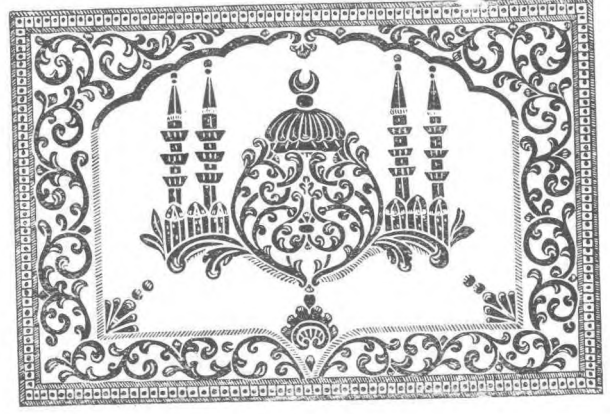

Etn. M. 5976

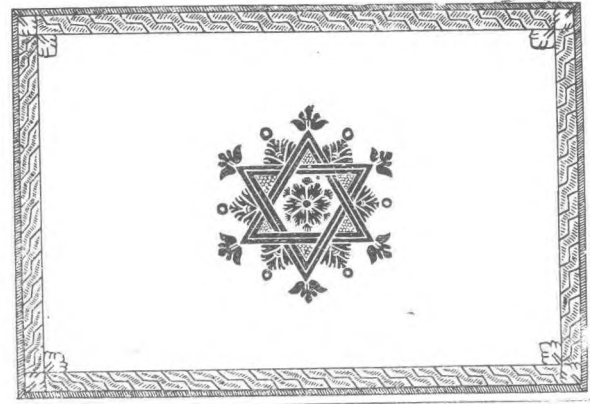
Hamayiller

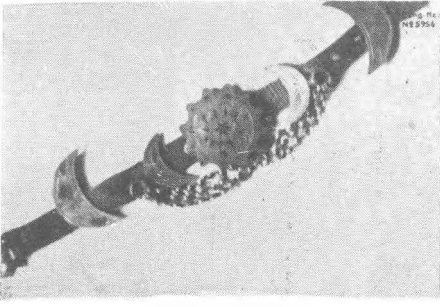

Etn. M. 7106

Etn. M. 7185

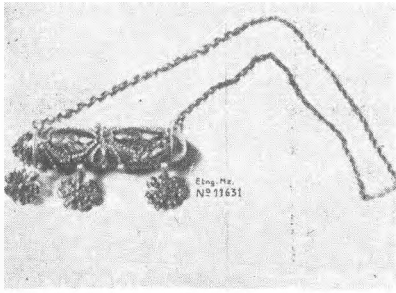

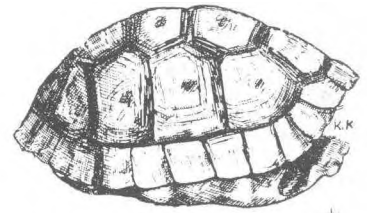
Etn. M. 5956

No. 3536

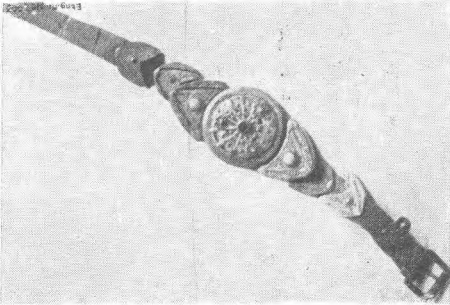

Etn. M. 11931

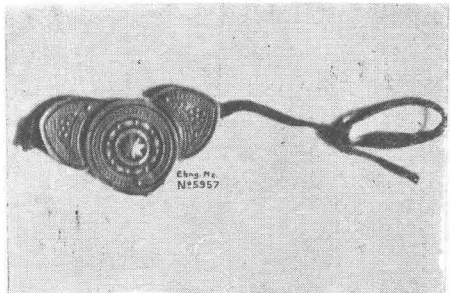

1/0 2021

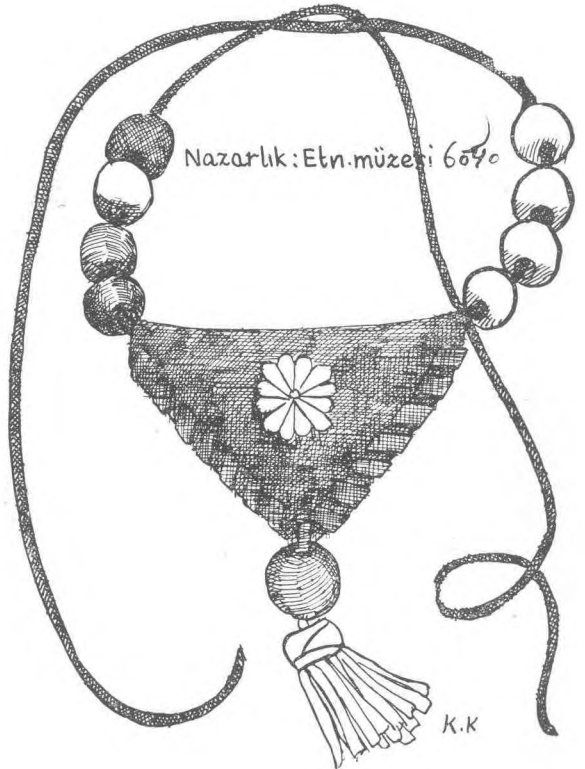
†
Bügüldü

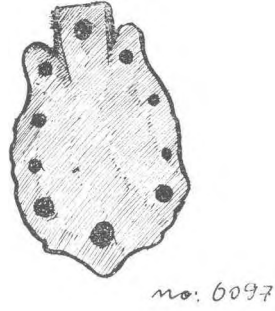
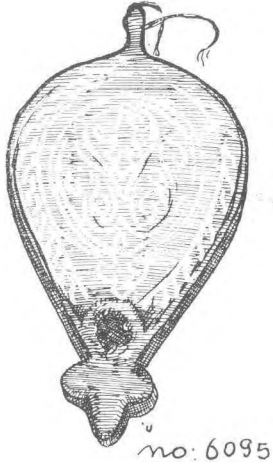
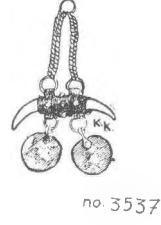
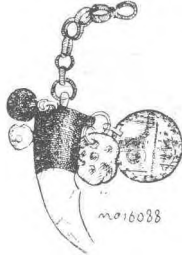

Etn. M. 4003

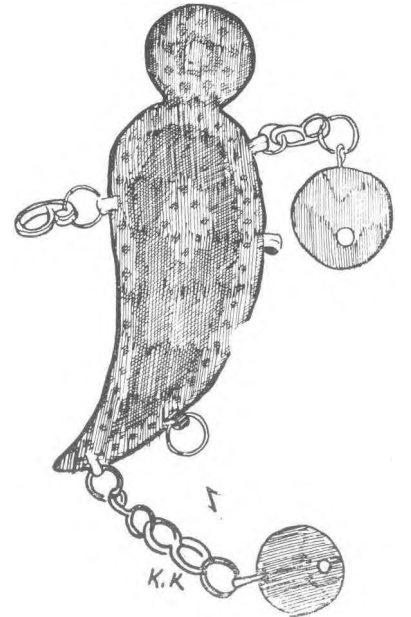

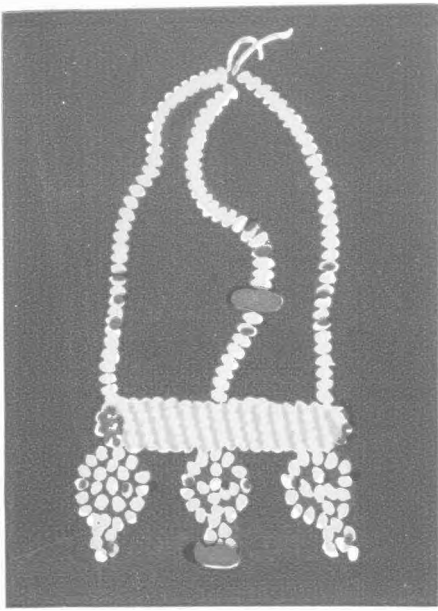
Etn. M. 5957

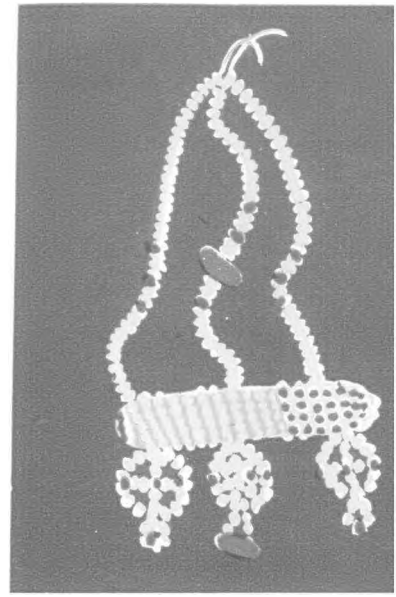

Nazarlık : Etnoğrafya müzesi No: 6066
iki misli:

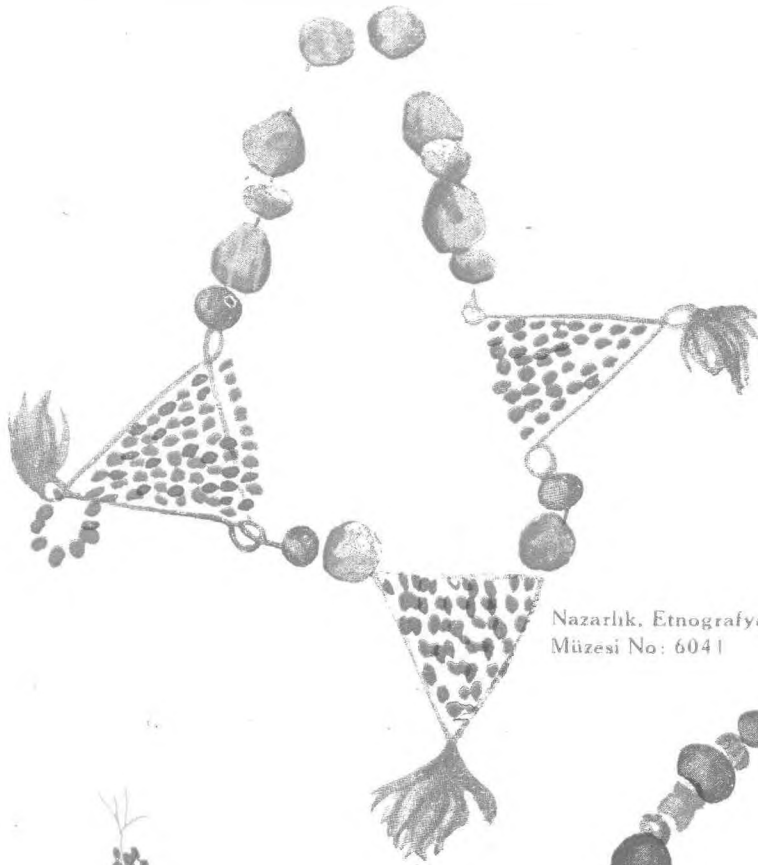

Nazarlık. Etnografya Müzesi No: 6075

Nazarlık. Etnografya Müzesi No: 6076

Nazarlık. Etnografya Müzesi No: 6041

Etnografya Müzesi No: 2368

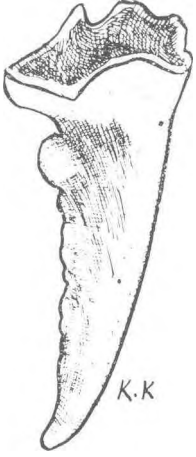
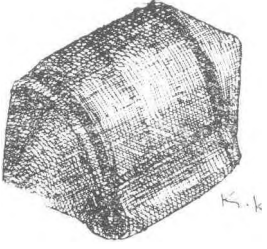
No: 6080

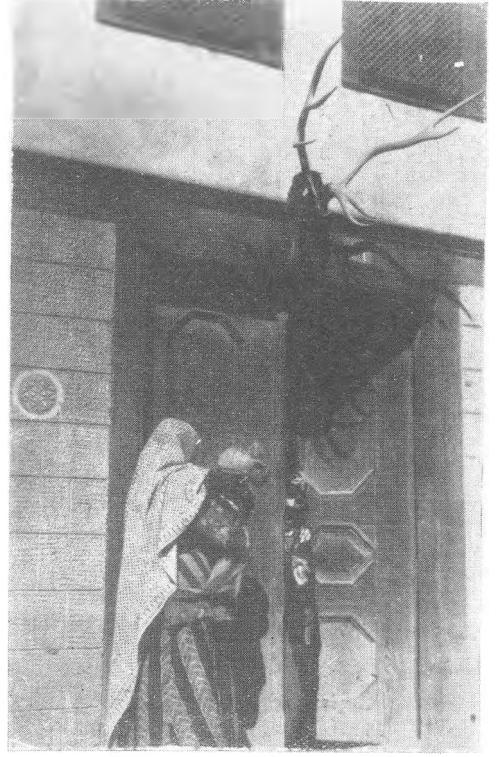
No: 6082

2

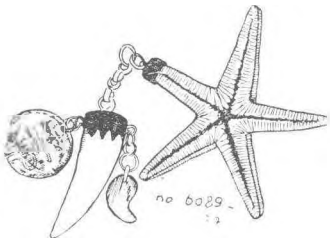
1

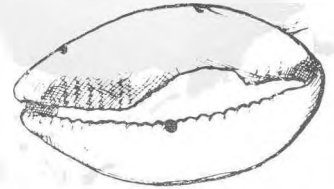
Etn. M. 2049

Geyik boynuzu Nazarlık

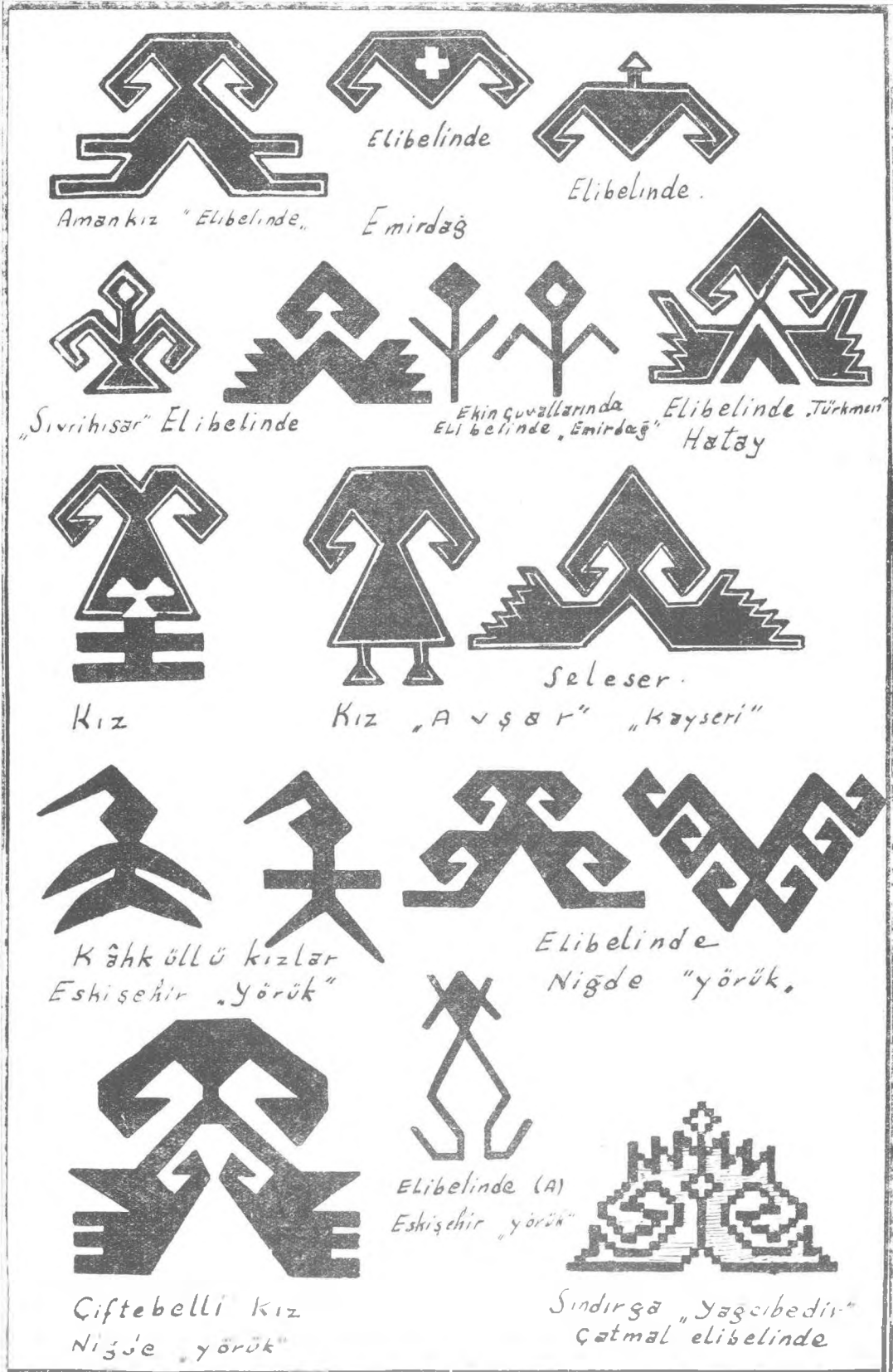

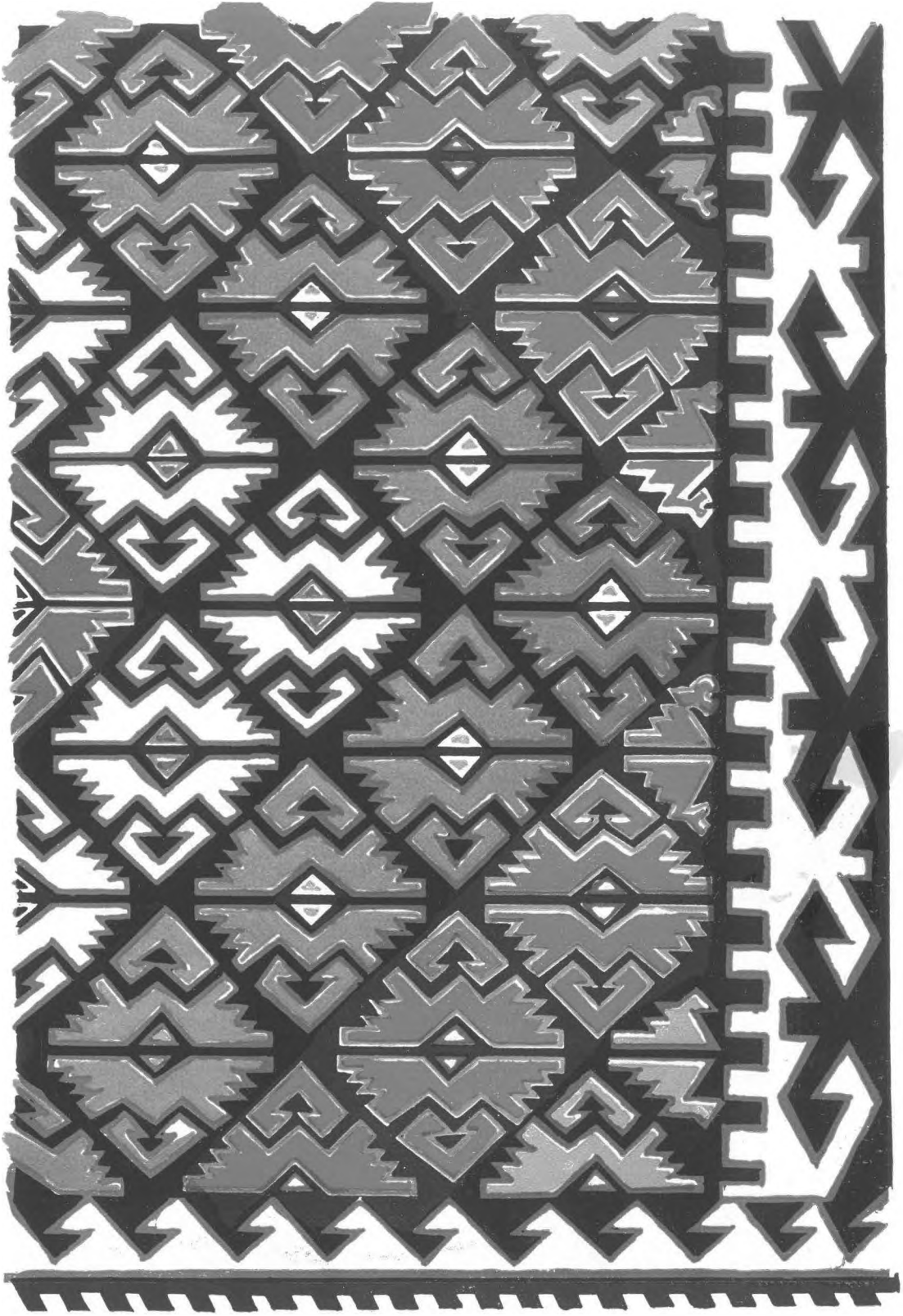
Etn. M. 6088/2057

No: 6105

HALI VE KİLİMLERDE KIZ MOTİFLERİ

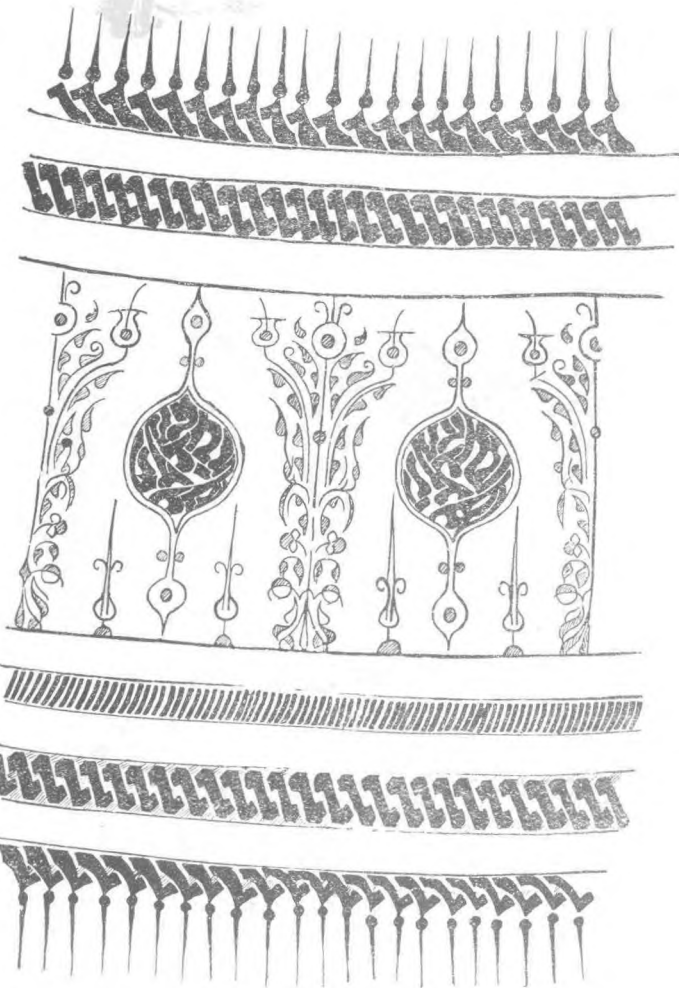
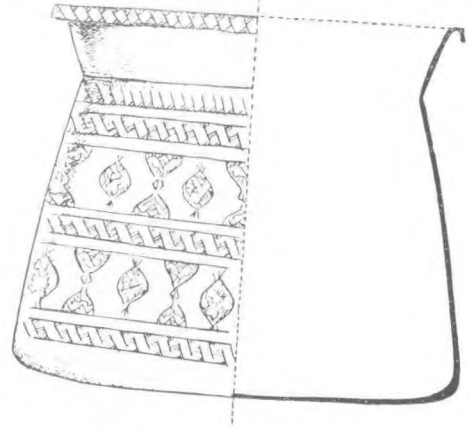
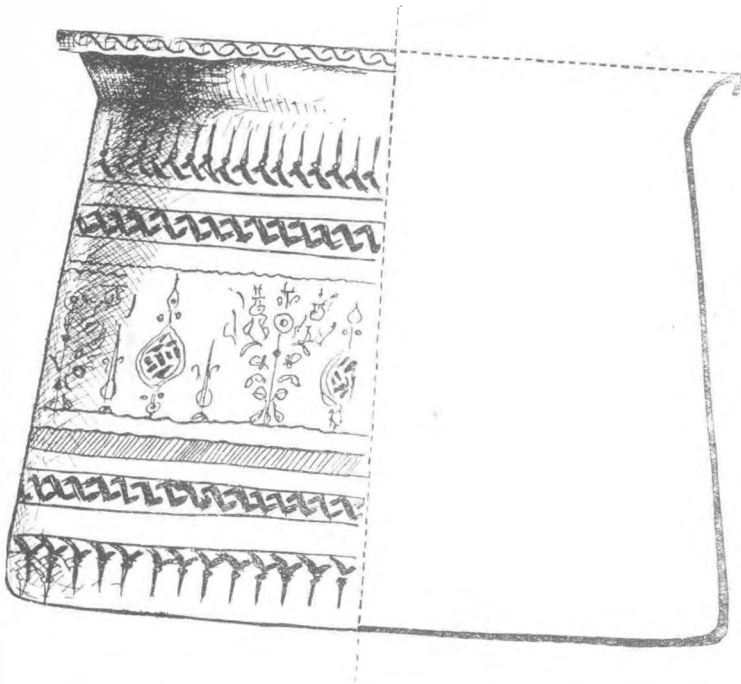
Kara döşeme kilim. Sivrihisar.

ETNOGRAFYA MÜZESİNDEKİ BAKIR ESERLER ÜZERİNDE
ARAŞTIRMALAR

Etnoğ. Müz. 6122 Kilik

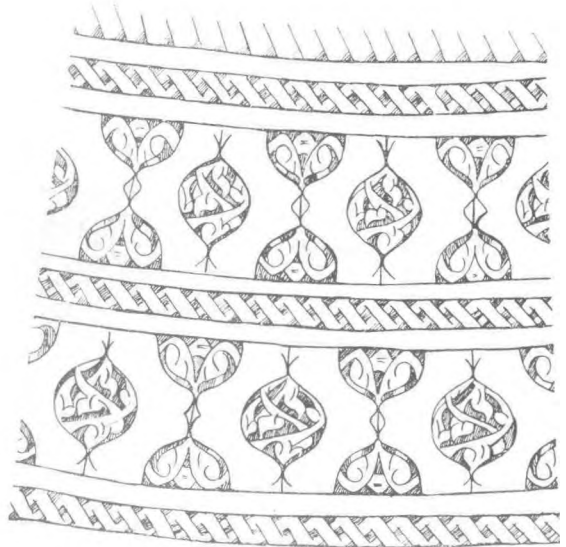
Etnoğ. Müz. 6129 İbrik

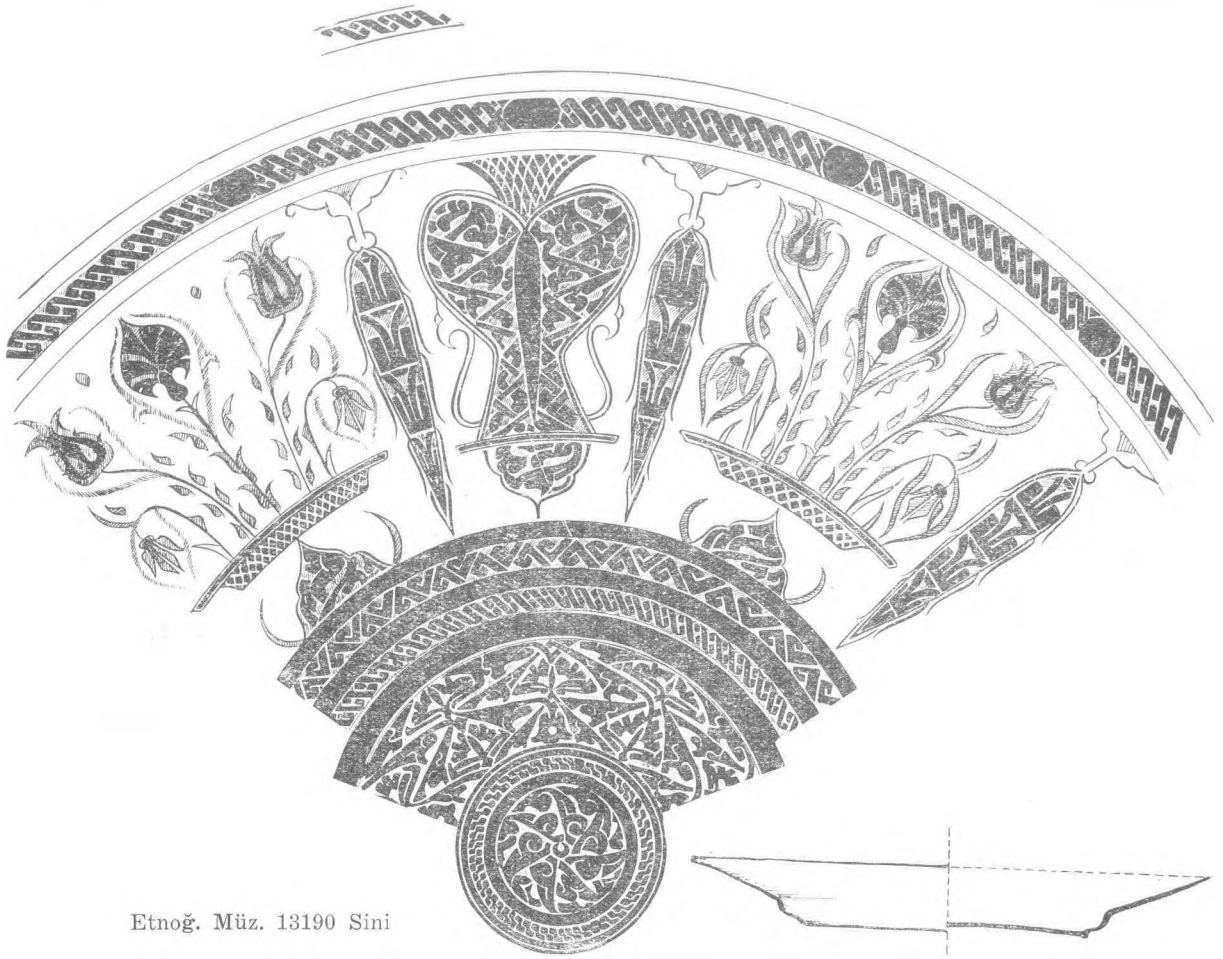
Etnoğ. Müz. 6189 Killik

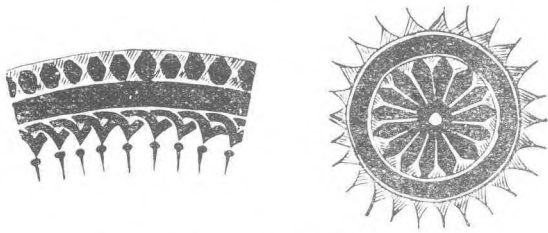
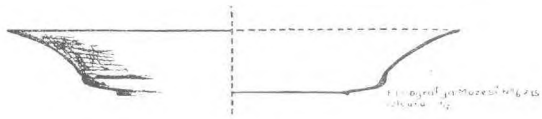
صالحه مطبق 1114

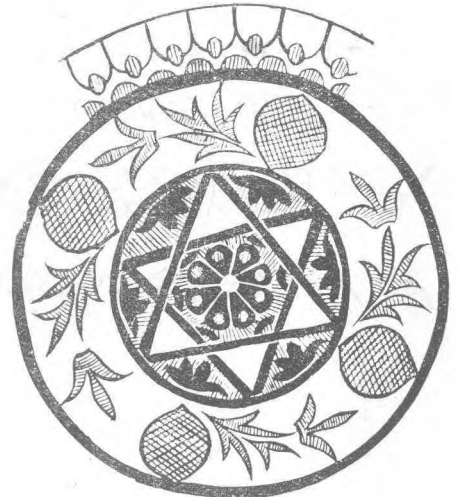
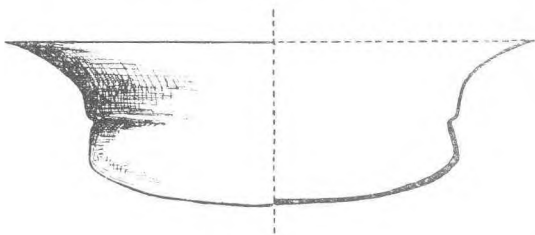
Etnoğ. Müz. 13564 Killik

Etnoğ. Müz. 13190 Sini

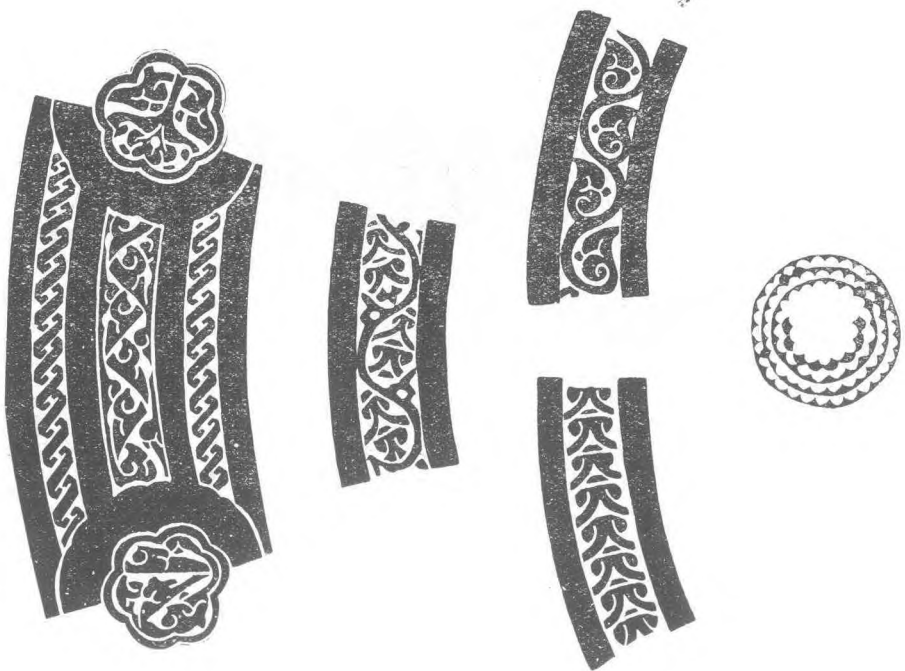

Etnoğ. Müz. 11660 Leğen

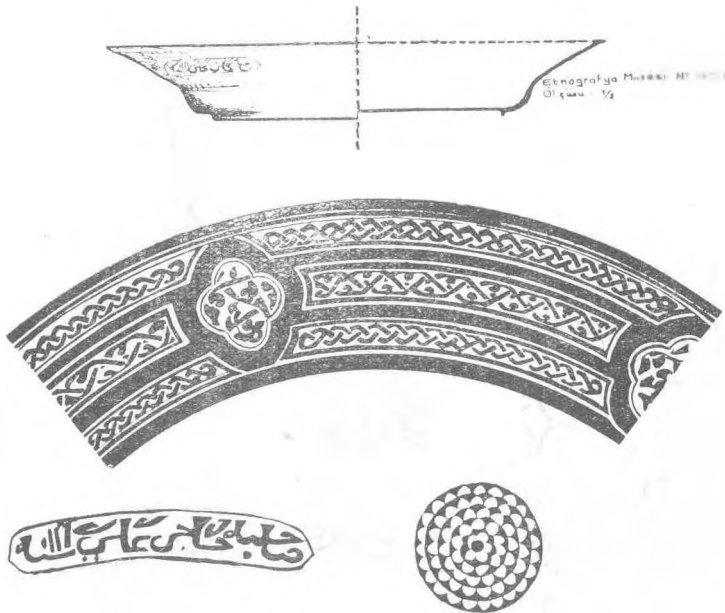
Etnoğ. Müz. 13391 Lenger

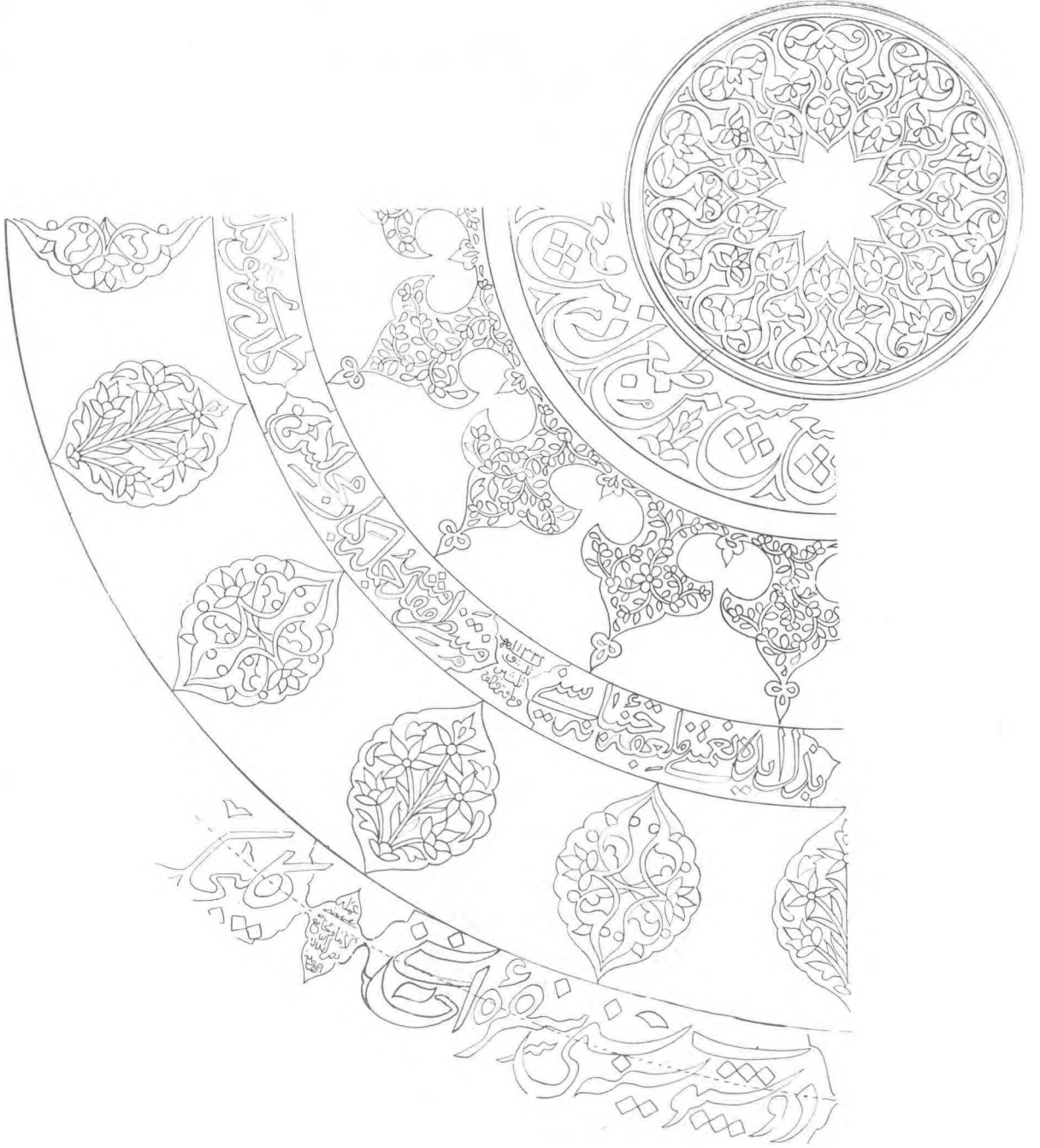
Etnoğ. Müz. 13635 Lenger

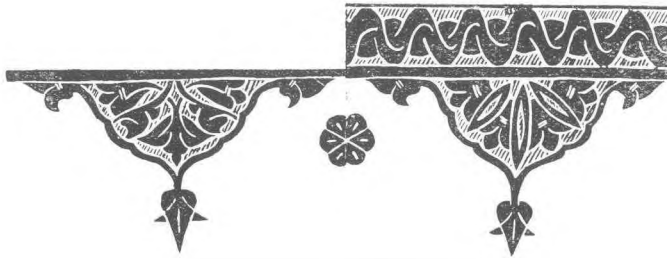
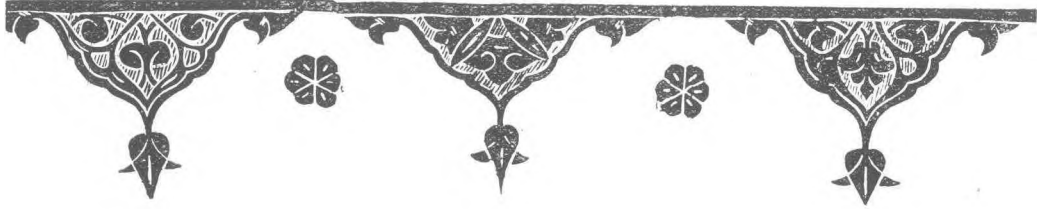
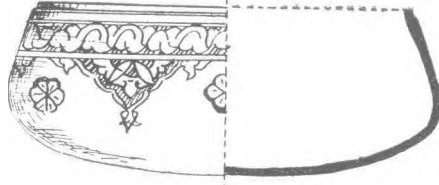
Etnoğ. Müz. 13720 Lenger

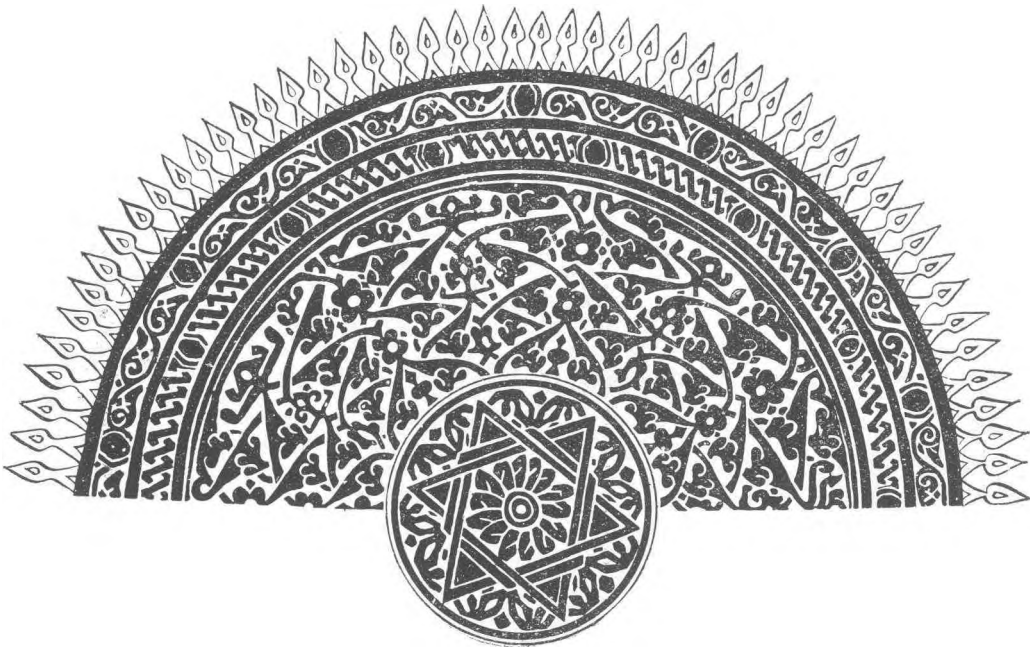
Etnoğ. Müz. 13721 Lenger

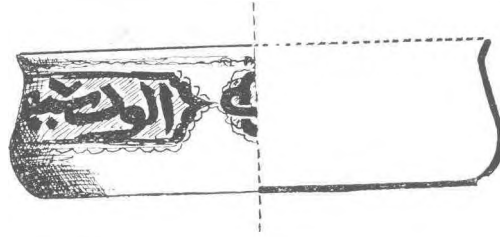
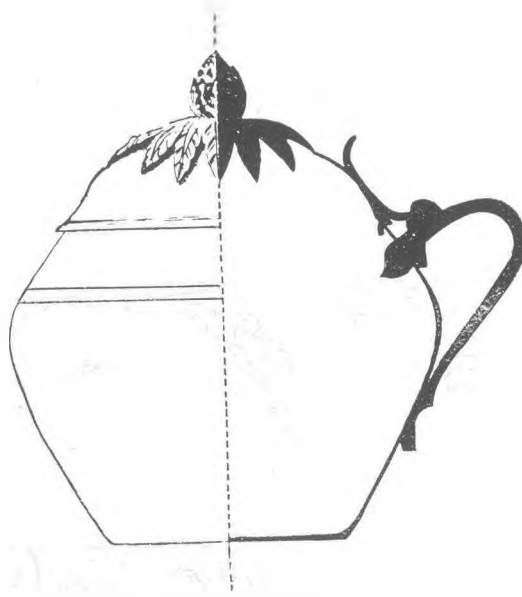
Etnoğ. Müz. 13030 Sini

Etnoğ. Müz. 12424 Tas

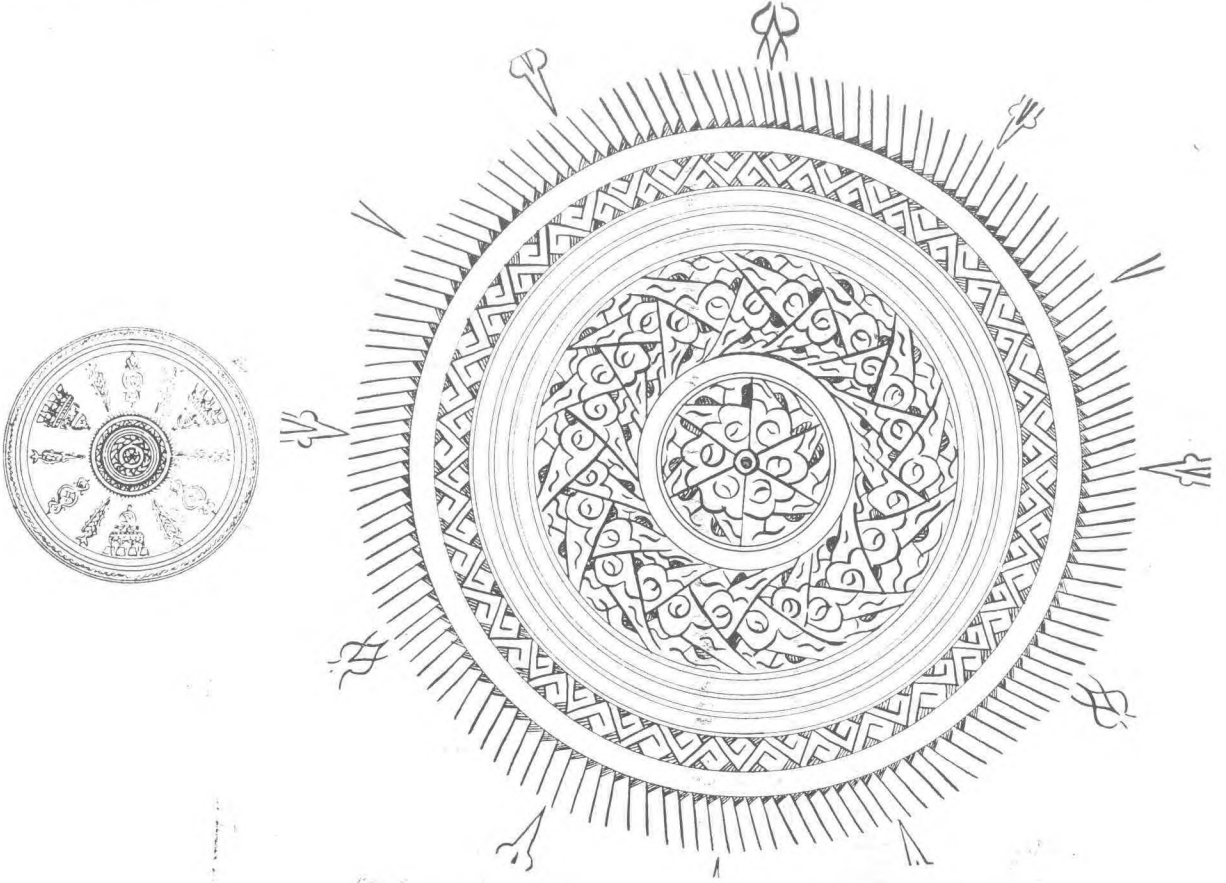
Etnoğ. Müz. 13235 Sini

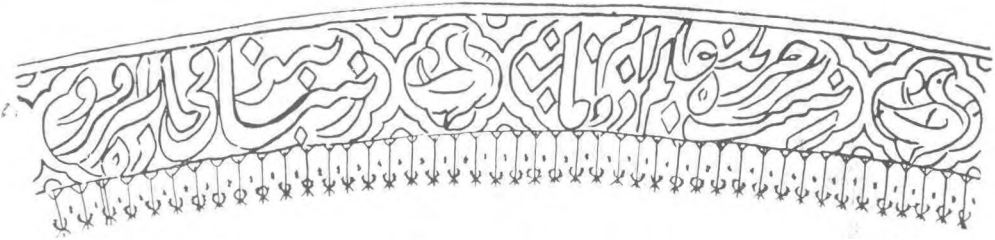
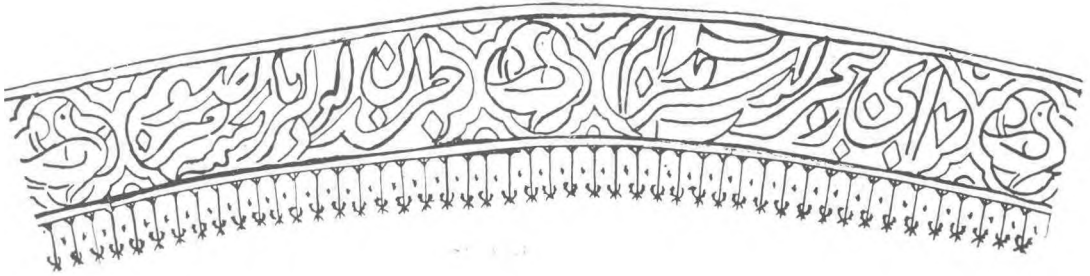
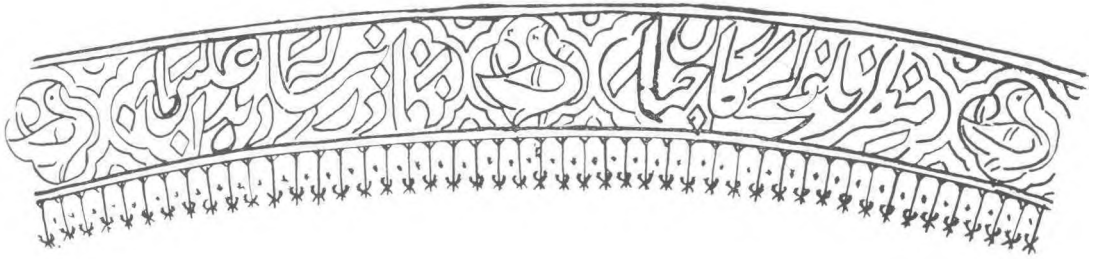
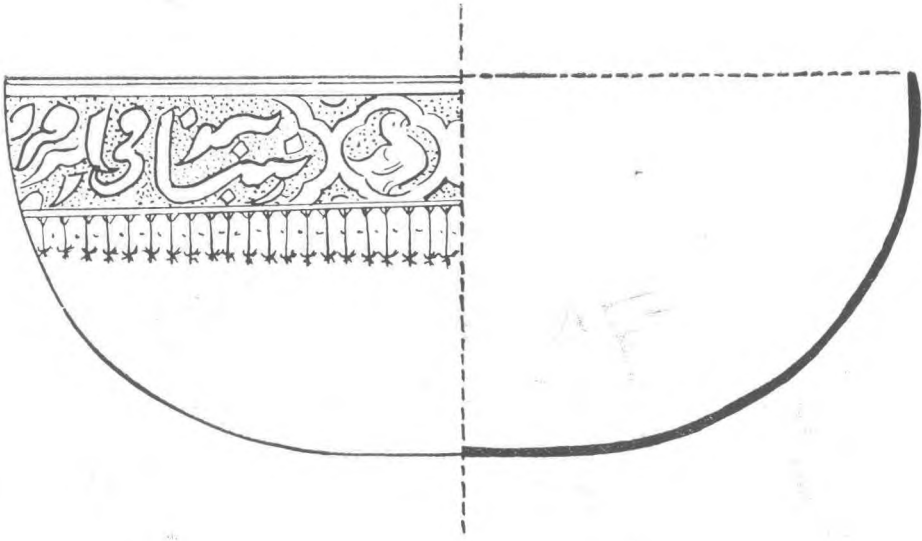
الون سيم طابجى له جباو بركوز له ١٣٨٧

و ايلج حمان كشفنه و نرا جليم برتور انما

Etnoğ. Müz. 9035 Şekerlik
Etnoğ. Müz. 259 Tas

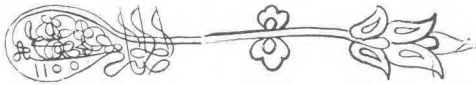
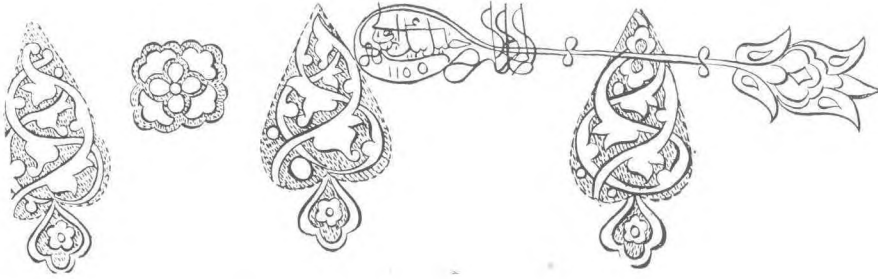
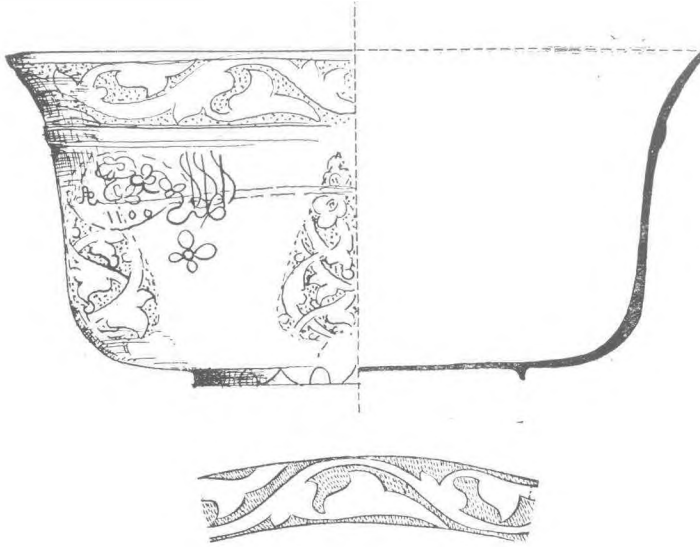

Etnoğ. Müz. 13636 Sini

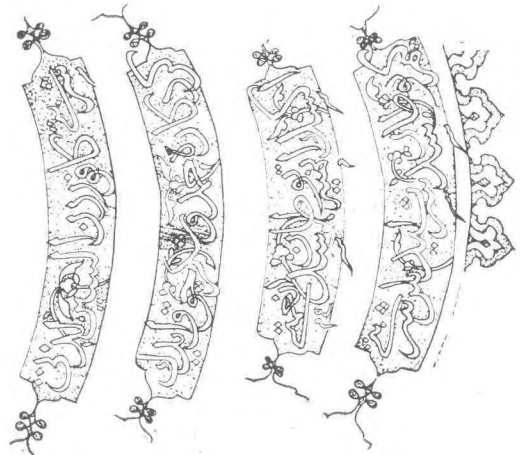
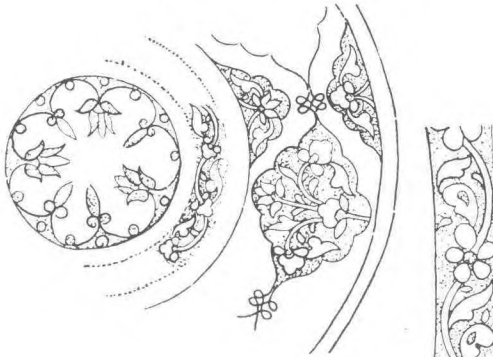

حاصل مکتب
1275

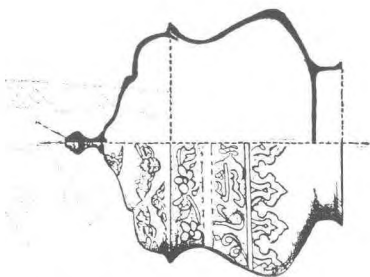
Etnoğ. Müz. 1587 Tas

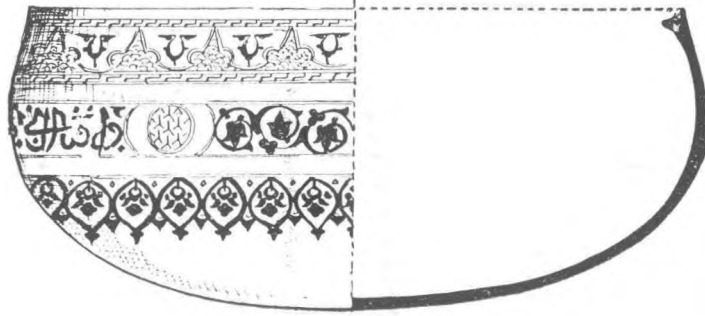

Etnoğ. Müz. 6751 Tas

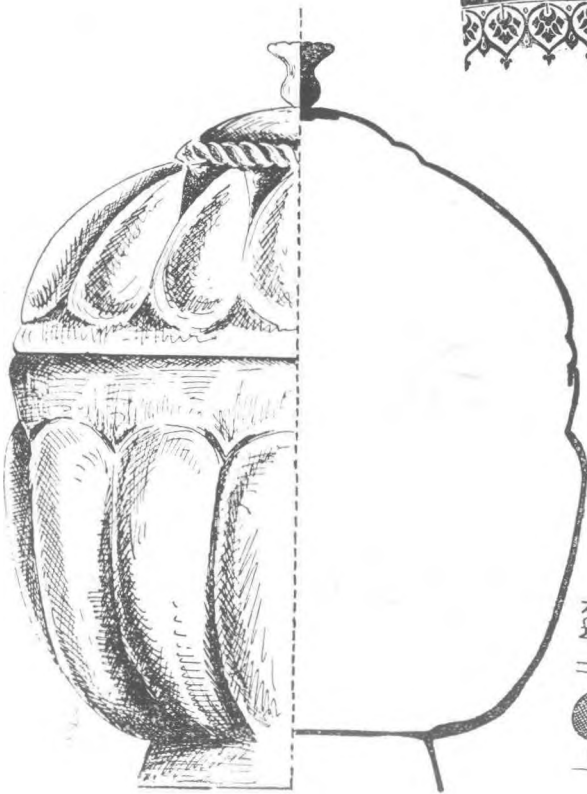

Etnoğ. Müz. 11431 Tas

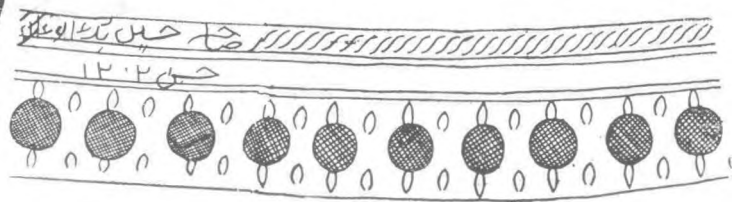
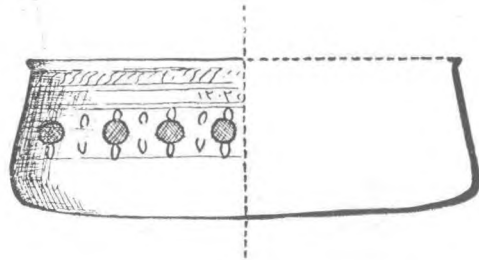

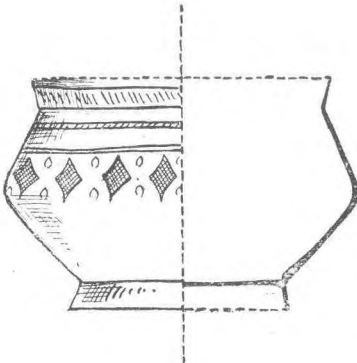
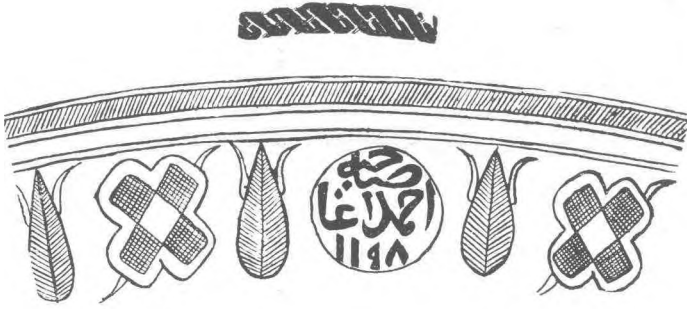
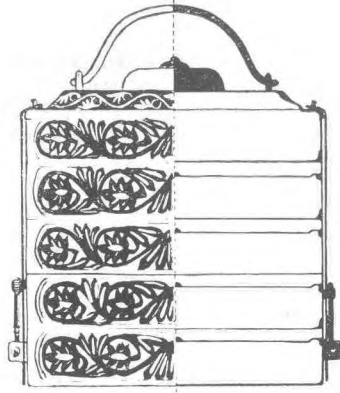
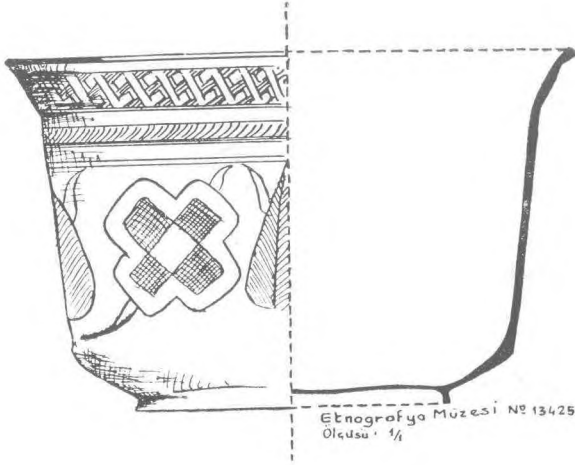
Etnoğ. Müz. 7337 Tas

Etnoğ. Müz. 7950 Tas

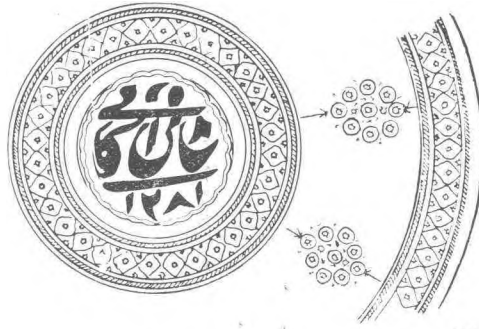
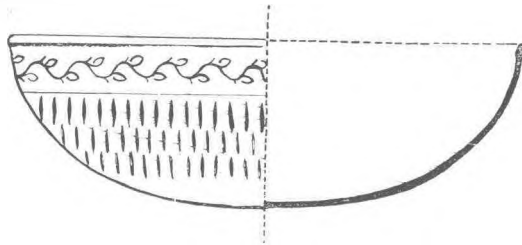

Etnoğ. Müz. 8643 Tas

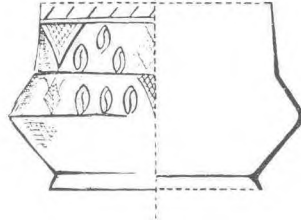

Etnoğ. Müz. 13425 Tas

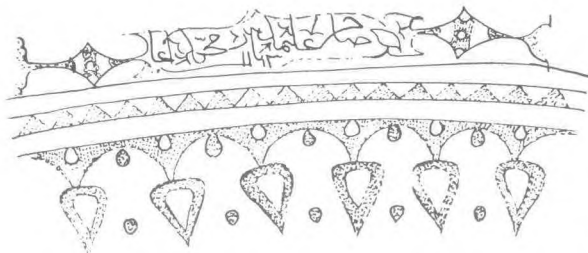
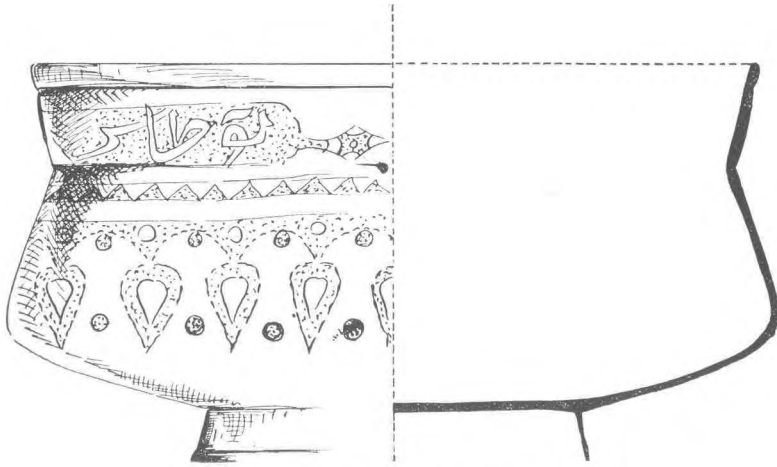
Etnoğ. Müz. 13440 Tas

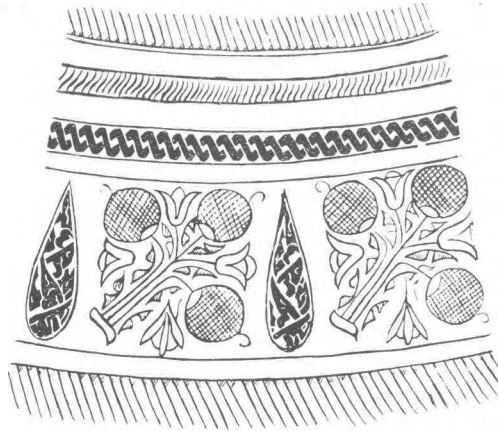
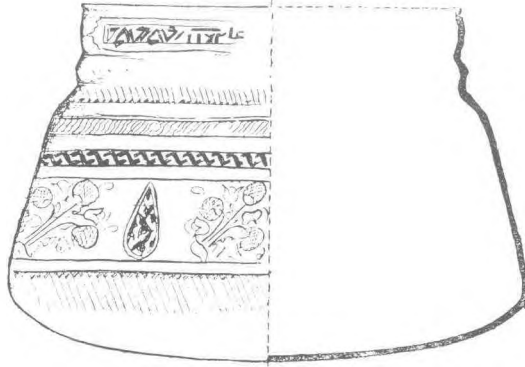
Etnoğ. Müz. 13717 Tas

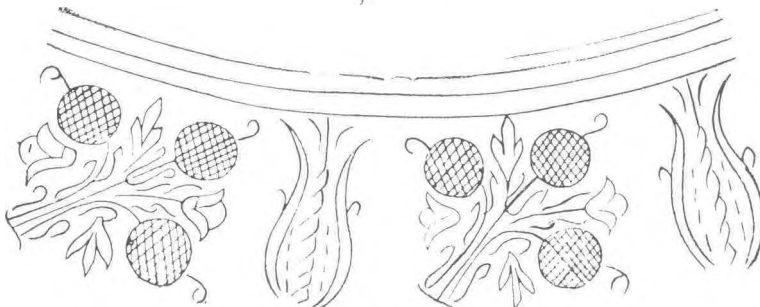
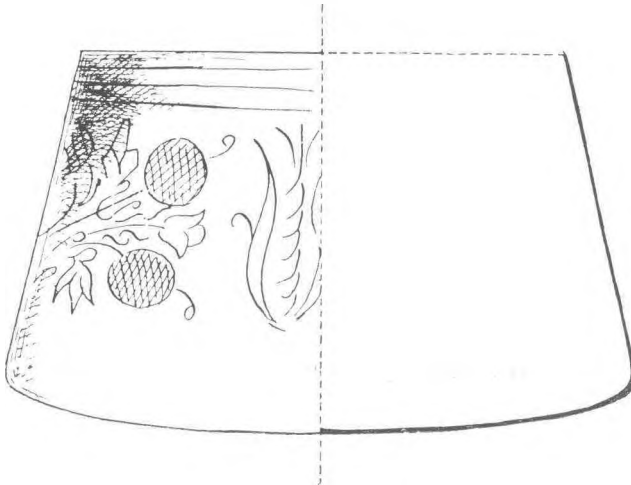
Etnoğ. Müz. 13568 Tas

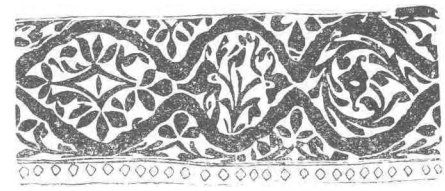
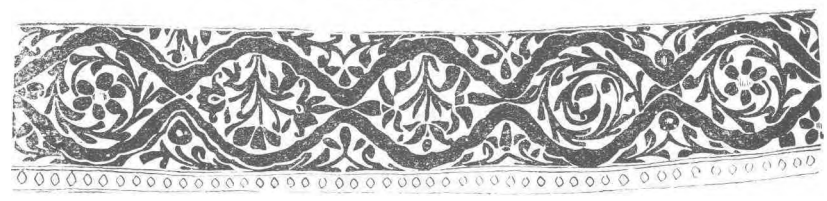
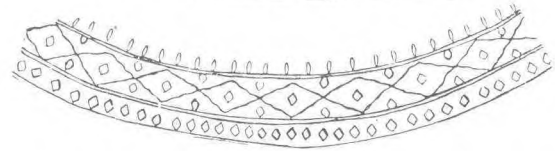
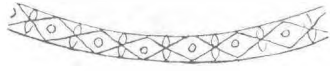
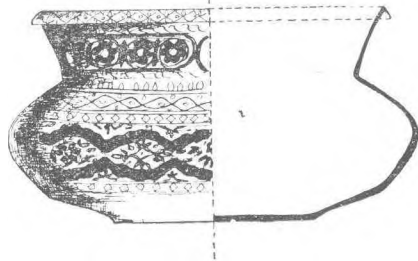
Etnoğ. Müz. 13718 Tas

Etnoğ. Müz. 14656 Tas

Etnoğ. Müz. 14644 Tas

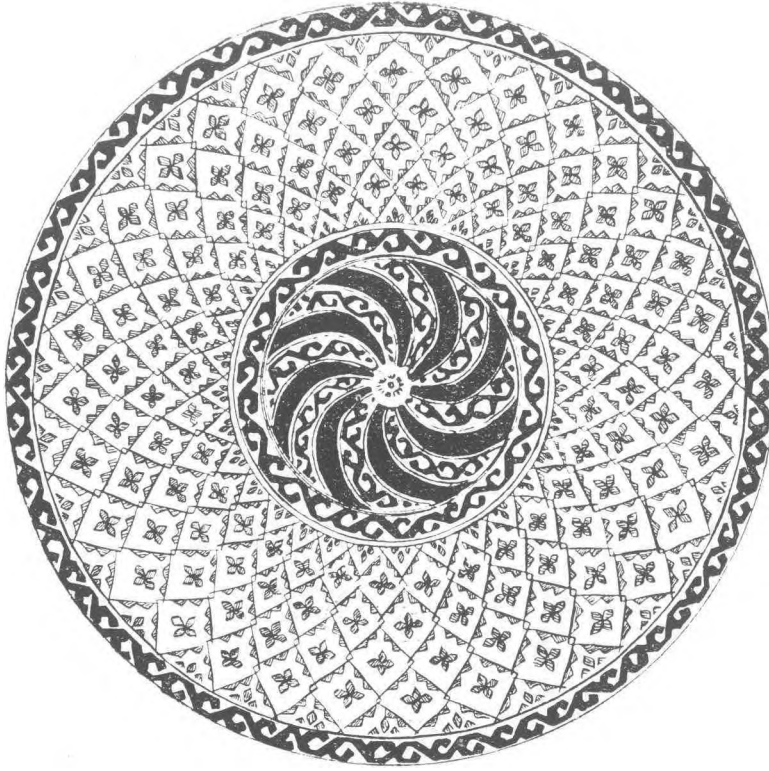
Etnoğ. Müz. 14657 Tas

Etnoğ. Müz. 5573 Tepsi

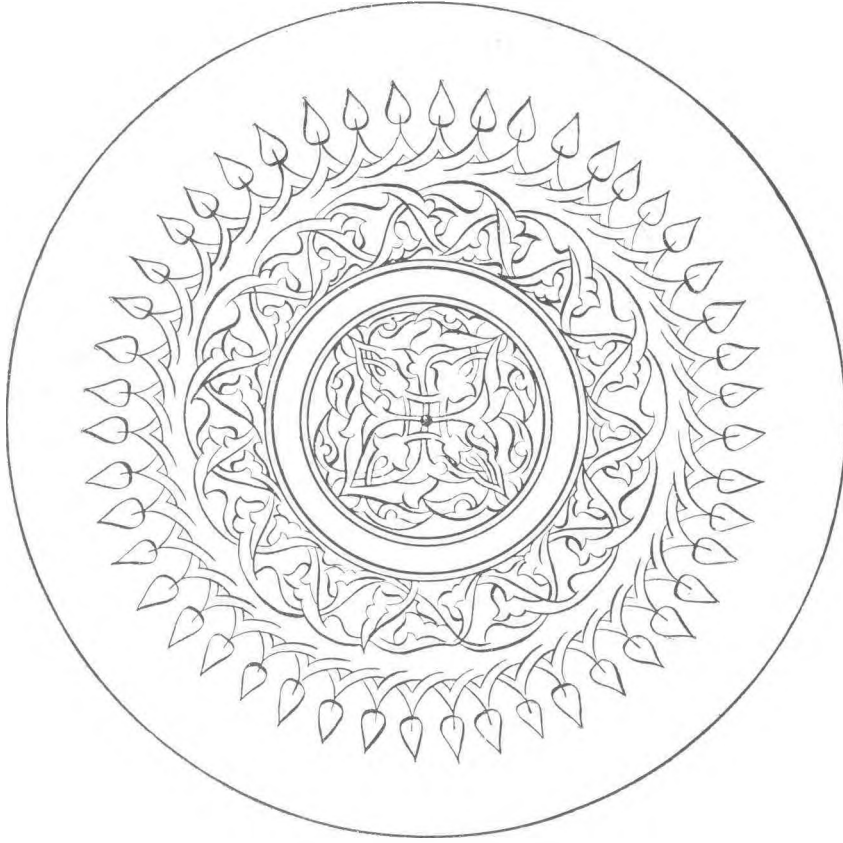
Etnoğ. Müz. 3722 Tepsi

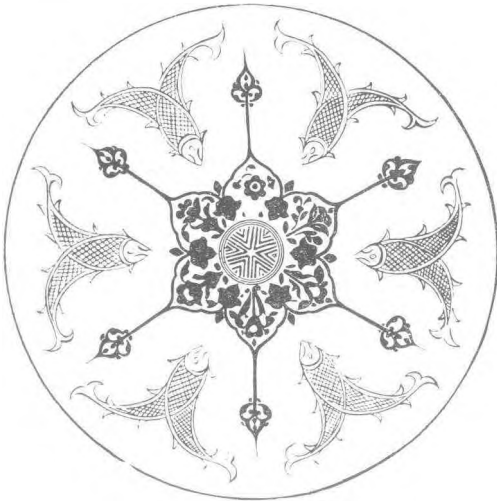
Etnoğ. Müz. 7164 Tepsi

Etnoğ. Müz. 6130 Tepsi

Etnoğ. Müz. 8547 Tepsi

Etnoğ. Müz. 7165 Tepsi

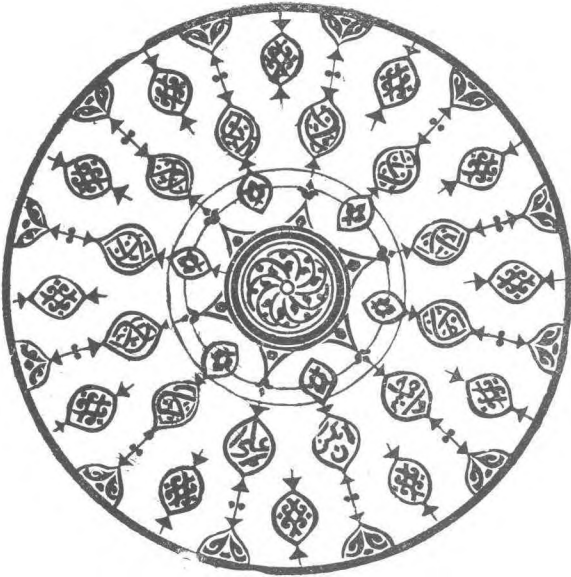
Etnoğ. Müz. 6745 Tepsi

Etnoğ. Müz. 13082 Tepsi

Etnoğ. Müz. 13196 Tepsi

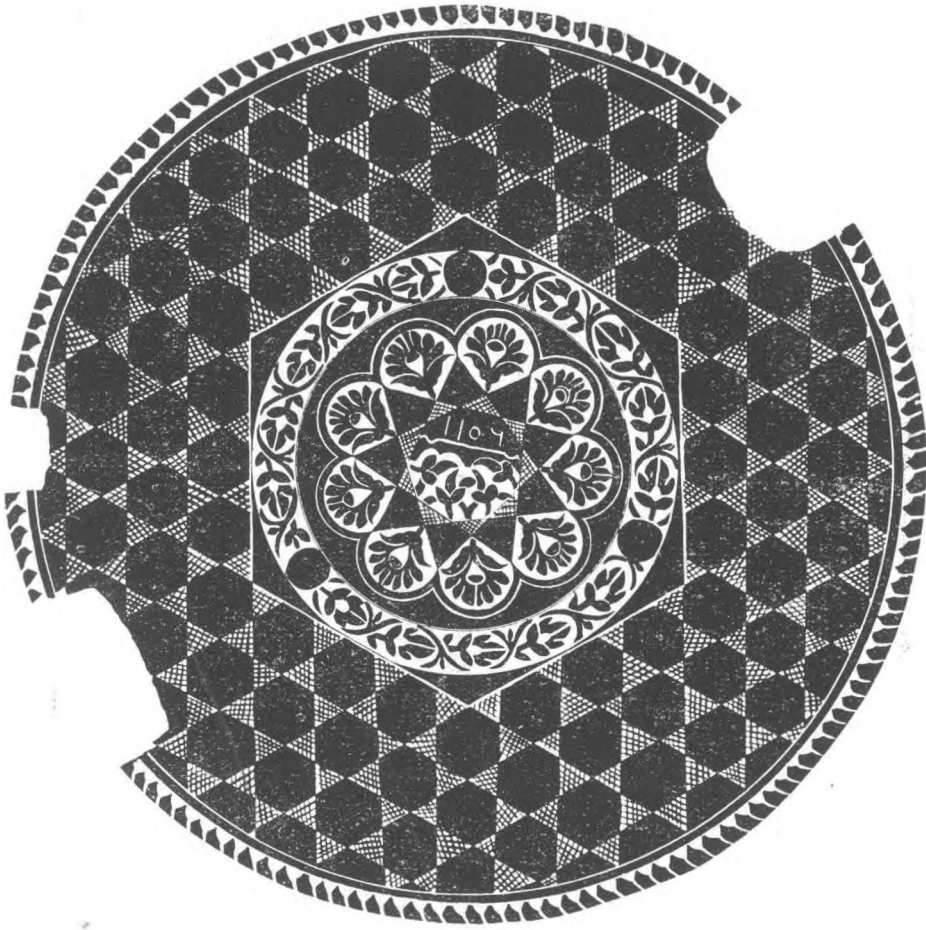

Etnoğ. Müz. 14608 Tepsi

Etnoğ. Müz. 14606 Tepsi

Etnoğ. Müz. 13528 Tepsî

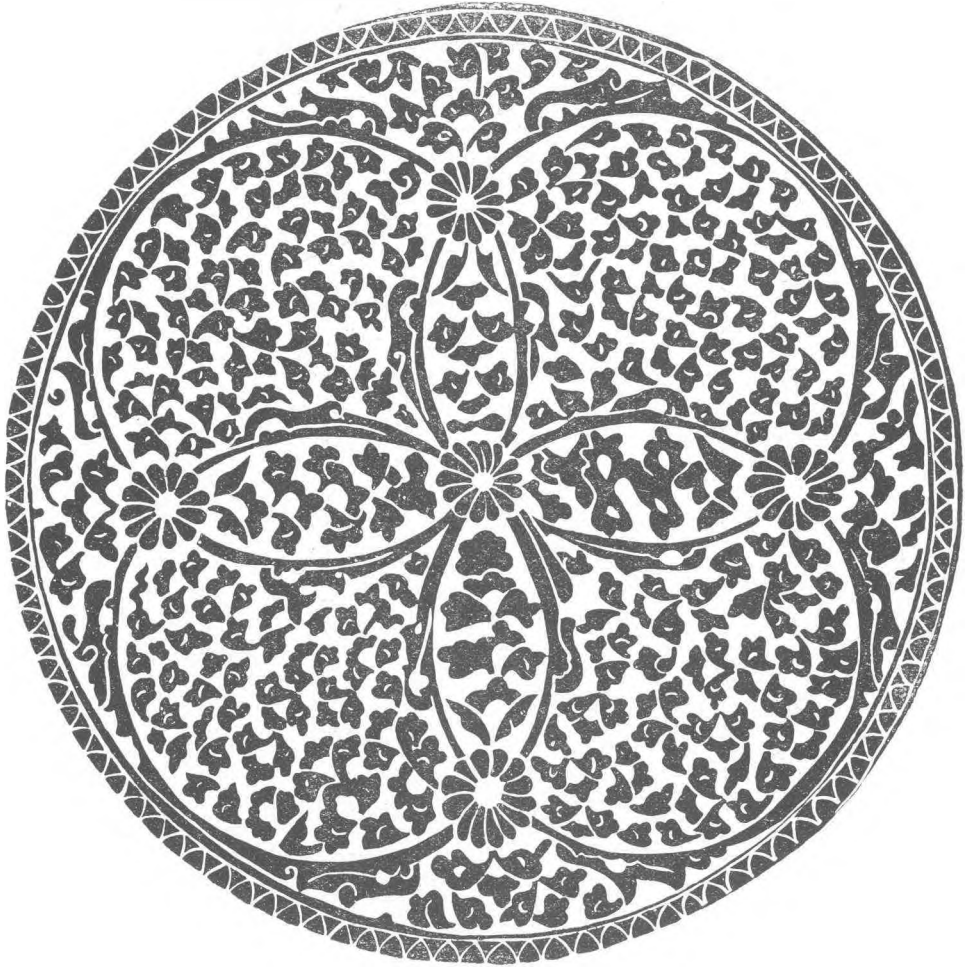
Etnoğ. Müz. 13237 Tepsî

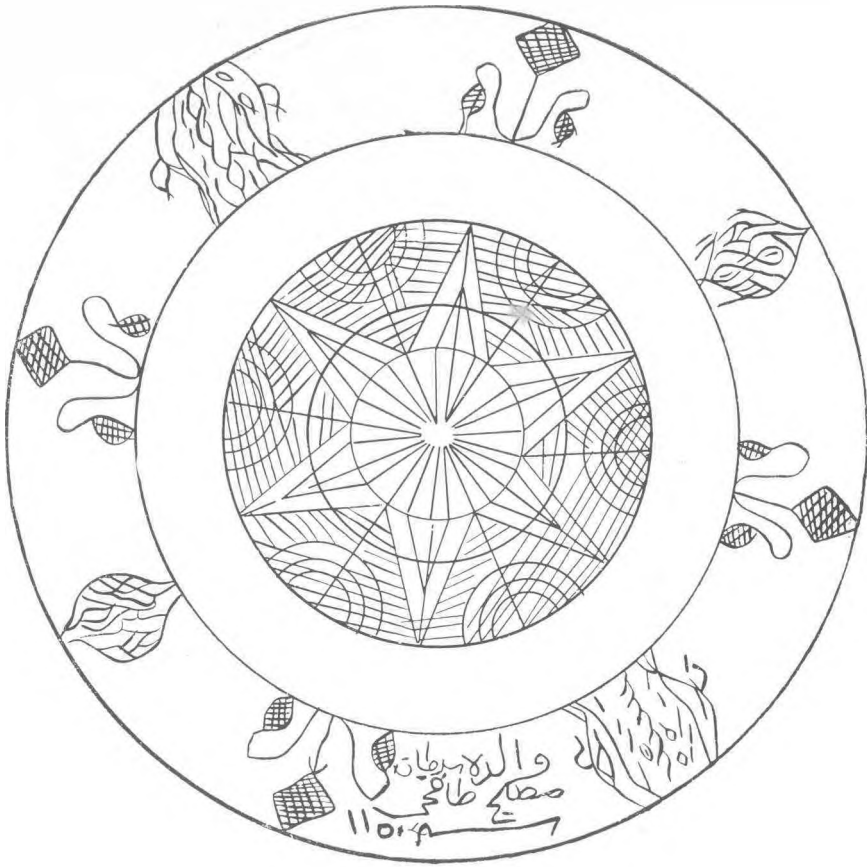
Etnoğ. Müz. 13238 Tepsî

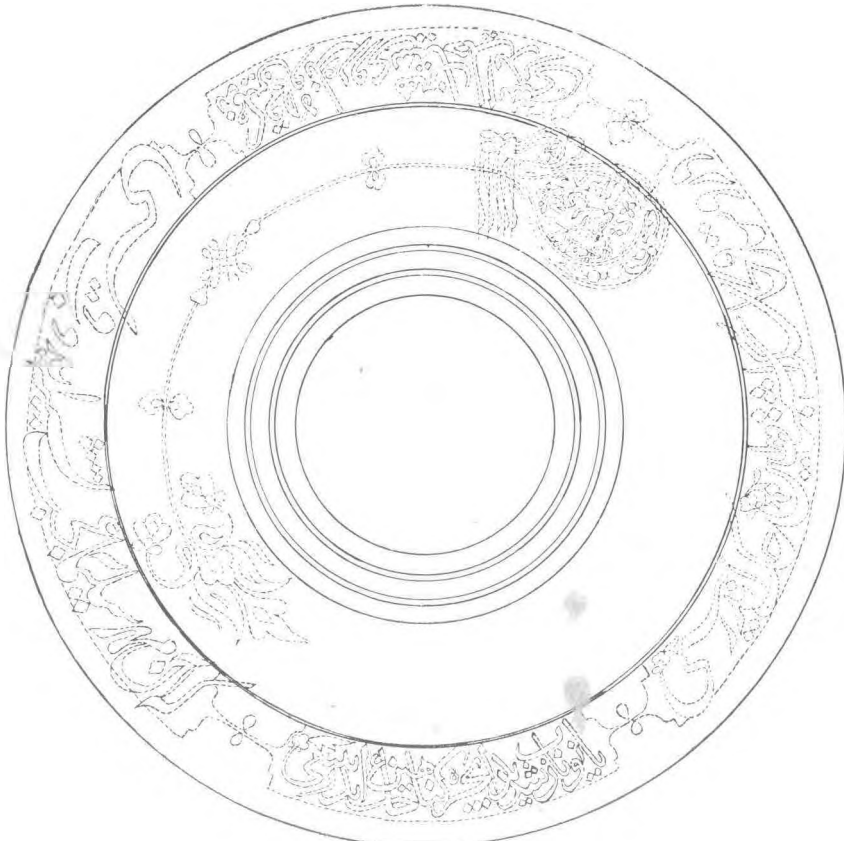
Etnoğ. Müz. 13723 Tepsi

Etnoğ. Müz. 14618 Tepsi

Etnoğ. Müz. 11723 Tepsi

Etnoğ. Müz. 14645 Tepsi